

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ БІОТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

НЕСТЕРЕНКО ЮРІЙ ЄВГЕНОВИЧ

УДК 332.3:631.11:502.131.1

ДИСЕРТАЦІЯ
УПРАВЛІННЯ СТАЛИМ РОЗВИТКОМ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО
ЗЕМЕЛКОРИСТУВАННЯ

Спеціальність: 073 – Менеджмент

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ Ю.Є. Нестеренко

Науковий керівник: Бухало Олена Василівна, к.е.н., доцент, член-кореспондент
Академії економічних наук України

ХАРКІВ – 2026

АНОТАЦІЯ

Нестеренко Ю.Є. Управління сталим розвитком сільськогосподарського землекористування. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 07 Управління та адміністрування за спеціальністю 073 – Менеджмент. – Державний біотехнологічний університет, Харків, 2026.

У дисертації розвинено теоретико-методологічні засади, удосконалено науково-методичні підходи та розроблено концептуальні, організаційно-управлінські й практичні положення щодо стратегічного управління сталим розвитком сільськогосподарського землекористування на основі інтеграції економічних, екологічних, інституційних, цифрових і проектно орієнтованих механізмів. Обґрунтовано концепцію стратегічного управління сталим розвитком сільськогосподарського землекористування, удосконалено організаційно-управлінський механізм її реалізації, методичні підходи до комплексного оцінювання ефективності та сталості використання земельних ресурсів, цифрової трансформації управління землекористуванням і формування екологічно орієнтованих моделей господарювання. Розроблено практичні рекомендації щодо впровадження цифрових технологій, розвитку органічного виробництва та підвищення ефективності стратегічного управління земельними ресурсами аграрних підприємств.

У роботі поглиблено теоретичні положення щодо економічної сутності категорій «земельні ресурси», «землекористування», «сталий розвиток сільськогосподарського землекористування» та «стратегічне управління сталим розвитком сільськогосподарського землекористування». Доведено, що в сучасних умовах земля повинна розглядатися не лише як основний засіб виробництва, а як стратегічний природний капітал, ефективність управління яким визначає конкурентоспроможність аграрних підприємств, рівень продовольчої безпеки держави, екологічну стійкість агроландшафтів і соціально-економічний розвиток сільських територій. Обґрунтовано, що

стратегічне управління сталим розвитком сільськогосподарського землекористування є інтегрованою системою менеджменту, яка поєднує економічні, екологічні, соціальні, інституційні та цифрові складові управління і забезпечує формування, реалізацію та адаптивне коригування управлінських рішень відповідно до сучасних викликів розвитку аграрного сектору.

Встановлено, що ефективність функціонування системи землекористування значною мірою залежить від рівня розвитку інституційного середовища, результативності організаційно-економічних механізмів, якості державного регулювання земельних відносин, розвитку ринкової інфраструктури та впровадження сучасних управлінських технологій. Доведено доцільність інтеграції стратегічного планування, екологічного менеджменту, ризик-орієнтованого підходу, цифрового моніторингу та адаптивного управління у єдину систему стратегічного менеджменту сільськогосподарського землекористування, що забезпечує підвищення ефективності використання земельного потенціалу та довгострокову стійкість розвитку аграрних підприємств.

Удосконалено методичний підхід до комплексного оцінювання ефективності та сталості сільськогосподарського землекористування, який передбачає інтегроване врахування економічної, екологічної, соціальної та управлінської складових із використанням системи взаємопов'язаних індикаторів та інтегрального показника стратегічної результативності. Доведено, що застосування комплексної системи оцінювання забезпечує більш об'єктивне визначення рівня ефективності використання земельних ресурсів, дозволяє своєчасно виявляти ризики розвитку землекористування та формує інформаційно-аналітичне підґрунтя для прийняття стратегічних управлінських рішень.

У дисертації здійснено комплексний аналіз сучасного стану, тенденцій та ефективності використання земельних ресурсів Полтавської області. Встановлено, що регіон характеризується високим рівнем сільськогосподарського освоєння території, значним земельно-ресурсним

потенціалом та стійким зростанням економічної результативності аграрного виробництва. Водночас доведено, що сучасна модель землекористування має переважно інтенсивно-експлуатаційний характер і супроводжується посиленням деградаційних процесів, зростанням антропогенного навантаження на земельні ресурси, скороченням площ кормових угідь та порушенням екологічної збалансованості агроландшафтів. Обґрунтовано необхідність переходу до стратегічно орієнтованої моделі управління землекористуванням, яка забезпечує гармонізацію економічних, екологічних і соціальних пріоритетів розвитку аграрного сектору.

Досліджено ефективність управління землекористуванням на рівні сільськогосподарських підприємств та встановлено, що її рівень формується під впливом комплексу економічних, виробничо-технологічних, організаційно-управлінських, інвестиційних і екологічних чинників. Проведена комплексна діагностика підтвердила, що забезпечення сталого розвитку землекористування можливе лише за умови збалансованого розвитку економічної, екологічної та соціальної складових системи менеджменту. Доведено, що інтегроване оцінювання результативності функціонування аграрних підприємств створює науково-практичну основу для розроблення сучасних стратегій розвитку землекористування.

У дисертації обґрунтовано концептуальні засади стратегічного управління сталим розвитком сільськогосподарського землекористування, які базуються на інтеграції стратегічного менеджменту, екологічного менеджменту, цифрової трансформації, ризик-орієнтованого управління та проєктного підходу в єдину систему прийняття управлінських рішень. Запропоновано організаційно-управлінський механізм реалізації концепції, який охоплює взаємопов'язані етапи стратегічного аналізу, формування цілей, планування, реалізації, моніторингу, оцінювання результативності та адаптивного коригування управлінських рішень. Практична реалізація запропонованих положень забезпечує підвищення адаптивності системи управління до змін внутрішнього й зовнішнього середовища, сприяє більш

раціональному використанню земельного потенціалу та зміцненню конкурентних позицій аграрних підприємств.

Доведено, що цифрова трансформація є одним із визначальних напрямів удосконалення системи стратегічного управління сільськогосподарським землекористуванням. На цій основі розроблено авторські цифрові проєкти «Digital Agro-Poltava», «AgroLand Control» та «Smart Land Poltava», які забезпечують інтеграцію геоінформаційних систем, технологій дистанційного зондування Землі, цифрових платформ, Big Data-аналітики, інструментів підтримки прийняття управлінських рішень та сучасних засобів цифрового моніторингу земельних ресурсів у єдину систему менеджменту. Запропоновані цифрові рішення сприяють підвищенню оперативності управління, удосконаленню інформаційно-аналітичного забезпечення, оптимізації структури землекористування, скороченню виробничих витрат, мінімізації екологічних ризиків та підвищенню ефективності використання земельних ресурсів.

Обґрунтовано доцільність формування екологічно орієнтованих моделей землекористування на основі застосування економіко-математичного моделювання, яке забезпечує комплексне врахування економічних, виробничих, ресурсних та екологічних обмежень під час визначення оптимальної структури виробництва. Практична апробація моделі підтвердила можливість підвищення економічної ефективності господарювання за одночасного забезпечення відтворення родючості ґрунтів, оптимізації структури посівних площ, мінімізації деградаційних процесів та формування екологічно збалансованої системи землекористування.

Розроблено інтегрований бізнес-проєкт розвитку органічного виробництва з повним виробничим циклом, який поєднує виробництво органічної сировини, її переробку, сертифікацію, логістичне забезпечення, маркетинг та реалізацію продукції в межах єдиної системи стратегічного управління. Реалізація запропонованого проєкту забезпечує формування продукції з високою доданою вартістю, диверсифікацію джерел доходів,

підвищення інвестиційної привабливості аграрних підприємств, зміцнення їх конкурентоспроможності та розширення можливостей виходу на міжнародні ринки органічної продукції. Результати прогностичного оцінювання підтвердили економічну, екологічну та управлінську доцільність запропонованих рішень і можливість їх практичного використання у діяльності сільськогосподарських підприємств.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у розвитку теоретико-методологічних засад, удосконаленні науково-методичних підходів та обґрунтуванні практичних рекомендацій щодо стратегічного управління сталим розвитком сільськогосподарського землекористування. Уперше розроблено концепцію стратегічного управління сталим розвитком сільськогосподарського землекористування, що інтегрує економічну, екологічну, соціальну, інституційну, цифрову та проєктно-орієнтовану складові в єдину систему стратегічного менеджменту; розроблено інтегровану систему стратегічного управління сталим розвитком сільськогосподарського землекористування, яка поєднує концептуальні, організаційно-управлінські, цифрові, інформаційно-аналітичні та проєктні інструменти забезпечення ефективності використання земельних ресурсів. Удосконалено організаційно-управлінський механізм реалізації стратегії сталого розвитку сільськогосподарського землекористування; методичний підхід до комплексного оцінювання ефективності та сталості землекористування; методичний підхід до цифрової трансформації управління землекористуванням; методичний підхід до формування екологічно орієнтованої моделі землекористування. Набули подальшого розвитку теоретичні положення щодо стратегічного управління сталим розвитком сільськогосподарського землекористування; науково-методичні засади формування системи землекористування; методичні засади комплексної діагностики ефективності управління землекористуванням; організаційно-економічні підходи до розвитку органічного виробництва; науково-практичні підходи до прогностичного оцінювання результативності

стратегічного управління сталим розвитком сільськогосподарського землекористування.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості використання розроблених концептуальних положень, організаційно-управлінських механізмів, методичних підходів, цифрових проєктів, економіко-математичних моделей та практичних рекомендацій у діяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, сільськогосподарських підприємств, наукових установ і закладів вищої освіти під час формування стратегій сталого розвитку землекористування, удосконалення системи стратегічного управління земельними ресурсами, цифрової трансформації аграрного сектору, розвитку органічного виробництва та реалізації державної політики у сфері раціонального використання й охорони земель.

Ключові слова: стратегічний менеджмент, сталий розвиток, сільськогосподарське землекористування, земельні ресурси, управління землекористуванням, цифрова трансформація, геоінформаційні системи, цифрові проєкти, органічне виробництво, екологічно орієнтоване землекористування, економіко-математичне моделювання.

SUMMARY

Nesterenko Yu.Ye. Strategic management of sustainable agricultural land use. – Qualifying scientific work submitted as a manuscript.

The dissertation for the scientific degree of Doctor of Philosophy in the field of knowledge 07 Management and Administration with a specialty 073 – Management. – State University of Biotechnology, Kharkiv, 2026.

The dissertation develops a comprehensive theoretical and methodological framework and proposes practical solutions for the strategic management of sustainable agricultural land use under the conditions of contemporary transformation of the agricultural sector. The research substantiates an integrated concept of strategic management that combines economic, environmental, social, institutional, digital, and project-oriented management instruments within a unified managerial

framework. Particular attention is devoted to improving organisational and managerial mechanisms, refining methodological approaches to evaluating the efficiency and sustainability of land use, and developing practical tools aimed at enhancing the effectiveness of land resource management at the enterprise level.

The study advances the theoretical foundations of sustainable agricultural land use by clarifying the economic essence of the concepts of land resources, agricultural land use, sustainable agricultural land use, *and* strategic management of sustainable agricultural land use. Agricultural land is conceptualised not merely as a factor of production but as a strategic natural asset whose effective management determines the long-term competitiveness of agricultural enterprises, environmental sustainability, national food security, and balanced rural development.

Based on the synthesis of contemporary management theory and sustainable development principles, the dissertation demonstrates that the strategic management of sustainable agricultural land use should be regarded as an integrated management system that combines economic efficiency, environmental responsibility, social sustainability, institutional support, and digital transformation within a unified strategic decision-making process. Such an approach enables agricultural enterprises to reconcile short-term economic objectives with long-term environmental conservation and sustainable territorial development.

The theoretical analysis confirms that the effectiveness of agricultural land management is determined by the quality of institutional arrangements, regulatory mechanisms, market infrastructure, public governance, and organisational capacity. In this context, sustainable land management requires the integration of strategic planning, environmental management, risk management, performance monitoring, and adaptive decision-making into a coherent managerial system capable of responding effectively to dynamic economic, environmental, and institutional changes.

Particular attention is paid to improving methodological approaches for assessing the efficiency and sustainability of agricultural land use. In contrast to conventional evaluation methods, which primarily emphasise economic performance,

the proposed methodological framework integrates economic, environmental, social, and managerial dimensions into a comprehensive assessment system. The developed set of interconnected indicators and the integrated evaluation methodology enable a comprehensive assessment not only of land productivity but also of managerial effectiveness, environmental sustainability, and the long-term development potential of agricultural enterprises.

The empirical component of the research focuses on the agricultural sector of the Poltava region, one of Ukraine's leading agricultural regions. The findings indicate that the region possesses substantial agricultural land potential and consistently maintains high levels of agricultural production. At the same time, the analysis identifies several structural challenges associated with the existing model of agricultural land use, including excessive land cultivation, the predominance of export-oriented crop production, the reduction of forage land, and increasing anthropogenic pressure on agricultural ecosystems.

The obtained results demonstrate that although the current intensive agricultural production model contributes to higher economic performance, it simultaneously accelerates soil degradation, reduces ecological resilience, and increases long-term environmental risks. These findings substantiate the necessity of transitioning to a strategically oriented model of sustainable agricultural land management capable of maintaining an optimal balance between economic growth, environmental protection, and social development.

The dissertation further investigates the efficiency of agricultural land management at the enterprise level. The findings demonstrate that management performance depends not on isolated economic indicators but on the integrated interaction of economic, technological, organisational, environmental, and investment factors. The comprehensive assessment confirms that sustainable agricultural land use can be achieved only through the balanced development of economic efficiency, environmental integrity, and social responsibility. Consequently, the proposed integrated assessment methodology serves as an effective analytical tool for

supporting strategic decision-making and enhancing the long-term performance of agricultural land management.

Building upon the theoretical and empirical findings, the dissertation substantiates the conceptual foundations of the strategic management of sustainable agricultural land use. The proposed concept integrates the principles of strategic management, environmental management, digital transformation, project management, and risk-oriented governance into a comprehensive managerial framework. Unlike conventional approaches that address individual management functions separately, the proposed concept considers sustainable agricultural land use as a dynamic strategic management system designed to ensure the long-term efficiency of land resource utilisation while simultaneously preserving environmental sustainability, strengthening the resilience of agricultural enterprises, and enhancing their competitive advantages.

To facilitate the practical implementation of the proposed concept, an organisational and managerial mechanism for the strategic management of sustainable agricultural land use has been developed. The mechanism comprises a logically interconnected sequence of strategic analysis, goal setting, strategic planning, implementation of managerial decisions, monitoring, performance evaluation, and adaptive adjustment of management strategies. The proposed mechanism enables agricultural enterprises to improve the quality of strategic planning, increase organisational flexibility in responding to internal and external changes, minimise strategic risks, and enhance the overall effectiveness of land resource management under conditions of growing uncertainty.

A significant scientific contribution of the dissertation lies in substantiating the strategic role of digital transformation in the management of sustainable agricultural land use. The research demonstrates that digital technologies should be regarded not merely as technical innovations but as strategic management instruments capable of fundamentally improving the quality of managerial decision-making. Their implementation provides continuous monitoring of land resources, strengthens information and analytical support for management processes, increases operational

efficiency, and enhances the effectiveness of strategic governance at both enterprise and regional levels.

To support the digital transformation of agricultural land management, the dissertation proposes three original digital projects – Digital Agro-Poltava, AgroLand Control, and Smart Land Poltava. These projects integrate Geographic Information Systems (GIS), remote sensing technologies, Big Data analytics, digital land administration, intelligent decision-support systems, and geospatial analytical platforms within a unified digital management environment. Their implementation significantly improves the quality of information support, increases the accuracy of land-use monitoring, optimises production planning, reduces operating costs, strengthens environmental control, and enhances the efficiency of managerial decision-making regarding agricultural land resources.

The proposed digital solutions contribute not only to improving operational management but also to strengthening the strategic capacity of agricultural enterprises. By integrating advanced digital technologies into land management processes, they create a robust information infrastructure that supports evidence-based decision-making, improves resource allocation, enhances organisational adaptability, and facilitates the achievement of long-term sustainable development objectives.

The dissertation further advances methodological approaches to environmentally oriented agricultural land use through the application of economic and mathematical modelling. Unlike conventional optimisation models, which primarily focus on maximising economic performance, the proposed model simultaneously incorporates production, financial, environmental, and resource constraints within an integrated decision-making framework. This approach enables the identification of optimal production structures that ensure high economic efficiency while preserving soil fertility, maintaining ecological balance, and supporting the long-term sustainability of agricultural production systems.

The practical applicability of the proposed methodological approach has been verified through its implementation at an agricultural enterprise. The modelling

results confirm that production efficiency can be enhanced without compromising environmental sustainability. Furthermore, the developed optimisation model has demonstrated considerable potential as a strategic planning tool, supporting managerial decision-making aimed at achieving a balanced combination of economic growth, rational land resource utilisation, and environmental responsibility.

An integrated business project for organic agricultural production has also been developed as part of the research. The project encompasses the entire value chain, including organic crop production, processing, certification, logistics, marketing, and product distribution within a unified strategic management framework. In contrast to conventional production models, the proposed approach generates additional value through vertical integration, product differentiation, and the implementation of sustainable business practices. It also enhances investment attractiveness, expands export opportunities, and strengthens the competitive position of agricultural enterprises operating in the rapidly growing organic food market.

The findings of the research confirm that the proposed organisational, managerial, digital, and project-based solutions contribute significantly to improving the strategic performance of agricultural enterprises. Their implementation facilitates more efficient land resource utilisation, increases economic returns, strengthens soil conservation, reduces environmental pressure, enhances organisational resilience, and improves the quality of strategic managerial decision-making.

The forecasting results demonstrate that the implementation of the proposed strategic management framework creates substantial economic, environmental, and managerial benefits. These include improved efficiency of agricultural land use, increased profitability, enhanced environmental sustainability, greater adaptability of agricultural enterprises to external challenges, and strengthened long-term competitiveness. Collectively, the proposed theoretical provisions, methodological approaches, organisational mechanisms, digital solutions, and practical recommendations constitute a comprehensive strategic management model capable of ensuring the sustainable development of agricultural land use under contemporary economic, environmental, and institutional conditions.

The scientific findings and practical recommendations developed in the dissertation may serve as a methodological basis for improving strategic land resource management at the enterprise, regional, and national levels. Their implementation will contribute to increasing the efficiency and sustainability of agricultural land use, strengthening the competitiveness of the agricultural sector, promoting environmentally responsible management practices, and supporting the achievement of the Sustainable Development Goals in the context of the digital transformation of the economy.

Keywords: strategic management; sustainable development; agricultural land use; land resources; land use management; digital transformation; geographic information systems (GIS); digital projects; organic farming; environmentally oriented land use; economic and mathematical modeling.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Нестеренко Ю.Є. (2026). Теоретико-прикладні аспекти комплексної діагностики сталого землекористування та раціонального використання земельних ресурсів аграрних підприємств. Ефективна економіка. № 5 (2026). DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105.2026.5.194>
2. Нестеренко Ю.Є. Ефективність управління земельними ресурсами аграрних підприємств в умовах інноваційної трансформації. Журнал «Актуальні проблеми інноваційної економіки». 2026. №2. С.16-19. DOI: <https://doi.org/10.36887/2524-0455-2026-2-3>
3. Нестеренко Ю.Є., Бухало О.В. Економічні детермінанти управління земельними ресурсами та оптимізаційні механізми формування стратегії їх раціонального використання. Вчені записки. 2026. № 43(2). DOI: https://doi.org/10.33111/vz_kneu.43.26.02.22.152.158
4. Нестеренко Ю.Є. Аналітичне забезпечення оцінювання рівня інтенсивного використання земельних ресурсів аграрних підприємств. Український журнал прикладної економіки та техніки. 2026. Том 11. № 2. С. 23 – 26. DOI: <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2026-2-3>

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Ulko Ye.M., **Nesterenko Yu.Ye.** Necessity to apply normative monetary evaluation (NME) of agricultural land and it improves. «Challenges and problems of modern science Proceedings of the II International Scientific and Practical Conference» (10-11 November 2022, London, United Kingdom). P. 56-60.
2. Улько Є.М., **Нестеренко Ю.Є.** Сучасні виклики в забезпеченні сталого управління земельними ресурсами України. Матеріали доповідей Міжнародної науково-практичної конференції «Реформування фінансово-економічної системи країни в контексті міжнародного співробітництва». (15-16 грудня 2023 року, м. Львів-Торунь). С. 202-205. DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-336-4-56>.

3. Улько Є.М., **Нестеренко Ю.Є.** Теоретико-практичні основи управління земельними (грунтовими) ресурсами в умовах змін клімату та формування циркулярної аграрної економіки. Матеріали XLIII-ої Міжнародної науково-практичної конференції «Сучасні аспекти модернізації науки: стан, проблеми, тенденції розвитку». (07 квітня 2024 року, м. Пештера Болгарія (дистанційно). С. 207-215.

4. Улько Є.М., **Нестеренко Ю.Є.** Теоретико-методологічні засади удосконалення механізму сталого управління земельними ресурсами. Матеріали XL-ої Міжнародної науково-практичної конференції «Сучасні аспекти модернізації науки: стан, проблеми, тенденції розвитку». (07 січня 2024 року, м. Салоніки, Греція (дистанційно). С. 323-333.

5. Бухало О.В., **Нестеренко Ю.Є.** Міжнародні підходи до цифровізації землекористування та розвитку людського капіталу. Національні стратегії економічного розвитку в глобальному середовищі вищої освіти. Збірник доповідей XVIII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 23 квітня 2026 р. Національний університет «КАІ»). Київ, 2026. С. 11-14.

6. **Нестеренко Ю.Є.** Еволюція земельних відносин у контексті сталого розвитку, ESG-трансформацій та «зелених» цифрових інновацій. Глобальні економічні трансформації та цифрові інновації в бізнес. Міжнародна науково-практична конференція (м. Харків, 15 травня 2026 р. ДБТУ). Харків. 2026. С. 646-649.

7. **Нестеренко Ю.Є.** Інноваційні технології в управлінні земельними ресурсами: Європейський досвід та перспективи. Євроінтеграційний вектор розвитку агроєкосистем в Україні: глобальні виклики та перспективи. II Міжнародна науково-практична конференція (м. Харків, 04 червня 2026 р. ДБТУ). Харків. 2026. С. 246-248.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	17
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ СТАЛИМ РОЗВИТКОМ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ.....	35
1.1. Економічна сутність та зміст управління земельними ресурсами в умовах сталого розвитку.....	35
1.2. Інституційні та організаційно-економічні засади формування системи землекористування.....	52
1.3. Методичні підходи до оцінювання ефективності та сталості використання сільськогосподарських земель.....	68
Висновки до розділу 1.....	88
РОЗДІЛ 2. ДІАГНОСТИКА СТАНУ ТА ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯМ У СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ.....	91
2.1. Аналіз сучасного стану та тенденцій використання земельних ресурсів у досліджуваному регіоні.....	91
2.2. Оцінка ефективності управління землекористуванням на рівні аграрних підприємств.....	105
2.3. Комплексна діагностика екологічної, економічної та соціальної складових сталого землекористування.....	117
Висновки до розділу 2.....	152
РОЗДІЛ 3. СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ ТА ІНСТРУМЕНТИ УПРАВЛІННЯ СТАЛИМ РОЗВИТКОМ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ.....	156
3.1. Концептуальні засади стратегічного управління сталим розвитком сільськогосподарського землекористування	156
3.2. Впровадження інноваційних технологій та цифрових рішень у систему управління землекористуванням	183
3.3. Розвиток екологічно орієнтованих моделей землекористування та органічного виробництва.....	206
Висновки до розділу 3.....	235
ВИСНОВКИ.....	238
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	244
ДОДАТКИ.....	259

ВСТУП

Сучасний етап розвитку аграрного сектору економіки України характеризується масштабними трансформаційними процесами, зумовленими реформуванням земельних відносин, відкриттям ринку земель сільськогосподарського призначення, децентралізацією системи управління, інтеграцією до європейського економічного простору, цифровою трансформацією аграрного виробництва, посиленням глобальних кліматичних змін та негативними наслідками воєнної агресії. Сукупність зазначених чинників істотно впливає на функціонування аграрного сектору, змінює умови використання земельних ресурсів і актуалізує необхідність формування нових підходів до управління сталим розвитком сільськогосподарського землекористування.

Земельні ресурси є одним із найважливіших елементів національного багатства України, основою продовольчої безпеки держави, просторовою базою соціально-економічного розвитку територій та ключовим виробничим ресурсом аграрної економіки. На відміну від інших факторів виробництва, земля має унікальні природні властивості, не може бути відтворена штучно та водночас визначає можливості розвитку сільського господарства, формування експортного потенціалу країни, забезпечення екологічної рівноваги та збереження природного середовища. Саме тому ефективність управління земельними ресурсами дедалі більше розглядається не лише як економічна проблема, а як комплексне управлінське завдання, вирішення якого визначає перспективи сталого розвитку аграрного сектору та сільських територій.

У сучасних умовах традиційна модель використання земельних ресурсів, орієнтована переважно на максимізацію короткострокових економічних результатів, поступово втрачає свою ефективність. Надмірна інтенсифікація виробництва, високий рівень розораності територій, порушення науково обґрунтованих сівозмін, недостатні обсяги внесення органічних добрив, скорочення тваринницької галузі та тривале переважання екстенсивних моделей землекористування зумовили прискорення деградаційних процесів,

зниження родючості ґрунтів, погіршення екологічного стану агроландшафтів і зростання антропогенного навантаження на земельний фонд. За таких умов забезпечення довгострокової продуктивності земель стає неможливим без формування ефективної системи стратегічного управління, яка поєднувала б економічні, екологічні, соціальні та організаційно-управлінські складові.

Особливої актуальності проблема набуває в умовах післявоєнного відновлення економіки України, коли поряд із необхідністю відновлення виробничого потенціалу аграрного сектору виникає потреба у відтворенні деградованих земель, мінімізації негативних екологічних наслідків господарської діяльності, адаптації систем землекористування до змін клімату та впровадженні сучасних моделей стратегічного управління земельними ресурсами. У цих умовах сталий розвиток сільськогосподарського землекористування стає одним із визначальних чинників забезпечення продовольчої безпеки держави, підвищення конкурентоспроможності аграрного виробництва та реалізації євроінтеграційного курсу України.

Водночас сучасний менеджмент аграрного сектору дедалі більше орієнтується на інтеграцію принципів сталого розвитку в систему стратегічного управління підприємствами. Це обумовлює необхідність переходу від управління окремими виробничими процесами до комплексного управління земельним капіталом, яке забезпечує одночасне досягнення економічної ефективності, екологічної безпеки, соціальної відповідальності та довгострокової стійкості функціонування аграрних підприємств. За таких умов земля розглядається не лише як виробничий ресурс, а як стратегічний актив, управління яким повинно здійснюватися на основі сучасних управлінських концепцій, ризик-орієнтованого підходу, стратегічного планування, цифрової трансформації та безперервного моніторингу результативності управлінських рішень.

Суттєві зміни відбуваються й у технологічному забезпеченні управління землекористуванням. Активне впровадження цифрових технологій, геоінформаційних систем, дистанційного зондування Землі, супутникового

моніторингу, технологій точного землеробства, штучного інтелекту, великих масивів даних (Big Data), безпілотних літальних апаратів та автоматизованих систем підтримки прийняття управлінських рішень формує принципово нові можливості для підвищення ефективності використання земельних ресурсів. Використання цифрових інструментів дозволяє забезпечити оперативне отримання інформації про стан земель, прогнозування виробничих ризиків, оптимізацію структури посівних площ, підвищення точності агротехнологічних операцій і своєчасне прийняття стратегічних управлінських рішень.

Разом із тим сучасна практика функціонування аграрних підприємств свідчить, що рівень цифрової трансформації систем управління землекористуванням залишається недостатнім. Значна частина управлінських рішень приймається без використання сучасних інформаційно-аналітичних систем, що обмежує можливості оперативного реагування на зміни зовнішнього середовища, підвищує виробничі ризики та знижує ефективність використання земельного потенціалу. Це зумовлює необхідність наукового обґрунтування нових підходів до інтеграції цифрових технологій у систему стратегічного управління сталим розвитком сільськогосподарського землекористування.

Важливим напрямом розвитку сучасного аграрного менеджменту є також формування екологічно орієнтованих моделей землекористування, які забезпечують відновлення родючості ґрунтів, збереження біорізноманіття, зменшення техногенного навантаження на агроландшафти та створення передумов для розвитку органічного виробництва. Світовий досвід переконливо свідчить, що саме органічне землеробство, впровадження екологічно безпечних технологій, ресурсозберігаючих систем обробітку ґрунту та комплексне використання природоохоронних заходів є важливими складовими довгострокової конкурентоспроможності аграрного сектору. У зв'язку з цим управління сталим розвитком землекористування повинно ґрунтуватися на поєднанні економічних стимулів, екологічних обмежень, сучасних технологічних рішень та ефективних управлінських механізмів.

Наукові засади управління земельними ресурсами, розвитку земельних відносин, формування систем землекористування, забезпечення сталого розвитку аграрного сектору та підвищення ефективності використання земель сільськогосподарського призначення знайшли відображення у працях багатьох вітчизняних і зарубіжних учених. Вагомий внесок у розвиток теорії управління земельними ресурсами, економіки землекористування, інституційного забезпечення земельних відносин, екологізації аграрного виробництва та розвитку сільських територій зробили провідні українські науковці, праці яких стали теоретичною основою сучасних досліджень у цій сфері.

У розвиток теоретико-методологічних засад управління земельними ресурсами, економіки землекористування, інституційного забезпечення земельних відносин, сталого розвитку аграрного сектору, екологізації сільськогосподарського виробництва та стратегічного управління значний внесок зробили відомі вітчизняні й зарубіжні вчені, серед яких: В.Г. Андрійчук, О. М. Бородіна, Д. С. Добряк, О. І. Дребот, Й. М. Дорош, С. І. Дорогунцов, О.І. Гуторов, І. В. Кошкалда, М. Й. Малік, В. Я. Месель-Веселяк, Л.Я. Новаковський, А. С. Попов, П. Т. Саблук, Р. М. Ступень, А. М. Третьак, В.М. Трегобчук, М. А. Хвесик, М. М. Федоров, Г. І. Шарий та інші. Вагомий внесок у розвиток теорії сталого розвитку, стратегічного менеджменту, екологічного управління, інноваційного розвитку та цифрової трансформації управлінських систем зробили також численні зарубіжні дослідники, наукові праці яких стали теоретичною основою сучасних концепцій управління природними ресурсами та розвитку аграрного сектору.

У працях зазначених учених сформовано фундаментальні положення теорії земельних відносин, визначено економічну природу земельних ресурсів, обґрунтовано організаційно-економічні механізми регулювання землекористування, досліджено закономірності розвитку аграрного сектору, розроблено методичні підходи до оцінювання ефективності використання земель, висвітлено проблеми екологізації сільськогосподарського виробництва та визначено напрями удосконалення державної земельної політики. Значна

увага приділяється питанням формування інституційного середовища функціонування ринку земель, розвитку сільських територій, забезпечення продовольчої безпеки, підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств та інтеграції принципів сталого розвитку у практику господарювання.

Разом із тим аналіз сучасних наукових публікацій свідчить, що більшість існуючих досліджень присвячена окремим аспектам використання земельних ресурсів і лише частково охоплює проблематику комплексного управління сталим розвитком сільськогосподарського землекористування. Значна частина наукових праць зосереджується на економічних або екологічних аспектах функціонування аграрного сектору, тоді як сучасні умови господарювання потребують інтеграції економічних, екологічних, соціальних, інституційних, організаційних та цифрових складових у межах єдиної системи стратегічного управління.

Недостатньо розробленими залишаються теоретико-методологічні положення щодо формування сучасної системи стратегічного управління сталим розвитком сільськогосподарського землекористування, яка б забезпечувала комплексне поєднання стратегічного планування, ризик-орієнтованого управління, цифрової трансформації, екологічного менеджменту, моніторингу результативності та механізмів адаптації до динамічних змін зовнішнього середовища. Потребують подальшого наукового обґрунтування питання інтеграції цифрових технологій у систему управління земельними ресурсами, удосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення прийняття управлінських рішень, розвитку органічного виробництва, впровадження екологічно орієнтованих моделей господарювання та використання сучасних методів економіко-математичного моделювання при формуванні стратегій розвитку аграрних підприємств.

Особливої актуальності зазначені проблеми набувають в умовах післявоєнного відновлення економіки України та реалізації європейського вектора розвитку, коли управління земельними ресурсами повинно відповідати

сучасним вимогам Спільної аграрної політики Європейського Союзу, Європейського зеленого курсу, міжнародним стандартам екологічної безпеки та принципам сталого розвитку. Досягнення цих цілей потребує вдосконалення системи менеджменту сільськогосподарського землекористування, формування сучасних механізмів стратегічного управління та розроблення нових організаційно-економічних інструментів забезпечення збалансованого використання земельних ресурсів.

Таким чином, актуальність проблеми, недостатній рівень розробленості теоретико-методологічних засад стратегічного управління сталим розвитком сільськогосподарського землекористування, необхідність удосконалення організаційно-економічних механізмів управління, розвитку цифрових технологій, впровадження екологічно орієнтованих моделей господарювання та забезпечення ефективного використання земельних ресурсів в умовах сучасних трансформаційних процесів зумовили вибір теми дисертаційного дослідження, визначили його мету, завдання, об'єкт, предмет і логіку наукового пошуку.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Теоретичні положення та практичні результати дисертаційної роботи виконані відповідно до науково-дослідної тематики кафедри економіки та бізнесу Державного біотехнологічного університету «Теоретико-методологічне забезпечення управління підприємницькою діяльністю на ринках продукції, ресурсів, послуг та інформації на інвестиційно-інноваційних та маркетингових засадах» (номер державної реєстрації 0121U108930). Дослідження є складовою комплексної наукової програми «Теоретико-методологічне забезпечення економічного розвитку аграрного сектору та сільських територій», координатором якої є Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки» НААН України.

Особистий внесок автора полягає у розвитку теоретико-методологічних положень стратегічного управління сталим розвитком сільськогосподарського землекористування, удосконаленні науково-методичних підходів до оцінювання ефективності управління земельними ресурсами, обґрунтуванні

організаційно-економічних механізмів цифрової трансформації системи управління землекористуванням, розробленні концептуальних засад стратегічного управління, авторських цифрових проєктів управління земельними ресурсами, економіко-математичної моделі екологічно орієнтованого землекористування та практичних рекомендацій щодо розвитку органічного виробництва як складової забезпечення сталого розвитку аграрного сектору.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є розвиток теоретико-методологічних засад, удосконалення науково-методичних підходів та розроблення концептуальних, організаційно-управлінських і практичних положень стратегічного управління сталим розвитком сільськогосподарського землекористування на основі інтеграції економічних, екологічних, інституційних, цифрових і проєктно-орієнтованих механізмів, спрямованих на підвищення ефективності використання земельного потенціалу, забезпечення екологічної стійкості, розвитку органічного виробництва та зміцнення конкурентоспроможності аграрних підприємств.

Для досягнення поставленої мети у дисертаційній роботі визначено та вирішено такі завдання:

- поглибити теоретичні положення щодо економічної сутності та змісту управління сталим розвитком сільськогосподарського землекористування в системі сучасного стратегічного менеджменту;
- дослідити інституційні та організаційно-економічні засади формування системи сільськогосподарського землекористування та обґрунтувати напрями їх удосконалення відповідно до принципів сталого розвитку;
- удосконалити методичні підходи до комплексного оцінювання ефективності та сталості використання сільськогосподарських земель;
- здійснити комплексну діагностику сучасного стану, тенденцій і результативності управління землекористуванням у сільськогосподарських підприємствах та визначити ключові чинники забезпечення його сталого розвитку;

- розробити концепцію стратегічного управління сталим розвитком сільськогосподарського землекористування та інтегровану систему її практичної реалізації;
- удосконалити організаційно-управлінський механізм реалізації стратегії сталого розвитку сільськогосподарського землекористування на основі стратегічного планування, ризик-орієнтованого управління, цифрового моніторингу та адаптивного управління;
- удосконалити науково-методичні засади цифрової трансформації системи управління сільськогосподарським землекористуванням шляхом інтеграції сучасних цифрових технологій, інформаційно-аналітичних платформ та інструментів підтримки прийняття управлінських рішень;
- удосконалити методичний підхід до формування екологічно орієнтованої моделі сільськогосподарського землекористування на основі економіко-математичного моделювання;
- розвинути організаційно-економічні засади розвитку органічного виробництва шляхом розроблення інтегрованого бізнес-проекту з повним виробничим циклом як складової стратегічного управління сталим розвитком землекористування;
- розробити практичні рекомендації щодо прогностичного оцінювання результативності реалізації стратегічних, цифрових, екологічно орієнтованих і проектних рішень та їх упровадження у практику діяльності аграрних підприємств.

Об'єктом є процес управління сталим розвитком сільськогосподарського землекористування в аграрному секторі економіки.

Предметом дослідження є сукупність теоретико-методологічних, методичних і прикладних засад, організаційно-економічних, інституційних, екологічних та цифрових механізмів стратегічного управління сталим розвитком сільськогосподарського землекористування.

Методи дослідження. Теоретичною та методологічною основою дисертаційного дослідження є фундаментальні положення економічної теорії,

теорії менеджменту, концепції сталого розвитку, стратегічного управління, екологічного менеджменту, теорії управління природними ресурсами, а також сучасні наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених з проблем управління земельними ресурсами, розвитку аграрного сектору та забезпечення сталого землекористування.

Для досягнення поставленої мети та вирішення визначених завдань у роботі використано комплекс загальнонаукових і спеціальних методів дослідження. Абстрактно-логічний метод використано для теоретичного узагальнення, систематизації наукових підходів, уточнення понятійно-категоріального апарату та формування висновків; системний підхід — для дослідження управління сталим розвитком землекористування як цілісної багаторівневої соціально-економічної системи; монографічний метод — для критичного аналізу сучасних наукових концепцій управління земельними ресурсами та узагальнення світового досвіду.

Економіко-статистичні методи, методи порівняльного аналізу, групування, узагальнення та статистичного моделювання застосовано під час дослідження сучасного стану використання земельних ресурсів, оцінювання тенденцій розвитку аграрного сектору та аналізу ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств. Методи економічного, стратегічного та SWOT-аналізу використано для обґрунтування стратегічних напрямів розвитку системи землекористування, визначення її сильних і слабких сторін, можливостей та загроз.

Методи інтегрального оцінювання, багатокритеріального аналізу та побудови системи індикаторів використано при комплексній діагностиці економічної, екологічної та соціальної складових сталого землекористування. Економіко-математичне моделювання застосовано під час розроблення екологічно орієнтованої моделі оптимізації структури виробництва та землекористування. Методи прогнозування, сценарного аналізу та проєктного моделювання використано для оцінювання перспектив розвитку системи управління землекористуванням, обґрунтування авторських цифрових проєктів

і визначення очікуваних результатів їх практичного впровадження. Графічний метод застосовано для наочного представлення результатів дослідження.

Інформаційна база дисертаційного дослідження є Конституція України, Земельний кодекс України, закони України, нормативно-правові акти Верховної Ради України, Президента України та Кабінету Міністрів України з питань земельних відносин, управління земельними ресурсами, охорони земель, сталого розвитку, екологічної безпеки та функціонування аграрного сектору; офіційні матеріали Державної служби статистики України; дані Державної служби України з питань геодезії, картографії та кадастру; аналітичні та статистичні матеріали Міністерства економіки, довкілля та сільського господарства України; матеріали Полтавської обласної військової адміністрації та органів місцевого самоврядування; звітність сільськогосподарських підприємств Полтавської області; інформаційно-аналітичні матеріали міжнародних організацій; наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених з проблем управління земельними ресурсами, сталого землекористування, стратегічного менеджменту, цифровізації та екологізації аграрного виробництва; результати власних наукових досліджень автора, а також нормативно-довідкові матеріали й інформаційні ресурси мережі Інтернет.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у розвитку теоретико-методологічних засад, удосконаленні науково-методичних підходів та обґрунтуванні практичних рекомендацій щодо стратегічного управління сталим розвитком сільськогосподарського землекористування, що забезпечують інтеграцію економічних, екологічних, соціальних, інституційних, цифрових і проєктно-орієнтованих складових у цілісну систему менеджменту земельних ресурсів, зокрема:

у перше:

- розроблено концепцію стратегічного управління сталим розвитком сільськогосподарського землекористування, яка ґрунтується на інтеграції стратегічного, екологічного та цифрового менеджменту, ризик-орієнтованого

управління, проєктного підходу й безперервного моніторингу результативності у єдину систему формування, реалізації та коригування управлінських рішень, спрямованих на забезпечення економічної ефективності, екологічної стійкості та соціальної збалансованості розвитку аграрних підприємств;

– розроблено інтегровану систему стратегічного управління сталим розвитком сільськогосподарського землекористування, яка поєднує концептуальну модель управління, організаційно-управлінський механізм її реалізації, цифрову систему інформаційно-аналітичного забезпечення, економіко-математичне моделювання екологічно орієнтованого землекористування та проєктний інструментарій розвитку органічного виробництва, що забезпечує комплексне обґрунтування, прийняття та реалізацію стратегічних управлінських рішень.

удосконалено:

– організаційно-управлінський механізм реалізації стратегії сталого розвитку сільськогосподарського землекористування, який, на відміну від існуючих механізмів, базується на комплексному поєднанні стратегічного планування, ризик-орієнтованого управління, цифрового моніторингу, контролінгу та адаптивного коригування управлінських рішень, що забезпечує підвищення результативності функціонування системи менеджменту земельних ресурсів;

– методичний підхід до комплексного оцінювання ефективності та сталості сільськогосподарського землекористування, який, на відміну від існуючих методичних підходів, передбачає інтегроване оцінювання економічної, екологічної, соціальної та управлінської складових із використанням системи взаємопов'язаних індикаторів та інтегрального показника стратегічної результативності, що забезпечує підвищення обґрунтованості стратегічних управлінських рішень;

– методичний підхід до цифрової трансформації управління сільськогосподарським землекористуванням, який, на відміну від попередніх досліджень, розглядає цифрові технології не як окремі інформаційні

інструменти, а як інтегровану систему стратегічного менеджменту, що об'єднує геоінформаційні технології, дистанційний моніторинг земель, цифрові платформи, аналітичні сервіси, технології Big Data та інструменти підтримки прийняття управлінських рішень;

– методичний підхід до формування екологічно орієнтованої моделі сільськогосподарського землекористування, який, на відміну від існуючих підходів, ґрунтується на застосуванні економіко-математичного моделювання з комплексним урахуванням виробничих, економічних, ресурсних, екологічних і стратегічних обмежень, що дозволяє оптимізувати структуру виробництва, забезпечити відтворення родючості ґрунтів та підвищити ефективність використання земельного потенціалу.

набули подальшого розвитку:

– теоретичні положення щодо сутності управління сталим розвитком сільськогосподарського землекористування, які, на відміну від існуючих наукових підходів, розглядають його як інтегровану систему стратегічного менеджменту, що поєднує економічні, екологічні, соціальні, інституційні та цифрові складові управління;

– науково-методичні засади формування системи сільськогосподарського землекористування, які, на відміну від попередніх досліджень, доповнено взаємозв'язком інституційних, організаційно-економічних і управлінських механізмів, що забезпечують збалансування інтересів держави, територіальних громад, власників земельних ділянок і аграрних підприємств;

– методичні засади комплексної діагностики ефективності управління землекористуванням, які, на відміну від існуючих методик, передбачають інтегроване оцінювання економічної, екологічної, соціальної та управлінської складових функціонування аграрних підприємств, що дозволяє комплексно визначати рівень сталості землекористування та обґрунтовувати напрями його стратегічного розвитку;

– організаційно-економічні засади розвитку екологічно орієнтованого та органічного землекористування, які, на відміну від існуючих підходів, ґрунтуються на інтеграції виробництва органічної сировини, її переробки, сертифікації, логістичного забезпечення, маркетингу й реалізації продукції у межах єдиного бізнес-проєкту, що забезпечує підвищення доданої вартості, інвестиційної привабливості та конкурентоспроможності аграрних підприємств;

– науково-практичні підходи до прогностного оцінювання результативності стратегічного управління сталим розвитком сільськогосподарського землекористування, які, на відміну від відомих підходів, ґрунтуються на комплексному визначенні економічного, екологічного, соціального та управлінського ефектів від реалізації стратегічних, цифрових і проєктних рішень, що створює інформаційно-аналітичне підґрунтя для прийняття стратегічних управлінських рішень.

Практичне значення одержаних результатів. Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що розроблені в дисертації теоретико-методологічні положення, науково-методичні підходи та практичні рекомендації створюють науково-практичне підґрунтя для підвищення ефективності стратегічного управління сталим розвитком сільськогосподарського землекористування на рівні державних органів управління, органів місцевого самоврядування, аграрних підприємств та інших суб'єктів господарювання.

Практичне впровадження запропонованої концептуальної моделі стратегічного управління сталим розвитком сільськогосподарського землекористування сприятиме підвищенню ефективності використання земельно-ресурсного потенціалу, удосконаленню системи стратегічного планування, посиленню адаптивності управління до сучасних економічних, екологічних і соціальних викликів, а також забезпеченню довгострокової конкурентоспроможності аграрних підприємств.

Запропонований організаційно-управлінський механізм реалізації стратегії сталого розвитку землекористування може бути використаний під час розроблення стратегій розвитку аграрних підприємств, регіональних програм використання земельних ресурсів, програм розвитку територіальних громад та формування управлінських рішень щодо забезпечення збалансованого використання земель сільськогосподарського призначення.

Удосконалений методичний підхід до оцінювання ефективності та сталості сільськогосподарського землекористування може застосовуватися для комплексної оцінки результативності діяльності аграрних підприємств, визначення рівня збалансованості використання земельних ресурсів, оцінювання екологічних ризиків та обґрунтування напрямів підвищення ефективності системи менеджменту землекористування.

Практичну цінність мають розроблені автором цифрові проекти «Digital Agro-Poltava», «AgroLand Control» та «Smart Land Poltava», використання яких забезпечує інтеграцію геоінформаційних систем, технологій дистанційного моніторингу, цифрових платформ, аналітичних сервісів та інструментів підтримки прийняття управлінських рішень у систему стратегічного управління землекористуванням. Їх упровадження дозволяє підвищити оперативність управління, покращити якість інформаційно-аналітичного забезпечення, оптимізувати використання земельних ресурсів, знизити виробничі витрати та мінімізувати екологічні ризики.

Розроблена економіко-математична модель формування екологічно орієнтованої структури землекористування може використовуватися аграрними підприємствами під час обґрунтування управлінських рішень щодо оптимізації виробничої структури, забезпечення відтворення родючості ґрунтів, підвищення економічної ефективності виробництва та мінімізації деградаційних процесів.

Практичне значення має також авторський бізнес-проект створення інтегрованого органічного виробництва з повним виробничим циклом, який може бути використаний сільськогосподарськими підприємствами при переході

до органічного виробництва, диверсифікації виробничої діяльності, розвитку глибокої переробки сільськогосподарської продукції, розширенні експортної діяльності та підвищенні інвестиційної привабливості підприємств.

Одержані результати дослідження можуть бути використані центральними органами виконавчої влади, обласними військовими адміністраціями, органами місцевого самоврядування, територіальними громадами, аграрними підприємствами, науковими установами та закладами вищої освіти при розробленні програм сталого розвитку аграрного сектору, удосконаленні механізмів управління земельними ресурсами, реалізації цифрової трансформації аграрного виробництва, розвитку органічного землеробства та вдосконаленні освітнього процесу з дисциплін управлінського й аграрно-економічного спрямування.

Основні положення роботи та авторські напрацювання прийняті ННЦ «Інститут аграрної економіки» як науково-методичний матеріал і можуть використовуватись в процесі обґрунтування заходів щодо приведення сільськогосподарського використання земель у відповідність до вимог Спільної аграрної політики ЄС, а також для оцінки соціально-економічних наслідків, пов'язаних з впровадженням стандартів екологобезпечного землекористування, розробки інституційно-економічних інструментів адаптації до них вітчизняних сільськогосподарських підприємств (довідка № 02/199 від 08.06.2026 р.); матеріали дослідження враховані Департаментом агропромислового розвитку Полтавської обласної військової адміністрації при підготовці пропозицій щодо вдосконалення регіональних програм розвитку агропромислового комплексу, підвищення ефективності використання земельних ресурсів, зменшення деградаційних процесів ґрунтів та впровадження принципів екологічної безпеки у сільськогосподарське виробництво (довідка № 022-80/519 від 28.05.2026 р.); науково-методичні положення дисертації враховані Головним управлінням Держгеокадастру у Полтавській області при підготовці аналітичних матеріалів, реалізації заходів державного контролю за використанням та охороною земель, а також при формуванні пропозицій щодо

вдосконалення земельних відносин на регіональному рівні (довідка № 31-16-08-2464/2-26 від 01.06.2026 р.); напрацювання автора, присвячені аналізу сучасного стану використання земельних ресурсів, оцінюванню ефективності управління землекористуванням та комплексній діагностиці екологічної, економічної і соціальної складових сталого землекористування, розглянуто на засіданні постійної комісії з питань аграрної політики Полтавської районної ради. Запропоновані положення сприятимуть формуванню заходів щодо раціонального використання земельних ресурсів, зниження деградаційних процесів, підвищення екологічної стійкості агроландшафтів та забезпечення економічної ефективності господарювання (довідка № 212 від 17.06. 2026 р.); основні положення дослідження використовуються при формуванні стратегічних напрямів розвитку СВК «Батьківщина» Полтавської області та прийнятті управлінських рішень у сфері землекористування й організації аграрного виробництва (довідка № 63 від 26.05.2026 р.); наукові розробки автора щодо удосконалення організаційно-економічного механізму управління земельними ресурсами аграрних підприємств, розвитку інституційного забезпечення сталого землекористування, методичних підходів до оцінювання економічної, екологічної та соціальної ефективності використання земель сільськогосподарського призначення, впроваджено в освітній процес Полтавського державного аграрного університету (довідка № 01-11/86 від 24.06. 2026 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійно виконаним науковим дослідженням, у якому викладено авторський підхід до вирішення актуального наукового завдання щодо розвитку теоретико-методологічних засад, удосконалення науково-методичних підходів та розроблення практичних рекомендацій з управління сталим розвитком сільськогосподарського землекористування.

Усі наукові результати, теоретичні положення, висновки, пропозиції та практичні рекомендації, що становлять зміст дисертації й виносяться на захист, отримані автором особисто. Автор самостійно проведено аналіз сучасного

стану та тенденцій розвитку сільськогосподарського землекористування, узагальнено теоретичні положення щодо управління земельними ресурсами, удосконалено методичні підходи до оцінювання ефективності та сталості землекористування, обґрунтовано концептуальні засади стратегічного управління сталим розвитком сільськогосподарського землекористування, розроблено організаційно-управлінський механізм реалізації відповідної стратегії, авторські цифрові проєкти управління землекористуванням, економіко-математичну модель екологічно орієнтованого землекористування та бізнес-проєкт розвитку інтегрованого органічного виробництва.

Із наукових праць, опублікованих у співавторстві, у дисертації використано лише ті положення, ідеї та результати досліджень, які належать особисто автору. Внесок співавторів у дисертаційній роботі не використано.

Апробація результатів дослідження. Основні теоретичні положення та практичні результати дисертаційного дослідження доповідалися, обговорювалися та отримали позитивну оцінку на таких науково-практичних конференціях: II International Scientific and Practical Conference «Challenges and Problems of Modern Science» (London, United Kingdom, 2022); Міжнародній науково-практичній конференції «Реформування фінансово-економічної системи країни в контексті міжнародного співробітництва» (м. Львів – м. Торунь, 2023); XLIII Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні аспекти модернізації науки: стан, проблеми, тенденції розвитку» (м. Пештера, Болгарія, 2024); XL Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні аспекти модернізації науки: стан, проблеми, тенденції розвитку» (м. Салоніки, Греція, 2024); XVIII Міжнародній науково-практичній конференції «Національні стратегії економічного розвитку в глобальному середовищі» (м. Київ, 2026); Міжнародній науково-практичній конференції «Глобальні економічні трансформації та цифрові інновації в бізнесі» (м. Харків, 2026); II Міжнародній науково-практичній конференції «Євроінтеграційний вектор розвитку агроєкосистем в Україні: глобальні виклики та перспективи» (м. Харків, 2026).

Публікації. Результати дисертаційного дослідження опубліковано в 11 працях загальним обсягом 4,8 ум.-друк. арк., з них у наукових фахових виданнях – 4 (3,0 ум.-друк. арк.), у матеріалах наукових конференцій – 7 (1,8 ум.-друк. арк.), у тому числі зарубіжних – 3 (1,0 ум.-друк. арк.).

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Основний зміст дисертації викладено на 243 сторінках друкованого тексту. Робота містить 29 таблиць, 20 рисунків та 6 додатків. Список використаних джерел налічує 201 найменування і розміщений на 15 сторінках.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ СТАЛИМ РОЗВИТКОМ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ

1.1. Економічна сутність та зміст управління земельними ресурсами в умовах сталого розвитку

Земельні відносини посідають фундаментальне місце у формуванні та розвитку соціально-економічних систем. Історичний досвід трансформацій у різних країнах переконливо свідчить, що ключовим чинником реформування завжди виступало ставлення суспільства до землі як базового ресурсу [53, с. 15]. Практично всі держави проходили через етапи переосмислення механізмів володіння, користування та розпорядження земельними ресурсами, що обумовлювалося змінами у виробничих відносинах та суспільних пріоритетах [145, с. 28].

Глибинне розуміння природи земельних відносин передбачає звернення до їх історико-генетичних витоків. Встановлено, що зародження приватних форм привласнення землі на території сучасної України пов'язується ще з періодом неоліту (VI тисячоліття до н.е.), коли розвиток землеробства зумовив формування стійкого зв'язку між людиною та землею як засобом виробництва [43, с. 47]. Як зазначав відомий економіст М. Туган-Барановський, поява приватної власності на землю стала можливою лише за умов становлення хліборобської діяльності, що закріплювала індивідуалізоване користування земельними ділянками окремими сім'ями [169, с. 189]. Первинні форми земельних відносин формувалися шляхом фактичного зайняття земель і їх використання родинними господарствами [110, с. 63].

Подальший розвиток суспільства супроводжувався трансформацією форм землеволодіння. Зокрема, розширення сімейних об'єднань і їх подрібнення сприяли виникненню часткових (пайових) форм організації землекористування, які стали перехідною ланкою між колективними та індивідуальними моделями господарювання [108, с. 24]. На завершальному етапі існування таких форм

відбулося розмежування шляхів розвитку земельних відносин: у ряді країн сформувалася система великого приватного землеволодіння, тоді як в інших регіонах зберігалися колективно-общинні форми [99, с. 31].

Приблизно у I тисячолітті до н.е. остаточно окреслилися дві базові моделі власності на землю – приватна та суспільна, що заклало підґрунтя для тривалих наукових і практичних дискусій щодо їх ефективності [114, с. 52]. У цьому контексті заслуговує на увагу позиція давньогрецького мислителя Арістотеля, який обґрунтовував доцільність поєднання приватної власності із суспільним характером її використання. На його думку, така модель сприяє підвищенню відповідальності власників та забезпечує більш раціональне використання ресурсів [8, с. 210].

На території України у давні часи домінувала сімейна (патріархальна) община, яка згодом трансформувалася у територіальну форму організації землекористування [43, с. 58]. У межах таких общин земля перебувала у колективній власності, однак її обробіток здійснювався окремими господарствами. Орні землі та сіножаті розподілялися між родинами, тоді як ліси, пасовища та інші угіддя використовувалися спільно [110, с. 71]. Водночас розвиток індивідуального господарювання поступово призводив до майнової диференціації, оскільки засоби виробництва належали окремим сім'ям, а частина з них розширювала свої володіння за рахунок освоєння нових земель [145, с. 36].

Таким чином, становлення приватної власності на землю стало визначальним чинником формування більш складних соціально-економічних систем, зокрема феодальної та капіталістичної моделей землеволодіння [53, с. 22]. У сучасних умовах земельні ресурси виступають не лише як природна основа виробництва, а й як важливий об'єкт економічних відносин і управлінського впливу, що потребує збалансованого підходу до їх використання в контексті сталого розвитку [171 с. 94].

У розвитку земельних відносин в Україні важливе місце посідає період XVI–XVII ст., коли в системі великого землеволодіння утвердилася

фільваркова форма господарювання. Формування фільварків як організаційно відокремлених господарських одиниць було зумовлене зростанням продуктивних сил і стало передумовою трансформації виробничих відносин у аграрній сфері [43, с. 27]. У цей період економічна спроможність селянського господарства визначалася насамперед розмірами земельного наділу та ефективністю його використання.

Історично в Україні сформувалися три базові форми власності на землю: велике приватне землеволодіння (поміщицьке, церковне), дрібне селянське землеволодіння та колективні форми, представлені різними типами общинного господарювання [114, с. 44]. Таке різноманіття форм власності заклало основу для подальших трансформацій у системі управління земельними ресурсами.

У XVIII ст. розпочалися процеси занепаду феодальних відносин та формування капіталістичного способу виробництва. З одного боку, спостерігалось послаблення поміщицького господарства, з іншого – посилювалася соціально-економічна диференціація селянства, що проявлялося у формуванні заможних господарств та розвитку елементів ринкової економіки [145, с. 61]. Ці процеси стали передумовою селянської реформи 1861 року, яка започаткувала новий етап розвитку земельних відносин.

Реформа передбачала скасування кріпосної залежності, надання селянам земельних наділів у користування та поступовий викуп землі. Водночас збереження общинної форми землеволодіння суттєво обмежувало економічну самостійність селян і стримувало розвиток ефективного індивідуального господарювання [110, с. 73]. Крім того, низка законодавчих актів кінця XIX ст. посилила залежність селян від общини, що негативно вплинуло на ефективність використання земельних ресурсів [99, с. 95].

Серед основних недоліків реформи слід виокремити обмеженість земельних наділів, збереження значних площ у власності поміщиків, фінансову залежність селян через викупні платежі та інституційну прив'язаність до общини. Це зумовило необхідність подальших реформаторських кроків у сфері управління земельними ресурсами [108, с. 112].

Важливим етапом розвитку теоретичних засад управління земельними ресурсами стала столипінська аграрна реформа початку XX ст. Її концептуальною основою було формування ефективного приватного землевласника як ключового суб'єкта аграрної економіки. Реформа передбачала право селян виходити з общини та закріплювати земельні ділянки у приватній власності, що мало сприяти підвищенню продуктивності землекористування [158, с. 116].

Значну роль у реалізації реформи відігравав Селянський земельний банк, який забезпечував перерозподіл земель через їх викуп у великих власників і продаж селянам на пільгових умовах [81, с. 406]. Це сприяло формуванню ринкових механізмів у сфері землекористування та розвитку інститутів управління земельними ресурсами.

Теоретичне значення столипінської реформи полягає у закладенні основ сучасного підходу до управління земельними ресурсами, який передбачає поєднання приватної власності, економічної мотивації та інституційного регулювання [171, с. 58]. Саме в цей період активізувалися наукові дискусії щодо ефективності великих і малих форм господарювання, що зберігає свою актуальність і в сучасних умовах [53, с. 134].

У сучасній науковій літературі управління земельними ресурсами розглядається як комплексна система економічних, правових та організаційних механізмів, спрямованих на забезпечення раціонального використання землі, збереження її продуктивного потенціалу та досягнення цілей сталого розвитку [88, с. 92; 12, с. 47]. Особливого значення набувають інституційні аспекти управління, цифровізація земельних відносин та впровадження екологічно орієнтованих підходів до землекористування [193, с. 51].

Таким чином, історична еволюція земельних відносин сформувала теоретичне підґрунтя сучасних підходів до управління земельними ресурсами, які базуються на поєднанні економічної ефективності, соціальної справедливості та екологічної збалансованості.

Вагомий внесок у формування теоретичних підходів до розвитку аграрних відносин та управління земельними ресурсами зробив М. Туган-Барановський, який обґрунтував специфіку функціонування великотоварного виробництва у сільському господарстві. Учений доводив, що поряд із природними обмеженнями та економічними труднощами великі аграрні підприємства стикаються із соціальними викликами, зокрема проблемою ефективного використання робочої сили [169, с. 186]. З огляду на сезонний характер сільськогосподарського виробництва, утримання постійного штату працівників є економічно не вигідним, що зумовлює зацікавленість великих господарств у функціонуванні дрібних селянських виробників як джерела гнучкої найманої праці.

Подальша еволюція підходів до управління земельними ресурсами в Україні була суттєво трансформована під впливом революційних подій початку ХХ ст. Припинення реалізації століпінської аграрної реформи у 1917 році стало переломним моментом, після якого було запроваджено принципово нову модель земельних відносин. Відповідно до декрету «Про соціалізацію землі» (1918 р.) було ліквідовано інститут приватної власності на землю, а сама земля проголошувалася загальнонародним надбанням [80, с. 72].

Зазначений нормативний акт передбачав передачу земельних ресурсів у користування виключно тим суб'єктам, які здійснюють їх обробіток власною працею, а також запровадження принципу зрівняльного розподілу земельних угідь. Водночас держава отримувала виключні повноваження щодо розпорядження земельними ресурсами, включаючи контроль за їх використанням, перерозподілом та отриманням земельної ренти [99, с. 95]. Перевага надавалася колективним формам господарювання – комуністичним, артільним і кооперативним, що фактично означало обмеження розвитку індивідуального землекористування.

У науковій літературі така модель аграрної політики розглядається як форма централізованого державного регулювання, що мала ознаки державно-монополістичної системи господарювання. Зокрема, О. Ніконов характеризував

її як перехід до специфічної моделі економічних відносин, у якій держава виступає ключовим суб'єктом управління земельними ресурсами та аграрним виробництвом [118, с. 135].

Найбільш негативні наслідки такої трансформації проявилися в період політики «воєнного комунізму», зокрема через запровадження продрозверстки, яка передбачала примусове вилучення сільськогосподарської продукції у виробників. Це призвело до істотного порушення економічних стимулів у сільському господарстві та деградації виробничого потенціалу галузі [118, с 136].

Статистичні дані свідчать, що у період Першої світової війни скорочення основних показників аграрного виробництва було відносно помірним: зменшення посівних площ становило близько 5 %, урожайності – 9 %, а валового збору – близько 11 % [11, с. 58]. Однак уже в післяреволюційний період ситуація набула критичного характеру: до 1921 року посівні площі скоротилися більш ніж на третину, урожайність знизилася майже вдвічі, а обсяги виробництва сільськогосподарської продукції впали до третини довоєнного рівня, що спричинило глибоку продовольчу кризу [11, с. 59].

З позицій сучасної теорії сталого розвитку такі історичні трансформації свідчать про важливість збалансованого поєднання економічних, соціальних та інституційних чинників у процесі управління земельними ресурсами. Надмірна централізація управління та ігнорування ринкових механізмів призводять до зниження ефективності землекористування та втрати продуктивного потенціалу земель [171, с. 102].

У сучасних умовах еволюція підходів до управління земельними ресурсами спрямована на формування інтегрованої системи, яка поєднує державне регулювання, ринкові інструменти та принципи сталого розвитку. Особливого значення набуває забезпечення економічної ефективності, екологічної безпеки та соціальної справедливості у сфері землекористування [193, с. 67].

Таким чином, історичний досвід розвитку земельних відносин демонструє, що ефективне управління земельними ресурсами можливе лише за умов гармонійного поєднання різних форм власності, економічних стимулів та інституційного забезпечення, що відповідає сучасним вимогам сталого розвитку.

Кризові явища у сільському господарстві початку ХХ ст., спричинені політикою воєнного комунізму, засвідчили неспроможність адміністративно-командних методів забезпечити ефективне функціонування аграрного сектору. У цих умовах об'єктивною необхідністю стала реалізація нової економічної політики (НЕП), яка передбачала зміну підходів до управління земельними ресурсами та відновлення економічних стимулів господарювання [43, с. 44].

Ключовим елементом НЕПу стало реформування системи державних заготівель шляхом заміни продрозверстки натуральним податком. На відміну від попередньої практики примусового вилучення продукції, податок встановлювався у вигляді частки від фактично отриманого врожаю і мав фіксований характер, що створювало передумови для прогнозованості господарської діяльності [110, с. 63]. Важливим стимулюючим фактором стало те, що після сплати податку селяни отримували право вільно розпоряджатися залишками продукції, що сприяло розвитку товарно-грошових відносин.

Як зазначають дослідники, нова економічна політика базувалася на поєднанні державного регулювання з ринковими механізмами, включаючи використання господарського розрахунку, матеріального стимулювання та допущення елементів приватного капіталу [43, с. 45]. У межах цієї моделі допускалося застосування орендних відносин, найманої праці, а також залучення іноземних інвестицій, що позитивно вплинуло на темпи розвитку як сільського господарства, так і промисловості.

НЕП сприяв зміцненню економічної основи аграрного виробництва, формуванню ринкової інфраструктури та підвищенню добробуту сільського населення. Водночас розвиток ринкових відносин вступав у суперечність із ідеологічними засадами централізованої економіки, що зумовило поступову

відмову від цієї політики та перехід до колективістської моделі господарювання [99, с. 88].

Подальший етап трансформації управління земельними ресурсами був пов'язаний із політикою колективізації, яка передбачала усупільнення основних факторів виробництва, включаючи землю, засоби праці та трудові ресурси. Економічний зміст цієї моделі полягав у формуванні великих державних та колективних господарств, централізації управління аграрним виробництвом та підпорядкуванні його загальнодержавним цілям [145, с. 102].

У межах колективізації створювалися різні форми господарських об'єднань – радгоспи, колгоспи, товариства спільного обробітку землі, що функціонували на основі директивного планування. Держава здійснювала контроль за використанням земельних ресурсів, організацією виробництва та розподілом продукції, що фактично виключало економічну самостійність виробників [108, с. 119].

Водночас у науковому середовищі існували альтернативні підходи до розвитку аграрного сектору. Зокрема, О. Чаянов обґрунтовував доцільність збереження селянських господарств як самостійних економічних одиниць із поступовим розвитком кооперативних форм організації виробництва. Його концепція передбачала поєднання індивідуального господарювання з інтеграційними процесами через кооперацію, що мало забезпечити ефективність виробництва без втрати економічної мотивації [178, с. 196–213].

Однак реалізація політики суцільної колективізації супроводжувалася значними соціально-економічними втратами. Вона призвела не лише до руйнування продуктивних сил сільського господарства, а й до зниження мотивації до праці, втрати підприємницьких навичок селянства та деформації соціальних відносин у сільській місцевості [43, с. 47].

Статистичні дані підтверджують негативний вплив цих процесів на ефективність аграрного виробництва. Зокрема, показники виробництва основних видів сільськогосподарської продукції у довоєнний і післявоєнний періоди свідчать про низькі темпи зростання або навіть спад виробництва, що

було наслідком неефективної системи управління земельними ресурсами [11, с. 39–41]. У післявоєнні роки ситуація залишалася складною, а управління аграрним сектором здійснювалося переважно адміністративними методами

З позицій сучасної економічної науки зазначені історичні етапи розвитку аграрної політики демонструють, що ефективне управління земельними ресурсами повинно базуватися на поєднанні економічних стимулів, інституційної підтримки та раціонального використання природного потенціалу. Надмірна централізація та ігнорування ринкових механізмів призводять до зниження продуктивності землекористування та деградації аграрної системи [193, с. 76].

Отже, економічний зміст управління земельними ресурсами полягає у формуванні таких умов господарювання, які забезпечують ефективне, екологічно безпечне та соціально орієнтоване використання землі як ключового ресурсу аграрного виробництва.

У другій половині ХХ ст. в аграрній політиці спостерігалися спроби підвищення ефективності використання земельних ресурсів шляхом удосконалення економічних механізмів регулювання. Зокрема, важливим етапом стала так звана «цінова реформа», спрямована на посилення матеріальної зацікавленості сільськогосподарських виробників. Її сутність полягала у суттєвому підвищенні закупівельних цін на основні види аграрної продукції та зниженні обсягів обов'язкових державних заготівель, що мало стимулювати виробництво [11, с. 363; 118, с. 236].

Паралельно відбувалися структурні зміни в організації аграрного виробництва, зокрема трансформація колективних господарств у державні та укрупнення колгоспів, що призвело до концентрації земельних ресурсів і виробництва [80, с. 145; 114, с. 125]. Такі процеси відображали прагнення до підвищення керованості аграрного сектору, однак не завжди супроводжувалися зростанням ефективності використання землі.

Особливе місце в еволюції підходів до управління земельними ресурсами займає період 1965–1991 рр., коли було здійснено спробу переходу до більш

економічно обґрунтованих методів господарювання. Реформи цього часу передбачали впровадження принципів господарського розрахунку, посилення матеріальної мотивації працівників, стабілізацію цінової політики та збільшення інвестицій у сільське господарство [99, с. 52]. Незважаючи на певні позитивні результати, зокрема зростання обсягів виробництва у короткостроковій перспективі, ці заходи не забезпечили стійкого розвитку аграрного сектору через збереження адміністративно-командної системи управління [118, с. 196].

Як свідчать дослідження, ігнорування об'єктивних економічних законів, домінування політичних пріоритетів та обмежене використання ринкових інструментів стали основними чинниками низької ефективності управління земельними ресурсами у цей період [123, с. 167]. Це підтверджує необхідність формування нових підходів, орієнтованих на принципи сталого розвитку.

Сучасний етап трансформації земельних відносин в Україні пов'язаний із проведенням аграрної реформи, яка спрямована на відновлення інституту приватної власності на землю, формування ефективного власника та забезпечення свободи вибору форм господарювання [171, с. 84]. У 1990-х роках було закладено нормативно-правову базу реформ, однак їх практична реалізація відбувалася поступово і супроводжувалася значним спадом сільськогосподарського виробництва [145, с. 59].

Подальший розвиток земельних відносин характеризується формуванням нових організаційно-економічних структур аграрного виробництва, здатних функціонувати в умовах ринкової економіки. Це зумовило необхідність переосмислення принципів управління земельними ресурсами з урахуванням економічних, соціальних та екологічних аспектів [53, с. 102].

У сучасній науковій парадигмі управління земельними ресурсами базується на системі принципів, що відповідають концепції сталого розвитку. До ключових із них належать:

- принцип раціонального використання землі як обмеженого природного ресурсу;

- принцип екологічної збалансованості, що передбачає збереження родючості ґрунтів та природних екосистем;
- принцип економічної ефективності, спрямований на максимізацію результатів використання земельних ресурсів;
- принцип соціальної справедливості у розподілі та доступі до земельних ресурсів;
- принцип інституційної узгодженості та правового забезпечення управління [88, с. 47; 193, с. 91].

Цілі управління земельними ресурсами в умовах сталого розвитку визначаються необхідністю забезпечення довгострокового економічного зростання, підвищення конкурентоспроможності аграрного сектору, збереження природного потенціалу земель та покращення якості життя сільського населення. Вони передбачають оптимізацію структури землекористування, впровадження інноваційних технологій, розвиток ринку землі та підвищення ефективності державного регулювання [193, с. 95].

Таким чином, сучасні підходи до управління земельними ресурсами ґрунтуються на інтеграції економічних, екологічних і соціальних складових, що забезпечує досягнення стратегічних цілей сталого розвитку та формує основу для ефективного функціонування аграрного сектору.

У сучасній економічній науці земельні ресурси розглядаються як стратегічний елемент національного багатства та базис функціонування соціально-економічних систем. На думку П. Борщевського, земля є унікальним ресурсом, без якого неможливе здійснення виробничої діяльності, оскільки саме вона виступає матеріальною основою створення продуктів праці [30, с. 7]. Подібної позиції дотримується С. Бобильов, який підкреслює, що земля формує просторову основу розвитку продуктивних сил, забезпечує розміщення населення та виступає фундаментом відтворювальних процесів економіки [18, с. 28].

У контексті розвитку продуктивних сил значення земельних ресурсів істотно розширюється. Як зазначає В. Будзяк, земля є невід’ємним елементом

процесу відтворення матеріальних благ, у тому числі поза межами безпосереднього аграрного виробництва [31, с. 168]. Узагальнюючи ці підходи, М. Хвесик наголошує, що земельні ресурси слід розглядати не лише як фактор виробництва, а як комплексне економічне благо, яке забезпечує просторові передумови розвитку економіки та соціальної сфери [175, с. 43].

Водночас у сільському господарстві земля має специфічну багатофункціональну роль, поєднуючи властивості предмета та засобу праці. Саме ця особливість визначає її ключове значення у формуванні ефективності аграрного виробництва. Зокрема, Л. Новаковський підкреслює, що без використання земельних ресурсів виробництво сільськогосподарської продукції є неможливим, що зумовлює необхідність їх раціонального та екологічно безпечного використання [119, с. 4].

У сучасних умовах земля розглядається як стратегічний капітал аграрної економіки. За твердженням Л. Шашули, саме навколо земельних ресурсів формується інституційне середовище розвитку аграрного ринку та забезпечення соціально-економічного зростання [185, с. 152]. Подібну позицію поділяють й інші дослідники, які розглядають землю як ключовий ресурс аграрного сектору та основу продовольчої безпеки держави [100, с. 379; 60, с. 10].

У процесі розвитку агропромислового комплексу значення земельних ресурсів виходить за межі традиційного сільськогосподарського виробництва і поширюється на всі складові АПК. Це зумовлює необхідність комплексного підходу до управління землекористуванням, який враховує міжгалузеві зв'язки та інтеграційні процеси [53, с. 126].

Ринкові трансформації в Україні, що розпочалися після здобуття незалежності, суттєво змінили характер земельних відносин. Основним напрямом реформ стало формування приватної власності на землю та створення умов для розвитку різних форм господарювання. Проте початковий етап реформ характеризувався значним спадом сільськогосподарського

виробництва, що свідчить про складність переходу до нової моделі управління [145, с. 59].

Сучасні виклики у сфері управління земельними ресурсами пов'язані насамперед із проблемами нераціонального землекористування та деградації ґрунтів. Як зазначають А. Мартин, тривале застосування екстенсивних методів господарювання призвело до зниження продуктивності земель та втрати їх економічної цінності [109, с. 4]. У свою чергу, О. Царенко та А. Чупіс акцентують увагу на погіршенні екологічного стану сільськогосподарських угідь, що обумовлено недостатнім рівнем матеріально-технічного забезпечення та порушенням агротехнологій [177, с. 15].

Аналіз сучасного стану земельних відносин свідчить про наявність структурних диспропорцій у землекористуванні. Зокрема, як зазначає Б. Данилишин, реформування земельних відносин часто обмежувалося кількісними змінами – приватизацією земель, розширенням орендних відносин та зростанням частки дрібнотоварного виробництва, що не завжди супроводжувалося підвищенням ефективності використання ресурсів [55, с. 6].

У таких умовах особливого значення набуває формування ефективної системи управління земельними ресурсами, орієнтованої на забезпечення їх раціонального використання, охорону та відтворення. Як підкреслює М. Сидоренко, вирішення цих завдань потребує комплексного наукового підходу, удосконалення інституційного забезпечення та формування довгострокової стратегії розвитку земельних відносин [155, с. 3].

Таким чином, сучасні тенденції управління земельними ресурсами визначаються необхідністю подолання наслідків неефективних трансформацій, впровадження інноваційних підходів до землекористування та забезпечення балансу між економічними, екологічними та соціальними інтересами, що відповідає принципам сталого розвитку.

Для оцінки тенденцій розвитку аграрного сектору та виявлення структурних змін у використанні земельних ресурсів доцільно проаналізувати динаміку посівних площ за основними групами сільськогосподарських культур.

Дослідження змін у структурі посівів дозволяє визначити пріоритети сільськогосподарського виробництва, рівень інтенсивності землекористування, а також особливості трансформації галузі в сучасних умовах господарювання.

У табл. 1.1 наведено динаміку та структурну характеристику посівних площ сільськогосподарських культур в Україні за 2010–2025 рр., що дає змогу простежити зміни у співвідношенні окремих груп культур та оцінити основні напрями розвитку землекористування.

Таблиця 1.1

Динаміка та структурна характеристика посівних площ сільськогосподарських культур в Україні, тис. га

Показник	2010 р.	2021р.	2022р.	2023р.	2024р.	2025р.
Уся посівна площа	26952	28679	24983	25020	25110	24980
Зернові та зернобобові культури	15090	15968	12052	11520	11830	12100
Технічні культури	7296	9267	8776	8800	8900	8600
Картопля та овоче-баштанні культури	1967	1805	1690	1710	1720	1680
Кормові культури	2599	1388	1150	1120	1110	1090
Площа чистих парів	1465	1251	1315	1870	1550	1510

Аналіз динаміки та структури посівних площ сільськогосподарських культур в Україні свідчить про суттєві зміни у використанні земельних ресурсів протягом досліджуваного періоду. Загальна посівна площа у 2010–2021 рр. зросла з 26 952 тис. га до 28 679 тис. га, що характеризує позитивний розвиток аграрного сектору та активне залучення земель до сільськогосподарського виробництва. Проте у 2022 році відбулося різке скорочення посівних площ до 24 983 тис. га під впливом воєнних дій, втрати частини територій та ускладнення умов ведення господарства. У 2023–2025 рр. спостерігається відносна стабілізація показника на рівні близько 25 млн га, однак повернення до рівня 2021 року поки не відбулося.

У структурі посівів провідне місце займають зернові та зернобобові культури. Їх площі збільшилися з 15 090 тис. га у 2010 році до 15 968 тис. га у

2021 році, однак у 2022 році скоротилися до 12 052 тис. га. У наступні роки спостерігається поступове відновлення: у 2025 році площа під зерновими та зернобобовими культурами становить близько 12 100 тис. га. Незважаючи на скорочення порівняно з довоєнним періодом, зернове виробництво залишається ключовим напрямом аграрного сектору України та важливою складовою експортного потенціалу держави.

Площі технічних культур демонструють стійку тенденцію до зростання порівняно з 2010 роком – з 7 296 тис. га до 8 600 тис. га у 2025 році. Після 2021 року їх обсяги залишаються відносно стабільними, коливаючись у межах 8,7–8,9 млн га. Це пояснюється високою економічною ефективністю олійних культур, насамперед соняшнику та ріпаку, а також значним попитом на продукцію переробки.

Площі під картоплею та овоче-баштанними культурами поступово скорочуються: з 1 967 тис. га у 2010 році до 1 680 тис. га у 2025 році. Така тенденція може бути пов'язана зі скороченням дрібнотоварного виробництва, змінами у структурі споживчого попиту та переорієнтацією виробників на більш рентабельні культури.

Особливо помітним є скорочення площ кормових культур. Якщо у 2010 році вони займали 2 599 тис. га, то у 2025 році – лише близько 1 090 тис. га. Це свідчить про зниження ролі тваринництва в аграрному виробництві та зміну пріоритетів у структурі землекористування на користь експортно орієнтованих культур.

Площа чистих парів упродовж досліджуваного періоду зазнавала коливань. Після зменшення з 1 465 тис. га у 2010 році до 1 251 тис. га у 2021 році у 2023 році спостерігалось її зростання до 1 870 тис. га, що може бути пов'язано з тимчасовим вибуттям частини земель із господарського використання та необхідністю відновлення ґрунтів. У 2024–2025 рр. площі чистих парів дещо скоротилися, але залишилися вищими за рівень 2021 року.

Таким чином, проведений аналіз підтверджує, що структура посівних площ в Україні поступово трансформується у напрямі підвищення частки

високорентабельних технічних культур при одночасному скороченні кормової та частково овочевої групи. Незважаючи на складні умови останніх років, аграрний сектор зберігає стратегічне значення для економіки країни, хоча сучасна модель землекористування потребує подальшого вдосконалення з урахуванням принципів сталого розвитку та продовольчої безпеки.

Сучасний стан розвитку аграрного сектору України характеризується значними структурними дисбалансами, що безпосередньо впливають на ефективність використання земельних ресурсів. Зокрема, інтенсивний розвиток переробної промисловості, зумовлений швидкою окупністю інвестицій, сприяє зростанню попиту на сировину, яка закуповується у сільськогосподарських виробників. Це, у свою чергу, формує однобічну спеціалізацію рослинництва та орієнтацію на найбільш прибуткові культури [11, с. 363].

Наслідком таких процесів є скорочення площ під кормовими культурами, а також зменшення або повне припинення вирощування окремих традиційних культур, зокрема льону-довгунцю та цукрового буряку в окремих регіонах [118, с. 216]. Водночас спостерігаються проблеми нецільового використання фінансових ресурсів, що формуються за рахунок земельного податку та орендної плати, що негативно позначається на фінансуванні заходів із раціонального землекористування.

Однією з ключових проблем розвитку земельних відносин залишається їх інституційна незавершеність. Земельна реформа тривалий час зосереджувалася переважно на процесах розпаювання та передачі земель у приватну власність, тоді як питання ефективного управління та консолідації земель залишалися недостатньо врегульованими [175, с. 56]. При цьому значні площі земель несільськогосподарського призначення, а також лісові та водні ресурси фактично не були інтегровані в систему реформування земельних відносин.

Важливим стримуючим фактором розвитку є відсутність повноцінного ринку земель сільськогосподарського призначення, що ускладнює формування економічно обґрунтованої вартості землі та ефективного механізму її використання. Нерозвиненість ринкової інфраструктури призводить до

виникнення тіньових схем обігу земельних ділянок і знижує інвестиційну привабливість аграрного сектору [53, с. 78].

Проблеми у сфері управління земельними ресурсами посилюються недосконалістю нормативно-правового забезпечення. Незважаючи на прийняття Земельного кодексу України та низки супутніх законодавчих актів, залишаються неврегульованими питання визначення економічних категорій, таких як земельна рента, вартість землі, орендна плата та механізми оподаткування [72]. Це обмежує можливості ефективного державного регулювання земельних відносин.

Водночас земельні ресурси мають багатфункціональний характер і виконують низку важливих функцій – виробничу, екологічну, соціальну, просторову та інші, що визначено міжнародними організаціями, зокрема ФАО [199]. Такий підхід формує основу сучасної політики землекористування, орієнтованої на принципи сталого розвитку.

Ресурсний потенціал земель України є одним із найвищих у Європі, що визначає їх ключову роль у забезпеченні економічного зростання. Водночас високий рівень розораності території та надмірна експлуатація ґрунтів призвели до їх деградації, зниження вмісту гумусу та погіршення екологічного стану [175, с. 57; 55, с. 6]. Щорічні втрати органічної речовини та поширення ерозійних процесів створюють значні економічні та екологічні ризики.

Суттєвим викликом залишається також погіршення агротехнічного стану землекористування, що проявляється у недотриманні сівозмін, скороченні внесення органічних добрив, порушенні водорегулюючих систем та зниженні рівня технологічного забезпечення виробництва [109, с. 112]. Це призводить до зменшення продуктивності земель і зниження ефективності аграрного виробництва.

У сучасних умовах особливого значення набуває формування ефективного інституційного середовища управління земельними ресурсами. Воно передбачає розвиток ринку землі, удосконалення системи державного регулювання, активізацію ролі територіальних громад та створення сучасної

інфраструктури аграрного сервісу [193, с. 134]. Важливою складовою є також забезпечення балансу інтересів власників землі та її користувачів.

З огляду на це, подальший розвиток земельних відносин в Україні має бути спрямований на завершення формування ринку земель, підвищення прозорості їх обігу, забезпечення доступу до фінансових ресурсів та стимулювання інвестицій у аграрний сектор. Залучення земельних ресурсів до повноцінного економічного обороту є ключовою передумовою підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва та сталого розвитку національної економіки [88, с. 91].

Таким чином, сучасні проблеми управління земельними ресурсами вимагають комплексного вирішення, що передбачає поєднання економічних, правових та екологічних механізмів регулювання, орієнтованих на довгострокову ефективність і збалансований розвиток.

1.2. Інституційні та організаційно-економічні засади формування системи землекористування

Сучасні трансформаційні процеси в економіці, зокрема у сфері аграрного виробництва та управління природними ресурсами, зумовлюють необхідність переосмислення теоретичних і методологічних засад формування системи землекористування. Земля як базовий ресурс виробництва, просторовий базис господарської діяльності та об'єкт соціально-економічних відносин потребує комплексного підходу до управління, що поєднує економічні, екологічні, правові та управлінські аспекти [75, с. 15–17].

У науковій літературі поняття «землекористування» трактується багатовимірно. У широкому розумінні землекористування розглядається як система суспільних відносин, що виникають у процесі володіння, розпорядження та використання земельних ресурсів [131, с. 42]. У більш вузькому підході воно визначається як процес безпосереднього використання земельних ділянок для здійснення господарської діяльності [95, с. 88]. Водночас сучасні дослідження акцентують увагу на інтеграційному характері

цього поняття, підкреслюючи взаємозв'язок економічної ефективності використання земель із екологічною безпекою та соціальною відповідальністю [112, с. 101–103].

Сутність системи землекористування доцільно розглядати як впорядковану сукупність інституцій, механізмів, форм і методів управління земельними ресурсами, спрямованих на забезпечення їх раціонального, ефективного та сталого використання [148, с. 56]. Така система формується під впливом інституційного середовища, що включає формальні (законодавство, нормативні акти) та неформальні (традиції, звичаї, поведінкові норми) інститути [148, с. 73]. Відтак, землекористування виступає не лише економічною категорією, але й управлінською системою, що потребує чіткої координації дій між різними суб'єктами.

Методологічні підходи до дослідження землекористування є різноманітними та взаємодоповнюючими. Серед них доцільно виокремити системний підхід, який дозволяє розглядати землекористування як складну багаторівневу систему з численними взаємозв'язками між її елементами [27, с. 29]. Інституційний підхід акцентує увагу на ролі правил, норм і організацій у формуванні ефективних моделей використання земельних ресурсів [48, с. 75]. Економічний підхід передбачає оцінку ефективності використання землі через призму витрат і результатів [95, с. 90], тоді як екологічний підхід орієнтований на забезпечення збереження природних властивостей ґрунтів і підтримання екологічної рівноваги [64, с. 134].

Важливим методологічним орієнтиром є також управлінський підхід, який розглядає землекористування як об'єкт менеджменту, що включає планування, організацію, мотивацію та контроль використання земельних ресурсів [75, с. 19]. У цьому контексті система землекористування виступає як складова загальної системи управління підприємством або територіальною громадою.

Формування системи землекористування ґрунтується на низці принципів, які визначають її зміст і напрям розвитку. До ключових принципів належать:

принцип раціонального використання земель [148, с. 60], принцип сталості [112, с. 105], принцип екологічної безпеки [64, с. 136], принцип економічної ефективності [95, с. 92], принцип соціальної відповідальності [131, с. 47]. Також важливими є принципи інституційної узгодженості та прозорості управління [48, с. 78].

Функціональне призначення системи землекористування реалізується через виконання низки взаємопов'язаних функцій. Серед них варто виділити економічну функцію, яка полягає у забезпеченні ефективного використання земель [95, с. 95]; екологічну функцію [64, с. 138]; соціальну функцію [131, с. 50]; управлінську функцію [75, с. 21]; а також регуляторну функцію [148, с. 63].

Таким чином, теоретико-методологічні основи формування системи землекористування базуються на поєднанні різних наукових підходів, принципів і функцій, що забезпечують комплексне розуміння цього явища. Їх системне застосування дозволяє сформувати ефективну модель управління земельними ресурсами, здатну забезпечити баланс між економічними, екологічними та соціальними інтересами [112, с. 110].

Формування сучасної системи землекористування є результатом тривалого історичного розвитку інституційних відносин, що відображають трансформацію форм власності, механізмів управління та економічних інструментів регулювання земельних ресурсів. Інституційне забезпечення землекористування слід розглядати як динамічну систему формальних і неформальних правил, які визначають порядок доступу до землі, її використання, розподілу та контролю [75, с. 22].

Історичний розвиток інституцій землекористування в Україні доцільно аналізувати крізь призму кількох етапів, кожен із яких характеризується специфічними підходами до організації земельних відносин. У дорадянський період домінували приватновласницькі форми землекористування, що базувалися на інституті індивідуальної власності та ринкових механізмах обігу землі. Водночас нерівномірність розподілу земельних ресурсів та обмежений

доступ селян до землі зумовлювали соціально-економічну напруженість [132, с. 48–50].

Радянський етап розвитку характеризувався кардинальною трансформацією інституційної структури землекористування, пов'язаною з ліквідацією приватної власності на землю та встановленням державної монополії. Земля була націоналізована, а її використання здійснювалося через колективні та державні форми господарювання (колгоспи та радгоспи). У цей період відбулося формування адміністративно-командної системи управління земельними ресурсами, що обмежувала економічну самостійність суб'єктів господарювання та знижувала ефективність використання земель [96, с. 91–93].

Перехід до ринкової економіки після здобуття незалежності України став визначальним етапом у розвитку інституційного забезпечення землекористування. Земельна реформа, розпочата на початку 1990-х років, передбачала демонополізацію державної власності, запровадження приватної власності на землю та формування багатоукладної системи господарювання [112, с. 102]. Важливим інструментом реформування стало паювання земель сільськогосподарського призначення, що сприяло формуванню нових суб'єктів землекористування – фермерських господарств, аграрних підприємств і орендних структур [149, с. 66].

Подальший розвиток інституційного середовища землекористування відбувався через удосконалення нормативно-правової бази та впровадження ринкових механізмів регулювання. Введення мораторію на купівлю-продаж сільськогосподарських земель на тривалий період стримувало формування повноцінного ринку землі, однак водночас сприяло розвитку орендних відносин як ключового інструменту перерозподілу земельних ресурсів [48, с. 74].

Суттєві зміни в інституційному забезпеченні землекористування відбулися у зв'язку з відкриттям ринку земель сільськогосподарського призначення у 2021 році. Цей етап ознаменував перехід до нової моделі земельних відносин, що базується на поєднанні ринкових механізмів із

державним регулюванням. Відкриття ринку сприяло підвищенню прозорості операцій із землею, формуванню ринкової вартості земельних ділянок та активізації інвестиційних процесів у аграрному секторі [63, с. 102–104].

Водночас сучасний етап розвитку інституційного забезпечення землекористування характеризується посиленням ролі децентралізації. Передача повноважень щодо управління земельними ресурсами територіальним громадам сприяє підвищенню ефективності використання земель на місцевому рівні та забезпечує більш раціональне врахування регіональних особливостей [24, с. 135]. Це також створює передумови для формування нових управлінських практик, орієнтованих на підвищення відповідальності та прозорості прийняття рішень.

Еволюція інституційного забезпечення землекористування супроводжується зміною підходів до управління земельними ресурсами. Якщо раніше переважали адміністративні методи регулювання, то сучасні тенденції свідчать про зростання ролі економічних стимулів, цифрових інструментів та інноваційних технологій. Зокрема, впровадження електронних земельних кадастрів, геоінформаційних систем та цифрових платформ сприяє підвищенню ефективності обліку та моніторингу земель [75, с. 25].

Таким чином, еволюція інституційного забезпечення землекористування відображає поступовий перехід від централізованої моделі управління до ринково орієнтованої системи з елементами децентралізації та цифровізації. Зміна інститутів власності, розвиток земельних реформ та трансформація управлінських підходів створюють основу для формування ефективної системи землекористування, здатної адаптуватися до сучасних економічних і соціальних викликів [63, с. 108].

Нормативно-правове регулювання системи землекористування виступає ключовою складовою формування ефективної моделі управління земельними ресурсами, оскільки саме через правові норми визначаються правила доступу до землі, її використання, охорони та відтворення. У сучасних умовах правове забезпечення землекористування в Україні набуває особливого значення у

зв'язку з трансформацією земельних відносин, розвитком ринку землі та посиленням вимог до екологічної безпеки [74, с. 18–20].

Основу нормативно-правового регулювання становить система законодавчих і підзаконних актів, які визначають правовий режим земель, порядок їх використання та охорони. Центральне місце у цій системі посідає Земельний кодекс України, який закріплює основні принципи земельних відносин, форми власності на землю та повноваження органів державної влади і місцевого самоврядування [132, с. 35]. Його положення конкретизуються у низці спеціалізованих законів, зокрема щодо державного земельного кадастру, землеустрою, охорони земель та оцінки земельних ділянок [95, с. 67].

Важливою складовою правового регулювання є також законодавство, що визначає функціонування ринку земель сільськогосподарського призначення. Відкриття ринку землі стало якісно новим етапом у розвитку земельних відносин, що вимагало формування прозорих правових механізмів купівлі-продажу земель, обмежень щодо концентрації земель у власності та забезпечення захисту прав власників [112, с. 52–54]. У цьому контексті значну роль відіграють норми, спрямовані на запобігання спекулятивним операціям та забезпечення раціонального використання земельних ресурсів.

Система нормативно-правового регулювання землекористування реалізується через комплекс механізмів державного впливу. До них належать адміністративні, економічні та правові інструменти. Адміністративні механізми включають встановлення цільового призначення земель, контроль за дотриманням земельного законодавства, ведення державного земельного кадастру та здійснення моніторингу земель [148, с. 64]. Економічні інструменти передбачають використання податкових важелів, орендної плати, нормативної грошової оцінки земель та інших стимулів, спрямованих на підвищення ефективності їх використання [48, с. 91].

Окремої уваги заслуговує інститут державного контролю за використанням та охороною земель, який забезпечує дотримання встановлених норм і стандартів. Контрольні функції реалізуються через систему

уповноважених органів, що здійснюють перевірки, застосовують санкції та забезпечують відновлення порушених прав [63, с. 109]. У сучасних умовах важливим напрямом є підвищення прозорості контрольних процедур та мінімізація корупційних ризиків.

Суттєву роль у вдосконаленні нормативно-правового регулювання відіграє цифровізація. Запровадження електронних реєстрів, автоматизованих систем ведення кадастру та онлайн-сервісів сприяє підвищенню доступності інформації про земельні ресурси, спрощенню процедур оформлення прав на землю та зниженню адміністративних бар'єрів [74, с. 23]. Це, у свою чергу, створює передумови для більш ефективного функціонування ринку землі та підвищення довіри до інституцій управління.

Водночас сучасна система нормативно-правового регулювання землекористування стикається з низкою викликів. Серед них – фрагментарність законодавства, наявність колізій між окремими нормативними актами, недостатній рівень гармонізації з європейськими стандартами, а також складність процедур регулювання [26, с. 132]. Крім того, актуальними залишаються проблеми неефективного контролю за використанням земель, деградації ґрунтів та порушення екологічних норм.

Особливого значення набувають виклики, пов'язані з воєнним станом та його наслідками для системи землекористування. Пошкодження земельних ресурсів, мінування територій, порушення інфраструктури та зміни у структурі землекористування потребують адаптації нормативно-правової бази до нових умов [48, с. 95]. У цьому контексті важливим є забезпечення гнучкості правового регулювання та впровадження механізмів відновлення земельного потенціалу.

Таким чином, нормативно-правове регулювання системи землекористування є складною багаторівневою системою, що поєднує законодавчі норми, інституційні механізми та інструменти державного впливу. Його подальший розвиток має бути спрямований на підвищення узгодженості законодавства, посилення контролю за використанням земель, впровадження

цифрових технологій та адаптацію до сучасних соціально-економічних і екологічних викликів [112, с. 98].

Ефективність функціонування системи землекористування значною мірою визначається сформованою інституційною структурою управління, яка охоплює сукупність суб'єктів, їх повноваження, а також механізми взаємодії між ними. У сучасних умовах інституційна структура управління землекористуванням формується під впливом процесів децентралізації, розвитку ринкових відносин і посилення вимог до прозорості та ефективності управлінських рішень [74, с. 27].

Інституційну структуру управління землекористуванням доцільно розглядати як багаторівневу систему, що включає державний, регіональний і місцевий рівні, а також недержавний сектор. Такий підхід дозволяє забезпечити комплексне регулювання земельних відносин із урахуванням територіальних особливостей та інтересів різних груп стейкхолдерів [131, с. 44].

Ключову роль у системі управління відіграють органи державної влади, які формують та реалізують державну політику у сфері землекористування. До їхніх основних повноважень належать розроблення нормативно-правових актів, встановлення правил використання земель, здійснення контролю за дотриманням законодавства, а також забезпечення функціонування державних інформаційних систем, зокрема земельного кадастру [95, с. 69]. На цьому рівні визначаються стратегічні пріоритети розвитку земельних відносин і механізми їх реалізації.

Важливе місце в інституційній структурі займають органи місцевого самоврядування, роль яких суттєво зросла в умовах децентралізації. Вони здійснюють управління землями комунальної власності, приймають рішення щодо їх надання у користування, контролюють дотримання правил землекористування на відповідній території та забезпечують наповнення місцевих бюджетів за рахунок земельних платежів [111, с. 88]. Передача значної частини повноважень на місцевий рівень сприяє підвищенню

ефективності управління, оскільки дозволяє враховувати специфіку розвитку територіальних громад.

Суттєву роль у системі землекористування відіграють також суб'єкти господарювання, зокрема аграрні підприємства, фермерські господарства та інші користувачі земельних ресурсів. Вони виступають безпосередніми реалізаторами процесу використання земель і несуть відповідальність за дотримання встановлених норм і стандартів [148, с. 57]. Їхня діяльність визначає рівень ефективності землекористування та впливає на стан земельних ресурсів.

Окрім державних і господарських суб'єктів, важливе значення мають інститути громадянського суспільства, включаючи громадські організації, професійні об'єднання та наукові установи. Вони виконують функції громадського контролю, експертного супроводу та формування суспільної думки щодо використання земельних ресурсів [48, с. 53]. Залучення таких інституцій до процесу управління сприяє підвищенню прозорості та обґрунтованості прийняття рішень.

Взаємодія між суб'єктами інституційної структури управління землекористуванням здійснюється через систему вертикальних і горизонтальних зв'язків. Вертикальна взаємодія передбачає координацію дій між різними рівнями управління – від центральних органів влади до місцевих громад. Горизонтальна взаємодія охоплює співпрацю між різними суб'єктами на одному рівні, зокрема між органами місцевого самоврядування, підприємствами та громадськими організаціями [131, с. 47].

У сучасних умовах важливим напрямом розвитку інституційної структури є впровадження партнерських моделей управління, що базуються на принципах публічно-приватного партнерства. Такий підхід дозволяє об'єднати ресурси держави та бізнесу для реалізації інвестиційних проєктів у сфері землекористування, підвищення ефективності використання земель та розвитку інфраструктури [63, с. 109].

Разом із тим, інституційна структура управління землекористуванням стикається з низкою проблем, серед яких варто виокремити дублювання повноважень між різними органами, недостатній рівень координації дій, обмежену інституційну спроможність окремих територіальних громад, а також наявність корупційних ризиків [25, с. 138]. Ці фактори знижують ефективність управління та потребують системного вдосконалення інституційного середовища.

Таким чином, інституційна структура управління землекористуванням є складною багаторівневою системою, що об'єднує державні, місцеві та недержавні інституції. Її ефективне функціонування залежить від чіткого розподілу повноважень, налагодженої взаємодії між суб'єктами та впровадження сучасних управлінських підходів. Подальший розвиток цієї структури має бути спрямований на підвищення інституційної спроможності, забезпечення прозорості управління та посилення участі громадськості у прийнятті рішень щодо використання земельних ресурсів [74, с. 30].

Організаційні механізми формування та функціонування системи землекористування визначають практичні засади реалізації інституційних і нормативно-правових положень у сфері управління земельними ресурсами. Саме на цьому рівні відбувається трансформація стратегічних цілей у конкретні управлінські рішення, інструменти та процедури, що забезпечують раціональне, ефективне та збалансоване використання земель [75, с. 34].

Сутність організаційних механізмів полягає у впорядкуванні взаємодії суб'єктів землекористування, визначенні моделей організації господарської діяльності, а також застосуванні відповідних управлінських інструментів. У сучасних умовах ці механізми набувають комплексного характеру та поєднують елементи державного управління, ринкового саморегулювання та локальних ініціатив територіальних громад [131, с. 51].

Одним із ключових аспектів є формування ефективних моделей організації землекористування. Серед них доцільно виокремити корпоративну, фермерську та змішану моделі. Корпоративна модель передбачає концентрацію

земельних ресурсів у великих аграрних підприємствах, що забезпечує ефект масштабу та можливість залучення інвестицій [95, с. 78]. Фермерська модель, навпаки, орієнтована на розвиток малих і середніх господарств, що сприяє підвищенню гнучкості виробництва та розвитку сільських територій [112, с. 99]. Змішана модель поєднує елементи обох підходів і є найбільш поширеною в сучасній практиці, оскільки дозволяє забезпечити баланс між економічною ефективністю та соціальною стабільністю.

Важливу роль у функціонуванні системи землекористування відіграють організаційно-управлінські інструменти. До них належать планування використання земель, землеустрій, моніторинг стану земельних ресурсів, контроль за їх використанням, а також інформаційне забезпечення управлінських процесів [148, с. 63]. Планування є базовим інструментом, що визначає напрями використання земель з урахуванням економічних, екологічних та соціальних факторів. Землеустрій забезпечує раціональну організацію території та оптимізацію структури землекористування.

У сучасних умовах особливого значення набувають цифрові інструменти управління, зокрема геоінформаційні системи, електронні кадастри та платформи аналізу даних. Їх використання дозволяє підвищити точність управлінських рішень, забезпечити прозорість процесів і зменшити витрати на адміністрування [48, с. 107]. Цифровізація також сприяє інтеграції різних рівнів управління та покращенню взаємодії між суб'єктами землекористування.

Значну роль у формуванні та функціонуванні системи землекористування відіграють підприємства як основні користувачі земельних ресурсів. Вони забезпечують безпосередню реалізацію виробничих процесів, впроваджують сучасні технології обробітку ґрунтів, здійснюють інвестиції у розвиток земельного потенціалу та несуть відповідальність за дотримання екологічних стандартів [95, с. 82]. Ефективність діяльності підприємств значною мірою визначає результативність функціонування всієї системи землекористування.

Не менш важливою є роль територіальних громад, які виступають ключовими суб'єктами управління на місцевому рівні. Вони здійснюють

розпорядження землями комунальної власності, беруть участь у плануванні територіального розвитку, контролюють використання земель і забезпечують надходження до місцевих бюджетів [112, с. 99]. У контексті децентралізації саме громади отримують можливість формувати власну політику землекористування з урахуванням локальних потреб і пріоритетів.

Організаційні механізми також передбачають розвиток форм співпраці між суб'єктами землекористування. Зокрема, кооперація, кластеризація та публічно-приватне партнерство сприяють об'єднанню ресурсів, зниженню витрат і підвищенню конкурентоспроможності аграрного сектору [64, с. 138]. Такі форми взаємодії дозволяють ефективніше використовувати земельні ресурси та реалізовувати масштабні інвестиційні проєкти.

Разом із тим, функціонування організаційних механізмів супроводжується низкою проблем, серед яких варто відзначити недостатній рівень координації між суб'єктами, обмежений доступ до фінансових ресурсів, нерівномірний розвиток різних форм господарювання та низький рівень впровадження інновацій [8, с. 138]. Подолання цих проблем потребує вдосконалення організаційних підходів, підвищення інституційної спроможності суб'єктів управління та активізації інвестиційної діяльності.

Таким чином, організаційні механізми формування та функціонування системи землекористування є важливою складовою забезпечення її ефективності. Вони охоплюють різноманітні моделі організації, інструменти управління та форми взаємодії суб'єктів, що дозволяє адаптувати систему до сучасних викликів і забезпечити сталий розвиток земельних відносин [48, с. 110].

Економічні інструменти відіграють ключову роль у забезпеченні раціонального землекористування, оскільки саме через систему фінансових стимулів і обмежень формується поведінка суб'єктів господарювання щодо використання земельних ресурсів. На відміну від адміністративних методів, економічні важелі дозволяють гнучко впливати на ефективність використання

землі, сприяючи досягненню балансу між економічною вигодою та екологічною доцільністю [75, с. 41].

Одним із базових елементів економічного регулювання є плата за землю, яка виступає формою реалізації права власності на земельні ресурси та інструментом перерозподілу доходів. Вона включає земельний податок і орендну плату за користування земельними ділянками державної та комунальної власності [131, с. 51]. Розмір плати за землю залежить від нормативної грошової оцінки земель, їх місцезнаходження, цільового призначення та якості ґрунтів, що забезпечує диференційований підхід до оподаткування та стимулює більш ефективне використання земельних ресурсів.

Важливим інструментом є орендні відносини, які стали домінуючою формою землекористування в Україні. Оренда забезпечує можливість залучення земель до господарського обігу без зміни форми власності, що сприяє розвитку аграрного підприємництва та оптимізації структури землекористування [95, с. 76]. Економічна ефективність орендних відносин залежить від рівня орендної плати, тривалості договорів, умов їх укладання та ступеня захисту прав орендарів і орендодавців.

Система оподаткування у сфері землекористування виконує не лише фіскальну, але й стимулюючу функцію. Вона спрямована на заохочення раціонального використання земель та обмеження їх неефективного або деградаційного використання. Зокрема, податкові пільги можуть надаватися суб'єктам, які впроваджують екологічно безпечні технології, здійснюють заходи з охорони земель або інвестують у підвищення родючості ґрунтів [112, с. 98]. Водночас підвищені ставки оподаткування можуть застосовуватися до земель, що не використовуються або використовуються не за цільовим призначенням.

Суттєвим елементом економічного стимулювання є інвестиційні механізми, спрямовані на розвиток землекористування. Інвестиції в аграрний сектор забезпечують модернізацію виробництва, впровадження інноваційних технологій та підвищення продуктивності земель [149, с. 67]. Джерелами

інвестицій можуть бути як власні кошти підприємств, так і кредити, державна підтримка, міжнародні фінансові ресурси. Важливу роль відіграють також інструменти державного стимулювання інвестицій, зокрема субсидії, гранти та компенсаційні програми.

У сучасних умовах зростає значення екологічно орієнтованих економічних інструментів, які передбачають врахування екологічних факторів у процесі господарської діяльності. До них належать платежі за забруднення, фінансове стимулювання впровадження ґрунтозахисних технологій, підтримка органічного виробництва [48, с. 118]. Такі інструменти сприяють збереженню природного потенціалу земель і забезпечують довгострокову ефективність їх використання.

Оцінка економічної ефективності землекористування є важливою складовою системи економічного регулювання. Вона передбачає визначення співвідношення між отриманими результатами та витратами на використання земельних ресурсів. До основних показників ефективності належать урожайність, прибутковість, рентабельність, а також рівень відтворення родючості ґрунтів [63, с. 104]. Комплексний підхід до оцінки ефективності дозволяє враховувати як економічні, так і екологічні результати господарської діяльності.

Разом із тим, система економічних інструментів землекористування стикається з низкою проблем, серед яких варто виокремити недосконалість механізмів оцінки земель, нерівномірність податкового навантаження, недостатній рівень інвестиційної активності та обмежену доступність фінансових ресурсів для малих і середніх господарств [25, с. 137]. Це знижує ефективність економічного стимулювання та потребує вдосконалення існуючих механізмів.

Таким чином, економічні інструменти та стимули є важливим елементом системи управління землекористуванням, що забезпечує формування ефективної моделі використання земельних ресурсів. Їх подальший розвиток має бути спрямований на підвищення ролі економічних важелів, удосконалення

системи оподаткування, активізацію інвестиційної діяльності та інтеграцію екологічних аспектів у процес прийняття управлінських рішень [149, с. 70].

Сучасний етап розвитку системи землекористування характеризується глибокими трансформаційними змінами, зумовленими глобалізаційними процесами, цифровізацією економіки, посиленням екологічних викликів та інтеграцією України до європейського економічного простору. У цих умовах удосконалення системи землекористування потребує впровадження нових підходів до управління, орієнтованих на підвищення ефективності, прозорості та сталості використання земельних ресурсів [75, с. 45].

Однією з ключових тенденцій є цифровізація процесів управління землекористуванням. Впровадження геоінформаційних систем, електронного земельного кадастру, дистанційного моніторингу стану земель і цифрових платформ управління дозволяє значно підвищити якість управлінських рішень [131, с. 43]. Цифрові технології забезпечують оперативний доступ до інформації, зменшують адміністративні бар'єри, сприяють прозорості земельних операцій та знижують ризики корупції. Водночас цифровізація створює передумови для інтеграції різних рівнів управління та формування єдиного інформаційного простору у сфері землекористування.

Важливою тенденцією є орієнтація на принципи сталого розвитку, які передбачають збалансування економічних, екологічних і соціальних інтересів. У контексті землекористування це означає необхідність забезпечення довгострокового збереження родючості ґрунтів, раціонального використання ресурсів і мінімізації негативного впливу на довкілля [112, с. 98]. Реалізація принципів сталого розвитку передбачає впровадження ресурсозберігаючих технологій, розвиток органічного виробництва, відновлення деградованих земель та посилення екологічного контролю.

Євроінтеграційні процеси також суттєво впливають на трансформацію системи землекористування. Гармонізація національного законодавства з нормами Європейського Союзу вимагає адаптації інституційних і управлінських механізмів до європейських стандартів [96, с. 60]. Це стосується,

зокрема, впровадження принципів прозорості, ефективного управління ресурсами, захисту прав власності та екологічної відповідальності. Участь у європейських програмах і ініціативах відкриває додаткові можливості для залучення інвестицій та впровадження інноваційних практик у сфері землекористування.

У сучасних умовах зростає значення ESG-підходів (Environmental, Social, Governance), які передбачають інтеграцію екологічних, соціальних і управлінських критеріїв у процес прийняття рішень. Застосування ESG-принципів у землекористуванні сприяє підвищенню відповідальності суб'єктів господарювання, покращенню якості управління та забезпеченню сталого розвитку аграрного сектору [148, с. 61]. Це включає дотримання екологічних стандартів, соціальну відповідальність перед громадами та прозорість управлінських процесів.

Важливим напрямом удосконалення є впровадження управлінських інновацій, що охоплюють нові методи планування, організації та контролю використання земельних ресурсів. До таких інновацій належать стратегічне планування на основі даних, використання аналітичних платформ, впровадження смарт-технологій у аграрному виробництві та розвиток цифрових сервісів для суб'єктів землекористування [48, с. 84]. Інноваційні підходи дозволяють підвищити адаптивність системи до змін зовнішнього середовища та забезпечити її конкурентоспроможність.

Разом із тим, розвиток системи землекористування супроводжується низкою викликів, серед яких варто виділити нерівномірність доступу до сучасних технологій, недостатній рівень фінансового забезпечення інновацій, інституційні обмеження та необхідність підвищення кваліфікації кадрів [64, с. 131]. Крім того, актуальними залишаються питання відновлення земель, постраждалих унаслідок воєнних дій, що потребує комплексного підходу та значних інвестиційних ресурсів.

Перспективними напрямками удосконалення системи землекористування є посилення ролі державної політики у стимулюванні інновацій, розвиток

партнерства між державою, бізнесом і громадськістю, а також інтеграція національної системи управління земельними ресурсами у міжнародний простір [27, с. 28]. Особливого значення набуває формування ефективних механізмів моніторингу та оцінки стану земель, що дозволяє своєчасно реагувати на негативні тенденції та забезпечувати сталий розвиток.

Таким чином, сучасні тенденції розвитку системи землекористування свідчать про перехід до інноваційної, цифрової та екологічно орієнтованої моделі управління. Її удосконалення має базуватися на інтеграції сучасних технологій, адаптації до європейських стандартів, впровадженні ESG-підходів та розвитку ефективних управлінських практик, що забезпечить підвищення ефективності використання земельних ресурсів і сталий розвиток економіки [112, с. 105].

1.3. Методичні підходи до оцінювання ефективності та сталості використання сільськогосподарських земель

Методичні підходи до оцінювання ефективності та сталості використання сільськогосподарських земель ґрунтуються на комплексному врахуванні економічних, екологічних і соціальних параметрів функціонування аграрного виробництва. Ефективність у цьому контексті розглядається як інтегральна характеристика результативності використання земельних ресурсів, однак її об'єктивна оцінка ускладнюється впливом багатьох взаємопов'язаних чинників, зокрема природно-кліматичних, технологічних та інституційних [5, с. 52; 36, с. 118]. Водночас концепція сталості передбачає необхідність забезпечення збалансованості між економічною вигодою, збереженням родючості ґрунтів і екологічною безпекою [198, с. 64].

У сучасних наукових підходах акцентується увага на необхідності поєднання вартісних і натуральних показників при оцінюванні ефективності землекористування. Зокрема, включення грошової оцінки земельних ресурсів до системи аналітичних показників дозволяє підвищити об'єктивність результатів та забезпечити порівнянність між різними суб'єктами

господарювання, що функціонують за відмінних технологічних умов [145, с. 134; 201, с. 203]. При цьому важливо враховувати не лише рівень прибутковості, а й довгострокові наслідки використання земель, зокрема зміни їх якісного стану.

Методичні підходи до оцінювання сталості використання сільськогосподарських земель передбачають застосування системи індикаторів, що відображають рівень антропогенного навантаження, відтворення родючості ґрунтів, ефективність використання добрив, структуру посівних площ та дотримання сівозмін [101, с. 91; 36, с. 121]. Такий підхід дозволяє перейти від вузькоекономічного трактування ефективності до більш комплексного аналізу, що відповідає принципам сталого розвитку.

Аналіз динаміки показників ефективності та сталості використання земельних ресурсів в Україні свідчить про наявність певних позитивних тенденцій, проте їх темпи залишаються недостатніми. Це зумовлено як наслідками структурних трансформацій аграрного сектору, так і обмеженим рівнем впровадження інноваційних технологій у сфері землекористування [198, с. 76]. Водночас зберігається проблема нераціонального використання земель, що проявляється у виснаженні ґрунтів та порушенні екологічної рівноваги.

Порівняльний аналіз із країнами Західної Європи демонструє, що високий рівень ефективності та сталості землекористування досягається завдяки інтеграції сучасних агротехнологій, цифрових рішень і систем управління якістю ґрунтів [201, с. 207]. У зв'язку з цим удосконалення методичних підходів до оцінювання повинно супроводжуватися впровадженням інноваційних інструментів моніторингу та управління земельними ресурсами, що забезпечить підвищення ефективності їх використання та збереження для майбутніх поколінь [5, с. 58; 145, с. 140].

На рис. 1.1 представлено узагальнені середні показники ефективності використання сільськогосподарських угідь в Україні за період 2021–2025 рр., диференційовані залежно від групування підприємств за розміром земельної площі.

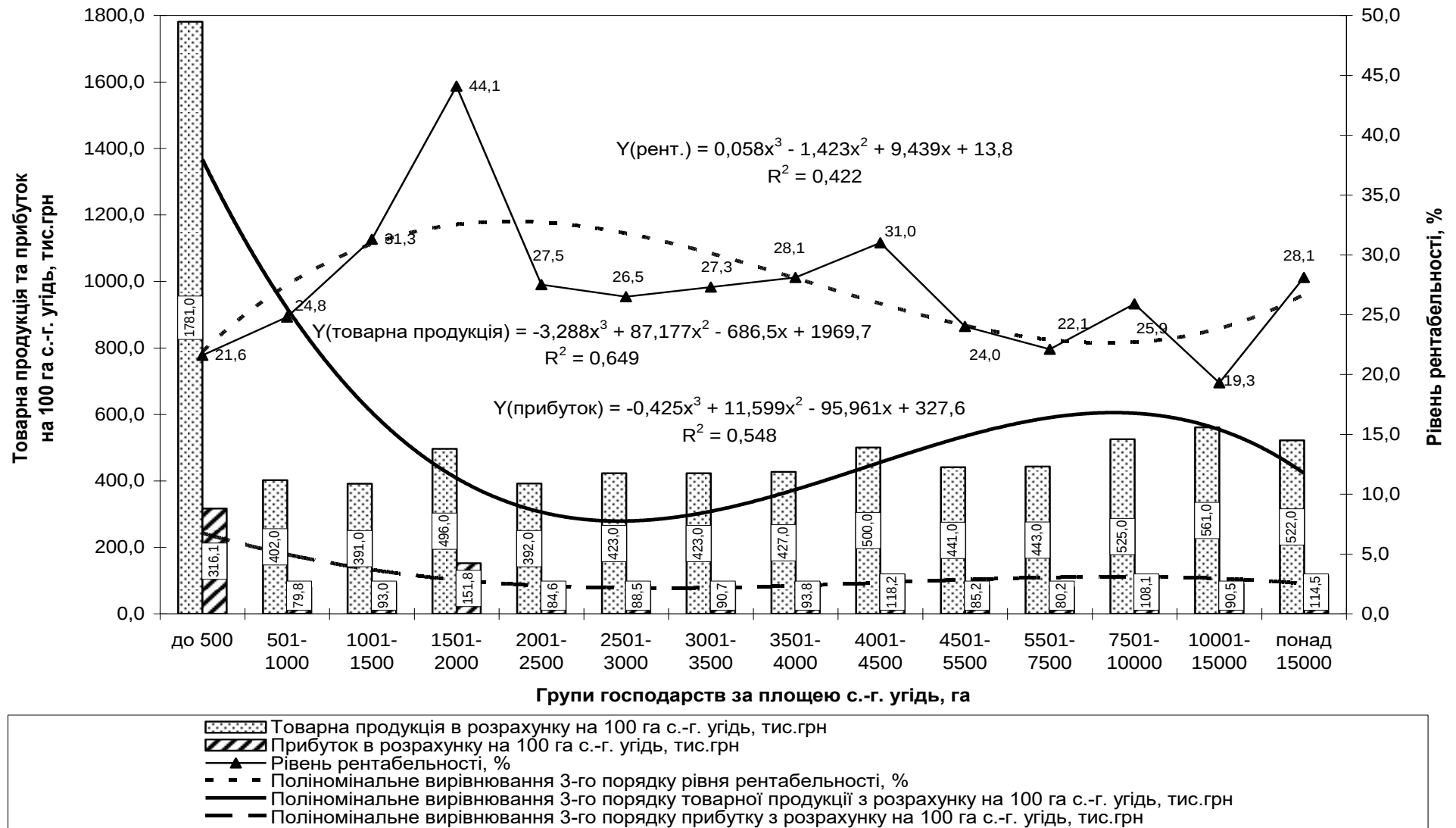

Рис. 1.1. Вплив розміру сільськогосподарських угідь на ефективність землекористування та результати виробничої діяльності аграрних підприємств України (2021–2025 рр.)

Такий підхід дозволяє виявити закономірності впливу масштабу землекористування на результати господарської діяльності аграрних товаровиробників.

Проведений аналіз свідчить про наявність чіткої залежності між розмірами сільськогосподарських угідь та рівнем ефективності їх використання.

Зокрема, збільшення площі землекористування виступає важливою передумовою підвищення результативності виробничої діяльності, оскільки забезпечує можливості для більш раціонального використання ресурсів, впровадження сучасних технологій та досягнення ефекту масштабу. Це, у свою чергу, сприяє зростанню обсягів виробництва, підвищенню продуктивності та покращенню економічних результатів функціонування підприємств.

Водночас серед досліджуваних груп виокремлюється перша група підприємств, яка характеризується найменшим середнім розміром сільськогосподарських угідь (близько 238 га). Її специфіка зумовлена не лише обмеженими земельними ресурсами, але й особливостями виробничої спеціалізації. Зокрема, у межах цієї групи спостерігається значно вищий, порівняно із середньонаціональним рівнем, показник приросту живої маси свиней. Це свідчить про орієнтацію таких господарств на вузькоспеціалізовану діяльність, яка дозволяє компенсувати обмеженість земельних ресурсів за рахунок інтенсифікації виробництва у тваринницькій галузі.

Разом із тим, у межах інших груп підприємств простежується стійка тенденція до зростання ефективності господарської діяльності зі збільшенням площі сільськогосподарських угідь. Це проявляється у підвищенні показників товарної продукції, прибутковості та загальної продуктивності використання земель.

Така закономірність підтверджує наявність ефекту масштабу, за якого великі господарства мають більше можливостей для оптимізації виробничих процесів, зниження середніх витрат та підвищення конкурентоспроможності.

Аналіз графічних залежностей, наведених на рис. 1.1, показує, що лінії тренду (вирівнювання) для показників товарної продукції та прибутку на 100 га сільськогосподарських угідь мають подібний характер і спрямованість. Це підтверджується близькими значеннями коефіцієнтів відповідних рівнянь регресії, що свідчить про наявність тісного взаємозв'язку між обсягами виробленої продукції та фінансовими результатами діяльності підприємств.

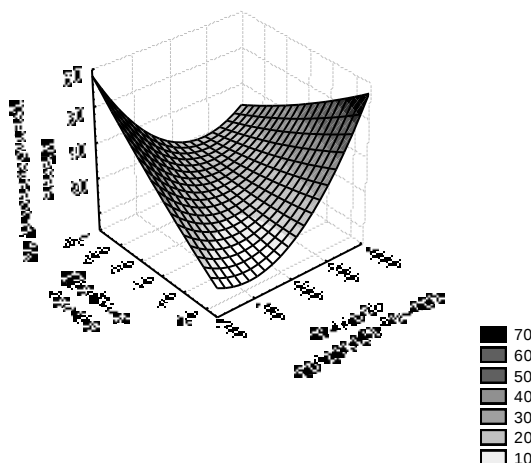
Отже, рівень землезабезпеченості виступає важливим фактором, який позитивно впливає на ефективність функціонування аграрних підприємств. Збільшення площі сільськогосподарських угідь сприяє зростанню товарної маси продукції, підвищенню прибутковості та загальної ефективності використання земельних ресурсів. Водночас отримані результати підкреслюють необхідність врахування не лише кількісних, але й якісних характеристик землекористування, а також спеціалізації виробництва при формуванні стратегії розвитку аграрних підприємств.

Дані, наведені на рис. 1.2 у двох варіаціях, підтверджують наявність стійкого взаємозв'язку між обсягами товарної продукції, розміром отриманого прибутку та рівнем рентабельності діяльності сільськогосподарських підприємств. Отримані результати свідчать про те, що формування рентабельності відбувається під впливом комплексної взаємодії виробничих і фінансових показників, однак ступінь їх впливу є неоднаковим.

Зокрема, встановлено, що зростання товарної продукції, яке здебільшого є наслідком розширення площі сільськогосподарських угідь або відображає масштаб виробництва, має менш виражений вплив на рівень рентабельності порівняно з показником прибутку. Це пояснюється тим, що збільшення обсягів виробництва не завжди супроводжується пропорційним зростанням доходів, оскільки значна частина приросту може бути нейтралізована підвищенням витрат або зниженням цінової ефективності реалізації продукції.

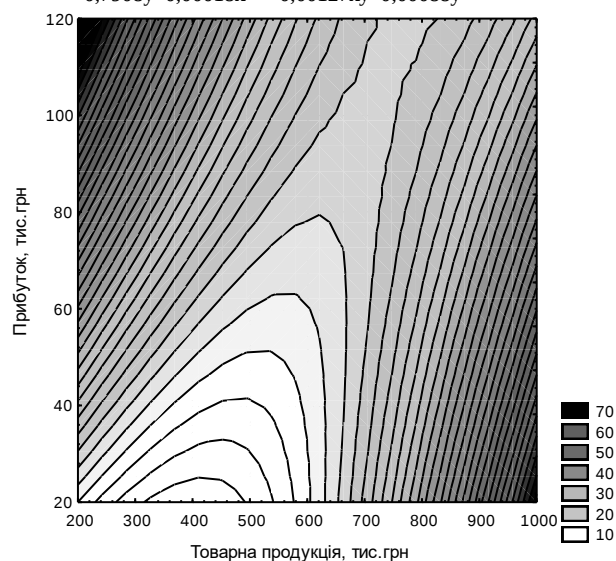
Водночас аналіз групування господарств за видами виробництва продукції рослинництва засвідчує, що збільшення площ сільськогосподарських угідь тісно корелює з обсягами виробництва окремих культур.

$$\text{Рівень рентабельності, \%} = 16,985 - 0,1205x + 0,7908y + 0,00018x^2 - 0,00127xy + 0,00088y^2$$

А) Просторовий розподіл

$$\text{Рівень рентабельності, \%} = 16,985 - 0,1205x + 0,7908y + 0,00018x^2 - 0,00127xy + 0,00088y^2$$

Б) Щільнісний розподіл

Рис. 1.2. Формування рентабельності аграрних підприємств під впливом товарної продукції, прибутку та забезпеченості земельними угіддями в Україні (2021–2025 рр.)

Це свідчить про відносно ефективне використання земельних ресурсів у межах спеціалізованих виробничих напрямів, коли розширення земельної бази супроводжується відповідним нарощуванням виробничих результатів.

Окремо слід зазначити, що ефективність використання земельних ресурсів значною мірою залежить від рівня урожайності сільськогосподарських культур. Зростання площ землекористування в межах господарств часто створює передумови для підвищення урожайності, особливо щодо зернових культур та соняшнику, що пов'язано з можливістю впровадження більш раціональних технологій обробки ґрунту, використання сучасної техніки та оптимізації виробничих процесів.

Крім того, розширення сільськогосподарських угідь впливає не лише на ефективність рослинницької галузі, але й на показники тваринництва. Зокрема, збільшення площ землекористування у господарствах супроводжується зростанням добових приростів живої маси великої рогатої худоби та

підвищенням надоїв молока, що свідчить про покращення кормової бази та більш стабільне забезпечення тваринницького виробництва ресурсами.

Разом із тим, виявлена залежність також демонструє певні диспропорції у розвитку тваринницької галузі. Зростання масштабів господарств не завжди супроводжується пропорційним розвитком тваринництва, що свідчить про наявність структурної розбалансованості виробництва. Це проявляється у нерівномірному розвитку окремих галузей сільського господарства та недостатній інтеграції рослинницької і тваринницької складових.

Отже, результати аналізу підтверджують, що підвищення ефективності аграрного виробництва визначається не лише розширенням земельних ресурсів, але й збалансованістю виробничої структури, рівнем спеціалізації та здатністю підприємств забезпечувати оптимальне поєднання рослинницької і тваринницької діяльності.

Особливістю оцінювання ефективності виробництва зернових культур є необхідність одночасного врахування двох ключових факторів – розширення посівних площ та рівня урожайності. Саме їхня взаємодія формує кінцевий результат виробничої діяльності, визначаючи як обсяги валового збору, так і економічну віддачу використання земельних ресурсів.

Аналіз графічних залежностей, наведених на рис. 1.3, свідчить про поступовий і узгоджений характер змін досліджуваних показників. Контурні лінії демонструють загальну тенденцію до підвищення ефективності виробництва зернових культур у міру одночасного збільшення як площі посівів, так і рівня їх продуктивності. Це вказує на наявність системного зв'язку між масштабами землекористування та результативністю аграрного виробництва.

Водночас характер викривлення внутрішніх ліній на графіку дозволяє зробити висновок про різну вагомість впливу зазначених факторів. Зокрема, більш суттєвий вплив на зростання ефективності має саме підвищення урожайності, тоді як розширення посівних площ відіграє допоміжну, хоча й важливу роль. Це пояснюється тим, що збільшення продуктивності землі

забезпечує більш швидке зростання обсягів виробництва без пропорційного збільшення витрат ресурсів.

Таким чином, отримані результати підтверджують, що в системі оцінювання ефективності виробництва зернових культур пріоритетним фактором виступає саме рівень урожайності, тоді як розширення площі посівів має додатковий, підсилюючий ефект.

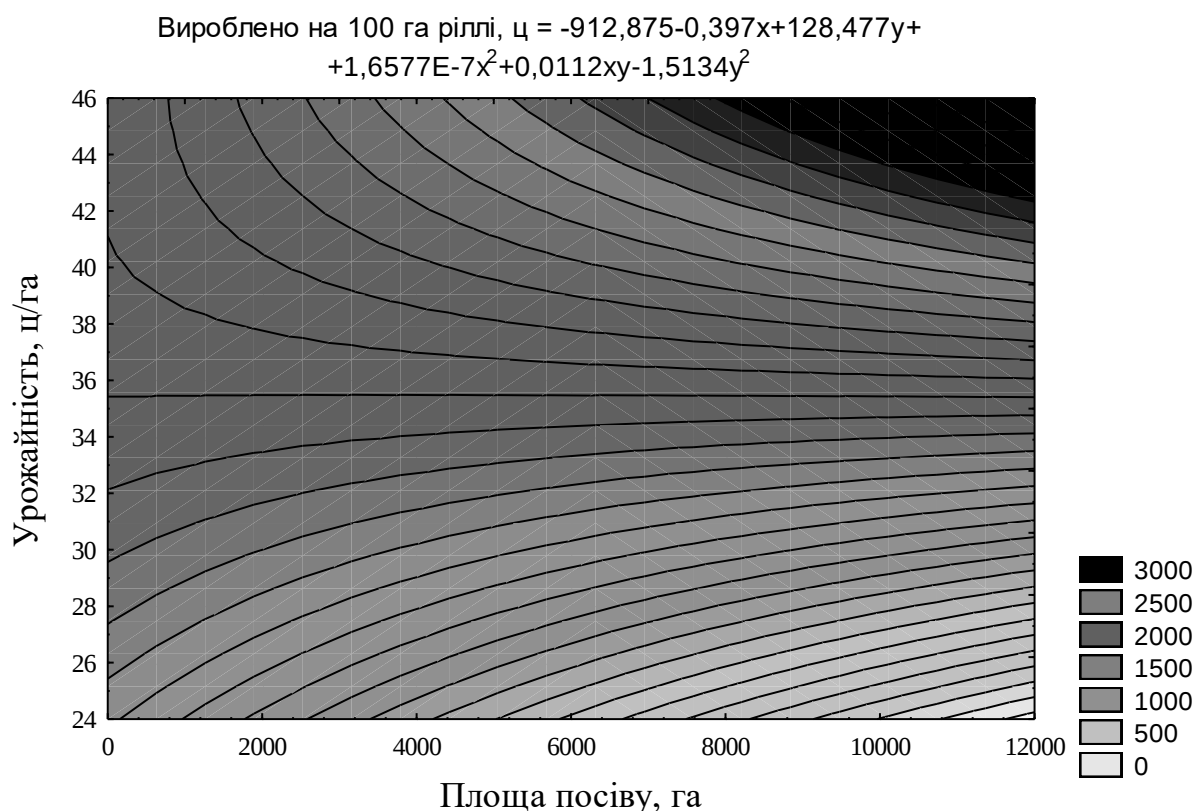

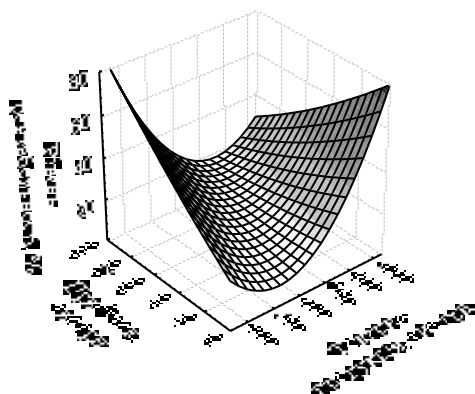
Рис. 1.3. Вплив урожайності та площі посівів на ефективність виробництва зернових культур на 100 га ріллі в Україні (2021–2025 рр.)

Це підкреслює необхідність орієнтації аграрних підприємств не лише на екстенсивне збільшення земельного банку, але й на інтенсифікацію виробництва через впровадження сучасних технологій та підвищення агротехнічного рівня вирощування культур.

Рис. 1.4 ілюструє процес зміщення балансу між двома ключовими показниками результативності аграрного виробництва – обсягами товарної продукції та величиною отриманого прибутку. Спостерігається певна асиметрія у їхній динаміці, яка проявляється у більш вираженій ролі прибутку як

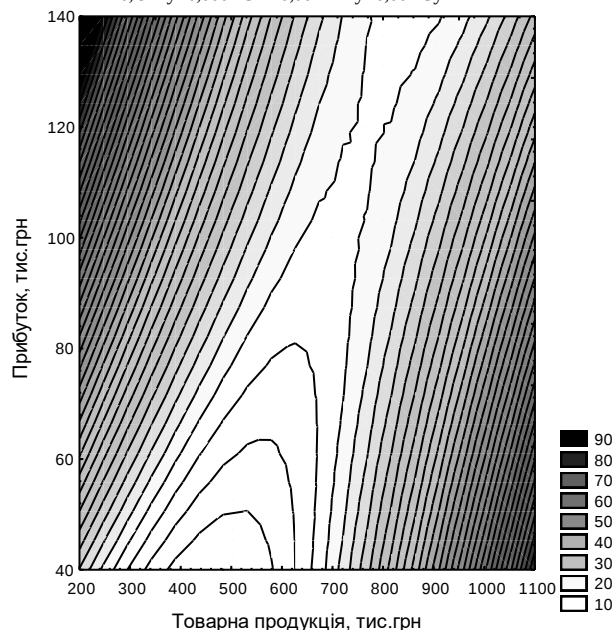
узагальнюючого індикатора ефективності господарської діяльності порівняно з показником валового товарного виробництва.

$$\text{Рівень рентабельності, \%} = 17,478 - 0,128x + 0,841y + 0,00015x^2 - 0,00121xy + 0,0015y^2$$

А) Просторовий розподіл

$$\text{Рівень рентабельності, \%} = 17,478 - 0,128x + 0,841y + 0,00015x^2 - 0,00121xy + 0,0015y^2$$

Б) Щільнісний розподіл

Рис. 1.4. Формування рівня рентабельності аграрних підприємств залежно від товарної продукції, прибутку та забезпеченості ріллею в розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь по Україні (2021–2025 рр.)

Загалом представлена на рисунку залежність свідчить про закономірний характер розвитку процесів формування ефективної системи використання земельних ресурсів. Вона відображає поступову інтеграцію виробничих та ринкових механізмів, які спільно впливають на формування фінансово-економічних результатів діяльності аграрних підприємств. У цьому контексті прибуток виступає більш чутливим індикатором ефективності, оскільки безпосередньо враховує не лише обсяги виробництва, але й рівень витрат, ринкову кон'юнктуру та ефективність реалізації продукції.

Водночас слід зазначити, що порушення науково обґрунтованого балансу між галузями сільськогосподарського виробництва може призводити до виникнення структурних диспропорцій, які негативно впливають на загальну ефективність господарювання. Зокрема, недостатня узгодженість між

рослинницькою та тваринницькою діяльністю або надмірна орієнтація на один із напрямів може знижувати стійкість економічних результатів підприємства.

У практиці аграрного менеджменту можна виокремити два умовні підходи до формування виробничої стратегії: перший орієнтований на максимізацію прибутку як основного критерію ефективності, другий – на нарощування обсягів товарного виробництва незалежно від рівня рентабельності. Обидва підходи мають свої обмеження, оскільки надмірне домінування будь-якого з них порушує баланс між економічною доцільністю та виробничими можливостями підприємства.

У цьому контексті одним із ключових завдань сучасного етапу розвитку аграрного сектору є забезпечення раціонального та збалансованого використання земельних ресурсів. Це передбачає поєднання економічної ефективності з довгостроковою стійкістю виробничих систем, а також формування такої структури господарювання, яка дозволяє досягати оптимального співвідношення між обсягами виробництва, рівнем витрат і кінцевими фінансовими результатами.

У результаті проведеного аналізу встановлено наявність закономірного впливу рівня концентрації земельних ресурсів на ефективність їх використання. При цьому зазначений взаємозв'язок найбільш повно проявляється саме у розрізі структури посівних площ, що дозволяє більш детально оцінити характер формування виробничих результатів у рослинництві.

Поглиблений аналіз даних щодо виробництва продукції рослинницької галузі, наведених на рис. 1.5, свідчить, що максимальні обсяги виробництва більшості сільськогосподарських культур досягаються, насамперед, за рахунок розширення посівних площ. Така тенденція підтверджує переважання екстенсивного фактора розвитку, коли зростання виробничих результатів забезпечується переважно збільшенням масштабів землекористування.

Водночас слід зазначити, що для виробництва зернових культур виявлена дещо інша закономірність. Як показано на рис. 1.5, у цій підгалузі сільського господарства простежуються два альтернативні механізми досягнення

максимальних обсягів виробництва. Перший передбачає отримання високого валового збору зерна на відносно невеликих площах за рахунок інтенсивного фактора – підвищення урожайності, що досягається через застосування сучасних технологій вирощування, якісного насіннєвого матеріалу та ефективної системи агротехнічних заходів.

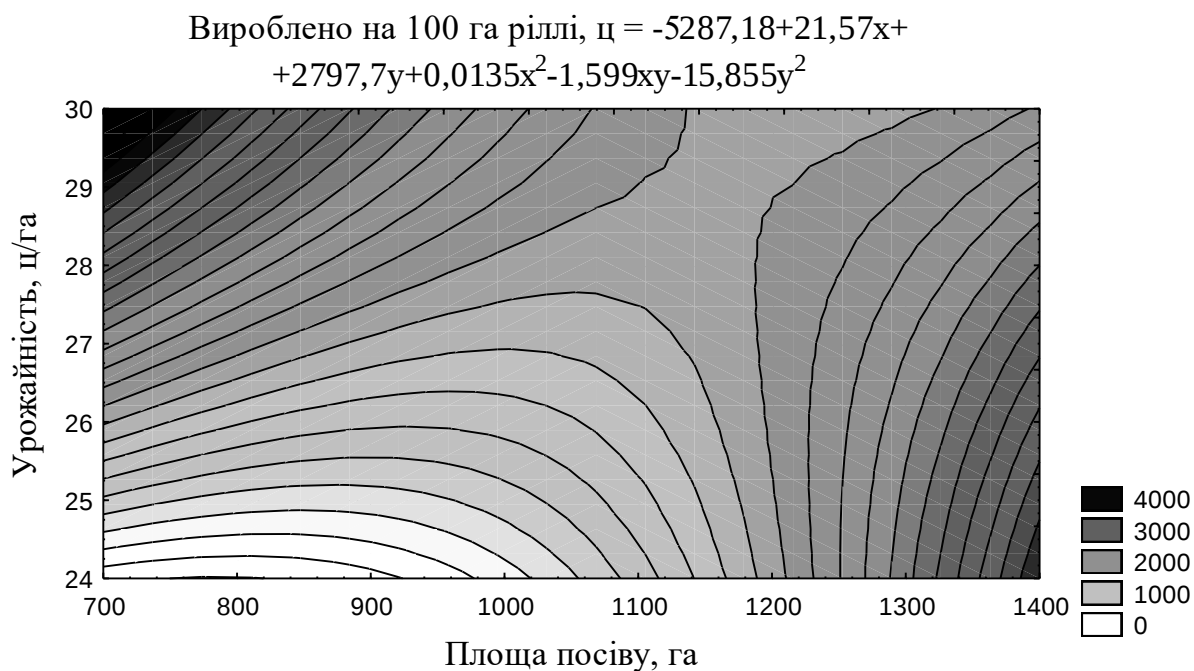

Рис. 1.5. Формування ефективності виробництва зернових культур на 100 га ріллі залежно від урожайності, площі посівів та рівня розораності сільськогосподарських угідь у господарствах України за 2021-2025 рр.

Другий механізм ґрунтується на розширенні посівних площ як основному чиннику зростання виробництва зернових культур. У цьому випадку збільшення обсягів продукції відбувається переважно за рахунок екстенсивного розвитку, тобто нарощування земельної бази без суттєвого підвищення продуктивності одиниці площі.

Таким чином, результати аналізу дозволяють зробити висновок про наявність двох різних стратегічних підходів до формування обсягів виробництва зернових культур – інтенсивного та екстенсивного. При цьому інтенсивний шлях, який базується на підвищенні урожайності, є більш ефективним з точки зору раціонального використання земельних ресурсів, тоді

як екстенсивний підхід характеризується залежністю від розширення площ посівів і меншою ефективністю у довгостроковій перспективі.

Проведений аналіз ефективності використання земельних ресурсів за показниками тваринницької галузі дозволяє зробити висновок, що найбільш раціональна організація виробництва тваринницької продукції спостерігається у господарствах із рівнем розораності сільськогосподарських угідь менше 70 %. Це пояснюється тим, що за умов нижчої розораності зберігається більш збалансована структура угідь, яка сприяє формуванню стабільної кормової бази, підтриманню екологічної рівноваги та підвищенню ефективності тваринницького виробництва.

Переваги господарств із відносно низьким рівнем розораності є досить очевидними. Зокрема, встановлено, що зі збільшенням частки розораних земель відбувається зниження виходу молока в середньому на 17,7 ц, а також скорочення приросту живої маси великої рогатої худоби приблизно на 1,5 ц. Це свідчить про негативний вплив надмірної розораності на продуктивність тваринницької галузі, що значною мірою пов'язано з погіршенням кормового балансу та екологічних умов утримання тварин.

Разом із тим, в умовах сучасного аграрного виробництва в Україні продовжує зберігатися практика інтенсивного та інколи нераціонального використання земельних ресурсів. Підприємства часто орієнтуються на короткострокове підвищення економічних результатів за рахунок максимальної інтенсифікації землекористування, що супроводжується зростанням частки розораних угідь.

Унаслідок такого підходу відбувається порушення природного балансу родючості ґрунтів, що проявляється у поступовому зниженні вмісту гумусу та деградаційних процесах у ґрунтовому покриві. Незважаючи на це, у короткостроковому періоді спостерігається зростання показників ефективності, оскільки підвищення рівня розораності часто супроводжується збільшенням обсягів товарної продукції та прибутку на одиницю земельної площі.

Водночас таке зростання ефективності має переважно штучний та нестійкий характер, оскільки воно формується на основі структурних диспропорцій у використанні земельних ресурсів і порушення науково обґрунтованого співвідношення між галузями рослинництва і тваринництва. У результаті виникає ситуація, коли економічні вигоди досягаються за рахунок погіршення довгострокового потенціалу земель.

Таким чином, у процесі управління землекористуванням необхідним є забезпечення балансу між економічними інтересами виробників та вимогами раціонального природокористування. Водночас результати, представлені на рис. 1.6, підтверджують наявність певної суперечності: з одного боку, спостерігається односпрямоване зростання рентабельності виробництва за рахунок збільшення прибутку на 100 га сільськогосподарських угідь, а з іншого – це супроводжується погіршенням якісного стану земельних ресурсів та зниженням довгострокової стійкості аграрного виробництва.

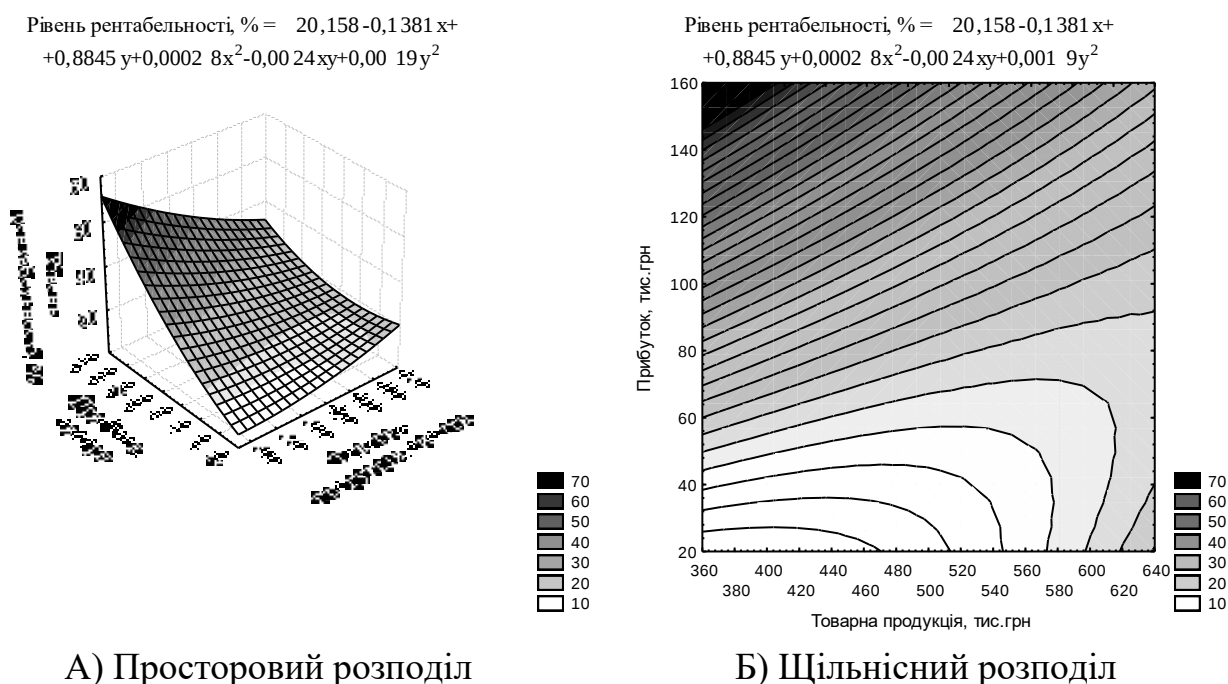
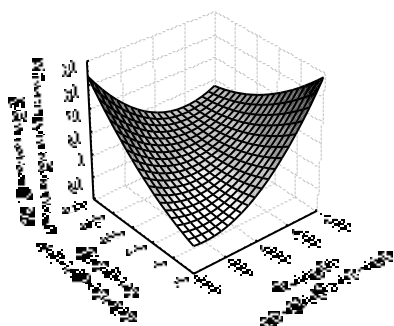

Рис. 1.6. Залежність рентабельності сільськогосподарських підприємств від товарної продукції та прибутку за рівнем розораності земель в Україні (2021-2025 рр.)

Проведений аналіз свідчить, що всі розглянуті показники є досить чутливими до змін рівня інтенсивності виробничої діяльності в аграрному секторі. Зростання інтенсивності господарювання, як правило, супроводжується підвищенням ефективності використання земельних ресурсів, що, у свою чергу, виступає одним із ключових чинників формування результативності аграрного виробництва (рис. 1.7).

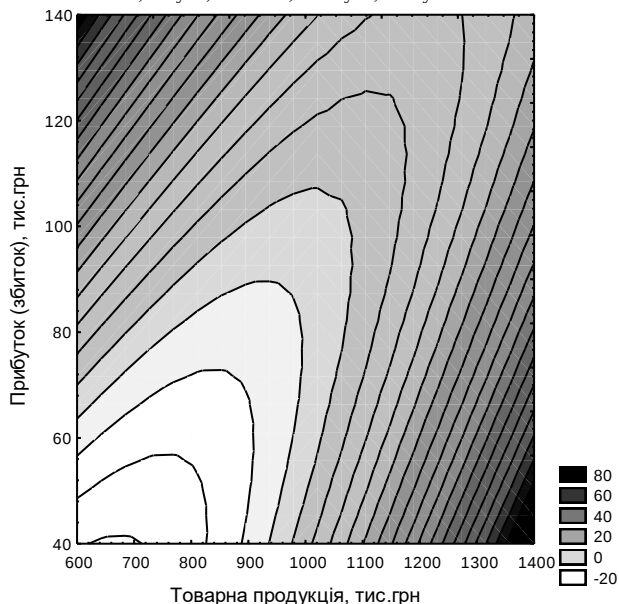
Водночас інтенсивний розвиток аграрного виробництва супроводжується проявом певних внутрішніх суперечностей, які зумовлюють формування різних моделей господарювання. Як відображено на рис. 1.7, процес інтенсифікації може реалізовуватися двома принципово відмінними шляхами.

$$\text{Рівень рентабельності (збитковості), \%} = 7,54 - 0,25x + 1,479y + 0,0003x^2 - 0,0022xy + 0,0051y^2$$

А) Просторовий розподіл

$$\text{Рівень рентабельності (збитковості), \%} = 7,54 - 0,25x + 1,479y + 0,0003x^2 - 0,0022xy + 0,0051y^2$$

Б) Щільнісний розподіл

Рис. 1.7 Формування рентабельності аграрних підприємств під впливом товарної продукції та прибутку з урахуванням рівня виробничих витрат України (2021–2025 рр.)

Перший підхід передбачає досягнення високого рівня рентабельності за рахунок концентрації зусиль на найбільш прибуткових сегментах виробничої діяльності. У цьому випадку підприємства орієнтуються на вибіркову

спеціалізацію, оптимізацію структури виробництва та максимізацію фінансового результату.

Другий підхід характеризується надвисоким рівнем інтенсифікації виробництва та вузькою спеціалізацією, переважно у сфері тваринництва. Для таких господарств притаманна висока концентрація ресурсів, інтенсивне використання земельного потенціалу та орієнтація на досягнення максимальної продуктивності в межах обмеженого виробничого напрямку.

За умов стабільного та чітко врегульованого правового середовища у сфері земельних відносин питання інтенсифікації виробництва набуває системного та передбачуваного характеру. Натомість у випадках нестабільності нормативно-правової бази або невизначеності умов землекористування процес інтенсифікації часто відходить на другий план, поступаючись необхідності адаптації господарської діяльності до ризиків зовнішнього середовища.

Слід зазначити, що на сучасному етапі розвитку аграрного сектору основною формою реалізації права користування земельними ресурсами в Україні залишається оренда. У цьому контексті Г. І. Шарий підкреслює, що включення земель у господарський обіг через механізм оренди сприяло збереженню великотоварного сільськогосподарського виробництва, забезпечивши його функціонування в умовах трансформаційної економіки [181, с. 14].

Отже, інтенсифікація виробництва в аграрному секторі безпосередньо залежить від стабільності земельних відносин, рівня організаційно-економічного розвитку підприємств та здатності ефективно використовувати наявні земельні ресурси в умовах ринкового середовища. У результаті проведеного аналізу встановлено чітку взаємозалежність між рівнем орендної плати та обсягами виробництва продукції рослинництва (рис. 1.8). Отримані результати свідчать, що зміна величини орендної плати виступає важливим економічним індикатором ефективності використання земельних ресурсів та опосередковано відображає рівень інтенсивності землекористування.

Зокрема, підвищення орендної плати, як правило, супроводжується зростанням виходу продукції рослинницької галузі, що свідчить про більш ефективне та раціональне використання земельних угідь. Це пояснюється тим, що в умовах вищої вартості оренди землекористувачі змушені підвищувати продуктивність виробництва для забезпечення економічної доцільності господарської діяльності.

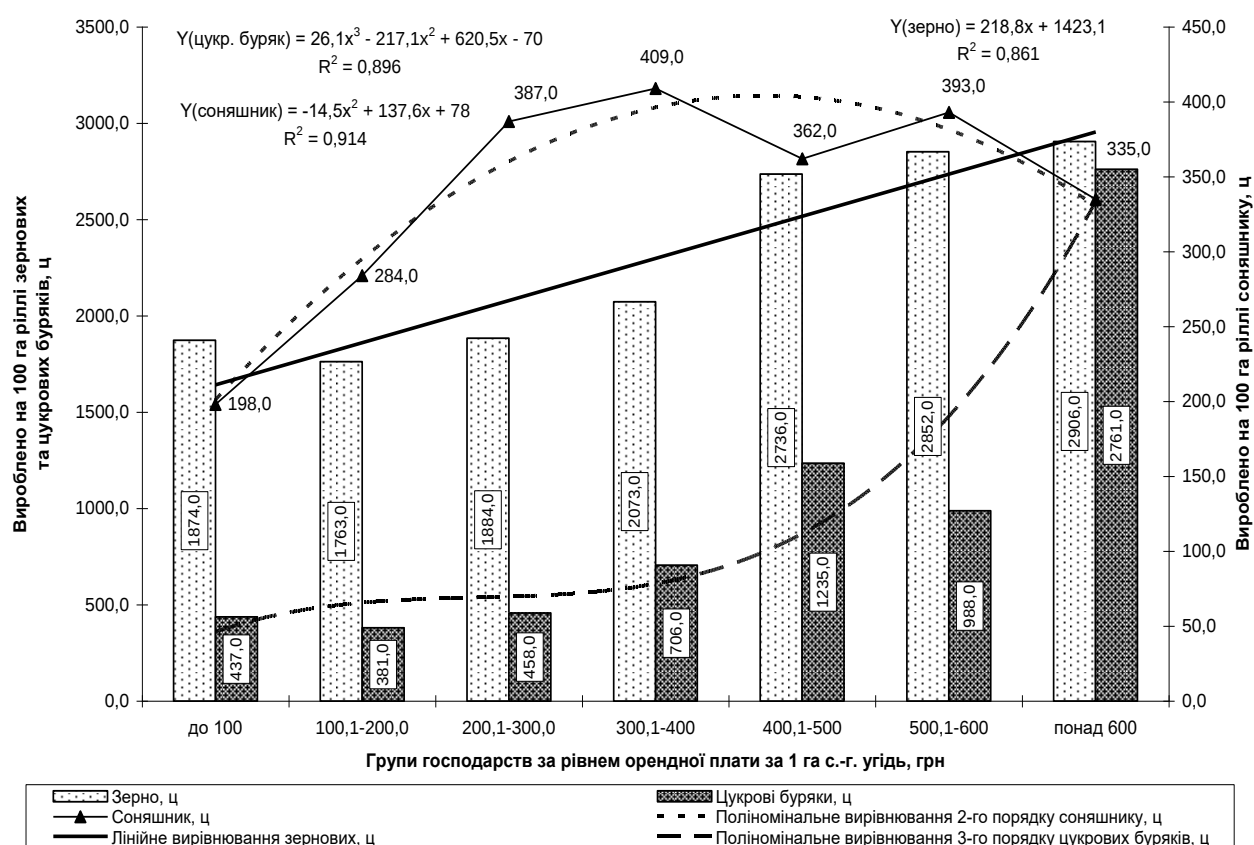

Рис. 1.8. Формування ефективності використання земель у рослинницькій галузі залежно від орендної плати в сільськогосподарських підприємствах України (2021–2025 рр.)

Таким чином, виявлена закономірність підтверджує, що ринкові механізми формування орендної плати виконують стимулюючу функцію щодо підвищення ефективності землекористування, сприяючи збільшенню обсягів виробництва продукції рослинництва та більш раціональному використанню земельних ресурсів.

У процесі аналізу встановлено, що спеціалізація сільськогосподарських підприємств змінюється закономірно залежно від рівня орендної плати за земельні ресурси. Зокрема, підвищення орендної плати супроводжується посиленням орієнтації господарств на виробництво товарної продукції рослинницького спрямування, насамперед зернових культур та цукрового буряку. Це свідчить про концентрацію виробничих ресурсів у більш рентабельних і ринково орієнтованих галузях рослинництва, які забезпечують вищу віддачу від використання землі.

Натомість за умов нижчого рівня орендної плати спостерігається інша тенденція – зростання частки тваринницької продукції у структурі виробництва. Така ситуація може бути пов'язана з меншою інтенсивністю використання земельних ресурсів та більшою залежністю господарств від внутрішніх кормових баз і традиційної структури виробництва (рис. 1.9).

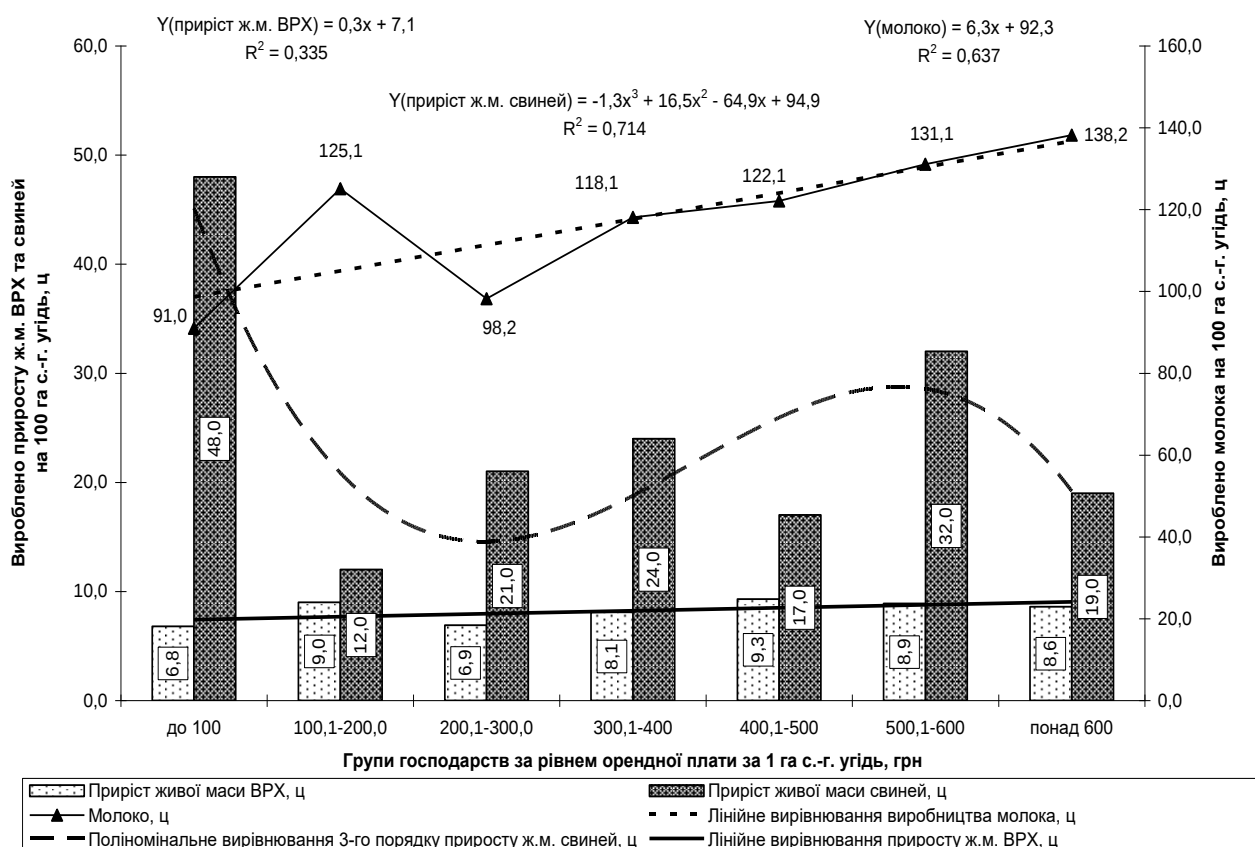

Рис. 1.9. Формування ефективності використання земель у тваринницькій галузі залежно від орендної плати в сільськогосподарських підприємствах України (2021–2025 рр.)

Отже, виявлена закономірність свідчить про те, що рівень орендної плати виступає важливим фактором, який впливає на формування виробничої спеціалізації аграрних підприємств, визначаючи співвідношення між рослинницькою та тваринницькою галузями. Це, у свою чергу, відображає глибокий взаємозв'язок між ринковими умовами землекористування та структурою аграрного виробництва.

Незважаючи на певне зниження обсягів виробництва продукції тваринницької галузі, загальна тенденція, що простежується за показниками виходу товарної продукції та прибутку в розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь, а також за рівнем рентабельності, свідчить про те, що високий рівень орендної плати формується насамперед за рахунок підвищення ефективності використання земельних ресурсів (рис. 1.10). Це означає, що економічна віддача землекористування виступає визначальним фактором у процесі формування орендної вартості.

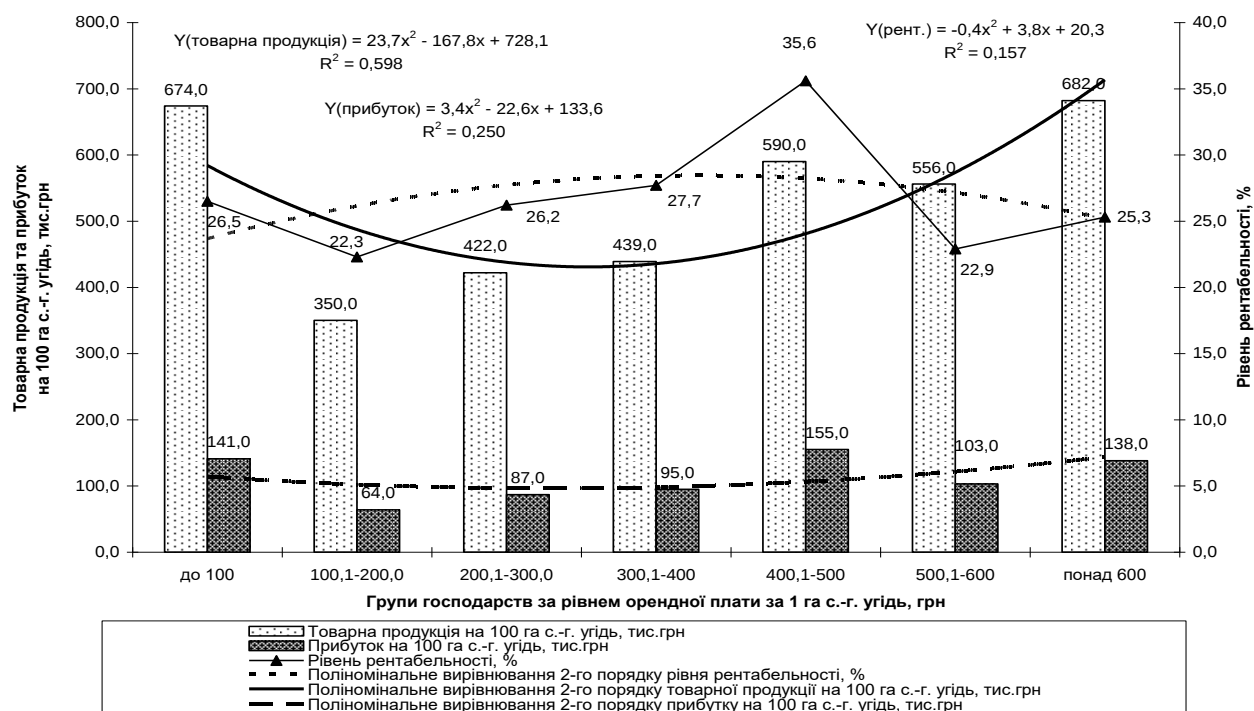

Рис. 1.10. Залежність ефективності виробничої діяльності аграрних підприємств від рівня орендної плати в Україні (2021–2025 рр.)

Аналіз даних, представлених на рис. 1.10, дозволяє виявити наявність вираженої залежності між рівнем орендної плати та обсягами товарної продукції і прибутку. Зокрема, за результатами апроксимації поліномом другого порядку встановлено прискорення змін відповідних показників на рівні 23,7 та 3,4 тис. грн у розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь. Це свідчить про нелінійний характер взаємозв'язку, за якого зростання ефективності використання земель супроводжується більш інтенсивним підвищенням орендної плати.

Проведені розрахунки також показують, що питома вага впливу виходу товарної продукції та прибутку на формування орендної плати становить 59,6 % та 25 % відповідно. Таким чином, можна зробити висновок, що рівень орендної плати визначається не лише структурою виробництва окремих господарств, а передусім загальним рівнем їх економічної ефективності та здатністю генерувати прибуток із використання земельних ресурсів.

Важливу роль у процесі формування орендної плати відіграють також великі орендарі, зокрема аграрні холдингові структури. Як зазначає О.В. Кустовська, окремі агрохолдинги вже сьогодні пропонують рівень орендної плати до 8 % від нормативної грошової оцінки земельних ділянок [102, с. 114-116]. На нашу думку, така практика обумовлена високою прибутковістю використання земельних ресурсів у великих корпоративних аграрних структурах, що дозволяє їм конкурувати за доступ до земельного фонду та формувати підвищений рівень орендних ставок.

Ефективне використання сільськогосподарських земель є важливою умовою забезпечення продовольчої безпеки та сталого розвитку аграрного сектору. У сучасних умовах оцінювання землекористування розглядається як комплексний процес, що поєднує економічні, екологічні та соціальні аспекти і базується на принципах раціонального природокористування [5, с. 181–183].

Методичні підходи до оцінювання передбачають застосування системного та багатокритеріального аналізу, що враховує взаємозв'язок земельних ресурсів з іншими складовими виробничого потенціалу. Основними

критеріями виступають продуктивність, прибутковість, стан ґрунтів та вплив на розвиток сільських територій [101, с. 34–35; 36, с. 105–107]. Для отримання об'єктивної оцінки використовують як кількісні (економічні показники, моделювання), так і якісні методи (експертні оцінки, екологічні індикатори).

Стале землекористування передбачає збалансованість економічної ефективності, екологічної безпеки та соціального розвитку. Економічна складова орієнтована на прибутковість і продуктивність, екологічна – на збереження родючості ґрунтів і запобігання їх деградації, а соціальна – на зайнятість населення та розвиток сільських територій [5, с. 2–3; 101, с. 104–105].

Оцінювання ефективності здійснюється за системою показників, серед яких ключовими є урожайність, продуктивність землі, витрати на 1 га та рівень рентабельності. Водночас жоден із показників не є достатнім окремо, тому застосовується комплексний підхід із використанням інтегральних індексів [36, с. 107].

Екологічна оцінка базується на аналізі стану ґрунтів, рівня їх деградації, ерозії та родючості, що дозволяє своєчасно виявляти негативні тенденції та формувати заходи з їх відновлення. Соціально-економічна складова враховує рівень зайнятості, доходів населення та розвиток територій, що визначає соціальну сталість землекористування.

У сучасних умовах важливу роль відіграють інтегральні та багатокритеріальні методи оцінювання, які дозволяють узагальнювати різноманітні показники та здійснювати порівняльний аналіз. Значного поширення набувають цифрові технології, зокрема геоінформаційні системи, дистанційне зондування Землі та економіко-математичне моделювання, що підвищують точність і обґрунтованість оцінювання [145, с. 290–291].

Отже, сучасні підходи до оцінювання ефективності та сталості використання сільськогосподарських земель базуються на комплексному поєднанні економічних, екологічних і соціальних показників, використанні

інтегральних методів і цифрових інструментів, що забезпечує формування ефективної системи управління земельними ресурсами.

Висновки до розділу 1

Проведене дослідження теоретико-методологічних засад управління сталим розвитком сільськогосподарського землекористування дозволило узагальнити сучасні наукові підходи до управління земельними ресурсами, визначити особливості формування інституційного середовища землекористування та обґрунтувати методичні засади оцінювання його ефективності й сталості. За результатами проведеного дослідження сформульовано такі висновки.

Доведено, що в сучасних умовах розвитку аграрного сектору земля повинна розглядатися не лише як природний ресурс і основний засіб виробництва, а як стратегічний об'єкт управління, від ефективності використання якого залежить рівень продовольчої безпеки держави, конкурентоспроможність аграрних підприємств та сталість розвитку сільських територій. Узагальнення еволюції наукових поглядів на управління земельними ресурсами дозволило встановити, що сучасна система менеджменту землекористування повинна ґрунтуватися на комплексному поєднанні економічних, екологічних, соціальних, інституційних і правових складових, забезпечуючи баланс між економічною результативністю господарювання та збереженням природного потенціалу земельних ресурсів.

Встановлено, що ефективність функціонування системи сільськогосподарського землекористування визначається рівнем розвитку інституційного середовища, узгодженістю організаційно-економічних механізмів та результативністю управлінських рішень. На відміну від традиційних підходів, які переважно розглядають окремі елементи земельних відносин, обґрунтовано доцільність комплексного підходу до формування системи землекористування, що передбачає взаємодію державного регулювання, ринкових механізмів, інституційного забезпечення та

стратегічного менеджменту. Такий підхід створює передумови для підвищення ефективності використання земельних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки та збалансування інтересів держави, бізнесу й суспільства.

Обґрунтовано, що оцінювання ефективності та сталості сільськогосподарського землекористування повинно здійснюватися на основі інтегрованого врахування економічних, екологічних, соціальних і управлінських критеріїв. Визначено, що результативність використання земельних ресурсів формується під впливом комплексу взаємопов'язаних чинників, серед яких вирішальне значення мають масштаби землекористування, інтенсивність виробництва, спеціалізація господарств, рівень технологічного забезпечення, структура посівних площ та дотримання науково обґрунтованих сівозмін. Доведено, що довгострокове підвищення ефективності землекористування забезпечується переважно інтенсивним типом розвитку, який поєднує економічне зростання з відтворенням родючості ґрунтів і мінімізацією деградаційних процесів.

Визначено, що перспективним напрямом удосконалення системи управління сталим розвитком сільськогосподарського землекористування є впровадження сучасних методичних підходів до оцінювання його результативності на основі використання інтегральних показників, багатокритеріальних методів аналізу та цифрових технологій моніторингу земельних ресурсів. Використання геоінформаційних систем, дистанційного зондування Землі, економіко-математичного моделювання та інших цифрових інструментів забезпечує підвищення об'єктивності оцінювання, розширює інформаційно-аналітичні можливості стратегічного менеджменту та створює науково-методичне підґрунтя для прийняття ефективних управлінських рішень щодо забезпечення сталого розвитку сільськогосподарського землекористування.

Виявлено, що сучасний розвиток системи сільськогосподарського землекористування характеризується посиленням впливу глобальних економічних, екологічних і соціальних викликів, зокрема змін клімату,

цифрової трансформації аграрного виробництва, євроінтеграційних процесів та необхідності забезпечення продовольчої безпеки. Це зумовлює необхідність трансформації традиційних підходів до управління земельними ресурсами та переходу до стратегічного менеджменту, орієнтованого на довгострокове збереження природно-ресурсного потенціалу, підвищення адаптивності аграрних підприємств і забезпечення їх сталого розвитку.

Підтверджено, що розвиток теоретико-методологічних засад управління сталим розвитком сільськогосподарського землекористування створює наукову основу для подальшого вдосконалення методичного інструментарію оцінювання, проведення комплексної діагностики ефективності управління земельними ресурсами та розроблення сучасних організаційно-управлінських механізмів, цифрових рішень і моделей стратегічного розвитку аграрних підприємств. Це забезпечує логічний взаємозв'язок між теоретичними положеннями першого розділу, аналітичними результатами другого розділу та практичними рекомендаціями, сформульованими у третьому розділі дисертації.

РОЗДІЛ 2. ДІАГНОСТИКА СТАНУ ТА ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯМ У СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

2.1. Аналіз сучасного стану та тенденцій використання земельних ресурсів у досліджуваному регіоні

Полтавська область належить до числа стратегічно важливих аграрних регіонів України, оскільки характеризується значним земельно-ресурсним потенціалом, високим рівнем сільськогосподарської освоєності території, сприятливими природно-кліматичними умовами та потужною виробничою базою аграрного сектору. Земельні ресурси області формують основу розвитку сільськогосподарського виробництва та визначають рівень продовольчої безпеки регіону. У структурі економіки Полтавщини аграрний сектор традиційно займає провідне місце, забезпечуючи формування значної частини валового регіонального продукту, розвиток сільських територій та зайнятість населення.

Сучасний стан використання земельних ресурсів області характеризується високим рівнем господарського освоєння території. Загальна площа Полтавської області становить 2875,1 тис. га, з яких понад 2,2 млн га припадає на сільськогосподарські угіддя, а рівень розораності території перевищує 75 %, що є одним із найвищих показників в Україні [166, с. 118–120]. Високий рівень сільськогосподарського освоєння земель свідчить про значний виробничий потенціал регіону, проте одночасно формує серйозні екологічні ризики, пов'язані з деградацією ґрунтів, розвитком ерозійних процесів, виснаженням гумусного шару та порушенням екологічної рівноваги агроландшафтів.

Аналіз динаміки використання земельних ресурсів у Полтавській області упродовж 2015–2025 рр. свідчить про збереження домінуючої ролі сільськогосподарського землекористування та посилення інтенсивного характеру розвитку аграрного виробництва. У 2015 р. площа

сільськогосподарських угідь області становила близько 2240 тис. га, з яких понад 1770 тис. га займала рілля. У 2022 р. площа сільськогосподарських угідь залишалася відносно стабільною – близько 2235 тис. га, однак структура землекористування зазнала певних змін під впливом трансформаційних процесів у аграрному секторі, посилення спеціалізації рослинництва та скорочення площ кормових угідь. Станом на 2025 р. площа сільськогосподарських угідь оцінюється на рівні понад 2230 тис. га, при цьому спостерігається тенденція до подальшої концентрації земель у користуванні великих аграрних підприємств та агрохолдингів [174, с. 64–67].

Важливою тенденцією сучасного розвитку аграрного сектору Полтавської області є зростання рівня інтенсифікації сільськогосподарського виробництва. Якщо у 2015 р. валове виробництво сільськогосподарської продукції області становило близько 38,6 млрд грн у постійних цінах, то у 2022 р. цей показник перевищив 62 млрд грн, а у 2025 р., за оцінками регіональних органів управління агропромисловим розвитком, досяг понад 71 млрд грн [93, с. 203–205]. Така динаміка свідчить про зростання продуктивності землекористування, активізацію інвестиційних процесів та впровадження сучасних технологій виробництва.

Провідною галуззю аграрного сектору області залишається рослинництво, частка якого у структурі валової аграрної продукції перевищує 75 %. Полтавщина є одним із лідерів України за обсягами виробництва зернових і зернобобових культур, кукурудзи, сої та соняшнику. У 2015 р. посівні площі зернових культур становили близько 680 тис. га, у 2022 р. – понад 720 тис. га, а у 2025 р. – близько 750 тис. га [137, с. 96–100]. Особливо високими темпами зростали площі посівів кукурудзи та сої, що пояснюється високою рентабельністю цих культур і їх значною експортною орієнтацією.

У 2025 р. аграрії Полтавської області засіяли понад 1,4 млн га ярих культур, з яких найбільші площі припадали на кукурудзу – 455 тис. га, соняшник – 384 тис. га та сою – 286 тис. га [57]. Такі показники свідчать про високий рівень спеціалізації регіону на виробництві експортно орієнтованої

продукції рослинництва. Водночас посилення монокультуризації аграрного виробництва формує ризики погіршення екологічного стану земельних ресурсів, зростання антропогенного навантаження на ґрунти та порушення науково обґрунтованих сівозмін.

Важливим елементом оцінювання ефективності використання земельних ресурсів є аналіз урожайності основних сільськогосподарських культур. Упродовж досліджуваного періоду в області спостерігалось стійке зростання продуктивності землеробства. Так, середня урожайність зернових і зернобобових культур у 2015 р. становила близько 52 ц/га, у 2022 р. – 61 ц/га, а у 2025 р. перевищила 67 ц/га. Урожайність кукурудзи за цей період зростає з 66 ц/га до понад 85 ц/га, що свідчить про підвищення рівня технологічного забезпечення аграрного виробництва, активне використання високопродуктивних гібридів, сучасних систем удобрення та елементів точного землеробства [166, с. 121–123].

Разом із позитивними тенденціями економічного розвитку аграрного сектору Полтавської області загострюються проблеми екологічної стійкості землекористування. Високий рівень розораності території, надмірна концентрація технічних культур у структурі посівних площ, недостатні обсяги внесення органічних добрив та скорочення площ кормових угідь сприяють розвитку деградаційних процесів. За оцінками науковців, близько 35 % сільськогосподарських земель області піддаються різним формам ерозії, а щорічні втрати гумусу становлять у середньому 0,6–0,7 т/га [174, с. 67–69].

Суттєвий вплив на розвиток аграрного сектору регіону мають процеси концентрації земельних ресурсів та укрупнення аграрного виробництва. Якщо у 2015 р. значна частина земель перебувала у користуванні середніх та дрібних товаровиробників, то у 2025 р. простежується домінування великих аграрних формувань, які володіють значними фінансовими та технологічними ресурсами. Це забезпечує підвищення ефективності виробництва, однак одночасно створює ризики монополізації земельного ринку та скорочення економічної активності малих форм господарювання.

В умовах сучасних викликів важливого значення набуває цифровізація системи управління земельними ресурсами. У Полтавській області активно впроваджуються елементи геоінформаційного моніторингу земель, технології дистанційного зондування, автоматизовані системи контролю стану ґрунтів та цифрові платформи управління агровиробництвом. Реалізація «Програми ефективного використання земельних ресурсів Полтавщини на період 2022–2027 років» передбачає проведення масштабної інвентаризації земель, удосконалення системи обліку земельних ресурсів та підвищення ефективності управління земельними активами територіальних громад [57]. Це створює передумови для підвищення прозорості земельних відносин, оптимізації структури землекористування та забезпечення більш раціонального використання земельно-ресурсного потенціалу регіону.

Особливої актуальності проблема ефективного використання земельних ресурсів набуває в умовах воєнного та післявоєнного розвитку України. Воєнні ризики, порушення логістичних ланцюгів, зростання вартості ресурсів та загальне погіршення економічної ситуації суттєво впливають на функціонування аграрного сектору. Незважаючи на це, Полтавська область зберігає високий рівень аграрного виробництва та продовжує залишатися одним із ключових центрів продовольчого забезпечення держави.

Отже, проведений аналіз свідчить, що Полтавська область характеризується значним земельно-ресурсним потенціалом та високим рівнем розвитку аграрного сектору. Упродовж 2015–2025 рр. у регіоні спостерігалися позитивні тенденції зростання обсягів аграрного виробництва, підвищення продуктивності землекористування та технологічної модернізації аграрних підприємств. Водночас сучасна модель використання земельних ресурсів супроводжується посиленням екологічних ризиків, деградацією ґрунтів та надмірною інтенсифікацією виробництва, що обумовлює необхідність формування нових підходів до управління землекористуванням на засадах сталого розвитку, екологічної збалансованості та раціонального використання земельного потенціалу регіону.

Важливим етапом дослідження ефективності управління землекористуванням є оцінювання взаємозв'язку між масштабами сільськогосподарського землекористування та результативністю виробничої діяльності аграрних підприємств. У сучасних умовах трансформації аграрного сектору економіки рівень концентрації земельних ресурсів виступає одним із ключових чинників формування виробничого потенціалу господарств, визначає можливості впровадження інтенсивних технологій виробництва, рівень технічного оснащення, ефективність використання матеріально-фінансових ресурсів та конкурентоспроможність аграрного бізнесу загалом.

З цією метою на рис. 2.1 відображено динаміку показників результативності використання земельних ресурсів і виробничого потенціалу аграрних підприємств Полтавської області залежно від масштабів сільськогосподарського землекористування у середньому за 2015–2025 рр.

Аналіз наведених на рисунку показників свідчить про наявність стійкої залежності між масштабами землекористування та рівнем ефективності функціонування аграрних підприємств. Упродовж досліджуваного періоду найбільш високі результати виробничо-господарської діяльності демонстрували підприємства із середнім та великим розміром земельного банку.

Встановлено, що зі збільшенням площі сільськогосподарських угідь спостерігається тенденція до підвищення показників валової продукції, прибутковості виробництва та рівня рентабельності господарської діяльності. Крім того, значні масштаби землекористування створюють передумови для впровадження елементів точного землеробства, цифрових технологій моніторингу земельних ресурсів та сучасних систем управління виробничими процесами.

Разом із тим результати аналізу свідчать, що зростання площ землекористування не завжди супроводжується пропорційним підвищенням ефективності використання земельних ресурсів.

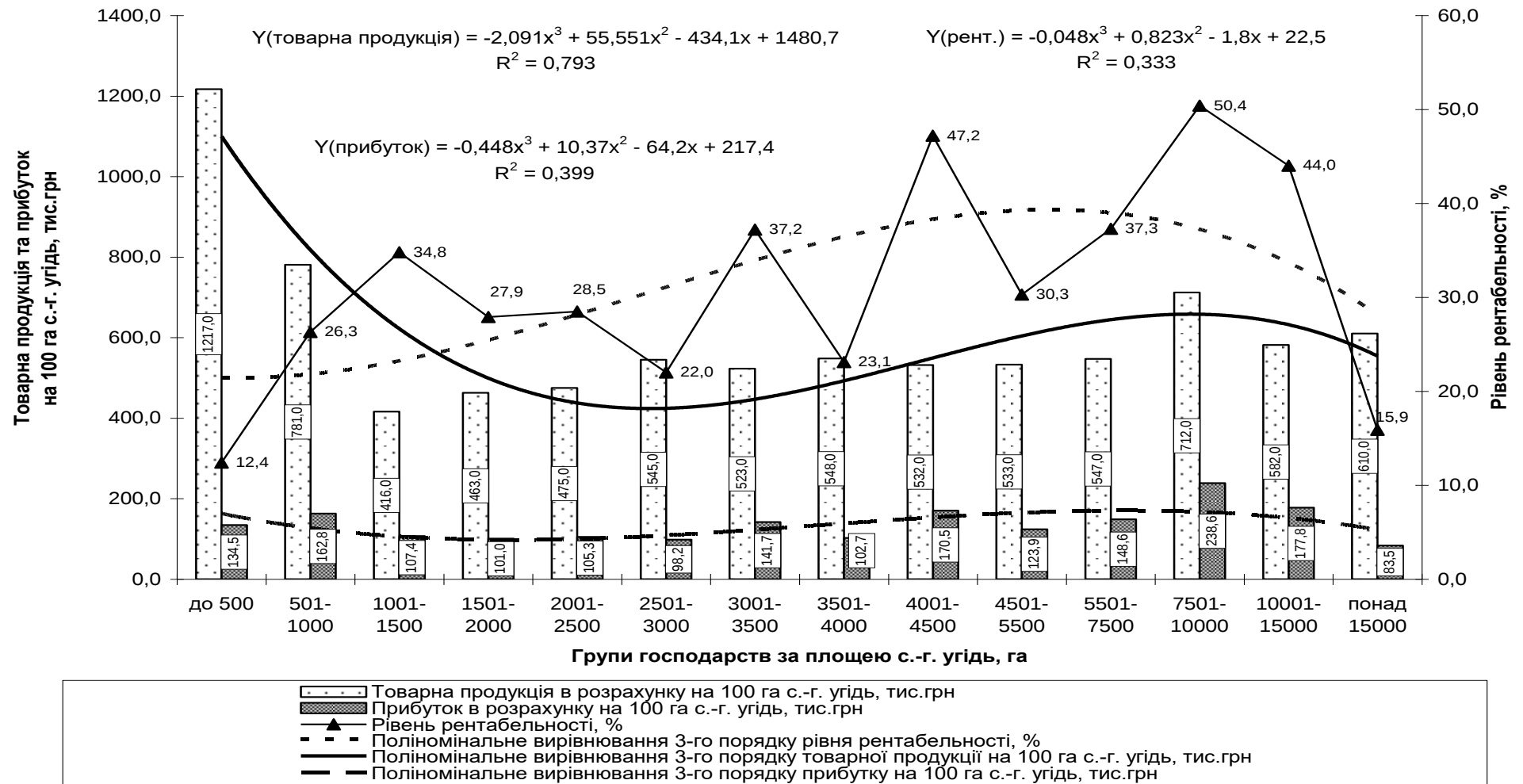

Рис. 2.1. Динаміка показників результативності використання земельних ресурсів і виробничого потенціалу аграрних підприємств Полтавської області залежно від масштабів сільськогосподарського землекористування у середньому за 2015–2025 рр.

У окремих випадках надмірна концентрація земель у користуванні аграрних підприємств може призводити до ускладнення системи управління виробництвом, зниження оперативності прийняття управлінських рішень, посилення логістичних витрат та погіршення контролю за якісним станом земельних ресурсів.

Важливою тенденцією, відображеною на рисунку, є поступове підвищення рівня інтенсивності використання земельних ресурсів упродовж 2015–2025 рр. Незалежно від масштабів землекористування аграрні підприємства Полтавської області демонстрували позитивну динаміку зростання виробничих показників, що свідчить про активізацію інвестиційних процесів, модернізацію матеріально-технічної бази та впровадження сучасних технологій виробництва.

У процесі дослідження також встановлено, що малі та середні аграрні підприємства, незважаючи на нижчі абсолютні показники виробництва, у ряді випадків характеризуються достатньо високим рівнем ефективності використання земельних ресурсів.

В умовах трансформації земельних відносин та розвитку ринкових механізмів господарювання особливого значення набуває оцінювання впливу орендних відносин на ефективність використання земельних ресурсів аграрними підприємствами. З цією метою на рис. 2.2 представлено вплив рівня орендної плати на результативність використання земельних ресурсів та виробництво основних видів продукції рослинництва в аграрних підприємствах Полтавської області у середньому за 2015–2025 рр.

Аналіз даних рисунка свідчить про існування тісного взаємозв'язку між рівнем орендної плати та результативністю використання земельних ресурсів. Упродовж досліджуваного періоду спостерігається тенденція до підвищення ефективності виробництва продукції рослинництва у підприємствах із вищим рівнем орендної плати за землю.

Встановлено, що зі зростанням рівня орендної плати підвищуються показники урожайності основних сільськогосподарських культур, валового збору продукції та рівня рентабельності виробництва.

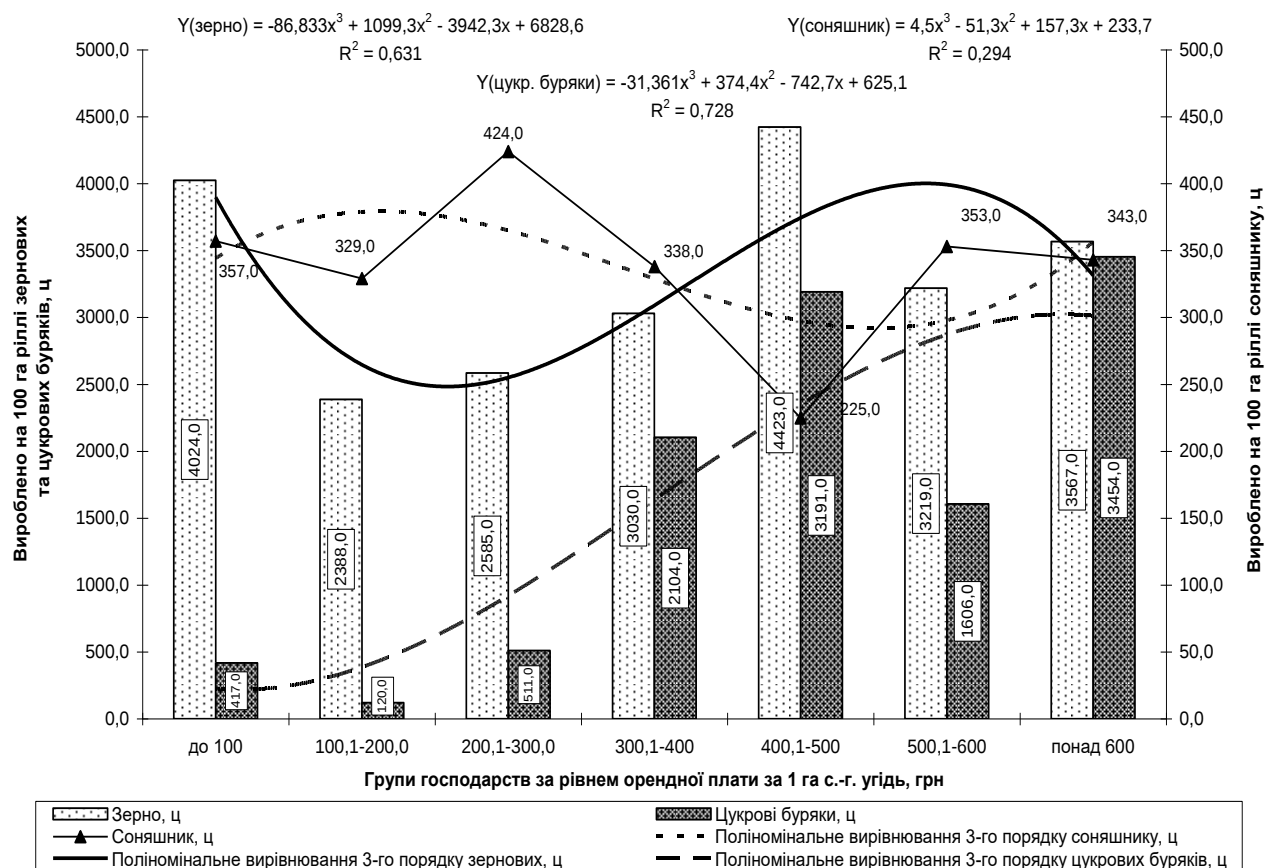

Рис. 2.2. Вплив рівня орендної плати на результативність використання земельних ресурсів та виробництво основних видів продукції рослинництва в аграрних підприємствах Полтавської області у середньому за 2015–2025 рр.

Особливо чітко дана тенденція проявляється у виробництві високомаржинальних культур, зокрема кукурудзи, соняшнику та сої, де вищий рівень інтенсивності виробництва забезпечує суттєве зростання урожайності та прибутковості.

Разом із тим результати аналізу свідчать, що зростання орендної плати не завжди супроводжується пропорційним підвищенням ефективності використання земельних ресурсів. У окремих випадках надмірне збільшення

орендних витрат може призводити до зниження рівня прибутковості виробництва.

Таким чином, результати аналізу, представлені на рис. 2.1 та рис. 2.2, підтверджують, що масштаби землекористування і рівень орендної плати є важливими чинниками формування ефективності використання земельних ресурсів та результативності виробництва продукції рослинництва в аграрних підприємствах Полтавської області.

Важливим напрямом дослідження ефективності управління землекористуванням у сучасних умовах є оцінювання взаємозв'язку між рівнем орендної плати за земельні ресурси та результативністю функціонування тваринницької галузі аграрних підприємств.

З метою комплексного оцінювання зазначених процесів на рис. 2.3 відображено вплив рівня орендної плати на ефективність використання земельних ресурсів та результати виробництва основних видів продукції тваринництва в аграрних підприємствах Полтавської області у середньому за 2015–2025 рр.

Аналіз представлених на рисунку даних свідчить про наявність складного та багатофакторного взаємозв'язку між рівнем орендної плати та ефективністю виробництва продукції тваринництва. Упродовж досліджуваного періоду спостерігається тенденція до підвищення результативності діяльності тих аграрних підприємств, які забезпечують вищий рівень інтенсивності використання земельних ресурсів та мають стабільну кормову базу для розвитку тваринницької галузі.

У процесі дослідження встановлено, що підприємства з вищим рівнем орендної плати, як правило, характеризуються кращим ресурсним забезпеченням, більш високим рівнем концентрації виробництва, сучаснішою матеріально-технічною базою та здатністю формувати ефективну систему кормовиробництва.

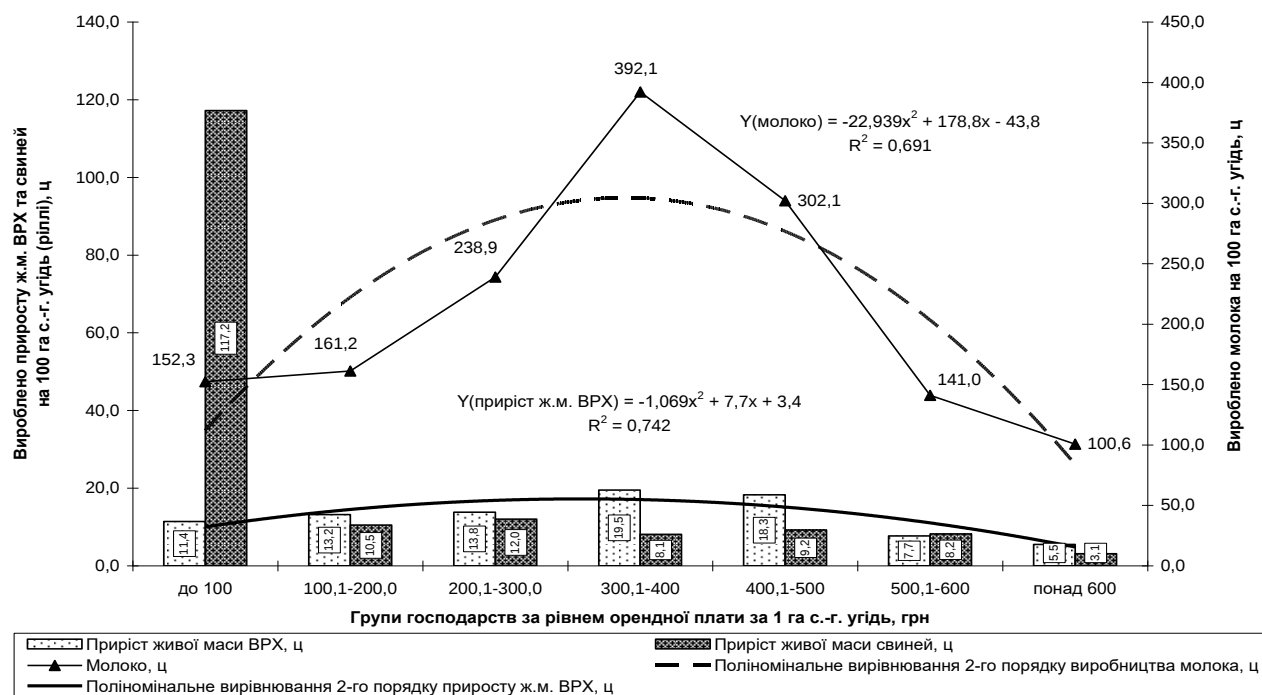

Рис. 2.3. Вплив рівня орендної плати на ефективність використання земельних ресурсів та результати виробництва основних видів продукції тваринництва в аграрних підприємствах Полтавської області у середньому за 2015–2025 рр.

Водночас результати аналізу свідчать, що підвищення орендної плати супроводжується суттєвим зростанням виробничих витрат, що особливо відчутно для підприємств із низьким рівнем спеціалізації та недостатньою ефективністю організації кормової бази.

Окремої уваги заслуговує екологічний аспект функціонування тваринницької галузі у системі землекористування. Ефективний розвиток тваринництва сприяє формуванню замкнутого циклу аграрного виробництва, забезпечує можливість використання органічних добрив та позитивно впливає на відтворення родючості ґрунтів.

У сучасних умовах розвитку аграрного сектору України орендні відносини виступають одним із ключових елементів системи управління земельними ресурсами та важливим чинником формування економічної ефективності аграрного виробництва.

З метою комплексного дослідження зазначених процесів на рис. 2.4 представлено вплив рівня орендної плати на ефективність використання земельно-ресурсного потенціалу аграрних підприємств Полтавської області у середньому за 2015–2025 рр.

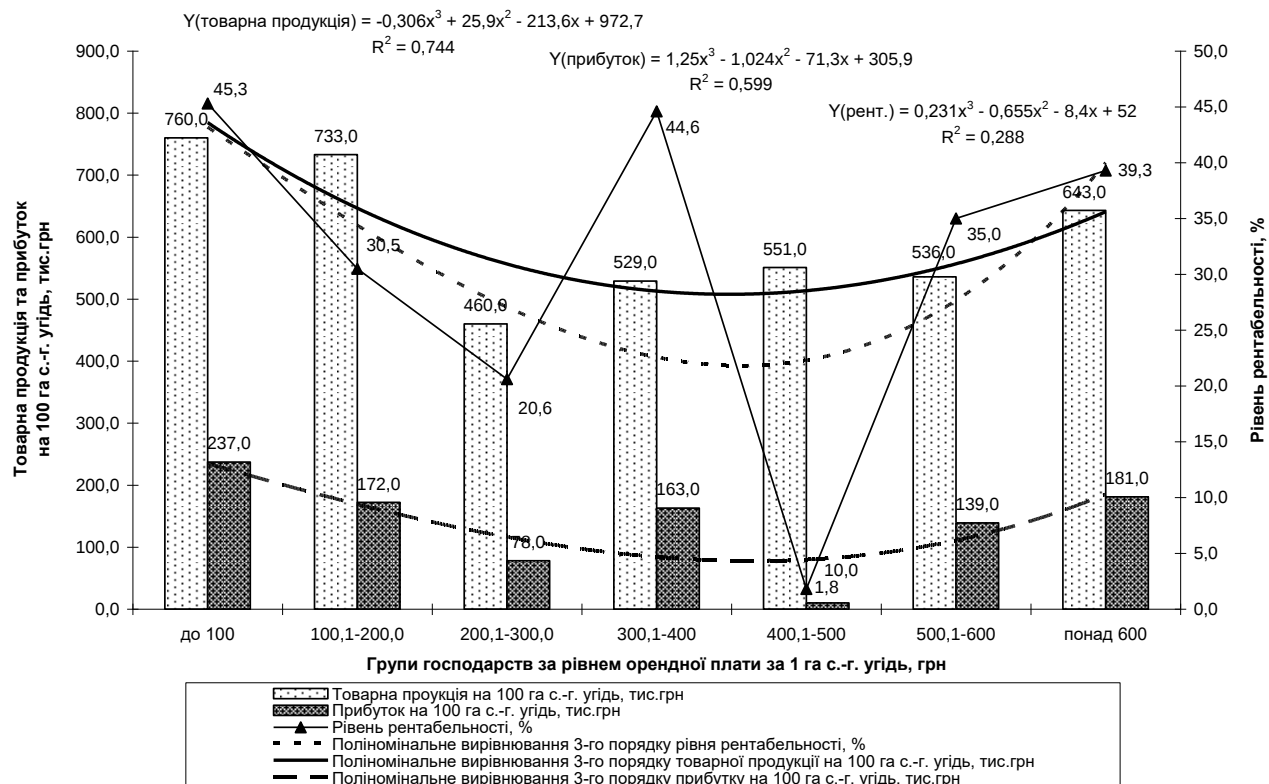

Рис. 2.4. Вплив рівня орендної плати на ефективність використання земельно-ресурсного потенціалу аграрних підприємств Полтавської області у середньому за 2015–2025 рр.

Аналіз даних рисунка свідчить про існування стійкого взаємозв'язку між рівнем орендної плати та показниками ефективності використання земельних ресурсів. Упродовж досліджуваного періоду аграрні підприємства з вищим рівнем орендної плати, як правило, демонстрували кращі показники виробничої результативності, продуктивності землі та прибутковості господарської діяльності.

У процесі дослідження встановлено, що зі зростанням рівня орендної плати спостерігається підвищення показників валової продукції на одиницю

земельної площі, збільшення рівня прибутковості виробництва та зростання продуктивності використання земельно-ресурсного потенціалу.

Водночас результати аналізу свідчать, що надмірне зростання орендної плати може негативно впливати на фінансову стійкість окремих аграрних підприємств.

Саме тому сучасна система управління землекористуванням повинна ґрунтуватися на принципах екологічної збалансованості та довгострокової стійкості аграрного виробництва. Економічна ефективність використання земельних ресурсів має поєднуватися із забезпеченням відтворення родючості ґрунтів, впровадженням ґрунтозахисних технологій та дотриманням науково обґрунтованих сівозмін.

Таким чином, результати аналізу, представлені на рис. 2.3 та рис. 2.4, підтверджують, що рівень орендної плати є важливим чинником формування ефективності використання земельно-ресурсного потенціалу аграрних підприємств Полтавської області. Водночас економічна результативність землекористування визначається комплексною взаємодією виробничо-технологічних, фінансово-економічних, організаційних та екологічних чинників.

Проведене дослідження сучасного стану та тенденцій використання земельних ресурсів у Полтавській області дозволяє зробити висновок, що регіон характеризується високим рівнем аграрного освоєння території та значним виробничим потенціалом, який забезпечує його провідні позиції у системі продовольчого забезпечення України. Упродовж 2015–2025 рр. у регіоні сформувалася стійка тенденція до інтенсифікації аграрного виробництва, що супроводжувалася зростанням валових обсягів сільськогосподарської продукції, підвищенням урожайності основних культур та активним впровадженням сучасних технологій землеробства. Це свідчить про поступове підвищення економічної результативності використання земельно-ресурсного потенціалу та посилення інвестиційно-технологічної модернізації аграрного сектору області.

Водночас результати аналізу підтвердили, що сучасна модель землекористування в регіоні має виражений інтенсивний характер і супроводжується суттєвим екологічним навантаженням на земельні ресурси. Високий рівень розораності території, домінування експортно орієнтованих технічних культур, скорочення площ кормових угідь та недостатнє відтворення родючості ґрунтів формують передумови для посилення деградаційних процесів, розвитку ерозії та зниження екологічної стійкості агроландшафтів. Це свідчить про наявність суперечності між економічною ефективністю інтенсивного агровиробництва та необхідністю забезпечення довгострокового збереження земельного потенціалу.

У процесі дослідження встановлено, що концентрація земельних ресурсів у користуванні великих аграрних підприємств сприяє підвищенню продуктивності виробництва, розширенню можливостей впровадження цифрових технологій, систем точного землеробства та сучасних механізмів управління виробничими процесами. Разом із тим надмірна концентрація земельного банку може призводити до посилення монополізаційних тенденцій, ускладнення управління виробничими структурами та зростання ризиків нераціонального використання земельних ресурсів. Доведено, що ефективність функціонування аграрних підприємств визначається не лише масштабами землекористування, а й рівнем організації управління, технологічного забезпечення та здатністю адаптувати виробничу систему до сучасних економічних і екологічних викликів.

Аналіз залежності між рівнем орендної плати та результативністю використання земельних ресурсів засвідчив, що зростання вартості оренди землі в більшості випадків супроводжується підвищенням ефективності виробництва, продуктивності землі та рівня прибутковості аграрних підприємств. Це обумовлено тим, що економічно сильні товаровиробники здатні забезпечувати вищу інтенсивність виробництва, впроваджувати сучасні технології та отримувати більшу економічну віддачу від використання земельного потенціалу. Водночас встановлено, що надмірне підвищення

орендних витрат може негативно впливати на фінансову стійкість підприємств, особливо за умов нестабільної ринкової кон'юнктури та обмеженого доступу до інвестиційних ресурсів.

Результати дослідження також підтвердили наявність істотних структурних диспропорцій між розвитком рослинництва і тваринництва. Орієнтація аграрних підприємств на виробництво високорентабельних культур сприяє скороченню кормової бази та зменшенню ролі тваринництва у формуванні збалансованої системи землекористування. Це негативно впливає на можливості відтворення родючості ґрунтів через зниження обсягів внесення органічних добрив та порушує екологічну рівновагу аграрних територій. У зв'язку з цим доведено, що забезпечення ефективного використання земельних ресурсів потребує розвитку комплексної моделі аграрного виробництва, яка передбачає раціональне поєднання галузей рослинництва і тваринництва.

Важливим результатом дослідження є встановлення того, що перспективи підвищення ефективності використання земельно-ресурсного потенціалу Полтавської області безпосередньо пов'язані з цифровізацією системи управління землекористуванням, розвитком геоінформаційного моніторингу, удосконаленням механізмів обліку земель та впровадженням інноваційних підходів до управління агровиробництвом. Формування сучасної системи землекористування повинно базуватися на принципах екологічної збалансованості, економічної доцільності та довгострокової стійкості розвитку аграрного сектору.

Таким чином, проведений аналіз дозволив виявити ключові тенденції, проблеми та закономірності функціонування системи землекористування у досліджуваному регіоні, що створює теоретико-аналітичне підґрунтя для подальшого дослідження механізмів підвищення результативності управління земельними ресурсами. У зв'язку з цим наступним етапом дослідження є оцінка ефективності управління землекористуванням на рівні аграрних підприємств, яка дозволить визначити рівень раціональності використання земельно-ресурсного потенціалу, виявити основні чинники впливу на економічну

результативність господарювання та обґрунтувати напрями удосконалення системи управління земельними ресурсами в сучасних умовах розвитку аграрного сектору.

2.2. Оцінка ефективності управління землекористуванням на рівні аграрних підприємств

Ефективність управління землекористуванням у сучасних умовах аграрного виробництва виступає ключовим індикатором сталості розвитку підприємств, оскільки відображає не лише рівень економічної віддачі від використання земельних ресурсів, а й ступінь їх відтворення, екологічної безпеки та довгострокової продуктивності. У цьому контексті оцінювання ефективності управління землекористуванням доцільно здійснювати як багатовимірний процес, що поєднує економічні, технологічні та екологічні параметри функціонування аграрних підприємств [146, с. 206-207].

Методологічне забезпечення оцінювання ефективності управління землекористуванням в аграрних підприємствах формується на основі поєднання кількох взаємодоповнюючих наукових підходів, які відображають складність та багатовимірність процесу використання земельних ресурсів. У сучасній економічній науці домінує позиція, згідно з якою ефективність землекористування не може бути зведена лише до кількісних економічних показників, оскільки земля виконує не тільки виробничу, а й екологічну, соціальну та відтворювальну функції. Саме тому методологія її оцінювання повинна враховувати системний характер аграрного виробництва та взаємозв'язок між різними рівнями управління земельними ресурсами.

Базовою складовою методичного підходу виступає ресурсна концепція, яка передбачає розгляд землі як ключового виробничого ресурсу аграрного підприємства. У межах цього підходу оцінюється забезпеченість підприємства земельними угіддями, структура землекористування, рівень концентрації земельного фонду, а також ступінь інтенсивності його використання. Особливу увагу приділяють якісним характеристикам земель, зокрема родючості ґрунтів,

їх агрохімічному стану, рівню еродованості та екологічній стабільності. Ресурсний підхід дозволяє визначити потенційні можливості підприємства щодо формування виробничих результатів, однак він не дає повної відповіді щодо ефективності їх реалізації.

Другим ключовим елементом є результативний підхід, який базується на оцінюванні кінцевих економічних результатів використання земельних ресурсів. До основних показників у межах цього підходу належать обсяги валової та чистої продукції, рівень прибутку, рентабельність виробництва, норма прибутку, а також вихід продукції з одиниці земельної площі. Результативний підхід дозволяє встановити ступінь економічної віддачі землі як фактора виробництва та оцінити ефективність управлінських рішень щодо організації виробничого процесу. Водночас його обмеженість полягає в тому, що він переважно орієнтований на короткострокові економічні ефекти та недостатньо враховує довгострокові наслідки використання земельних ресурсів.

Третім, принципово важливим, є сталий (еколого-економічний) підхід, який ґрунтується на концепції збалансованого розвитку аграрного виробництва. У його межах ефективність землекористування розглядається через призму збереження та відтворення природного потенціалу земель, підтримання екологічної рівноваги агроландшафтів, мінімізації деградаційних процесів та забезпечення довгострокової продуктивності ґрунтів. Даний підхід передбачає інтеграцію економічних і екологічних інтересів, що є особливо актуальним в умовах інтенсифікації сільськогосподарського виробництва та зростання антропогенного навантаження на земельні ресурси.

У сучасних умовах господарювання особливої актуальності набуває також інституційно-управлінський підхід, який розглядає ефективність землекористування через призму якості системи управління, рівня організаційної структури підприємства, ефективності прийняття управлінських рішень та здатності адаптації до змін зовнішнього середовища. У цьому контексті важливу роль відіграє система мотивації праці, рівень кваліфікації

управлінського персоналу, а також ефективність внутрішнього контролю за використанням земельних ресурсів.

Сучасна наукова парадигма дедалі більше орієнтується на інтеграційний підхід, відповідно до якого ефективність землекористування розглядається як багатовимірна категорія, що відображає взаємозв'язок економічних, екологічних, соціальних та технологічних параметрів функціонування аграрних підприємств. У цьому контексті ефективність управління земельними ресурсами трактується як здатність забезпечувати максимальний економічний результат при одночасному збереженні природно-ресурсного потенціалу та підтриманні екологічної стійкості аграрних екосистем.

Згідно з сучасними науковими підходами, ефективність землекористування доцільно розглядати як інтегральну категорію, що поєднує в собі як показники економічної результативності, так і індикатори екологічної безпеки та сталості розвитку. Така інтерпретація дозволяє уникнути спрощеного підходу до оцінювання, за якого перевага надається виключно фінансовим результатам діяльності підприємств, і забезпечує більш об'єктивне відображення реального стану використання земельних ресурсів [107, с. 96–101].

Важливо зазначити, що інтегральний підхід передбачає використання багаторівневої системи показників, які включають як прямі економічні індикатори (прибуток, рентабельність, продуктивність), так і непрямі екологічні характеристики (стан ґрунтів, рівень ерозії, баланс гумусу, ступінь антропогенного навантаження). Така система дозволяє сформувати комплексне уявлення про ефективність землекористування та забезпечує основу для прийняття обґрунтованих управлінських рішень.

Таким чином, теоретико-методичні підходи до оцінювання ефективності землекористування формують цілісну систему наукового аналізу, що поєднує економічні, екологічні та управлінські аспекти функціонування аграрних підприємств. Їх інтеграція дозволяє не лише оцінити поточний рівень ефективності використання земельних ресурсів, але й визначити стратегічні

напрями його підвищення в умовах трансформації аграрного сектору та посилення вимог до сталого розвитку.

Формування об'єктивної та науково обґрунтованої системи показників оцінювання ефективності управління землекористуванням є ключовою передумовою якісного аналізу результативності використання земельних ресурсів в аграрних підприємствах. Складність землекористування як економіко-екологічної категорії зумовлює необхідність застосування багатовимірної системи індикаторів, які дозволяють комплексно відобразити як виробничі результати, так і ефективність використання залучених ресурсів, рівень інтенсифікації виробництва та фінансову стійкість господарської діяльності.

У науково-методичному контексті система показників ефективності управління землекористуванням повинна відповідати низці базових вимог: системності, порівнянності, динамічності та здатності відображати як кількісні, так і якісні зміни у використанні земельного фонду. Саме тому оцінювання не може обмежуватися одним або декількома ізольованими індикаторами, а потребує формування інтегрованої аналітичної моделі, що враховує взаємозв'язки між економічними результатами, ресурсним забезпеченням і структурою виробництва.

Одним із базових блоків показників є результативні економічні індикатори, до яких належать обсяг валової та чистої продукції. Валовий продукт відображає загальний результат виробничої діяльності аграрного підприємства у вартісному вимірі та є первинною характеристикою масштабів використання земельних ресурсів. Чиста продукція, у свою чергу, дозволяє оцінити створену додану вартість, що формується в процесі аграрного виробництва, та більш точно відображає реальну економічну віддачу земельного потенціалу. Динаміка цих показників дає можливість оцінити ефективність інтенсифікації землекористування та загальний рівень розвитку виробничої системи підприємства.

Другим важливим блоком виступають фінансові результати діяльності, які включають прибуток та рівень рентабельності. Прибуток є узагальнюючим індикатором ефективності господарювання та безпосередньо відображає здатність підприємства забезпечувати економічну віддачу від використання земельних ресурсів. Рентабельність, у свою чергу, характеризує відносний рівень ефективності та дозволяє оцінити співвідношення між отриманими результатами та понесеними витратами. У контексті управління землекористуванням саме ці показники є ключовими для визначення економічної доцільності виробничої діяльності та ефективності використання земельного фонду.

Особливе місце в системі показників займає норма прибутку, яка відображає ефективність використання авансованого капіталу та дозволяє оцінити дохідність вкладених у виробництво ресурсів. Цей показник є важливим з точки зору інвестиційної привабливості аграрних підприємств та характеризує загальний рівень ефективності управління ресурсним потенціалом, включаючи земельні ресурси як його базову складову.

Наступним елементом системи виступає рівень авансованого капіталу, який характеризує загальний обсяг залучених у виробничий процес ресурсів. Його аналіз дозволяє оцінити масштабність господарської діяльності та рівень ресурсного забезпечення підприємства. У поєднанні з результативними показниками він дає можливість визначити ефективність використання капіталу на одиницю земельної площі, що є важливим критерієм інтенсивності землекористування.

Важливою складовою є також структура виробництва, зокрема співвідношення між рослинництвом і тваринництвом. Даний показник має не лише економічне, але й агроекологічне значення, оскільки збалансована структура виробництва сприяє більш раціональному використанню земельних ресурсів, підтриманню родючості ґрунтів та зниженню екологічного навантаження. Домінування однієї з галузей може свідчити про підвищену

спеціалізацію, однак водночас несе ризики дисбалансу у використанні земельного фонду.

Окреме місце в системі оцінювання займає продуктивність земельних ресурсів, яка визначається як обсяг отриманої продукції або доходу з одиниці земельної площі. Цей показник є одним із ключових індикаторів ефективності землекористування, оскільки безпосередньо відображає рівень інтенсивності використання земельного потенціалу. Його аналіз дозволяє виявити ступінь ефективності агротехнологій, рівень інтенсифікації виробництва та якість управлінських рішень щодо організації землекористування.

Узагальнюючи зазначене, слід підкреслити, що ефективність управління землекористуванням є багатовимірною категорією, яка не може бути адекватно оцінена на основі одного показника. Саме тому системний підхід передбачає інтеграцію економічних, виробничих та структурних індикаторів, що дозволяє сформувати комплексне уявлення про рівень використання земельного-ресурсного потенціалу аграрних підприємств.

Важливо також наголосити, що ефективність землекористування не може розглядатися у відриві від загальної економічної результативності підприємства, оскільки саме взаємозв'язок виробничих і фінансових показників забезпечує об'єктивність оцінювання. Інтеграція різних груп індикаторів дозволяє врахувати як обсяг створеної вартості, так і ефективність використання ресурсів, включаючи земельні, трудові та капітальні. Такий підхід забезпечує більш глибоке розуміння процесів функціонування аграрних підприємств та дозволяє формувати обґрунтовані управлінські рішення щодо підвищення ефективності землекористування [146, с. 204–208].

Результати аналізу організаційно-економічних показників діяльності досліджуваних аграрних підприємств Полтавської області наведено у таблиці 2.1. Аналіз даних свідчить про стійке зростання економічної результативності всіх досліджуваних підприємств упродовж 2015–2025 рр., що є наслідком підвищення ефективності використання земельних ресурсів та посилення інтенсифікації виробництва.

Таблиця 2.1

**Динаміка організаційно-економічних показників розвитку досліджуваних
сільськогосподарських підприємств Полтавської області**

Показник	2015 р.	2022 р.	2023 р.	2024 р.	2025 р.	2025р. у % до:		
						2015 р.	2022 р.	2024 р.
СВК «Батьківщина» Полтавський район								
Валова продукція (у постійн. цінах 2021 р.), тис. грн	18450	27680	28940	30120	31560	171,1	114,0	104,8
у т. ч.: рослинництва	12680	19840	20950	21870	22940	180,9	115,6	105,0
тваринництва	5770	7840	7990	8250	8620	149,4	109,9	104,5
Авансований капітал, тис. грн	24300	48750	52100	55680	58940	в 2 рази	120,9	105,9
Чисельність тварин в умовному поголів'ї, гол	420	510	525	538	550	131,0	107,8	102,2
Чиста продукція, тис. грн	9230	14260	15140	15980	16750	181,5	117,5	104,8
Прибуток (збиток), тис. грн	2140	4860	5280	5670	5940	в 2,7 рази	122,2	104,8
Рівень рентабельності (збитковості), %	14,8	21,5	22,1	23,4	24,0	+9,2 в.п.	+2,5 в.п.	+0,6 в.п.
Норма прибутку, %	8,8	10,0	10,1	10,2	10,4	+1,6 в.п.	+0,4 в.п.	+0,2 в.п.
ПП «Агроєкологія» Миргородський район								
Валова продукція (у постійн. цінах 2021р.), тис. грн	42680	68240	71450	73980	76820	180,0	112,6	103,8
у т. ч.: рослинництва	28650	46980	49520	51240	53360	186,2	113,6	104,1
тваринництва	14030	21260	21930	22740	23460	167,2	110,3	103,2
Авансований капітал, тис. грн	58200	104300	112600	118450	124800	в 2 рази	119,7	105,4
Чисельність тварин в умовному поголів'ї, гол	980	1260	1295	1320	1350	137,8	107,1	102,3
Чиста продукція, тис. грн	21640	35820	37460	38950	40620	187,7	113,4	104,3
Прибуток (збиток), тис. грн.	5680	11840	12460	13150	13920	в 2,5 рази	117,6	105,8
Рівень рентабельності (збитковості), %	17,2	26,8	27,4	28,1	29,0	+11,8 в.п.	+2,2 в.п.	+0,9 в.п.
Норма прибутку, %	9,7	11,4	11,6	11,8	12,1	+2,4 в.п.	+0,7 в.п.	+0,3 в.п.
ПАФ «Україна» Миргородський район								
Валова продукція (у постійн. цінах 2021 р.), тис. грн	15320	24860	26140	27380	28620	186,8	115,1	104,5
у т. ч.: рослинництва	10480	17620	18540	19410	20320	193,9	115,3	104,7
тваринництва	4840	7240	7600	7970	8300	171,5	114,6	104,1
Авансований капітал, тис. грн	19860	39540	41880	43960	46200	в 2,3 рази	116,8	105,1
Чисельність тварин в умовному поголів'ї, гол	360	470	486	495	508	141,1	108,1	102,6
Чиста продукція, тис. грн	7840	12860	13640	14220	14980	191,1	116,5	105,3
Прибуток (збиток), тис. грн	1840	4120	4390	4680	4950	в 2,7 рази	120,1	105,8
Рівень рентабельності (збитковості), %	13,6	20,4	21,0	21,8	22,5	+8,9 в.п.	+2,1 в.п.	+0,7 в.п.
Норма прибутку, %	7,9	9,8	10,0	10,1	10,7	+2,8 в.п.	+0,9 в.п.	+0,6 в.п.

Джерело: особисті розрахунки автора за даними річних фінансово-економічних звітів досліджуваних господарств за 2015–2025рр.

Так, у СВК «Батьківщина» валова продукція зросла на 71,1 %, що супроводжувалося збільшенням прибутку у 2,7 раза та підвищенням рівня рентабельності до 24,0 %. Це свідчить про покращення організації виробництва та раціональніше використання земельного потенціалу.

ПП «Агроекологія» демонструє найвищі показники ефективності серед досліджуваних підприємств: рівень рентабельності становить 29,0 %, а обсяг валової продукції зріс на 80,0 %. Подібна динаміка підтверджує високу ефективність управлінських рішень та збалансовану структуру землекористування.

ПАФ «Україна» також характеризується позитивними змінами: валова продукція зросла на 86,8 %, а прибуток — у 2,7 раза. Це свідчить про підвищення інтенсивності використання земельних ресурсів та поступове зміцнення економічної бази підприємства.

Узагальнюючи результати, можна констатувати, що всі підприємства демонструють позитивну динаміку розвитку, однак рівень ефективності управління землекористуванням суттєво відрізняється залежно від якості управлінських рішень, структури виробництва та інвестиційного забезпечення.

Ефективність управління землекористуванням в аграрних підприємствах формується під впливом складної, багаторівневої системи взаємопов'язаних чинників, які відображають як внутрішні особливості організації виробництва, так і зовнішні умови функціонування аграрного сектору. У сучасних умовах ці чинники мають не лише економічний, а й технологічний, інституційний та екологічний характер, що зумовлює необхідність їх комплексного врахування при формуванні управлінських рішень.

Одним із ключових детермінантів є рівень інтенсифікації аграрного виробництва, який безпосередньо визначає продуктивність використання земельних ресурсів. Інтенсифікація передбачає зростання виходу продукції з одиниці земельної площі за рахунок застосування сучасних технологій, підвищення рівня агротехнічної культури, використання високопродуктивних сортів і гібридів, удосконалення системи удобрення та захисту рослин. За умов

ефективного управління інтенсифікація сприяє суттєвому підвищенню економічної віддачі землі, збільшенню валової продукції та покращенню фінансових результатів діяльності підприємств.

Водночас слід наголосити, що інтенсифікація має подвійний характер впливу. З одного боку, вона є джерелом зростання економічної ефективності, а з іншого – за відсутності належного екологічного контролю може призводити до негативних наслідків, таких як виснаження ґрунтів, зниження вмісту гумусу, порушення структури ґрунтового покриву та розвиток ерозійних процесів. Саме тому надмірна інтенсифікація без дотримання принципів сталого землекористування створює довгострокові ризики для аграрного виробництва та знижує потенціал відтворення земельних ресурсів [164, с. 54–58].

Важливим системоутворюючим чинником виступає забезпеченість аграрних підприємств матеріально-технічними ресурсами. Рівень технічної оснащеності безпосередньо впливає на можливості впровадження сучасних технологій землеробства, своєчасність виконання агротехнічних операцій та загальну продуктивність використання земель. Наявність сучасної техніки, високоефективних машинно-тракторних агрегатів, систем зрошення та засобів точного землеробства є необхідною умовою підвищення ефективності землекористування. Натомість низький рівень матеріально-технічного забезпечення обмежує можливості інтенсифікації виробництва та призводить до недовикористання земельного потенціалу.

Суттєвий вплив на ефективність управління землекористуванням має інвестиційна активність підприємств, яка визначає можливості модернізації виробничої бази, впровадження інноваційних технологій та підвищення рівня технологічного розвитку. Інвестиції виступають ключовим джерелом фінансування процесів оновлення техніки, впровадження цифрових технологій, розвитку інфраструктури та підвищення екологічної безпеки виробництва. Як підкреслюється у наукових дослідженнях, саме інвестиційна складова є базовою передумовою розширеного відтворення земельного потенціалу та забезпечення довгострокової продуктивності аграрного сектору [49, с. 84–88].

Не менш важливим чинником є рівень технологічного розвитку аграрних підприємств, який визначає ступінь використання сучасних агротехнологій, цифрових систем управління та інноваційних методів ведення сільськогосподарського виробництва. Впровадження технологій точного землеробства, геоінформаційних систем, дистанційного моніторингу стану ґрунтів та автоматизованих систем управління виробничими процесами дозволяє значно підвищити ефективність використання земельних ресурсів, оптимізувати структуру посівних площ та мінімізувати втрати ресурсів.

Окреме місце займає якість управлінських рішень, яка визначає здатність керівництва підприємства ефективно організовувати виробничі процеси, раціонально розподіляти ресурси та своєчасно реагувати на зміни зовнішнього середовища. Ефективне управління землекористуванням потребує високого рівня аналітичної підготовки управлінського персоналу, використання сучасних методів планування та прогнозування, а також впровадження систем стратегічного управління аграрним виробництвом. Низька якість управлінських рішень призводить до нераціонального використання земельних ресурсів, зниження продуктивності та погіршення фінансових результатів діяльності підприємств.

Важливим, але часто недооціненим чинником є екологічний стан земельних ресурсів, який визначає довгострокову здатність земель забезпечувати стабільне виробництво сільськогосподарської продукції. Родючість ґрунтів, рівень їх забруднення, еродованість та баланс поживних речовин безпосередньо впливають на продуктивність землекористування. Погіршення екологічного стану земель призводить до зниження врожайності, зростання виробничих витрат та втрати економічної ефективності аграрного виробництва. Саме тому екологічна складова повинна розглядатися як невід'ємний елемент системи управління земельними ресурсами.

Узагальнюючи, слід зазначити, що всі перелічені чинники перебувають у тісному взаємозв'язку та формують єдину систему детермінант ефективності землекористування. Їхній вплив є комплексним і взаємопосилювальним:

підвищення рівня технологічного розвитку неможливе без інвестиційного забезпечення, а зростання інтенсифікації виробництва повинно супроводжуватися належним екологічним контролем. Відповідно, ефективне управління землекористуванням можливе лише за умови збалансованого врахування всіх зазначених чинників та їх гармонійної інтеграції в систему стратегічного розвитку аграрних підприємств.

Проведене комплексне дослідження теоретичних засад та практичних аспектів оцінювання ефективності управління землекористуванням на рівні аграрних підприємств дозволяє сформулювати низку узагальнюючих положень, що відображають сучасні тенденції розвитку земельних відносин та особливості функціонування аграрного сектору в умовах трансформаційної економіки.

Насамперед встановлено, що ефективність управління землекористуванням формується як результат взаємодії багаторівневої системи факторів, серед яких визначальне значення мають економічні, технологічні, організаційно-управлінські та екологічні компоненти. При цьому економічні результати діяльності аграрних підприємств, зокрема обсяги валової та чистої продукції, рівень прибутковості та рентабельності, перебувають у прямій залежності від ступеня інтенсифікації використання земельних ресурсів та якості управлінських рішень щодо організації виробничого процесу.

Водночас результати дослідження підтверджують, що зростання економічної ефективності не може розглядатися як єдиний критерій оцінювання результативності землекористування. Практика функціонування аграрних підприємств свідчить, що орієнтація виключно на максимізацію прибутку без урахування екологічних обмежень призводить до поступової деградації земельного фонду, зниження родючості ґрунтів та погіршення довгострокової продуктивності агроландшафтів. Таким чином, ефективне землекористування повинно ґрунтуватися на принципах збалансованого розвитку, що передбачає гармонійне поєднання економічної результативності та екологічної безпеки.

Окремо слід підкреслити, що важливим чинником підвищення ефективності управління земельними ресурсами виступає впровадження сучасних цифрових технологій. Використання геоінформаційних систем, технологій дистанційного моніторингу, цифрового картографування та автоматизованих аналітичних платформ забезпечує суттєве підвищення якості управлінських рішень, дозволяє оперативно виявляти негативні зміни у стані ґрунтів та формувати науково обґрунтовані стратегії оптимізації землекористування. У цьому контексті цифровізація аграрного сектору розглядається як один із ключових інструментів підвищення ефективності використання земельно-ресурсного потенціалу [107, с. 100].

Не менш важливим є те, що підвищення ефективності землекористування безпосередньо пов'язане з рівнем інвестиційної активності аграрних підприємств. Недостатній обсяг інвестицій обмежує можливості оновлення матеріально-технічної бази, впровадження інноваційних технологій та переходу до більш інтенсивних моделей виробництва. Натомість активізація інвестиційних процесів створює передумови для технологічної модернізації аграрного виробництва, підвищення продуктивності земель та забезпечення їх відтворення.

Узагальнюючи результати проведеного аналізу, можна стверджувати, що ефективність управління землекористуванням на рівні аграрних підприємств визначається не окремими показниками, а цілісною системою взаємопов'язаних параметрів, що відображають як економічні результати, так і стан земельних ресурсів та рівень технологічного розвитку виробництва. Саме інтеграція цих складових забезпечує формування об'єктивної оцінки ефективності землекористування та дозволяє визначати стратегічні напрями його вдосконалення.

Таким чином, результати дослідження свідчать, що ефективне управління землекористуванням є складним багатовимірним процесом, який потребує системного підходу до оцінювання та прийняття управлінських рішень. Встановлено, що підвищення економічної результативності аграрних

підприємств неможливе без одночасного забезпечення екологічної стійкості та раціонального використання земельних ресурсів. Ключовими передумовами зростання ефективності землекористування є інтенсифікація виробництва, інвестиційно-інноваційний розвиток, цифровізація управлінських процесів та впровадження екологічно збалансованих технологій ведення сільського господарства.

У перспективі подальшого наукового опрацювання потребує поглиблення підходів до інтегрального оцінювання ефективності землекористування з урахуванням не лише економічних і екологічних, але й соціальних аспектів розвитку аграрних територій. Це дозволить сформувати більш повну картину впливу системи землекористування на сталий розвиток сільських територій та аграрного сектору в цілому.

Враховуючи виявлену багатофакторність та системність процесів управління земельними ресурсами, подальший аналіз доцільно зосередити на комплексному дослідженні взаємозв'язку економічних, екологічних та соціальних складових землекористування. Саме тому наступний розділ роботи присвячено комплексній діагностиці екологічної, економічної та соціальної складових сталого землекористування, що дозволить поглибити розуміння механізмів формування збалансованої моделі розвитку аграрних підприємств та забезпечення довгострокової стійкості земельно-ресурсного потенціалу.

2.3. Комплексна діагностика екологічної, економічної та соціальної складових сталого землекористування

Раціональне використання земельних ресурсів є одним із ключових чинників забезпечення сталого розвитку аграрного сектору економіки та формування ефективної системи землекористування. В умовах сучасних трансформаційних процесів, посилення екологічних викликів і загострення продовольчої безпеки особливої актуальності набуває комплексна діагностика екологічної, економічної та соціальної складових сталого землекористування. Саме рівень збалансованості цих складових визначає ефективність

функціонування сільськогосподарських підприємств, їх конкурентоспроможність і здатність забезпечувати довгострокове відтворення ресурсного потенціалу.

Функціонування аграрних підприємств відбувається під впливом ринкового середовища, яке формує систему економічних стимулів та визначає напрями виробничої діяльності суб'єктів господарювання. Важливим регулятором у цьому процесі виступає ринкова ціна на сільськогосподарську продукцію, яка відображає співвідношення попиту та пропозиції й слугує індикатором економічної доцільності виробництва окремих видів продукції. Саме ціновий механізм значною мірою впливає на формування галузевої структури виробництва, спеціалізацію підприємств та вибір стратегічних напрямів розвитку аграрного бізнесу.

Разом із ціновими чинниками вагоме значення у забезпеченні ефективності землекористування мають рівень ресурсного забезпечення підприємств, ступінь технологічного розвитку, ефективність організації виробництва, а також здатність суб'єктів господарювання адаптуватися до змін економічного середовища. Досягнення конкурентних переваг у сучасних умовах значною мірою залежить від рівня інтенсивності використання земельних ресурсів, впровадження інноваційних технологій, оптимізації виробничої структури та забезпечення екологічно збалансованого ведення господарства.

Сільськогосподарські товаровиробники характеризуються неоднорідністю щодо масштабів діяльності, забезпеченості земельними, трудовими, матеріально-технічними й фінансовими ресурсами, рівня спеціалізації, диверсифікації виробництва та організаційної структури управління. Водночас результативність їх функціонування визначається не лише обсягами ресурсного потенціалу, а насамперед ефективністю його використання у процесі господарської діяльності. У цьому контексті особливого значення набуває оцінювання здатності підприємств забезпечувати

збалансований розвиток економічної, екологічної та соціальної складових землекористування.

Ефективна виробнича діяльність аграрних підприємств створює передумови для зміцнення їх фінансово-економічної стійкості, підвищення продуктивності землі, покращення соціальних умов розвитку сільських територій та забезпечення екологічної безпеки агровиробництва. Саме тому комплексний аналіз організаційно-економічних показників функціонування сільськогосподарських підприємств є необхідною передумовою дослідження рівня сталості землекористування та визначення перспектив його подальшого розвитку.

З метою поглибленого дослідження особливостей формування та функціонування системи сталого землекористування проведено комплексний аналіз результатів господарської діяльності сільськогосподарських підприємств Полтавської області, обраних як базові об'єкти дослідження, що дозволяє оцінити сучасний стан, тенденції розвитку та ефективність використання земельно-ресурсного потенціалу в аграрному секторі (табл. 2.2).

Система показників, наведена в табл. 2.2, дає змогу комплексно оцінити динаміку виробничо-господарської діяльності підприємств, рівень використання ресурсного потенціалу, фінансові результати та ефективність господарювання упродовж 2015–2025 рр. Дослідження охоплює підприємства різних організаційно-правових форм, що дозволяє виявити спільні тенденції та специфічні особливості їх економічного розвитку в сучасних умовах.

Дані таблиці свідчать про стійку позитивну тенденцію розвитку всіх досліджуваних підприємств, що проявляється у зростанні обсягів валової та чистої продукції, збільшенні авансованого капіталу, підвищенні прибутковості виробництва та покращенні показників рентабельності. Водночас виявлені відмінності у темпах економічного зростання свідчать про неоднаковий рівень ефективності використання виробничого потенціалу та ресурсного забезпечення господарств.

Таблиця 2.2

**Динаміка організаційно-економічних показників розвитку досліджуваних
сільськогосподарських підприємств Полтавської області**

Показник	2015 р.	2022 р.	2023 р.	2024 р.	2025 р.	2025р. у % до:		
						2015 р.	2022 р.	2024 р.
СВК «Батьківщина» Полтавський район								
Валова продукція (у постійн. цінах 2021 р.), тис. грн	18450	27680	28940	30120	31560	171,1	114,0	104,8
у т. ч.: рослинництва	12680	19840	20950	21870	22940	180,9	115,6	105,0
тваринництва	5770	7840	7990	8250	8620	149,4	109,9	104,5
Авансований капітал, тис. грн	24300	48750	52100	55680	58940	в 2 рази	120,9	105,9
Чисельність тварин в умовному поголів'ї, гол	420	510	525	538	550	131,0	107,8	102,2
Чиста продукція, тис. грн	9230	14260	15140	15980	16750	181,5	117,5	104,8
Прибуток (збиток), тис. грн	2140	4860	5280	5670	5940	в 2,7 рази	122,2	104,8
Рівень рентабельності (збитковості), %	14,8	21,5	22,1	23,4	24,0	+9,2 в.п.	+2,5 в.п.	+0,6 в.п.
Норма прибутку, %	8,8	10,0	10,1	10,2	10,4	+1,6 в.п.	+0,4 в.п.	+0,2 в.п.
ПП «Агроєкологія» Миргородський район								
Валова продукція (у постійн. цінах 2021р.), тис. грн	42680	68240	71450	73980	76820	180,0	112,6	103,8
у т. ч.: рослинництва	28650	46980	49520	51240	53360	186,2	113,6	104,1
тваринництва	14030	21260	21930	22740	23460	167,2	110,3	103,2
Авансований капітал, тис. грн	58200	104300	112600	118450	124800	в 2 рази	119,7	105,4
Чисельність тварин в умовному поголів'ї, гол	980	1260	1295	1320	1350	137,8	107,1	102,3
Чиста продукція, тис. грн	21640	35820	37460	38950	40620	187,7	113,4	104,3
Прибуток (збиток), тис. грн.	5680	11840	12460	13150	13920	в 2,5 рази	117,6	105,8
Рівень рентабельності (збитковості), %	17,2	26,8	27,4	28,1	29,0	+11,8 в.п.	+2,2 в.п.	+0,9 в.п.
Норма прибутку, %	9,7	11,4	11,6	11,8	12,1	+2,4 в.п.	+0,7 в.п.	+0,3 в.п.
ПАФ «Україна» Миргородський район								
Валова продукція (у постійн. цінах 2021 р.), тис. грн	15320	24860	26140	27380	28620	186,8	115,1	104,5
у т. ч.: рослинництва	10480	17620	18540	19410	20320	193,9	115,3	104,7
тваринництва	4840	7240	7600	7970	8300	171,5	114,6	104,1
Авансований капітал, тис. грн	19860	39540	41880	43960	46200	в 2,3 рази	116,8	105,1
Чисельність тварин в умовному поголів'ї, гол	360	470	486	495	508	141,1	108,1	102,6
Чиста продукція, тис. грн	7840	12860	13640	14220	14980	191,1	116,5	105,3
Прибуток (збиток), тис. грн	1840	4120	4390	4680	4950	в 2,7 рази	120,1	105,8
Рівень рентабельності (збитковості), %	13,6	20,4	21,0	21,8	22,5	+8,9 в.п.	+2,1 в.п.	+0,7 в.п.
Норма прибутку, %	7,9	9,8	10,0	10,1	10,7	+2,8 в.п.	+0,9 в.п.	+0,6 в.п.

Джерело: особисті розрахунки автора за даними річних фінансово-економічних звітів досліджуваних господарств за 2015–2025 рр.

СВК «Батьківщина» Полтавського району демонструє стабільне нарощування виробничих результатів упродовж досліджуваного періоду. Обсяг валової продукції у 2025 р. становив 31560 тис. грн, що на 71,1 % перевищує рівень 2015 р. та на 14,0 % – показник 2022 р.

Основним джерелом приросту виступає галузь рослинництва, обсяги продукції якої зросли на 80,9 %, тоді як продукція тваринництва збільшилась на 49,4 %. Така тенденція свідчить про посилення спеціалізації підприємства на рослинницькому виробництві, що характерно для більшості аграрних формувань України в умовах ринкової кон'юнктури та відносно вищої рентабельності рослинницької продукції.

Суттєве зростання авансованого капіталу – з 24,3 млн грн у 2015 р. до 58,9 млн грн у 2025 р. – свідчить про активізацію інвестиційних процесів та оновлення матеріально-технічної бази господарства. Поряд із цим спостерігається позитивна динаміка чистої продукції та прибутку, який у 2025 р. перевищив рівень 2015 р. у 2,7 раза. Рівень рентабельності зріс з 14,8 % до 24,0 %, що свідчить про підвищення ефективності господарської діяльності та більш раціональне використання виробничих ресурсів.

Найвищі абсолютні показники розвитку серед досліджуваних підприємств характерні для ПП «Агроекологія» Миргородського району. У 2025 р. обсяг валової продукції підприємства досяг 76820 тис. грн, що у 1,8 раза перевищує рівень 2015 р. Важливою особливістю підприємства є поєднання високих темпів розвитку як рослинництва, так і тваринництва, що забезпечує диверсифіковану структуру виробництва та підвищує стійкість господарювання до ринкових ризиків.

Позитивною тенденцією є також збільшення чисельності умовного поголів'я тварин на 37,8 %, що свідчить про збереження та розвиток тваринницької галузі. Водночас підприємство характеризується високими темпами зростання фінансових результатів: прибуток у 2025 р. становив 13920 тис. грн, що у 2,5 раза більше порівняно з 2015 р. Рівень рентабельності досяг 29,0 %, що є найвищим показником серед досліджуваних господарств. Це

свідчить про високу ефективність управління ресурсами, впровадження сучасних технологій виробництва та результативну економічну політику підприємства.

ПАФ «Україна» Миргородського району також демонструє позитивну динаміку розвитку. У 2025 р. валова продукція підприємства зросла на 86,8 % порівняно з 2015 р., а чиста продукція – на 91,1 %. Особливо вагомими є темпи приросту продукції рослинництва, які становили 93,9 %, що підтверджує орієнтацію підприємства на інтенсивний розвиток галузі. Прибуток господарства у 2025 р. збільшився у 2,7 раза, а рівень рентабельності зріс на 8,9 в.п., що свідчить про зміцнення фінансового стану підприємства та підвищення результативності виробничої діяльності.

Порівняльний аналіз досліджуваних господарств дає підстави стверджувати, що найбільш ефективним за сукупністю економічних показників є ПП «Агроекологія», яке характеризується найвищими обсягами виробництва, значним ресурсним потенціалом і високими показниками прибутковості. Водночас усі підприємства демонструють позитивні тенденції розвитку, що свідчить про достатній рівень адаптивності аграрного виробництва до сучасних економічних викликів та поступове зміцнення економічної основи сталого землекористування.

Отже, результати аналізу підтверджують, що ефективність використання земельних ресурсів значною мірою залежить від рівня забезпеченості підприємств капіталом, раціональної галузевої структури виробництва, інтенсивності ведення господарства та здатності суб'єктів аграрного бізнесу забезпечувати збалансований розвиток економічної, соціальної й виробничої складових діяльності. Це формує передумови для підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств і забезпечення сталого розвитку аграрного сектору в довгостроковій перспективі.

Інтенсифікація сільськогосподарського виробництва є одним із ключових чинників підвищення ефективності функціонування аграрних підприємств та забезпечення конкурентоспроможності аграрного сектору в сучасних умовах

господарювання. Її рівень визначається ступенем концентрації матеріально-технічних, енергетичних, трудових і фінансових ресурсів на одиницю земельної площі, а також ефективністю їх використання у виробничому процесі. В умовах трансформації аграрної економіки та необхідності забезпечення сталого розвитку землекористування особливого значення набуває дослідження тенденцій інтенсифікації виробництва на рівні окремих сільськогосподарських підприємств.

Показники, наведені в таблиці 2.3, характеризують рівень забезпеченості досліджуваних господарств основними виробничими ресурсами, інтенсивність ведення сільськогосподарського виробництва, технологічне забезпечення та рівень ресурсного навантаження на земельні угіддя упродовж 2015–2025 рр.

Проведений аналіз дозволяє оцінити структурні зміни у виробничому потенціалі підприємств, визначити напрями підвищення економічної ефективності та виявити взаємозв'язок між інтенсифікацією виробництва й результативністю господарської діяльності. Аналіз даних таблиці свідчить про наявність стійкої тенденції до підвищення рівня інтенсифікації виробництва в усіх досліджуваних підприємствах Полтавської області. Загалом це проявляється у зростанні вартості основних виробничих засобів, збільшенні поточних виробничих витрат, підвищенні рівня енергозабезпечення та інтенсифікації застосування добрив, що вказує на поступове посилення технологічного рівня аграрного виробництва.

У СВК «Батьківщина» спостерігається суттєве зростання забезпеченості виробничими ресурсами. Так, вартість основних виробничих засобів у розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь у 2025 р. становила 1334,7 тис. грн, що майже у 1,9 раза перевищує рівень 2015 р. Аналогічна тенденція характерна і для сукупної вартості основних та оборотних засобів, яка зросла більш ніж удвічі. Підвищення рівня поточних виробничих витрат на 94,9 % свідчить про активізацію інвестицій у виробничий процес, модернізацію технічного забезпечення та впровадження більш інтенсивних технологій виробництва.

Таблиця 2.3

Динаміка показників інтенсифікації сільськогосподарського виробництва в досліджуваних аграрних підприємствах Полтавської області

Показник	2015 р.	2022 р.	2024р.	2025 р.	2025 р. у % до:	
					2015 р.	2022 р.

СВК «Батьківщина»

З розрахунку на 100 га с.-г. угідь припадає: основних виробничих засобів в залишковій вартості, тис. грн	685,4	1124,6	1268,2	1334,7	194,7	118,7
основних виробничих засобів і оборотних, тис. грн	1048,0	1826,4	2045,6	2168,3	в 2,0 рази	118,7
поточних виробничих витрат, тис. грн	824,6	1385,2	1518,4	1606,8	194,9	116,0
затрат живої праці, тис.люд.-год	4,8	4,2	4,0	3,9	81,3	92,9
продуктивної худоби, ум. гол	11,8	13,2	14,0	14,3	121,2	108,3
Енергозабезпечення з розрахунку на 100 га ріллі, к. с.	218	256	268	275	126,1	107,4
З розрахунку на 1 га ріллі внесено: органічних добрив, т	4,6	6,2	6,8	7,0	152,2	112,9
мініральних добрив, кг д. р.	86	118	126	132	153,5	111,9
Споживання кормів на умовну голову худоби, ц к. од.	32,4	35,8	36,6	37,2	114,8	103,9

ПП «Агроекологія»

З розрахунку на 100 га с.-г. угідь припадає: основних виробничих засобів в залишковій вартості, тис. грн	924,6	1568,2	1764,5	1848,7	в 2,0 рази	117,9
основних виробничих засобів і оборотних, тис. грн	1386,4	2285,6	2498,3	2620,4	189,0	114,6
поточних виробничих витрат, тис. грн	1184,8	1940,6	2146,8	2258,6	190,6	116,4
затрат живої праці, тис.люд.-год	5,6	5,0	4,8	4,7	83,9	94,0
продуктивної худоби, ум. гол	18,6	22,4	23,6	24,0	129,0	107,1
Енергозабезпечення з розрахунку на 100 га ріллі, к.с.	286	334	348	356	124,5	106,6
З розрахунку на 1 га ріллі внесено: органічних добрив, т	7,8	9,6	10,2	10,5	134,6	109,4
мініральних добрив, кг д.р.	112	148	156	164	146,4	110,8
Споживання кормів на умовну голову худоби, ц к.од.	38,6	41,8	43,0	43,6	113,0	104,3

ПАФ «Україна»

З розрахунку на 100 га с.-г. угідь припадає: основних виробничих засобів в залишковій вартості, тис. грн	602,8	1018,6	1136,2	1194,8	198,2	117,3
основних виробничих засобів і оборотних, тис.грн	924,6	1658,4	1812,5	1896,0	в 2,0 рази	114,3
поточних виробничих витрат, тис.грн	716,8	1248,2	1384,6	1458,4	в 2,0 рази	116,8
затрат живої праці, тис.люд.-год	4,2	3,8	3,6	3,5	83,3	92,1
продуктивної худоби, ум.гол	10,2	12,8	13,4	13,8	135,3	107,8
Енергозабезпечення з розрахунку на 100 га ріллі, к.с.	204	238	248	256	125,5	107,6
З розрахунку на 1 га ріллі внесено: органічних добрив, т	3,8	5,4	5,8	6,1	160,5	113,0
мініральних добрив, кг д.р.	74	102	110	116	156,8	113,7
Споживання кормів на умовну голову худоби, ц к.од.	29,6	32,8	33,6	34,2	115,5	104,3

Джерело: особисті розрахунки автора за даними річних фінансово-економічних звітів досліджуваних господарств за 2015–2025 рр.

Водночас у господарстві простежується тенденція до скорочення затрат живої праці на 18,7 %, що є свідченням підвищення рівня механізації та автоматизації виробничих процесів. Зростання кількості продуктивної худоби та підвищення рівня внесення органічних і мінеральних добрив підтверджує активізацію біологізації виробництва та інтенсифікацію використання земельних ресурсів. Зокрема, внесення мінеральних добрив у 2025 р. перевищило рівень 2015 р. на 53,5 %, що позитивно впливає на продуктивність землеробства та формування врожайності сільськогосподарських культур.

Найвищий рівень інтенсифікації виробництва серед досліджуваних підприємств характерний для ПП «Агроекологія». У 2025 р. на 100 га сільськогосподарських угідь припадало 1848,7 тис. грн основних виробничих засобів, що майже вдвічі більше порівняно з 2015 р. Високі показники енергозабезпечення, внесення органічних і мінеральних добрив, а також значний рівень забезпеченості продуктивною худобою свідчать про високотехнологічний характер виробництва та комплексний підхід до ведення господарської діяльності.

Особливістю ПП «Агроекологія» є значний рівень застосування органічних добрив – 10,5 т на 1 га ріллі у 2025 р., що суттєво перевищує показники інших підприємств. Це свідчить про орієнтацію господарства на екологізацію аграрного виробництва, підтримання родючості ґрунтів та забезпечення збалансованого землекористування. Крім того, зростання споживання кормів на умовну голову худоби підтверджує підвищення рівня інтенсивності тваринництва та покращення кормової бази підприємства.

ПАФ «Україна» також характеризується позитивними тенденціями розвитку інтенсивних форм господарювання. Упродовж досліджуваного періоду вартість виробничих засобів у розрахунку на 100 га угідь зросла майже вдвічі, а рівень внесення органічних добрив – у 1,6 раза. Водночас скорочення затрат живої праці на 16,7 % свідчить про підвищення продуктивності праці та ефективніше використання трудових ресурсів.

Суттєве збільшення енергозабезпечення та обсягів використання мінеральних добрив у ПАФ «Україна» вказує на активізацію процесів техніко-технологічного оновлення виробництва. Підприємство демонструє стабільну динаміку підвищення інтенсивності виробництва, що є важливою передумовою зростання економічної ефективності та результативності використання земельних ресурсів.

Узагальнюючи результати дослідження, слід зазначити, що в усіх аналізованих підприємствах спостерігається посилення процесів інтенсифікації сільськогосподарського виробництва, яке супроводжується зростанням капіталозабезпеченості, технологічного рівня виробництва, енергетичної оснащеності та ефективності використання ресурсів. Водночас найбільш високий рівень інтенсивності виробництва та ресурсного забезпечення характерний для ПП «Агроекологія», що зумовлює його вищі економічні результати та конкурентні переваги. Отже, інтенсифікація виробництва виступає важливим чинником забезпечення сталого розвитку аграрних підприємств, підвищення ефективності землекористування та зміцнення економічної стійкості аграрного сектору.

У сучасних умовах розвитку аграрного сектору оцінювання ефективності інтенсифікації сільськогосподарського виробництва набуває особливого значення, оскільки дозволяє встановити реальний рівень віддачі залучених ресурсів та визначити результативність виробничих процесів у розрізі окремих підприємств. Комплексний аналіз таких показників є необхідною складовою дослідження сталого землекористування, адже він відображає не лише економічну результативність, а й ефективність використання земельного, трудового, матеріального та енергетичного потенціалу.

У таблиці 2.4 наведено систему показників, що характеризують ефективність інтенсифікаційних процесів у досліджуваних сільськогосподарських підприємствах Полтавської області за період 2015–2025 рр.

Таблиця 2.4

**Ефективність інтенсифікаційних процесів у системі аграрного виробництва
досліджуваних підприємств Полтавської області**

Показник	2015 р.	2022 р.	2024 р.	2025 р.	2025 р. у % до:	
					2015 р.	2022 р.
СВК «Батьківщина»						
Вартість валової продукції в постійн. цінах 2021 р. з розрахунку:						
на 100 га с.-г. угідь, тис.грн	520,4	638,7	692,1	724,3	139,2	113,4
на 1 грн поточних витрат, грн	1,28	1,34	1,36	1,37	107,0	102,2
на 1 середньорічного працівника, тис.грн	164,7	238,6	256,2	268,5	163,0	112,5
на 1 люд.-год прямих затрат праці, грн	108,6	151,8	173,4	185,2	170,5	122,0
на 1 к.с. енергетичних потужностей, грн	2380	2645	2794	2868	120,5	108,4
Вихід валової продукції тваринництва в постійн. цінах 2021 р. з розрахунку:						
на 1 умовну голову худоби, грн	13740	15372	15335	15673	114,1	101,9
на 1 ц к.од. спожитих кормів, грн	424	438	446	452	106,6	103,2
Фондовіддача, грн	0,76	0,84	0,87	0,89	117,1	106,0
Окупність матеріальних витрат, грн	1,18	1,29	1,33	1,35	114,4	104,7
Рівень рентабельності (збитковості), %	14,8	21,5	23,4	24,0	+9,2 в.п.	+2,5 в.п.
ПП «Агроекологія»						
Вартість валової продукції в постійн. цінах 2021 р. з розрахунку:						
на 100 га с.-г. угідь, тис.грн	648,2	782,6	846,4	878,5	135,5	112,3
на 1 грн поточних витрат, грн	1,31	1,38	1,40	1,41	107,6	102,2
на 1 середньорічного працівника, тис.грн	192,4	286,7	312,5	326,8	169,9	114,0
на 1 люд.-год прямих затрат праці, грн	116,8	165,4	184,6	196,8	168,5	119,0
на 1 к.с. енергетичних потужностей, грн	2496	2864	3012	3095	124,0	108,1
Вихід валової продукції тваринництва в постійн. цінах 2021 р. з розрахунку:						
на 1 умовну голову худоби, грн	14316	16873	17227	17378	121,4	103,0
на 1 ц к.од. спожитих кормів, грн	468	509	528	537	114,7	105,5
Фондовіддача, грн	0,73	0,81	0,84	0,86	117,8	106,2
Окупність матеріальних витрат, грн	1,22	1,34	1,38	1,40	114,8	104,5
Рівень рентабельності (збитковості), %	17,2	26,8	28,1	29,0	+11,8 в.п.	+2,2 в.п.
ПАФ «Україна»						
Вартість валової продукції в постійн. цінах 2021 р. з розрахунку:						
на 100 га с.-г. угідь, тис.грн	486,3	604,8	666,4	695,1	142,9	114,9
на 1 грн поточних витрат, грн	1,24	1,32	1,35	1,36	109,7	103,0
на 1 середньорічного працівника, тис. грн	148,6	224,8	246,2	259,6	174,7	115,5
на 1 люд.-год прямих затрат праці, грн	102,4	149,2	171,4	182,8	178,5	122,5
на 1 к.с. енергетичних потужностей, грн	2268	2586	2738	2815	124,1	108,9
Вихід валової продукції тваринництва в постійн. цінах 2021 р. з розрахунку:						
на 1 умовну голову худоби, грн	13444	15404	16101	16339	121,5	106,1
на 1 ц к.од. спожитих кормів, грн	454	482	498	506	111,5	105,0
Фондовіддача, грн	0,77	0,84	0,87	0,89	115,6	106,0
Окупність матеріальних витрат, грн	1,16	1,28	1,31	1,33	114,7	103,9
Рівень рентабельності (збитковості), %	13,6	20,4	21,8	22,5	+8,9 в.п.	+2,1 в.п.

Джерело: особисті розрахунки автора за даними річних фінансово-економічних звітів досліджуваних господарств за 2015–2025 рр.

Зокрема, оцінюється продуктивність земельних ресурсів, віддача праці, фондів віддача, окупність матеріальних витрат, ефективність використання енергетичних потужностей, а також результативність тваринницької галузі. Такий підхід дозволяє сформувати цілісне уявлення про якісні зміни в організації виробництва та рівень його інтенсивності.

Аналіз даних свідчить про загальну тенденцію підвищення ефективності інтенсифікації виробництва в усіх досліджуваних господарствах, що проявляється у зростанні віддачі ресурсів на одиницю виробничої бази. Це є наслідком модернізації техніко-технологічної основи виробництва, удосконалення організації праці та поступового впровадження ресурсозберігаючих технологій.

У СВК «Батьківщина» спостерігається зростання результативності використання виробничих ресурсів. Зокрема, істотно підвищилася продуктивність земельних угідь, що відображається у зростанні виходу валової продукції на 100 га сільськогосподарських угідь на 39,2 % у 2025 р. порівняно з 2015 р. Позитивною є динаміка трудової віддачі, яка збільшилася більш ніж на 60 %, що свідчить про підвищення продуктивності праці та зменшення трудомісткості виробництва.

Ефективність використання матеріально-технічної бази також має позитивну тенденцію, що підтверджується зростанням фондів віддачі та підвищенням окупності матеріальних витрат. Це свідчить про більш раціональне використання основних засобів і ресурсів виробництва, а також про підвищення економічної віддачі вкладеного капіталу.

ПП «Агроекологія» характеризується найвищим рівнем ефективності інтенсифікації серед досліджуваних підприємств. Високі значення показників продуктивності на одиницю земельної площі та на одного працівника свідчать про значний рівень технологічного розвитку та інтенсивного використання ресурсного потенціалу. Особливо варто відзначити стабільне зростання ефективності тваринницької галузі, що проявляється у підвищенні

продуктивності як на умовну голову худоби, так і на одиницю спожитих кормів.

Важливою особливістю діяльності підприємства є високий рівень узгодженості між економічною результативністю та ефективністю ресурсного використання, що забезпечує стабільне зростання рентабельності та фінансової стійкості господарства. Це свідчить про сформовану ефективну модель інтенсивного розвитку аграрного виробництва.

ПАФ «Україна» також демонструє позитивні зміни у сфері інтенсифікації виробництва. Спостерігається зростання продуктивності земельних ресурсів, підвищення віддачі праці та покращення показників використання енергетичних і матеріальних ресурсів. Хоча темпи зростання дещо поступаються ПП «Агроекологія», загальна тенденція свідчить про поступове підвищення ефективності господарської діяльності та зміцнення виробничого потенціалу підприємства.

Узагальнюючи результати аналізу, слід зазначити, що досліджувані підприємства характеризуються стійкою тенденцією до підвищення ефективності інтенсифікаційних процесів, що є важливою передумовою забезпечення сталого розвитку аграрного виробництва. При цьому найбільш високий рівень ефективності спостерігається у ПП «Агроекологія», що підтверджує її провідні позиції за рівнем використання ресурсного потенціалу та економічної результативності.

У межах дослідження сталого землекористування важливе місце займає оцінювання ступеня інтенсивності використання земельних ресурсів та рівня їх забезпеченості в аграрних підприємствах, оскільки саме ці параметри визначають ефективність просторової організації виробництва, рівень залучення земельного фонду та характер його агрогосподарського освоєння. Комплексний аналіз таких показників дозволяє виявити структурні зрушення у використанні земель, ступінь концентрації виробництва та його відповідність принципам сталого розвитку.

У таблиці 2.5 представлено систему індикаторів, що відображають стан інтенсивності землекористування та землезабезпечення у досліджуваних сільськогосподарських підприємствах Полтавської області за 2015–2025 рр. Оцінювання здійснено за такими напрямками, як структура земельного фонду (ступінь розораності), інтенсивність використання посівних площ (частка інтенсивних культур), навантаження тваринницької галузі на земельні ресурси, а також рівень забезпеченості землею у розрахунку на одного працівника. Така система показників дає змогу комплексно охарактеризувати як агроресурсну насиченість виробництва, так і ефективність використання земельного потенціалу.

Проведений аналіз засвідчує, що у всіх досліджуваних підприємствах відбуваються поступові зміни в бік посилення інтенсивного характеру землекористування.

Це проявляється у зростанні частки інтенсивних культур, підвищенні щільності тваринництва та оптимізації використання земельних ресурсів на одного зайнятого працівника. Водночас масштаби та швидкість цих змін є неоднорідними, що зумовлено відмінностями у виробничій спеціалізації та рівні технологічного забезпечення господарств.

У СВК «Батьківщина» простежується поступове посилення інтенсивності використання земельного фонду. Зростання частки інтенсивних культур свідчить про переорієнтацію структури посівів у напрямі економічно більш ефективних культур, тоді як підвищення щільності тваринництва характеризує часткове відновлення інтегрованого характеру виробництва. Одночасно скорочення площі земель у розрахунку на одного працівника відображає зростання продуктивності праці та більш раціональне використання трудових ресурсів. У ПП «Агроекологія» фіксується найвищий рівень інтенсивного землекористування серед досліджуваних суб'єктів господарювання. Поєднання високого ступеня розораності та значної частки інтенсивних культур свідчить про глибоку спеціалізацію виробництва та ефективне залучення земельного потенціалу.

Таблиця 2.5

Порівняльний аналіз інтенсивності землекористування та забезпеченості
земельними ресурсами аграрних підприємств Полтавської області

Показник	2015 р.	2022 р.	2024 р.	2025р.	2025 р.		
					по господарст-ву	в середньому по області	різни-ця
СВК «Батьківщина»							
Ступінь розораності, %	82,0	83,5	84,0	84,5	84,5	81,2	+3,3
Питома вага інтенсивних культур у площі ріллі, %	58,0	64,5	67,2	69,0	69,0	63,5	+5,5
Щільність поголів'я на 100 га с.-г. угідь, гол.: молодняку ВРХ	18,0	20,0	21,0	22,0	22,0	19,0	+3
корів	9,0	10,0	10,0	11,0	11,0	9,0	+2
Щільність на 100 га ріллі поголів'я свиней, гол.	25,0	28,0	29,0	30,0	30,0	27,0	+3
Припадає на одного працівника, га: с.-г. угідь	48,0	44,0	42,0	41,0	41,0	46,0	-5
ріллі	42,0	39,0	37,0	36,0	36,0	40,0	-4
ПП «Агроекологія»							
Ступінь розораності, %	78,0	80,5	51,2	81,8	82,0	81,2	+0,8
Питома вага інтенсивних культур у площі ріллі, %	62,0	68,0	70,5	72,0	72,0	63,5	+8,5
Щільність поголів'я на 100 га с.-г. угідь, гол.: молодняку ВРХ	30,0	34,0	35,0	36,0	36,0	19,0	+17
корів	15,0	17,0	18,0	18,0	18,0	9,0	+9
Щільність на 100 га ріллі поголів'я свиней, гол.	38,0	42,0	43,0	44,0	44,0	27,0	+17
Припадає на одного працівника, га: с.-г. угідь	55,0	50,0	48,0	47,0	47,0	46,0	+1
ріллі	49,0	45,0	43,0	42,0	42,0	40,0	+2
ПАФ «Україна»							
Ступінь розораності, %	80,0	81,0	81,5	52,0	82,0	81,2	+0,8
Питома вага інтенсивних культур у площі ріллі, %	57,0	62,0	64,5	66,0	66,0	63,5	+2,5
Щільність поголів'я на 100 га с.-г. угідь, гол.: молодняку ВРХ	16,0	18,0	19,0	20,0	20,0	19,0	+1
корів	8,0	9,0	9,0	10,0	10,0	9,0	+1
Щільність на 100 га ріллі поголів'я свиней, гол.	22,0	24,0	25,0	26,0	26,0	27,0	-1
Припадає на одного працівника, га: с.-г. угідь	52,0	48,0	46,0	45,0	45,0	46,0	-1
ріллі	46,0	43,0	41,0	40,0	40,0	40,0	0

Джерело: особисті розрахунки автора за даними річних фінансово-економічних звітів досліджуваних господарств за 2015–2025 рр.

Висока щільність тваринництва підтверджує значну концентрацію виробництва та ефективну інтеграцію рослинницької і тваринницької складових у межах єдиного виробничого комплексу.

Показники забезпеченості земельними ресурсами на одного працівника характеризуються відносною стабільністю, що свідчить про збалансованість організаційної структури виробництва та підтримання оптимального навантаження на трудові ресурси.

ПАФ «Україна» демонструє помірну динаміку підвищення інтенсивності землекористування. Збільшення частки інтенсивних культур і поступове зростання щільності тваринництва вказують на еволюційні зміни у структурі виробництва, однак загальний рівень інтенсивності залишається нижчим порівняно з більш ефективними господарствами. Це свідчить про наявність потенціалу для подальшого поглиблення інтенсифікаційних процесів.

Узагальнюючи результати оцінювання, слід відзначити, що досліджувані підприємства демонструють різний рівень інтенсивності землекористування, однак загальна тенденція є позитивною та спрямованою на більш ефективне використання земельного фонду. Найбільш структурно збалансованою та інтенсивною системою землекористування характеризується ПП «Агроекологія», тоді як інші підприємства перебувають на етапі поступового посилення інтенсивних процесів, що створює передумови для підвищення ефективності використання земельних ресурсів у контексті сталого розвитку аграрного виробництва.

Натуральні показники ефективності землекористування є важливим інструментом оцінювання результативності функціонування аграрних підприємств, оскільки вони дозволяють визначити рівень продуктивності земельних ресурсів незалежно від впливу цінових коливань та інфляційних процесів. На відміну від вартісних індикаторів, натуральні показники більш об'єктивно відображають ефективність використання земельного потенціалу, ступінь інтенсивності виробництва та результативність застосування

технологічних, матеріально-технічних і трудових ресурсів у сільському господарстві.

У таблиці 2.6 наведено систему натуральних показників, що характеризують ефективність землекористування в досліджуваних сільськогосподарських підприємствах Полтавської області за період 2015–2025 рр. Аналіз охоплює продуктивність галузей рослинництва і тваринництва у розрахунку на одиницю земельної площі, а також рівень урожайності основних сільськогосподарських культур.

Таблиця 2.6

Комплексна оцінка натуральних показників продуктивності землекористування в аграрних підприємствах

Показник	2015 р.	2022 р.	2024р.	2025 р.	2025 р.		
					по господарст-ву	в середньому по області	різниця
СВК «Батьківщина»							
Вироблено на 100 га с.-г. угідь, ц: приросту ж.м. ВРХ	92	108	114	118	118	97	+21
молока	458	612	648	672	672	590	+82
Вироблено на 100 га ріллі, ц: зерна	3250	4180	4520	4690	4690	4210	+480
соняшнику	540	690	742	768	768	705	+63
цукрових буряків	2840	3520	3780	3910	3910	3460	+450
приросту ж.м. свиней	118	142	149	154	154	136	+18
Урожайність, ц/га: зернових	48,6	61,8	66,4	68,2	68,2	61,5	+6,7
соняшнику	24,2	29,8	31,6	32,4	32,4	29,5	+2,9
цукрових буряків	412	498	528	545	545	486	+59
ПП «Агроєкологія»							
Вироблено на 100 га с.-г. угідь, ц: приросту ж.м. ВРХ	138	164	172	178	178	98	+81
молока	742	914	968	995	995	590	+405
Вироблено на 100 га ріллі, ц: зерна	4180	5360	5740	5920	5920	4210	+1710
соняшнику	648	812	854	876	876	705	+171
цукрових буряків	3620	4480	4820	4960	4960	3460	+1500
приросту ж.м. свиней	164	188	196	204	204	136	+68
Урожайність, ц/га: зернових	56,8	69,5	73,8	75,4	75,4	61,5	+13,9
соняшнику	27,6	33,8	35,2	36,0	36,0	29,5	+6,5
цукрових буряків	468	562	598	615	615	486	+129

ПАФ «Україна»							
Вироблено на 100 га с.-г. угідь, ц: приросту ж.м. ВРХ	84	101	108	112	112	97	+15
молока	452	564	598	620	620	590	+30
Вироблено на 100 га ріллі, ц: зерна	2980	3860	4210	4380	4380	4210	+170
соняшнику	496	642	688	710	710	705	+5
цукрових буряків	2610	3280	3540	3680	3680	3460	+220
приросту ж.м. свиней	104	126	132	138	138	136	+2
Урожайність, ц/га: зернових	45,2	58,4	62,8	64,5	64,5	61,5	+3,0
соняшнику	22,8	28,6	30,2	31,0	31,0	29,5	+1,5
цукрових буряків	398	476	508	522	522	486	+36

Джерело: особисті розрахунки автора за даними річних фінансово-економічних звітів досліджуваних господарств за 2015–2025 рр.

Такий підхід дозволяє комплексно оцінити рівень використання земельного потенціалу, ефективність організації виробництва та ступінь інтенсивності ведення господарської діяльності. Результати дослідження свідчать про наявність стійкої тенденції до підвищення натуральної продуктивності землекористування в усіх досліджуваних підприємствах.

Зростання виробництва продукції рослинництва і тваринництва на одиницю земельної площі підтверджує посилення інтенсифікаційних процесів, впровадження більш продуктивних технологій та покращення організації аграрного виробництва.

У СВК «Батьківщина» спостерігається поступове підвищення результативності використання земельних ресурсів. Виробництво зерна на 100 га ріллі у 2025 р. досягло 4690 ц, що перевищує рівень 2015 р. майже на 44 %. Аналогічна тенденція простежується щодо виробництва соняшнику та цукрових буряків, що свідчить про покращення структури посівних площ та підвищення технологічної ефективності рослинництва.

Позитивні зміни характерні і для тваринницької галузі. Зростання виробництва молока та приросту живої маси великої рогатої худоби на 100 га сільськогосподарських угідь свідчить про підвищення продуктивності тваринництва та покращення кормової бази підприємства. Урожайність

основних культур також має стійку тенденцію до зростання, що є результатом удосконалення агротехнологій, підвищення рівня матеріально-технічного забезпечення та оптимізації системи удобрення.

Найвищі показники натуральної ефективності землекористування характерні для ПП «Агроекологія». Підприємство суттєво перевищує середньообласні показники практично за всіма досліджуваними параметрами. Зокрема, виробництво зерна на 100 га ріллі у 2025 р. становило 5920 ц, що на 1710 ц більше середньообласного рівня. Високими є також показники виробництва молока та приросту живої маси тварин, що свідчить про високий рівень інтеграції рослинницької та тваринницької галузей.

Особливо показовими є результати щодо урожайності сільськогосподарських культур. Урожайність зернових культур у ПП «Агроекологія» досягла 75,4 ц/га, що суттєво перевищує середньообласний рівень. Аналогічна ситуація спостерігається щодо соняшнику та цукрових буряків. Такі результати свідчать про ефективне використання земельних ресурсів, високий рівень агротехнологій та раціональну систему організації виробництва.

ПАФ «Україна» також демонструє позитивну динаміку натуральних показників ефективності землекористування, хоча рівень результативності дещо поступається ПП «Агроекологія». Виробництво основних видів продукції на одиницю земельної площі має стабільну тенденцію до зростання, що свідчить про поступове підвищення продуктивності аграрного виробництва.

Урожайність зернових, соняшнику та цукрових буряків у підприємстві перевищує середньообласні показники, однак масштаби такого перевищення є помірними. Це свідчить про наявність резервів подальшого підвищення ефективності використання земельного потенціалу шляхом удосконалення технологічної бази виробництва та оптимізації структури землекористування.

Узагальнення результатів аналізу дозволяє зробити висновок, що в досліджуваних підприємствах спостерігається позитивна тенденція до зростання натуральної ефективності землекористування, що є свідченням

підвищення рівня інтенсивності аграрного виробництва та покращення результативності використання земельних ресурсів. Найбільш високий рівень продуктивності земельного потенціалу характерний для ПП «Агроекологія», яке демонструє найбільш ефективне поєднання ресурсного забезпечення, технологічного розвитку та організації виробничих процесів. Це підтверджує важливість впровадження інтенсивних, екологічно збалансованих технологій як ключової передумови забезпечення сталого розвитку землекористування в аграрному секторі.

Підвищення ефективності землекористування у галузі рослинництва потребує впровадження системного підходу до організації виробництва, що ґрунтується на науково обґрунтованому плануванні структури посівних площ, дотриманні раціональних сівозмін та використанні сучасних ресурсоощадних технологій вирощування сільськогосподарських культур. Важливою передумовою зростання результативності аграрного виробництва є забезпечення збалансованого поєднання агротехнічних, технологічних і організаційно-економічних заходів, спрямованих на підвищення продуктивності земельних ресурсів та збереження їх родючості.

Проведене дослідження засвідчило наявність суттєвих коливань у рівнях застосування органічних і мінеральних добрив у досліджуваних підприємствах, що негативно впливає на стабільність урожайності сільськогосподарських культур та ефективність використання земельного потенціалу. За таких умов актуалізується необхідність формування нової стратегії підвищення ефективності аграрного виробництва, орієнтованої не лише на досягнення короткострокових економічних результатів, а й на забезпечення довгострокової стійкості системи землекористування.

Слід зазначити, що значна частина сільськогосподарських підприємств продовжує здійснювати виробничу діяльність переважно на основі ситуативного управління та використання накопиченого практичного досвіду, зосереджуючись здебільшого на вирішенні поточних виробничих завдань. Такий підхід обмежує можливості стратегічного розвитку підприємств,

ускладнює процес адаптації до змін ринкового середовища та знижує ефективність використання виробничих ресурсів, насамперед земельних.

В умовах нестабільності економічного середовища, посилення конкуренції та зростання впливу природно-кліматичних ризиків використання переважно короткострокових управлінських рішень не забезпечує належного рівня прогнозованості результатів господарської діяльності. Це, своєю чергою, формує додаткові ризики для аграрного виробництва та ускладнює визначення перспективних напрямів розвитку підприємств. У зв'язку з цим особливого значення набуває необхідність переходу до стратегічно орієнтованої моделі управління землекористуванням, заснованої на принципах економічної ефективності, екологічної збалансованості та довгострокового відтворення ресурсного потенціалу.

Розвиток тваринництва є важливою складовою забезпечення економічної стабільності аграрних підприємств та формування збалансованої системи сільськогосподарського землекористування. Ефективне функціонування галузі тваринництва сприяє не лише підвищенню рівня продовольчої безпеки, але й забезпечує більш раціональне використання земельних ресурсів через органічне поєднання рослинництва і тваринництва. У системі сталого аграрного виробництва тваринництво виконує важливу роль у підтриманні родючості ґрунтів, оптимізації структури посівних площ та формуванні замкнених виробничих циклів.

У таблиці 2.7 представлено динаміку чисельності поголів'я сільськогосподарських тварин та показників їх продуктивності в досліджуваних підприємствах Полтавської області за 2015–2025 рр. Аналіз охоплює зміни середньорічного поголів'я великої рогатої худоби та свиней, рівень молочної продуктивності корів, а також середньодобові прирости живої маси тварин. Сукупність наведених показників дозволяє оцінити інтенсивність розвитку тваринництва, ефективність використання кормової бази та рівень технологічного забезпечення галузі.

Таблиця 2.7

Комплексна характеристика поголів'я та продуктивності тварин у системі
аграрного виробництва досліджуваних підприємств

Показник	2015 р.	2022 р.	2024 р.	2025 р.	2025 р.		
					по госпо- дарству	в середньому по області	різни- ця

СБК «Батьківщина»

Середньорічне поголів'я, гол: великої рогатої худоби на відгодівлі та вирощуванні	310	378	392	401	401	342	+59
в т. ч.: корів	110	128	134	138	138	121	+17
свиней	520	610	638	652	652	590	+62
Середньорічний надій на корову, кг	4860	6120	6480	6720	6720	5980	+740
Середньодобовий приріст на голову, г: молодняку ВРХ	548	612	368	652	652	598	+54
свиней	412	468	468	498	498	452	+46

ПП «Агроєкологія»

Середньорічне поголів'я, гол: великої рогатої худоби на відгодівлі та вирощуванні	720	914	958	986	986	342	+644
в т. ч.: корів	265	318	332	340	340	121	+219
свиней	980	1180	1235	1260	1260	590	+670
Середньорічний надій на корову, кг	6240	7680	8120	8360	8360	5980	+2380
Середньодобовий приріст на голову, г: молодняку ВРХ	648	724	748	762	762	598	+164
свиней	486	552	574	588	588	452	+136

ПАФ «Україна»

Середньорічне поголів'я, гол: великої рогатої худоби на відгодівлі та вирощуванні	268	342	358	370	370	342	+28
в т. ч.: корів	96	118	124	128	128	121	+7
свиней	460	548	572	586	586	590	-4
Середньорічний надій на корову, кг	4520	5640	5980	6200	6200	5980	+220
Середньодобовий приріст на голову, г: молодняку ВРХ	512	584	602	618	618	598	+20
свиней	396	448	466	478	478	452	+26

Джерело: особисті розрахунки автора за даними річних фінансово-економічних звітів досліджуваних господарств за 20015–2025 рр.

Проведений аналіз свідчить про загальну тенденцію до поступового розвитку тваринницького напрямку в усіх досліджуваних підприємствах. Позитивна динаміка проявляється як у збільшенні чисельності поголів'я, так і в підвищенні рівня продуктивності тварин, що є наслідком покращення умов утримання, удосконалення селекційної роботи, зміцнення кормової бази та впровадження сучасних технологій виробництва.

У СВК «Батьківщина» спостерігається стабільне нарощування поголів'я великої рогатої худоби та свиней. Середньорічне поголів'я ВРХ на вирощуванні та відгодівлі у 2025 р. збільшилося порівняно з 2015 р. майже на третину, що свідчить про поступове зміцнення виробничого потенціалу галузі. Аналогічна тенденція характерна і для свинарства, де відбулося збільшення чисельності поголів'я та покращення показників приросту живої маси. Суттєве підвищення середньорічного надою молока на корову підтверджує зростання рівня продуктивності молочного скотарства. Позитивна динаміка середньодобових приростів молодняку великої рогатої худоби та свиней свідчить про покращення якості кормів і технологічних умов утримання тварин.

Водночас рівень окремих показників залишається помірним порівняно з більш інтенсивними господарствами, що вказує на наявність резервів подальшого підвищення ефективності тваринницької галузі.

Найбільш високі показники розвитку тваринництва характерні для ПП «Агроекологія». Підприємство демонструє значне перевищення середньообласних показників як за чисельністю поголів'я, так і за рівнем продуктивності тварин. Середньорічне поголів'я великої рогатої худоби у 2025 р. майже втричі перевищує середньообласний рівень, що свідчить про високий ступінь концентрації та спеціалізації виробництва.

Високі показники молочної продуктивності корів і середньодобових приростів молодняку підтверджують ефективність організації кормової бази та технологічного забезпечення виробництва. Середньорічний надій молока на корову у ПП «Агроекологія» перевищує середньообласний показник більш ніж

на 2 тис. кг, що є свідченням високого генетичного потенціалу поголів'я та ефективної системи управління тваринницькою галуззю.

Високий рівень продуктивності свиначства також свідчить про ефективне використання виробничих ресурсів та інтенсивний характер ведення галузі. Загалом підприємство демонструє найбільш збалансовану та економічно ефективну модель розвитку тваринництва серед досліджуваних господарств.

У ПАФ «Україна» також спостерігається позитивна динаміка розвитку тваринництва, хоча масштаби зростання є більш помірними. Відбувається поступове збільшення поголів'я тварин та покращення показників їх продуктивності, що свідчить про стабілізацію виробничих процесів та підвищення ефективності галузі.

Показники молочної продуктивності та середньодобових приростів у підприємстві дещо перевищують середньообласний рівень, однак залишаються нижчими порівняно з ПП «Агроекологія». Це свідчить про необхідність подальшого вдосконалення системи кормозабезпечення, селекційної роботи та технологічної модернізації тваринницького виробництва.

Узагальнення результатів дослідження дозволяє зробити висновок, що розвиток тваринництва в досліджуваних підприємствах характеризується позитивними тенденціями, які проявляються у зростанні чисельності поголів'я та підвищенні його продуктивності. Найвищий рівень ефективності галузі спостерігається у ПП «Агроекологія», що підтверджує переваги комплексного підходу до організації виробництва, поєднання високого рівня технологічного забезпечення, ефективного використання кормової бази та раціональної системи управління ресурсами. Це створює передумови для забезпечення сталого розвитку аграрного виробництва та підвищення ефективності використання земельного потенціалу.

Оцінювання економічної ефективності землекористування є одним із ключових етапів дослідження сталого розвитку аграрного виробництва, оскільки саме вартісні показники дозволяють визначити рівень результативності використання земельного потенціалу та його вплив на

фінансові результати господарської діяльності підприємств. У сучасних умовах функціонування аграрного сектору ефективність використання земельних ресурсів визначається не лише обсягами виробленої продукції, а й здатністю підприємств забезпечувати стабільне формування доданої вартості, прибутковість виробництва та відтворення ресурсного потенціалу.

У таблиці 2.8 наведено систему вартісних показників, що характеризують рівень економічної результативності використання сільськогосподарських угідь у досліджуваних підприємствах Полтавської області за 2015–2025 рр.

Таблиця 2.8

Комплексна оцінка економічної ефективності землекористування в аграрних підприємствах Полтавської області

Показник	2015 р.	2022 р.	2024 р.	2025 р.	2025 р.		
					по господарст- ву	в середньому по області	різниця

СВК «Батьківщина»

Одержано на 100 га с.-г. угідь, тис.грн: валової продукції у постійн. цінах 2021 р.	428,6	612,4	666,8	698,2	698,2	624,0	+74,2
товарної продукції	396,4	582,8	634,2	662,5	662,5	596,3	+66,2
чистої продукції	214,5	315,6	353,8	370,4	370,4	324,6	+45,8
прибутку	49,8	107,5	125,6	131,3	131,3	112,4	+18,9

ПП «Агроекологія»

Одержано на 100 га с.-г. угідь, тис.грн: валової продукції у постійн. цінах 2021 р.	512,8	764,2	828,4	859,6	859,6	624,0	+235,6
товарної продукції	486,5	728,8	786,4	814,2	814,2	596,3	+217,9
чистої продукції	260,1	401,2	436,8	455,0	455,0	324,6	+130,4
прибутку	68,2	126,4	147,2	155,8	155,8	112,4	+43,4

ПАФ «Україна»

Одержано на 100 га с.-г. угідь, тис.грн: валової продукції у постійн. цінах 2021 р.	396,5	572,8	624,5	648,0	648,0	624,0	+24,0
товарної продукції	368,4	546,2	592,4	616,3	616,3	596,3	+20,0
чистої продукції	202,8	296,4	324,8	340,2	340,2	324,6	+15,6
прибутку	47,6	95,0	108,4	112,3	112,3	112,4	+0,1

Джерело: особисті розрахунки автора за даними річних фінансово-економічних звітів досліджуваних господарств за 2015–2025 рр.

Аналіз охоплює обсяги валової, товарної та чистої продукції, а також прибутку у розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь. Використання такого підходу дозволяє оцінити ефективність землекористування з позиції економічної віддачі земельних ресурсів та визначити рівень інтенсивності аграрного виробництва.

Результати дослідження свідчать про загальну тенденцію до зростання економічної ефективності використання земельних ресурсів у всіх досліджуваних підприємствах.

Позитивна динаміка основних показників є наслідком підвищення продуктивності сільськогосподарського виробництва, покращення структури посівних площ, збільшення рівня технологічного забезпечення та підвищення ефективності управління виробничими ресурсами.

У СВК «Батьківщина» спостерігається суттєве підвищення рівня економічної віддачі земельних угідь. Вартість валової продукції у розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь у 2025 р. перевищила рівень 2015 р. більш ніж у півтора рази. Аналогічна тенденція характерна і для показників товарної та чистої продукції, що свідчить про покращення результативності господарської діяльності та зростання ефективності використання виробничого потенціалу підприємства.

Особливо показовим є зростання прибутку на одиницю земельної площі, що відображає посилення фінансової стійкості підприємства та підвищення рівня окупності виробничих витрат. Перевищення середньообласних показників за більшістю параметрів підтверджує достатньо високий рівень організації виробництва та ефективність використання земельних ресурсів.

Найвищий рівень економічної результативності землекористування характерний для ПП «Агроекологія». Підприємство демонструє найбільші обсяги валової, товарної та чистої продукції у розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь. Зокрема, у 2025 р. вартість валової продукції перевищила середньообласний рівень більш ніж на 235 тис. грн, що свідчить про високий рівень інтенсивності та ефективності аграрного виробництва.

Високі значення прибутку на одиницю земельної площі підтверджують здатність підприємства забезпечувати стабільне формування фінансових результатів навіть в умовах нестабільності зовнішнього економічного середовища. Такі результати є наслідком ефективного поєднання рослинницької та тваринницької спеціалізації, раціонального використання ресурсного потенціалу та впровадження сучасних технологічних рішень.

ПАФ «Україна» також характеризується позитивною динамікою показників економічної ефективності землекористування. Упродовж досліджуваного періоду підприємство забезпечило зростання обсягів валової та товарної продукції у розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь, що свідчить про підвищення продуктивності використання земельного фонду.

Показники чистої продукції та прибутку також мають тенденцію до зростання, однак масштаби такого зростання є помірнішими порівняно з ПП «Агроекологія». Це свідчить про наявність резервів подальшого підвищення ефективності використання земельних ресурсів за рахунок удосконалення технологічної структури виробництва, оптимізації витрат та підвищення рівня інтенсивності виробничих процесів.

Узагальнення результатів проведеного аналізу дозволяє дійти висновку, що досліджувані підприємства характеризуються позитивною динамікою економічної ефективності землекористування, що проявляється у зростанні вартісної віддачі земельних ресурсів та підвищенні фінансових результатів господарської діяльності. Найбільш ефективну модель використання земельного потенціалу демонструє ПП «Агроекологія», де досягнуто найвищих показників продуктивності та прибутковості виробництва. Це підтверджує важливість комплексного підходу до організації аграрного виробництва, заснованого на поєднанні інтенсивних технологій, ефективного управління ресурсами та дотримання принципів сталого землекористування.

Економетричне моделювання є важливим інструментом поглибленого аналізу ефективності землекористування, оскільки дозволяє не лише виявити взаємозв'язки між ключовими виробничими факторами, але й кількісно оцінити

їхній внесок у формування результативних показників аграрної діяльності. Застосування кореляційно-регресійного підходу забезпечує можливість визначення ступеня впливу ресурсного забезпечення, організаційних характеристик та інтенсивності виробництва на економічні результати використання земельних ресурсів.

У таблиці 2.9 наведено результати економетричної оцінки факторного впливу на ефективність землекористування в СВК «Батьківщина» Полтавського району. Представлено систему коефіцієнтів, що включає еластичність, стандартизовані β -коефіцієнти, парні коефіцієнти кореляції, а також структурний розподіл варіації результативних показників.

Таблиця 2.9

Економетрична оцінка факторного впливу на ефективність землекористування в СВК «Батьківщина»

Фактор	Сумарний вклад факторів (детермінація), %	Коефіцієнт еластичності (ε), %	β-коефіцієнт	Коефіцієнт парної кореляції	Частка у варіації, %
За виходом товарної продукції (Y ₁)					
Основні засоби на 100 га с.-г. угідь (фондооснащеність) (X ₁), тис. грн	86,4	0,58	0,61	0,82	37,5
Рівень спеціалізації (X ₂), од.		0,34	0,29	0,68	24,1
Затрати живої праці на 100 га с.-г. угідь (X ₃), тис. люд.-год		0,21	0,18	0,54	14,8
За виходом чистої продукції (Y ₂)					
Основні засоби на 100 га с.-г. угідь (фондооснащеність) (X ₁), тис. грн	82,7	0,52	0,56	0,79	35,2
Рівень спеціалізації (X ₂), од.		0,28	0,24	0,63	20,4
За виходом прибутку (Y ₃)					
Рівень спеціалізації (X ₂), од.	78,9	0,41	0,38	0,71	29,3
Затрати живої праці на 100 га с.-г. угідь (X ₃), тис. люд.-год		0,24	0,21	0,58	16,5
Ступінь розораності с.-г. угідь (X ₄), %		0,33	0,27	0,64	22,1

Джерело: особисті розрахунки автора за даними річних фінансово-економічних звітів за 2015–2025 рр.

Дослідження охоплює три ключові результуючі змінні: вихід товарної продукції, чистої продукції та прибутку, що дозволяє комплексно оцінити економічну ефективність використання земельного потенціалу.

Аналіз отриманих результатів свідчить про наявність тісного взаємозв'язку між рівнем ресурсного забезпечення та ефективністю землекористування. Найбільш вагомий вплив на формування виходу товарної продукції має фондооснащеність підприємства, що підтверджується найвищими значеннями β -коефіцієнта та коефіцієнта кореляції. Це свідчить про ключову роль основних виробничих засобів у забезпеченні результативності аграрного виробництва та підвищенні продуктивності земельних ресурсів.

Другим за значущістю фактором виступає рівень спеціалізації виробництва, який демонструє стабільний позитивний вплив на всі досліджувані результативні показники. Зростання спеціалізації сприяє підвищенню концентрації виробничих ресурсів, удосконаленню технологічних процесів та більш раціональному використанню земельного фонду, що в сукупності забезпечує зростання економічної віддачі сільськогосподарських угідь.

Затрати живої праці на одиницю земельної площі характеризуються помірним впливом на результативність виробництва, що свідчить про поступове зростання ролі інтенсифікаційних та механізаційних процесів у структурі аграрного виробництва. Водночас зменшення відносної значущості трудового фактора вказує на перехід до більш капіталомісткої моделі розвитку землекористування.

У моделі формування чистої продукції визначальними залишаються фондооснащеність та рівень спеціалізації, що підтверджує їх системоутворюючу роль у забезпеченні економічної ефективності виробництва. Високі значення коефіцієнтів детермінації свідчать про достатній рівень адекватності побудованих моделей та значущість відібраних факторів.

Щодо формування прибутку, встановлено, що найбільш впливовими є рівень спеціалізації, ступінь розораності сільськогосподарських угідь та

трудомісткість виробництва. Це свідчить про комплексний характер формування фінансових результатів, де поєднуються як організаційно-технологічні, так і природно-ресурсні чинники. Зокрема, ступінь розораності виступає індикатором інтенсивності використання земельного фонду, однак його надмірне зростання за відсутності екологічних обмежень може формувати ризики деградації земельних ресурсів.

Узагальнення результатів економетричного аналізу дозволяє зробити висновок, що ефективність землекористування в СВК «Батьківщина» формується під впливом комплексу взаємопов'язаних факторів, серед яких домінуючу роль відіграють фондооснащеність та рівень спеціалізації виробництва. Отримані результати підтверджують необхідність подальшого вдосконалення структури ресурсного забезпечення та оптимізації виробничої спеціалізації як ключових напрямів підвищення ефективності використання земельного потенціалу в умовах сталого розвитку аграрного сектору.

У таблиці 2.10 представлено результати економетричної оцінки факторного впливу на показники ефективності землекористування в ПП «Агроекологія» Миргородського району.

Аналіз охоплює три ключові результативні показники — вихід товарної продукції, чистої продукції та прибутку у розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь. Як пояснювальні змінні використано фондооснащеність, рівень спеціалізації виробництва, ступінь розораності земель та рівень землезабезпечення одного працівника. Така система факторів дозволяє комплексно оцінити як ресурсну, так і організаційно-технологічну складову ефективності землекористування.

Проведений аналіз засвідчує, що у формуванні всіх досліджуваних результативних показників домінуючу роль відіграє фондооснащеність підприємства. Високі значення коефіцієнтів кореляції та β -коефіцієнтів свідчать про тісний і стійкий зв'язок між рівнем забезпеченості основними засобами та ефективністю використання земельних ресурсів. Це підтверджує, що

капіталізація виробництва є ключовим чинником зростання продуктивності аграрного землекористування.

Таблиця 2.10

Економетрична оцінка факторного впливу на ефективність землекористування
в ПП «Агроєкологія»

Фактор	Сумарний вклад факторів (детермінація), %	Коефіцієнт еластичності (ε), %	β-коефіцієнт	Коефіцієнт парної кореляції	Частка у варіації, %
--------	---	-----------------------------------	--------------	--------------------------------	-------------------------

За виходом товарної продукції (Y_1)

Основні засоби на 100 га с.-г. угідь (фондооснащеність) (X_1), тис.грн	91,8	0,63	0,68	0,86	42,7
Затрати живої праці на 100 га с.-г. угідь (X_3), тис. люд.-год		0,27	0,24	0,72	28,1

За виходом чистої продукції (Y_2)

Основні засоби на 100 га с.-г. угідь (фондооснащеність) (X_1), тис.грн	89,6	0,58	0,61	0,84	38,5
Рівень спеціалізації (X_2), од.		0,32	0,29	0,71	22,4
Ступінь розораності с.-г. угідь (X_4), %		0,25	0,22	0,66	16,8
Землезабезпечення одного працівника (X_5), тис. люд.-год		0,21	0,18	0,58	12,1

За виходом прибутку (Y_3)

Основні засоби на 100 га с.-г. угідь (фондооснащеність) (X_1), тис.грн	88,3	0,55	0,59	0,83	37,2
Рівень спеціалізації (X_2), од.		0,30	0,27	0,70	21,6
Ступінь розораності с.-г. угідь (X_4), %		0,28	0,25	0,68	18,4
Землезабезпечення одного працівника (X_5), тис. люд.-год		0,23	0,20	0,61	12,8

Джерело: особисті розрахунки автора за даними річних фінансово-економічних звітів за 2015–2025 рр.

Другим за значущістю фактором виступає рівень спеціалізації виробництва, який демонструє стабільний позитивний вплив на формування чистої продукції та прибутку. Поглиблення спеціалізації сприяє концентрації ресурсів, оптимізації технологічних процесів та підвищенню узгодженості між

рослинницькою і тваринницькою складовими виробництва, що в сукупності забезпечує зростання економічної віддачі земельного фонду.

Ступінь розораності сільськогосподарських угідь також має суттєвий вплив на результати виробництва, особливо на рівень прибутковості. Водночас його значущість потребує обережного трактування, оскільки надмірна інтенсифікація використання земель може формувати ризики зниження екологічної стійкості агроландшафтів. Це актуалізує необхідність пошуку балансу між економічною ефективністю та екологічною безпекою землекористування.

Показник землезабезпечення одного працівника має відносно менший, але стабільний вплив на всі досліджувані результати. Це свідчить про важливість раціонального поєднання земельних і трудових ресурсів, а також про поступове зростання ролі організаційних чинників у формуванні ефективності аграрного виробництва.

Узагальнення результатів економетричного моделювання дозволяє констатувати високий рівень пояснювальної здатності побудованих моделей, що підтверджується значними значеннями коефіцієнтів детермінації. Це свідчить про адекватність обраної факторної системи та її здатність відображати реальні закономірності формування ефективності землекористування.

У цілому результати аналізу підтверджують, що ефективність використання земельного потенціалу в ПП «Агроекологія» формується під впливом комплексу взаємопов'язаних факторів, серед яких провідну роль відіграють рівень капіталооснащеності та виробнича спеціалізація. Отримані результати засвідчують необхідність подальшого розвитку інтенсивної моделі аграрного виробництва за умови дотримання принципів збалансованого та екологічно орієнтованого землекористування.

У таблиці 2.11 наведено результати економетричної оцінки впливу основних факторів на показники ефективності землекористування в ПАФ «Україна» Миргородського району.

Таблиця 2.11

Економетрична оцінка факторного впливу на ефективність землекористування
в ПАФ Україна

Фактор	Сумарний вклад факторів (детермінація), %	Коефіцієнт еластичності (ε), %	β-коефіцієнт	Коефіцієнт парної кореляції	Частка у варіації, %
--------	---	-----------------------------------	--------------	--------------------------------	-------------------------

За виходом товарної продукції (Y_1)

Основні засоби на 100 га с.-г. угідь (фондооснащеність) (X_1), тис.грн	87,6	0,57	0,60	0,81	39,4
Затрати живої праці на 100 га с.-г. угідь (X_3), тис. люд.-год		0,25	0,22	0,66	21,8

За виходом чистої продукції (Y_2)

Основні засоби на 100 га с.-г. угідь (фондооснащеність) (X_1), тис.грн	85,9	0,53	0,56	0,79	36,1
Рівень спеціалізації (X_2), од.		0,31	0,28	0,69	23,5
Ступінь розораності с.-г. угідь (X_4), %		0,26	0,23	0,65	17,2
Землезабезпечення одного працівника (X_5), тис. люд.-год		0,22	0,19	0,59	13,0

За виходом прибутку (Y_3)

Основні засоби на 100 га с.-г. угідь (фондооснащеність) (X_1), тис.грн	84,7	0,51	0,54	0,78	35,0
Рівень спеціалізації (X_2), од.		0,29	0,26	0,68	22,6
Ступінь розораності с.-г. угідь (X_4), %		0,27	0,24	0,66	18,9
Землезабезпечення одного працівника (X_5), тис. люд.-год		0,23	0,20	0,60	12,5

Джерело: особисті розрахунки автора за даними річних фінансово-економічних звітів за 2015–2025 рр.

Розрахунки охоплюють три ключові результативні індикатори – вихід товарної продукції, чистої продукції та прибутку, які у комплексі характеризують економічну результативність використання сільськогосподарських угідь. Як факторні змінні розглянуто рівень фондооснащеності, спеціалізації виробництва, ступінь розораності земель та рівень землезабезпечення одного працівника. Така система показників дозволяє комплексно оцінити як ресурсну базу, так і організаційно-технологічні особливості функціонування підприємства.

Проведений аналіз свідчить, що найвагомішим чинником формування всіх досліджуваних результативних показників виступає фондооснащеність виробництва. Високі значення коефіцієнтів кореляції та β -коефіцієнтів підтверджують наявність стійкого прямого зв'язку між забезпеченістю основними засобами та рівнем економічної віддачі земельних ресурсів. Це свідчить про визначальну роль капіталізації аграрного виробництва у забезпеченні його ефективності та конкурентоспроможності.

Другим за значущістю фактором є рівень спеціалізації виробництва, який позитивно впливає на формування чистої продукції та прибутку.

Поглиблення спеціалізації сприяє раціональному використанню ресурсів, концентрації виробництва на найбільш ефективних напрямках та підвищенню технологічної узгодженості виробничих процесів, що в підсумку забезпечує зростання економічної результативності землекористування.

Ступінь розораності сільськогосподарських угідь також має суттєвий вплив на формування результативних показників, особливо прибутку. Разом з тим, отримані результати вказують на необхідність обережного підходу до подальшої інтенсифікації використання земель, оскільки надмірне розорювання може створювати передумови для погіршення екологічного стану агроландшафтів, що суперечить принципам сталого землекористування.

Показник землезабезпечення одного працівника характеризується відносно помірним, але стабільним впливом на ефективність виробництва. Це свідчить про важливість оптимального поєднання земельних і трудових ресурсів, а також про поступове зростання ролі організаційних чинників у формуванні результативності аграрної діяльності.

Узагальнення отриманих результатів дозволяє констатувати достатньо високий рівень пояснювальної здатності побудованих моделей, що підтверджується значними значеннями коефіцієнтів детермінації. Це свідчить про адекватність обраної факторної системи та її здатність відображати основні закономірності формування економічної ефективності землекористування в підприємстві.

У цілому встановлено, що ефективність використання земельного потенціалу в ПАФ «Україна» формується під впливом комплексу взаємопов'язаних факторів, серед яких провідну роль відіграють фондооснащеність та рівень виробничої спеціалізації. Отримані результати підтверджують необхідність подальшого удосконалення структури ресурсного забезпечення та оптимізації виробничої організації як ключових напрямів підвищення ефективності землекористування в умовах сталого розвитку аграрного сектору.

Проведена комплексна діагностика екологічної, економічної та організаційно-ресурсної складових сталого землекористування в досліджуваних аграрних підприємствах Полтавської області дозволила встановити системний характер формування ефективності використання земельних ресурсів. Узагальнення результатів аналізу свідчить, що динаміка ключових показників розвитку підприємств має переважно позитивний характер, що проявляється у зростанні продуктивності земель, підвищенні вартісної віддачі сільськогосподарських угідь та покращенні фінансових результатів діяльності.

Водночас встановлено, що економічна ефективність землекористування формується під впливом комплексу взаємопов'язаних факторів, серед яких домінують рівень фондооснащеності, виробнича спеціалізація та інтенсивність використання земельного фонду. Значущу роль також відіграють організаційні параметри виробництва та структура землекористування, що визначають ступінь раціональності використання ресурсного потенціалу підприємств.

Разом із позитивними тенденціями виявлено наявність окремих диспропорцій, пов'язаних із різною швидкістю зростання економічних результатів та інтенсивності використання земель, що актуалізує необхідність удосконалення підходів до управління земельними ресурсами з урахуванням принципів екологічної збалансованості та довгострокової стійкості агровиробництва.

Отже, результати комплексної діагностики підтверджують, що забезпечення сталого землекористування потребує системного поєднання

економічної ефективності, екологічної безпеки та раціональної організації виробничих процесів, що в сукупності визначає перспективи підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств у довгостроковому періоді.

Висновки до розділу 2

Проведене дослідження сучасного стану, тенденцій та ефективності управління сільськогосподарським землекористуванням дозволило здійснити комплексну діагностику економічних, екологічних, соціальних і організаційно-управлінських аспектів використання земельних ресурсів у сільськогосподарських підприємствах Полтавської області. Отримані результати дали змогу встановити закономірності функціонування сучасної системи землекористування, визначити ключові чинники її результативності та обґрунтувати напрями підвищення ефективності стратегічного управління земельними ресурсами. За результатами проведеного дослідження сформульовано такі висновки.

Встановлено, що Полтавська область належить до регіонів із високим рівнем сільськогосподарського освоєння території та значним земельно-ресурсним потенціалом, який формує вагомі передумови для розвитку аграрного виробництва. Аналіз динаміки використання земельних ресурсів засвідчив стійке зростання обсягів виробництва, підвищення продуктивності сільськогосподарських угідь та активізацію процесів технологічної модернізації. Водночас встановлено, що подальше підвищення ефективності землекористування потребує вдосконалення системи стратегічного управління земельними ресурсами з урахуванням сучасних економічних та екологічних викликів.

Виявлено, що сучасна модель сільськогосподарського землекористування має переважно інтенсивно-експлуатаційний характер, який забезпечує зростання економічної результативності аграрного виробництва, але одночасно супроводжується підвищенням антропогенного навантаження на земельні ресурси. Високий рівень розораності території, переважання технічних культур

у структурі посівів, скорочення площ кормових угідь і недостатнє відновлення родючості ґрунтів формують довгострокові екологічні ризики. Це підтверджує необхідність переходу до збалансованої моделі управління землекористуванням, орієнтованої на поєднання економічної ефективності та екологічної стійкості.

Доведено, що концентрація земельних ресурсів є одним із ключових чинників підвищення ефективності функціонування аграрних підприємств, оскільки створює умови для впровадження сучасних технологій виробництва, цифрових систем управління, оптимізації виробничих процесів і зростання продуктивності земель. Разом із тим встановлено, що надмірна концентрація земельного банку може спричиняти управлінські ризики, посилювати ринкову асиметрію та ускладнювати забезпечення екологічно збалансованого використання земельних ресурсів, що потребує вдосконалення інституційних механізмів регулювання землекористування.

Встановлено, що ефективність використання земельних ресурсів перебуває у тісному взаємозв'язку з рівнем розвитку орендних земельних відносин. Проведений аналіз засвідчив наявність позитивної залежності між розміром орендної плати, продуктивністю земель та прибутковістю діяльності аграрних підприємств. Разом із тим доведено, що надмірне зростання орендних платежів може негативно впливати на інвестиційні можливості товаровиробників, обмежувати фінансову стійкість підприємств та стримувати реалізацію довгострокових програм відтворення родючості ґрунтів, що потребує забезпечення балансу економічних інтересів усіх учасників земельних відносин.

Обґрунтовано, що об'єктивне оцінювання ефективності управління землекористуванням повинно здійснюватися на основі комплексного врахування економічних, виробничих, екологічних, соціальних та організаційно-управлінських показників. Використання системного підходу до оцінювання дозволяє визначати не лише рівень економічної результативності використання земельних ресурсів, а й ефективність управлінських рішень,

рівень екологічної збалансованості виробництва та перспективи довгострокового розвитку аграрних підприємств. Це створює науково-методичне підґрунтя для формування сучасної системи стратегічного менеджменту землекористування.

Встановлено, що ефективність управління сільськогосподарським землекористуванням визначається не окремими виробничо-економічними показниками, а їх комплексною взаємодією. Проведене оцінювання діяльності досліджуваних аграрних підприємств засвідчило суттєву диференціацію рівня ефективності використання земельних ресурсів, що обумовлена відмінностями у спеціалізації виробництва, структурі посівних площ, рівні матеріально-технічного забезпечення, інтенсивності використання земель та якості управлінських рішень. Це підтверджує необхідність застосування комплексного підходу до оцінювання результативності системи менеджменту землекористування та врахування галузевих особливостей розвитку підприємств під час формування стратегічних управлінських рішень.

Доведено, що забезпечення сталого розвитку сільськогосподарського землекористування потребує збалансованого розвитку економічної, екологічної та соціальної складових системи управління. Результати комплексної діагностики засвідчили, що досягнення високих економічних показників не завжди супроводжується належним рівнем екологічної безпеки та соціальної результативності. Встановлено, що порушення структури землекористування, скорочення обсягів органічного удобрення, недостатній розвиток тваринництва та недотримання принципів раціонального використання земель поступово знижують потенціал їх довгострокового відтворення. Це обґрунтовує необхідність інтеграції екологічних і соціальних критеріїв у систему стратегічного управління аграрними підприємствами.

Підтверджено, що цифровізація процесів управління є одним із ключових напрямів підвищення ефективності сучасного сільськогосподарського землекористування. Використання геоінформаційних систем, технологій дистанційного моніторингу, цифрового обліку земельних ресурсів, систем

точного землеробства та сучасних інформаційно-аналітичних платформ забезпечує підвищення обґрунтованості управлінських рішень, оперативності контролю за використанням земельного фонду, оптимізацію виробничих процесів і своєчасне виявлення потенційних екологічних ризиків. Доведено, що цифрові технології поступово стають невід'ємною складовою стратегічного менеджменту землекористування та формують передумови для переходу до інноваційної моделі розвитку аграрного виробництва.

Обґрунтовано, що результати комплексної діагностики сучасного стану та ефективності управління сільськогосподарським землекористуванням стали науковою й аналітичною основою для розроблення у третьому розділі дисертації концептуальних положень стратегічного управління сталим розвитком землекористування, організаційно-управлінського механізму їх реалізації, цифрових управлінських рішень, економіко-математичної моделі екологічно орієнтованого землекористування та бізнес-проєкту розвитку органічного виробництва. Узагальнення результатів проведеного дослідження підтвердило, що підвищення ефективності управління земельними ресурсами можливе лише за умови комплексної інтеграції економічних, екологічних, соціальних, цифрових та організаційно-управлінських інструментів, що забезпечує формування цілісної системи стратегічного менеджменту сталого розвитку сільськогосподарського землекористування.

РОЗДІЛ 3. СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ ТА ІНСТРУМЕНТИ УПРАВЛІННЯ СТАЛИМ РОЗВИТКОМ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ

3.1. Концептуальні засади стратегічного управління сталим розвитком сільськогосподарського землекористування

Забезпечення сталого розвитку аграрного сектору України безпосередньо залежить від ефективності управління земельними ресурсами, які є визначальним елементом виробничого потенціалу сільського господарства та одночасно виконують важливі економічні, екологічні й соціальні функції. За сучасних умов трансформації аграрної економіки земельні ресурси доцільно розглядати не лише як основний засіб виробництва, а як стратегічний природний капітал, від якості управління яким залежить довгострокова конкурентоспроможність аграрних підприємств, стійкість сільських територій, рівень продовольчої безпеки держави та можливість реалізації цілей сталого розвитку. Такий підхід суттєво розширює традиційне розуміння землекористування, зміщуючи акцент із короткострокового отримання економічних результатів на забезпечення довгострокової результативності управління природними ресурсами.

Сучасний етап розвитку аграрного виробництва характеризується суттєвим зростанням складності управлінського середовища. Поряд із традиційними виробничими ризиками визначального значення набувають глобальні кліматичні зміни, цифрова трансформація економіки, інституційне реформування земельних відносин, інтеграція України до європейського економічного простору, підвищення екологічних вимог до виробництва продукції, а також негативні наслідки воєнних дій для використання земельного фонду. Сукупність зазначених факторів формує принципово нові вимоги до системи управління земельними ресурсами, яка повинна забезпечувати не лише ефективне використання земельного потенціалу, а й високу адаптивність підприємства до швидких змін зовнішнього середовища.

За таких умов стратегія сталого управління земельними ресурсами набуває значення базового елемента загальної системи стратегічного менеджменту аграрного підприємства. Її зміст полягає у формуванні довгострокових управлінських орієнтирів, спрямованих на досягнення збалансованого поєднання економічної результативності, екологічної безпеки, інноваційного розвитку та соціальної відповідальності. На відміну від традиційних підходів, за яких управління землею обмежувалося переважно питаннями виробничої ефективності, сучасна концепція передбачає інтеграцію економічних, екологічних, інституційних і соціальних механізмів у єдину систему стратегічного управління.

У межах проведеного дослідження стратегія сталого управління земельними ресурсами розглядається як безперервний управлінський процес, що охоплює стратегічний аналіз, визначення цілей розвитку, оцінювання внутрішнього й зовнішнього середовища, вибір управлінських альтернатив, ресурсне забезпечення реалізації прийнятих рішень, моніторинг результатів та їх подальше коригування відповідно до змін зовнішніх умов. Саме така логіка дозволяє забезпечити гнучкість системи управління, її адаптивність до ризиків та здатність підтримувати стійкий розвиток підприємства у довгостроковій перспективі.

Визначальним принципом формування стратегії є системність управління. Земельні ресурси взаємодіють із виробничими, фінансовими, інвестиційними, кадровими та інформаційними складовими діяльності підприємства, тому прийняття стратегічних рішень щодо їх використання не може здійснюватися ізольовано від інших функціональних підсистем менеджменту. Практика функціонування аграрних підприємств підтверджує, що найвищі результати досягаються саме за умови інтеграції земельної політики із загальною стратегією розвитку підприємства, системою інвестиційного планування, інноваційною діяльністю та механізмами управління ризиками.

Комплексний характер сучасних викликів зумовлює необхідність переходу від переважно ресурсно-експлуатаційної моделі господарювання до моделі управління, орієнтованої на відтворення природного капіталу. Її ключова відмінність полягає в тому, що економічна ефективність розглядається не як самостійна ціль, а як результат раціонального поєднання продуктивного використання земельних ресурсів із забезпеченням їх екологічної стійкості. У такій системі управління відтворення родючості ґрунтів, підтримання екологічної рівноваги, скорочення деградаційних процесів та підвищення ресурсоефективності стають не окремими природоохоронними заходами, а складовими стратегічної політики підприємства.

Методологічною основою формування стратегії доцільно визначити інтеграцію трьох взаємопов'язаних компонентів: економічного, екологічного та соціального. Їх взаємодія формує цілісну систему управління, у якій кожен елемент підсилює інші та забезпечує досягнення синергетичного ефекту. Економічний компонент спрямований на забезпечення конкурентоспроможності підприємства, підвищення продуктивності використання земельних ресурсів, оптимізацію структури землекористування та зростання ефективності інвестицій. Екологічний компонент орієнтований на відновлення природної родючості ґрунтів, мінімізацію антропогенного навантаження, адаптацію до кліматичних змін і підтримання екологічної стійкості агроландшафтів. Соціальний компонент забезпечує розвиток людського капіталу, підвищення якості життя сільського населення, зміцнення взаємодії із територіальними громадами та формування соціально відповідальної моделі ведення аграрного бізнесу [22, с. 47–49].

Узагальнення результатів проведеного дослідження свідчить, що формування концептуальних засад стратегічного управління сталим розвитком сільськогосподарського землекористування потребує комплексного поєднання економічної, екологічної та соціальної складових із функціями стратегічного менеджменту та сучасними інструментами їх практичної реалізації. Такий підхід забезпечує системне бачення процесу управління, дозволяє інтегрувати

стратегічні цілі, управлінські функції, інноваційні технології та очікувані результати в єдину логічну модель. Концептуальну модель стратегічного управління сталим розвитком сільськогосподарського землекористування наведено на рисунку 3.1.

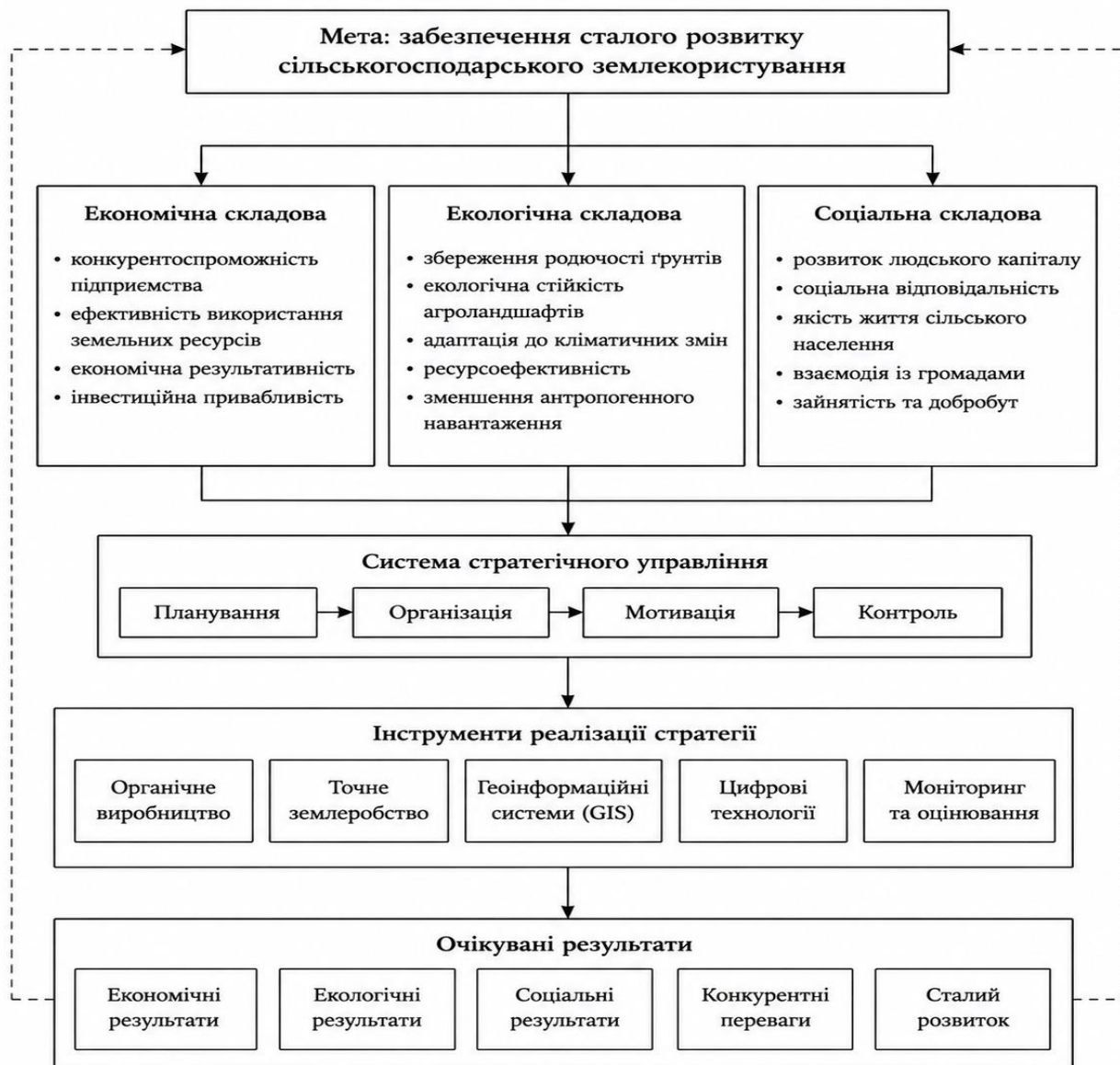

Рис. 3.1. Концептуальна модель стратегічного управління сталим розвитком сільськогосподарського землекористування

Джерело: авторська розробка

Як видно з рисунка 3.1, запропонована концептуальна модель відображає логіку формування системи стратегічного управління сталим розвитком сільськогосподарського землекористування як взаємопов'язаного

управлінського процесу. Вихідною передумовою моделі є визначення стратегічної мети, досягнення якої забезпечується збалансованим розвитком економічної, екологічної та соціальної складових. Саме їх інтеграція створює основу для прийняття ефективних управлінських рішень, орієнтованих на довгострокове збереження продуктивності земельних ресурсів і підвищення конкурентоспроможності системи землекористування.

Особливістю запропонованої моделі є поєднання концепції сталого розвитку із класичними функціями менеджменту – плануванням, організацією, мотивацією та контролем, що забезпечує реалізацію безперервного процесу стратегічного управління. Такий підхід дозволяє перейти від локального вирішення окремих виробничих або екологічних завдань до комплексного управління розвитком сільськогосподарського землекористування на основі стратегічних пріоритетів.

Важливе місце у структурі моделі займають інструменти реалізації стратегії, серед яких органічне виробництво, технології точного землеробства, геоінформаційні системи, цифрові технології та система моніторингу й оцінювання. Їх комплексне використання забезпечує інформаційну підтримку процесу прийняття управлінських рішень, підвищує адаптивність системи управління до змін зовнішнього середовища та створює умови для своєчасного коригування стратегічних напрямів розвитку.

Запропонована концептуальна модель є теоретичною основою подальшого формування методичного підходу до стратегічного управління сталим розвитком сільськогосподарського землекористування, який розкривається у наступній частині підрозділу та конкретизується через систему бізнес-проєктів, методичних положень і управлінських інструментів.

Водночас результати дослідження свідчать, що ефективність реалізації зазначених компонентів визначається не стільки окремими виробничими рішеннями, скільки якістю управлінської системи, здатної забезпечити їх узгоджену взаємодію. Саме тому стратегія сталого управління земельними ресурсами повинна базуватися на принципах інтегрованого менеджменту,

відповідно до яких планування, організація, мотивація, контроль і стратегічне оцінювання результатів функціонують як взаємопов'язані елементи єдиного управлінського механізму. Важливою передумовою функціонування такої системи є формування інформаційно-аналітичного забезпечення, яке дозволяє своєчасно оцінювати стан земельних ресурсів, прогнозувати наслідки управлінських рішень та адаптувати стратегію до змін зовнішнього середовища. Комплексне поєднання управлінських функцій із сучасними інструментами цифрової підтримки прийняття рішень забезпечує підвищення обґрунтованості стратегічного планування, мінімізацію ризиків і більш раціональне використання земельного потенціалу. Такий підхід орієнтує систему управління не лише на досягнення поточних економічних результатів, а й на формування довгострокової здатності забезпечувати збалансований розвиток сільськогосподарського землекористування відповідно до принципів сталого розвитку. Такий підхід створює необхідні передумови для забезпечення довгострокової економічної стійкості суб'єктів господарювання аграрної сфери, підвищення ефективності використання земельного потенціалу та формування конкурентних переваг в умовах сучасних глобальних трансформацій.

У сучасних умовах стратегічний розвиток аграрних підприємств доцільно пов'язувати з реалізацією комплексних бізнес-проектів сталого землекористування, які інтегрують цифрові технології управління земельними ресурсами, інструменти точного землеробства, органічні методи виробництва та сучасні ґрунтозахисні технології. Такий підхід забезпечує перехід від фрагментарного впровадження окремих інновацій до формування цілісної системи стратегічного управління земельним капіталом, орієнтованої на підвищення економічної результативності, екологічної стійкості та адаптивності аграрного виробництва. Для Полтавської області, яка характеризується високим рівнем сільськогосподарського освоєння території та значним природно-ресурсним потенціалом, реалізація комплексу взаємопов'язаних бізнес-проектів створює передумови для підвищення результативності стратегічного управління сталим розвитком

сільськогосподарського землекористування, раціоналізації використання земельного потенціалу, зміцнення екологічної стійкості та формування довгострокових конкурентних переваг суб'єктів господарювання аграрної сфери (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Стратегічні напрями реалізації концепції сталого розвитку
сільськогосподарського землекористування в Полтавській області

Стратегічний напрям	Управлінські інструменти реалізації	Очікуваний стратегічний результат
Впровадження точного землеробства	GPS-навігація диференційоване внесення добрив, супутниковий моніторинг	Зниження витрат ресурсів на 12–18 %
Органічне землеробство	Скорочення використання агрохімікатів, сертифікація органічної продукції	Підвищення доданої вартості продукції
Ґрунтозахисні технології	Mini-till, No-till, сидерація, контурне землеробство	Зменшення ерозійних процесів
Цифрове управління землекористуванням	GIS-моніторинг, електронний облік земель, цифрова аналітика	Підвищення обґрунтованості та прозорості управлінських рішень
Агроекологічний моніторинг	Контроль стану ґрунтів, оцінювання екологічних ризиків	Підвищення екологічної безпеки та адаптивності системи землекористування

Наведені у таблиці стратегічні напрями не є автономними заходами, а формують взаємопов'язану систему управління, у якій результативність кожного елемента визначається рівнем його інтеграції з іншими складовими. Зокрема, цифрові технології забезпечують інформаційну основу для прийняття управлінських рішень, точне землеробство підвищує ефективність використання виробничих ресурсів, ґрунтозахисні технології підтримують відтворення природної родючості земель, а розвиток органічного виробництва створює додаткові можливості для підвищення конкурентоспроможності продукції та диверсифікації ринків збуту. Сукупна реалізація зазначених напрямів забезпечує синергетичний ефект, що проявляється у зростанні економічної ефективності господарювання за одночасного зниження екологічних ризиків.

Результати проведеного дослідження свідчать, що ефективність реалізації стратегічних напрямів значною мірою визначається якістю організаційно-економічного механізму управління земельними ресурсами. Саме він забезпечує трансформацію стратегічних цілей у конкретні управлінські рішення, узгоджує економічні інтереси суб'єктів господарювання з вимогами екологічної безпеки та формує передумови для довгострокового розвитку аграрних підприємств. У сучасних умовах такий механізм доцільно розглядати як інтегровану систему взаємопов'язаних економічних, організаційних, фінансових, інституційних, інформаційних і управлінських інструментів, спрямованих на забезпечення ефективного використання земельного капіталу.

На відміну від традиційного трактування, у межах цього дослідження організаційно-економічний механізм розглядається не лише як сукупність окремих регуляторів, а як функціональна система стратегічного менеджменту, яка забезпечує взаємозв'язок між процесами планування, організації, мотивації, контролю та оцінювання результативності використання земельних ресурсів. Його ключовою метою є створення умов для збереження природної родючості ґрунтів, підвищення продуктивності земель, забезпечення ресурсоефективності та формування довгострокових конкурентних переваг аграрних підприємств.

Однією з базових складових механізму є система економічного стимулювання, оскільки саме економічні інструменти визначають мотивацію суб'єктів господарювання до впровадження екологічно орієнтованих моделей землекористування. Ефективна система стимулювання повинна поєднувати фінансову підтримку, податкові інструменти, інвестиційні механізми та компенсаційні заходи, спрямовані на відтворення земельного потенціалу й упровадження інноваційних технологій [19, с. 58–61].

Важливим напрямом удосконалення економічного регулювання є диференціація стимулів залежно від результативності екологічної діяльності землекористувачів. Такий підхід забезпечує поєднання економічної зацікавленості підприємств із досягненням стратегічних цілей сталого розвитку. Поряд із запровадженням стимулюючих механізмів доцільним є

посилення економічної відповідальності за порушення вимог раціонального використання земель, що сприятиме формуванню більш відповідальної моделі корпоративного управління земельними ресурсами.

Не менш важливим елементом механізму є інвестиційне забезпечення, оскільки реалізація стратегії сталого землекористування потребує значних фінансових ресурсів для цифрової трансформації виробництва, модернізації технологічних процесів, проведення заходів із відновлення родючості ґрунтів та розвитку систем моніторингу. У зв'язку з цим формування ефективної моделі залучення інвестицій слід розглядати як одну з ключових умов практичної реалізації стратегічних цілей сталого розвитку [90, с. 112–115].

Одним із ключових напрямів реалізації концептуальних засад стратегічного управління сталим розвитком сільськогосподарського землекористування є впровадження ґрунтозахисних технологій, спрямованих на збереження родючості ґрунтів, підвищення ресурсної ефективності та мінімізацію негативного антропогенного впливу на агроландшафти. Використання технологій мінімального та нульового обробітку ґрунту, сидерації, контурного землеробства й інших природоорієнтованих практик створює передумови для досягнення не лише екологічного, а й економічного ефекту завдяки раціоналізації використання природних і матеріально-технічних ресурсів. Ефективність реалізації зазначених заходів значною мірою залежить від якості стратегічного управління, яке забезпечує узгодження екологічних пріоритетів із економічними інтересами суб'єктів господарювання та довгостроковими цілями сталого розвитку. Водночас оцінювання результативності впровадження ґрунтозахисних технологій потребує використання системи кількісних показників, що дозволяють комплексно визначити зміни екологічного стану земель, рівня ресурсоспоживання та продуктивності землекористування. Такий підхід формує інформаційно-аналітичну основу для прийняття обґрунтованих управлінських рішень щодо подальшого вдосконалення системи сталого розвитку сільськогосподарського

землекористування. Очікувані результати реалізації зазначених заходів наведено в таблиці 3.2.

Таблиця 3.2

Очікуваний екологічний та ресурсозберігаючий ефект від упровадження ґрунтозахисних технологій у системі сталого розвитку сільськогосподарського землекористування Полтавської області

Показник	До впровадження	Після впровадження	Відхилення (+, -)	Очікуваний ефект
Втрати гумусу, т/га	0,62	0,31	-0,31	Збереження родючості ґрунтів
Рівень ерозії ґрунтів, %	18,4	11,2	-7,2	Скорочення деградаційних процесів
Витрати пального, л/га	78	59	-19	Підвищення ресурсної ефективності
Вміст органічної речовини, %	3,2	3,8	+0,6	Поліпшення якісного стану ґрунтів
Урожайність зернових, т/га	5,1	5,8	+0,7	Зростання продуктивності землекористування
Інтенсивність обробітку ґрунту, проходів техніки	6	3	-3	Зменшення механічного навантаження на ґрунт
Викиди CO ₂ -еквіваленту, кг/га	152	118	-34	Скорочення негативного впливу на довкілля
Коефіцієнт екологічної стійкості землекористування	0,58	0,72	+0,14	Підвищення екологічної збалансованості

Дані таблиці 3.2 свідчать, що впровадження ґрунтозахисних технологій забезпечує комплексний позитивний вплив на стан земельних ресурсів та ефективність їх використання. Зокрема, прогнозується скорочення втрат гумусу з 0,62 до 0,31 т/га, що свідчить про підвищення рівня відтворення родючості ґрунтів і створює передумови для збереження їх продуктивного потенціалу у довгостроковій перспективі. Одночасно очікується зменшення рівня ерозії ґрунтів на 7,2 відсоткового пункта, що характеризує ефективність природоохоронних заходів і сприяє стабілізації агроландшафтів.

Поряд із екологічними перевагами реалізація запропонованих заходів забезпечує підвищення ресурсної ефективності виробництва. Скорочення

витрат пального на 19 л/га та зменшення кількості проходів сільськогосподарської техніки свідчать про оптимізацію технологічних процесів і зниження виробничих витрат. Підвищення вмісту органічної речовини в ґрунті з 3,2 до 3,8 % та прогнозоване зростання урожайності зернових культур із 5,1 до 5,8 т/га підтверджують взаємозв'язок між екологізацією технологій землекористування та підвищенням їх економічної результативності.

Важливим результатом упровадження ґрунтозахисних технологій є також скорочення викидів парникових газів та підвищення коефіцієнта екологічної стійкості землекористування, що відповідає сучасним вимогам сталого розвитку та кліматично орієнтованого управління земельними ресурсами. Сукупність наведених змін підтверджує, що впровадження ґрунтозахисних технологій доцільно розглядати як один із базових інструментів стратегічного управління сталим розвитком сільськогосподарського землекористування, який забезпечує одночасне досягнення економічних, екологічних і ресурсозберігаючих результатів.

Отримані результати також підтверджують доцільність інтеграції екологічних критеріїв до системи стратегічного планування аграрних підприємств. У сучасних умовах оцінювання ефективності управлінських рішень повинно враховувати не тільки фінансові результати, але й зміни якісного стану земельних ресурсів, рівень їх відтворення та здатність забезпечувати стабільність виробництва у довгостроковій перспективі. Саме комплексний підхід до оцінювання створює інформаційну основу для прийняття обґрунтованих стратегічних рішень щодо розвитку системи землекористування.

Одним із базових напрямів забезпечення екологічної стійкості аграрного землекористування є впровадження науково обґрунтованих сівозмін. Їх практичне значення полягає не лише у раціональному чергуванні культур, а й у підтриманні балансу поживних речовин, покращенні агрофізичних властивостей ґрунту, стримуванні розвитку ерозійних процесів та стабілізації

фітосанітарного стану агроєкосистем. Включення до структури посівних площ багаторічних трав, зернобобових культур і сидератів сприяє активізації природних процесів відновлення родючості, підвищує біологічну активність ґрунту та зменшує потребу у надмірному використанні мінеральних добрив.

Не менш важливим елементом екологічної модернізації є впровадження ресурсозберігаючих технологій обробітку ґрунту. Використання систем мінімального та нульового обробітку забезпечує збереження структури ґрунтового покриву, підвищення накопичення органічної речовини, зменшення втрат вологи та обмеження розвитку ерозійних процесів. Одночасно такі технології сприяють скороченню енерговитрат, зменшенню споживання паливно-мастильних матеріалів і зниженню викидів парникових газів, що відповідає сучасним вимогам кліматично орієнтованого розвитку аграрного сектору [91, с. 119–122].

Стратегічне значення для забезпечення сталого землекористування має відновлення природної родючості ґрунтів. Досягнення цієї мети потребує комплексного використання органічних добрив, сидеральних культур, біологічних препаратів та сучасних агротехнологій, спрямованих на підтримання позитивного балансу гумусу. Саме вміст органічної речовини визначає продуктивний потенціал земель, їх екологічну стійкість і здатність забезпечувати стабільність сільськогосподарського виробництва в умовах зміни клімату.

Одним із пріоритетних напрямів реалізації концептуальних засад стратегічного управління сталим розвитком сільськогосподарського землекористування є розвиток органічного виробництва, яке поєднує природоохоронні принципи із формуванням нових економічних можливостей для суб'єктів господарювання аграрної сфери. Органічна модель господарювання базується на мінімізації використання синтетичних добрив і засобів захисту рослин, збереженні біорізноманіття, підтриманні природних процесів відновлення ґрунтів та виробництві екологічно безпечної продукції. Такий підхід забезпечує не лише покращення якісного стану земельних

ресурсів, а й створює передумови для підвищення доданої вартості продукції, розширення доступу до ринків органічної продукції та зміцнення інвестиційної привабливості системи сільськогосподарського землекористування [20, с. 88–90]. Водночас розвиток органічного виробництва відповідає сучасним вимогам Європейського зеленого курсу та міжнародним цілям сталого розвитку, що розширює можливості інтеграції вітчизняного аграрного сектору до світових ринків екологічно сертифікованої продукції. Перехід до органічної моделі господарювання сприяє підвищенню адаптивності системи землекористування до кліматичних змін, зниженню антропогенного навантаження на агроєкосистеми та формуванню довгострокових передумов для відтворення природно-ресурсного потенціалу. Крім того, органічне виробництво стимулює розвиток інноваційних форм управління, орієнтованих на ресурсозбереження, екологічну відповідальність і впровадження сучасних технологій моніторингу стану земельних ресурсів. Це дозволяє розглядати органічне виробництво як один із ключових інструментів реалізації стратегії сталого розвитку сільськогосподарського землекористування.

У системі стратегічного управління органічне виробництво доцільно розглядати як інтегрований управлінський інструмент, що забезпечує збалансоване поєднання економічної результативності, екологічної безпеки та соціальної відповідальності. На відміну від традиційних моделей господарювання, його реалізація орієнтована на довгострокове відтворення природно-ресурсного потенціалу, формування продукції з високою доданою вартістю та підвищення конкурентоспроможності. Ефективність реалізації відповідної стратегії значною мірою залежить від здатності системи управління координувати технологічні, фінансові, інвестиційні та організаційні процеси в межах єдиної довгострокової програми розвитку. Важливою складовою такого управління є використання сучасних методів стратегічного планування, оцінювання ризиків та моніторингу результативності, що забезпечує своєчасне коригування управлінських рішень відповідно до змін зовнішнього середовища. Водночас ефективна реалізація відповідних бізнес-проектів потребує

комплексного оцінювання економічної доцільності, екологічних наслідків та стратегічних перспектив їх упровадження, що забезпечує обґрунтованість прийняття управлінських рішень щодо трансформації системи сільськогосподарського землекористування. Очікувані економічні результати реалізації бізнес-проєкту органічного виробництва наведено в таблиці 3.3.

Таблиця 3.3

Очікувані економічні результати реалізації бізнес-проєкту органічного виробництва у системі сталого розвитку сільськогосподарського землекористування Полтавської області

Показник	Традиційне виробництво	Органічне виробництво	Відхилення (+, -)	Очікуваний управлінський ефект
Урожайність пшениці, т/га	5,8	4,9	-0,9	Компенсується ціновою премією органічної продукції
Середня ціна реалізації, грн/т	7 600	12 500	+4 900	Зростання доданої вартості продукції
Валовий дохід, грн/га	44 080	61 250	+17 170	Підвищення доходності землекористування
Виробничі витрати, грн/га	31 800	35 200	+3 400	Інвестиції в екологічно безпечні технології
Чистий прибуток, грн/га	12 280	26 050	+13 770	Зростання економічної результативності
Рентабельність, %	38,6	74,0	+35,4	Підвищення ефективності господарювання
Термін окупності інвестицій, років	-	3,8	-	Забезпечення довгострокової економічної стійкості
Експортний потенціал	Середній	Високий	↑	Розширення доступу до міжнародних ринків
Конкурентоспроможність продукції	Локальний ринок	Внутрішній та зовнішній ринки	↑	Формування стратегічних конкурентних переваг

Результати, наведені в таблиці 3.3, свідчать, що реалізація бізнес-проєкту органічного виробництва забезпечує формування комплексного економічного ефекту, незважаючи на певне зниження урожайності окремих культур на початкових етапах переходу до органічної системи господарювання. Так, прогнозоване зменшення урожайності пшениці з 5,8 до 4,9 т/га компенсується істотним підвищенням середньої ціни реалізації продукції, яка зростає з 7600 до 12500 грн/т. Це забезпечує збільшення валового доходу на 17170 грн/га та

створює економічні передумови для підвищення результативності використання земельного потенціалу.

Проведені розрахунки також свідчать, що, попри збільшення виробничих витрат, пов'язаних із впровадженням органічних технологій, сертифікацією виробництва та застосуванням екологічно безпечних агротехнологічних рішень, чистий прибуток зростає більш ніж удвічі – з 12280 до 26050 грн/га. Унаслідок цього рівень рентабельності виробництва підвищується з 38,6 % до 74,0 %, що підтверджує економічну доцільність реалізації запропонованого бізнес-проєкту та його інвестиційну привабливість.

Особливого значення набувають показники, які характеризують стратегічні результати реалізації проєкту. Скорочення строку окупності інвестицій, зростання експортного потенціалу та розширення можливостей виходу на ринки органічної продукції свідчать про формування довгострокових конкурентних переваг системи сільськогосподарського землекористування. Таким чином, органічне виробництво доцільно розглядати не лише як екологічно орієнтовану модель господарювання, а і як ефективний інструмент стратегічного управління сталим розвитком сільськогосподарського землекористування, що забезпечує узгодження економічних, екологічних та управлінських пріоритетів розвитку. Результати дослідження узгоджуються із сучасними науковими висновками про те, що органічне виробництво може забезпечувати вищу економічну ефективність завдяки цінovій премії, оптимізації витрат і формуванню доданої вартості, навіть за нижчої врожайності окремих культур.

Отримані результати дозволяють зробити висновок, що впровадження органічного виробництва доцільно розглядати як складову стратегічної моделі управління земельними ресурсами. Його розвиток сприяє одночасному досягненню економічних, екологічних і соціальних цілей, що відповідає сучасним принципам сталого менеджменту та забезпечує формування довгострокових конкурентних переваг аграрного підприємства.

Одним із ключових напрямів екологічної модернізації землекористування є оптимізація структури посівних площ. Надмірна концентрація окремих високорентабельних культур, насамперед соняшнику та кукурудзи, хоча і забезпечує короткострокове зростання прибутковості, водночас призводить до виснаження ґрунтів, порушення агроекологічної рівноваги та посилення деградаційних процесів. З позицій стратегічного управління формування структури посівів повинно базуватися на комплексному врахуванні природно-кліматичних особливостей території, агрохімічного стану ґрунтів, вимог науково обґрунтованих сівозмін та довгострокових цілей розвитку підприємства.

Особливої актуальності набуває адаптація системи землекористування до кліматичних змін. Підвищення температурного режиму, нерівномірність розподілу атмосферних опадів, збільшення частоти посушливих періодів і зростання кількості екстремальних погодних явищ істотно впливають на продуктивність земельних ресурсів та ефективність аграрного виробництва. За таких умов стратегічне управління повинно передбачати впровадження кліматично адаптивних технологій, використання посухостійких сортів сільськогосподарських культур, розвиток систем збереження ґрунтової вологи та удосконалення меліоративних заходів, що дозволяє підвищити стійкість виробництва до впливу природно-кліматичних ризиків [152, с. 145–148].

Важливим елементом сучасної системи управління земельними ресурсами є цифровізація управлінських процесів. Використання геоінформаційних систем, дистанційного зондування Землі, супутникового моніторингу, технологій точного землеробства та автоматизованих систем контролю забезпечує отримання достовірної інформації про стан земельного фонду, своєчасне виявлення деградаційних процесів і підтримку прийняття управлінських рішень на основі об'єктивних даних. Це підвищує точність агротехнологічних операцій, сприяє раціональному використанню матеріальних ресурсів та мінімізує негативний вплив виробничої діяльності на довкілля.

За результатами проведеного дослідження встановлено, що екологічна модернізація є найбільш результативною за умови інтеграції її інструментів до загальної системи стратегічного менеджменту підприємства. Екологічна відповідальність, ресурсоефективність, інноваційність та довгострокова орієнтація на відтворення природного капіталу мають розглядатися як взаємопов'язані принципи корпоративного управління, що визначають якість використання земельних ресурсів і формують основу конкурентоспроможності аграрного бізнесу.

Суттєве значення для практичної реалізації зазначених підходів має державне регулювання у сфері охорони земельних ресурсів. Його результативність визначається здатністю забезпечити поєднання нормативно-правових, економічних та інституційних механізмів підтримки екологічно орієнтованого землекористування. Державна політика повинна стимулювати впровадження сучасних природоохоронних технологій, підтримувати розвиток органічного виробництва, удосконалювати систему екологічного моніторингу та створювати сприятливі умови для впровадження інноваційних рішень у сфері управління земельними ресурсами [187, с. 206–209].

Таким чином, екологічна модернізація системи використання сільськогосподарських земель виступає стратегічною передумовою забезпечення сталого розвитку аграрного сектору. Її практична реалізація ґрунтується на поєднанні природоохоронних технологій, відновленні родючості ґрунтів, розвитку органічного виробництва, адаптації до кліматичних змін, цифровій трансформації управлінських процесів та ефективній взаємодії державних і корпоративних механізмів управління. Саме комплексне застосування цих інструментів забезпечує довгострокове збереження продуктивності земельних ресурсів, підвищення ефективності функціонування аграрних підприємств та зміцнення їх конкурентних позицій.

Сучасний розвиток аграрного сектору дедалі більше визначається масштабами впровадження інноваційних і цифрових технологій у систему управління земельними ресурсами. Посилення глобальної конкуренції, цифрова

трансформація економіки, необхідність підвищення ефективності використання природного капіталу та забезпечення продовольчої безпеки обумовлюють перехід до нової моделі стратегічного управління землекористуванням, у якій інформація стає одним із ключових ресурсів прийняття управлінських рішень.

У межах цього дослідження інноваційно-цифрові технології розглядаються як інтегрована інформаційно-аналітична система, що забезпечує підтримку процесів стратегічного планування, моніторингу, прогнозування та контролю використання земельних ресурсів. Їх застосування створює можливість переходу від традиційних методів управління до цифрової моделі, заснованої на аналізі великих масивів даних, автоматизації виробничих процесів і прогнозуванні розвитку агроєкосистем.

Одним із базових інструментів цифрової трансформації є геоінформаційні системи (GIS), які забезпечують інтеграцію просторової, виробничої, екологічної та економічної інформації в єдиному інформаційному середовищі. Використання GIS-технологій дозволяє підвищити обґрунтованість стратегічного планування, оптимізувати структуру посівних площ, оцінювати якісний стан земельних ресурсів та прогнозувати ефективність управлінських рішень з урахуванням природно-кліматичних і виробничих факторів [154, с. 134–136].

Важливою перевагою геоінформаційних систем є можливість інтеграції різномірних джерел інформації у єдину цифрову платформу управління. Це створює умови для безперервного екологічного моніторингу, своєчасного виявлення ризиків деградації земель, оцінювання антропогенного навантаження та прогнозування довгострокових змін стану земельного фонду.

Не менш важливим елементом цифрового менеджменту є супутниковий моніторинг, який забезпечує оперативне дистанційне спостереження за станом сільськогосподарських угідь, контролем вологості ґрунтів, розвитком рослинності та дотриманням технологічних параметрів землекористування. Отримані дані дозволяють своєчасно виявляти негативні зміни, прогнозувати наслідки кліматичних ризиків і приймати обґрунтовані управлінські рішення

щодо підвищення ефективності використання земельних ресурсів [23, с. 98–101].

Практичним інструментом реалізації цифрової трансформації є технології точного землеробства, що базуються на використанні GPS-навігації, автоматизованих систем керування технікою, сенсорного обладнання та цифрових аналітичних платформ. Їх застосування забезпечує диференційоване використання ресурсів відповідно до агрохімічних і біологічних особливостей окремих ділянок поля, сприяє оптимізації витрат, підвищенню врожайності та зміцненню економічної ефективності аграрного виробництва [92, с. 77–80].

Одним із пріоритетних напрямів реалізації концептуальних засад стратегічного управління сталим розвитком сільськогосподарського землекористування є впровадження технологій точного землеробства, які забезпечують інтеграцію сучасних цифрових рішень у систему прийняття стратегічних управлінських рішень. Використання геоінформаційних систем, супутникового моніторингу, GPS-навігації, автоматизованого контролю технологічних операцій та цифрових аналітичних платформ створює можливості для оптимізації використання земельного потенціалу, підвищення точності виконання агротехнологічних заходів і зниження ресурсних витрат. Водночас цифровізація процесів управління сприяє формуванню інформаційно-аналітичної бази для своєчасного оцінювання ефективності використання земельних ресурсів, прогнозування можливих ризиків та оперативного коригування стратегічних управлінських рішень. Упровадження технологій точного землеробства доцільно розглядати як складову цифрової трансформації системи стратегічного управління, що забезпечує підвищення економічної результативності, екологічної стійкості та адаптивності сільськогосподарського землекористування до сучасних викликів. Очікувані економічні та управлінські результати реалізації системи точного землеробства наведено в таблиці 3.4.

Результати, наведені в таблиці 3.4, підтверджують, що впровадження системи точного землеробства забезпечує комплексний позитивний ефект як у виробничо-економічній, так і в управлінській площині. Зокрема, прогнозується

скорочення витрат мінеральних добрив на 15,9 % та витрат пального на 14,6 %, що свідчить про підвищення ресурсної ефективності та оптимізацію використання матеріально-технічних ресурсів.

Таблиця 3.4

Очікувані результати впровадження системи точного землеробства у системі стратегічного управління сталим розвитком сільськогосподарського землекористування Полтавської області

Показник	Базовий стан	Після впровадження	Відхилення	Очікуваний управлінський ефект
Витрати мінеральних добрив, грн/га	8200	6900	–15,9 %	Оптимізація ресурсоспоживання
Витрати пального, грн/га	4100	3500	–14,6 %	Скорочення виробничих витрат
Урожайність пшениці, т/га	5,4	6,1	+13,0 %	Підвищення продуктивності землекористування
Собівартість продукції, грн/т	6480	5810	–10,3 %	Зростання економічної ефективності
Рентабельність виробництва, %	24,5	37,8	+13,3 в.п.	Підвищення результативності господарювання
Термін окупності інвестицій	-	2,8 роки	-	Підвищення інвестиційної привабливості
Точність виконання агротехнологічних операцій, %	82	96	+14	Зниження технологічних втрат
Рівень цифрового контролю використання земель, %	35	95	+60	Підвищення якості управлінських рішень

Одночасно очікується зростання урожайності зернових культур на 13,0 % при зниженні собівартості продукції на 10,3 %, що забезпечує підвищення рівня рентабельності виробництва до 37,8 %.

Важливою перевагою впровадження цифрових технологій є не лише покращення економічних показників, а й суттєве підвищення якості управління землекористуванням. Зростання точності виконання агротехнологічних операцій і рівня цифрового контролю за використанням земельних ресурсів створює інформаційну основу для оперативного прийняття управлінських

рішень, мінімізації виробничих ризиків та підвищення ефективності стратегічного планування. Це дозволяє своєчасно реагувати на зміни природно-кліматичних умов, оптимізувати структуру витрат і забезпечувати раціональне використання земельного потенціалу.

Скорочення строку окупності інвестицій до 2,8 року підтверджує економічну доцільність реалізації запропонованого бізнес-проєкту та його інвестиційну привабливість. Сукупність отриманих результатів свідчить, що технології точного землеробства доцільно розглядати не лише як інструмент технологічної модернізації аграрного виробництва, а як один із ключових елементів стратегічного управління сталим розвитком сільськогосподарського землекористування, який забезпечує інтеграцію цифрових технологій, економічної ефективності та екологічної відповідальності в єдину систему управління.

З управлінської точки зору особливе значення має поєднання економічної результативності із підвищенням екологічної ефективності землекористування. Диференційоване внесення добрив, автоматизоване управління агротехнологічними операціями та використання цифрового моніторингу дозволяють скоротити непродуктивне використання матеріальних ресурсів, мінімізувати антропогенне навантаження на ґрунтовий покрив та підвищити точність прийняття управлінських рішень. Це створює передумови для переходу від традиційної виробничої моделі до моделі інтегрованого стратегічного управління земельним капіталом.

Практична цінність реалізації бізнес-проєкту полягає також у відносно короткому терміні окупності інвестицій, що підтверджує економічну доцільність цифрової модернізації аграрного виробництва. Отримані результати дають підстави рекомендувати використання технологій точного землеробства як одного з базових напрямів стратегічного розвитку аграрних підприємств Полтавської області.

Таким чином, цифрова трансформація системи управління земельними ресурсами є не окремим напрямом технологічного розвитку, а одним із

ключових факторів модернізації стратегічного менеджменту аграрних підприємств. Її ефективність визначається рівнем інтеграції цифрових інструментів у загальну систему управління, здатністю забезпечувати інформаційну підтримку прийняття управлінських рішень та формувати передумови для довгострокового підвищення результативності використання земельного потенціалу.

З огляду на результати дослідження доцільно здійснити комплексне оцінювання очікуваних результатів реалізації запропонованих бізнес-проектів сталого управління земельними ресурсами. На відміну від традиційного підходу, який переважно ґрунтується на аналізі окремих економічних показників, запропонований підхід передбачає інтегроване оцінювання економічного, екологічного, соціального, інноваційного та інвестиційного ефектів. Саме така комплексна оцінка дозволяє визначити стратегічну результативність запропонованих управлінських рішень і оцінити їх вплив на довгострокову конкурентоспроможність аграрних підприємств.

Комплексна реалізація запропонованих бізнес-проектів, спрямованих на екологізацію, цифрову трансформацію та підвищення економічної результативності сільськогосподарського землекористування, потребує узагальненого оцінювання їх стратегічної ефективності. На відміну від аналізу окремих економічних чи екологічних показників, інтегральний підхід дозволяє комплексно оцінити ступінь досягнення стратегічних цілей сталого розвитку шляхом урахування взаємопов'язаного впливу економічної, екологічної, соціальної, інноваційно-цифрової та інвестиційної складових. Такий підхід забезпечує формування цілісної інформаційно-аналітичної основи для прийняття стратегічних управлінських рішень, визначення пріоритетних напрямів удосконалення системи землекористування та оцінювання результативності реалізації запропонованих управлінських заходів. Узагальнені результати інтегрального оцінювання стратегічної результативності реалізації бізнес-проектів наведено в таблиці 3.5.

Таблиця 3.5

Інтегральна оцінка стратегічної результативності реалізації бізнес-проектів у системі стратегічного управління сталим розвитком сільськогосподарського землекористування Полтавської області

Напрямок оцінювання	Основні результати	Очікуваний стратегічний ефект
Економічна складова	Зростання прибутковості, підвищення продуктивності використання земельного потенціалу, скорочення виробничих витрат	Підвищення економічної стійкості
Екологічна складова	Зменшення деградації ґрунтів, відновлення родючості, скорочення антропогенного навантаження	Поліпшення екологічної збалансованості
Соціальна складова	Зростання рівня зайнятості, покращення умов праці, розвиток сільських територій	Посилення соціальної відповідальності
Інноваційно-цифрова складова	Упровадження цифрових технологій, GIS-моніторингу, систем точного землеробства	Підвищення адаптивності та якості управління
Інвестиційна складова	Зростання інвестиційної привабливості, скорочення строку окупності проектів	Активізація інвестиційної діяльності
Інтегральна стратегічна результативність	Комплексне досягнення економічних, екологічних, соціальних та інноваційно-цифрових цілей	Формування довгострокової конкурентоспроможності та забезпечення сталого розвитку сільськогосподарського землекористування

Дані таблиці 3.5 свідчать, що запропоновані бізнес-проекти формують взаємопов'язану систему стратегічних результатів, яка охоплює всі ключові складові сталого розвитку сільськогосподарського землекористування. Досягнення економічного ефекту проявляється у підвищенні прибутковості, зростанні продуктивності використання земельного потенціалу та оптимізації виробничих витрат. Одночасно реалізація ґрунтозахисних технологій і органічного виробництва забезпечує позитивні екологічні зміни, що характеризуються відновленням родючості ґрунтів, скороченням деградаційних процесів та зменшенням антропогенного навантаження на агроландшафти.

Поряд із цим важливе значення мають соціальна, інноваційно-цифрова та інвестиційна складові, які визначають довгострокову результативність стратегічного управління. Використання цифрових технологій,

геоінформаційних систем, супутникового моніторингу та елементів точного землеробства забезпечує підвищення якості інформаційного забезпечення управління, оперативності прийняття управлінських рішень і адаптивності системи землекористування до змін зовнішнього середовища. Одночасно підвищення інвестиційної привабливості та скорочення строків окупності проєктів створюють передумови для залучення додаткових ресурсів у розвиток сільськогосподарського землекористування.

Узагальнення наведених результатів дозволяє зробити висновок, що стратегічна результативність запропонованих бізнес-проєктів визначається не окремими показниками ефективності, а синергетичним поєднанням економічних, екологічних, соціальних, інноваційно-цифрових та інвестиційних ефектів. Саме тому оцінювання результативності доцільно здійснювати на основі інтегрального показника, який забезпечує комплексне врахування впливу всіх складових сталого розвитку та створює методичну основу для подальшого обґрунтування стратегічних управлінських рішень.

Комплексний характер отриманих результатів підтверджує, що оцінювання стратегічної результативності сталого розвитку сільськогосподарського землекористування доцільно здійснювати не за окремими економічними чи екологічними показниками, а на основі інтегрального підходу, який забезпечує комплексне врахування впливу всіх складових системи стратегічного управління. Це обумовлює необхідність використання інтегрального показника стратегічної результативності, який дозволяє кількісно оцінити рівень досягнення стратегічних цілей, визначити ефективність реалізації запропонованих бізнес-проєктів та сформулювати інформаційну основу для подальшого коригування управлінських рішень.

Запропонований методичний підхід до стратегічного управління сталим розвитком сільськогосподарського землекористування базується на інтеграції взаємопов'язаних управлінських процесів, які забезпечують безперервний цикл стратегічного планування, реалізації, моніторингу та коригування

управлінських рішень. Його концептуальну структуру та логіку взаємодії основних елементів наведено на рисунку 3.2.

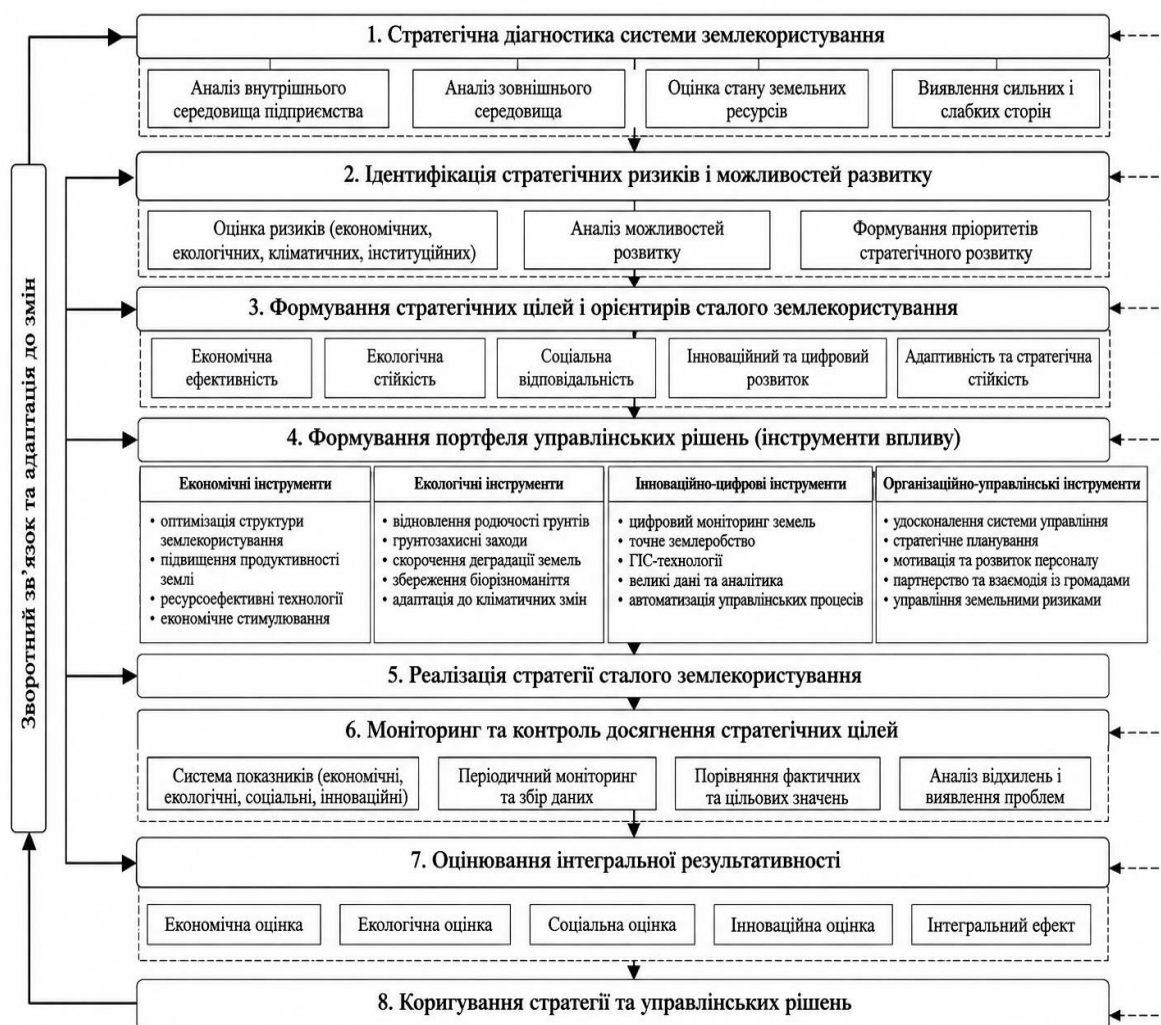

Рисунок 3.2. Методичний підхід до стратегічного управління сталим розвитком сільськогосподарського землекористування

Джерело: авторська розробка

Як видно з рисунка 3.2, запропонований методичний підхід передбачає реалізацію замкненого циклу стратегічного управління, у межах якого кожний наступний етап ґрунтується на результатах попереднього. Початковою стадією є стратегічна діагностика системи землекористування, що забезпечує формування інформаційної бази для оцінювання внутрішнього потенціалу підприємства та впливу факторів зовнішнього середовища. На основі отриманих результатів здійснюється ідентифікація стратегічних ризиків і можливостей розвитку, після чого формується система управлінських рішень

щодо впровадження економічних, екологічних, інноваційно-цифрових та організаційних заходів.

Особливістю запропонованого підходу є інтеграція функцій стратегічного планування, організації, моніторингу, контролю та коригування управлінських рішень у єдиний управлінський цикл. Це забезпечує безперервність процесу управління земельними ресурсами, своєчасне реагування на зміни внутрішнього й зовнішнього середовища та підвищує адаптивність системи сільськогосподарського землекористування до сучасних економічних, екологічних та кліматичних викликів.

На відміну від існуючих підходів, запропонована модель орієнтована не лише на підвищення ефективності використання земельних ресурсів, а й на забезпечення їх довгострокового відтворення, зміцнення стратегічної стійкості системи сільськогосподарського землекористування та формування довгострокових конкурентних переваг суб'єктів господарювання аграрної сфери. Саме інтеграція економічних, екологічних, цифрових та управлінських складових дозволяє забезпечити комплексний характер прийняття стратегічних рішень і підвищити результативність функціонування системи менеджменту.

Для кількісної інтерпретації запропонованого методичного підходу доцільно використовувати інтегральний показник стратегічної результативності управління сталим розвитком сільськогосподарського землекористування, який відображає комплексний вплив економічної, екологічної, інноваційно-цифрової, соціальної та управлінської складових на досягнення стратегічних цілей сталого розвитку системи сільськогосподарського землекористування.

$$I_{cp} = \sum_{i=1}^n w_i K_i$$

I_{cp} — інтегральний показник стратегічної результативності управління сталим землекористуванням аграрного підприємства;

K_i — значення i -ї складової стратегічної результативності (економічної, екологічної, інноваційно-цифрової, соціальної або управлінської);

w_i – ваговий коефіцієнт i -ї складової, який відображає її відносну значущість у формуванні інтегральної результативності;

n – кількість складових, що враховуються при оцінюванні інтегральної стратегічної результативності (у запропонованому методичному підході $n=5$).

Запропонований інтегральний показник забезпечує комплексне оцінювання результативності стратегічного управління сталим землекористуванням шляхом агрегування окремих функціональних складових у єдиний інтегральний критерій. Використання такого підходу дає можливість оцінювати не лише економічні результати діяльності аграрного підприємства, а й враховувати екологічні, інноваційно-цифрові, соціальні та управлінські аспекти, що відповідає принципам сталого розвитку та сучасній концепції стратегічного менеджменту.

Запропонований методичний підхід відрізняється від існуючих тим, що інтегрує процеси стратегічного планування, екологічного менеджменту, цифрової трансформації та ризик-орієнтованого управління в єдиний управлінський цикл, орієнтований на забезпечення довгострокової результативності стратегічного управління сталим розвитком сільськогосподарського землекористування.

Реалізація запропонованого підходу передбачає послідовне виконання взаємопов'язаних етапів: стратегічну діагностику системи землекористування; ідентифікацію ризиків і можливостей розвитку; формування портфеля управлінських рішень; реалізацію комплексу організаційно-економічних, екологічних та цифрових заходів; моніторинг досягнення стратегічних цілей; оцінювання інтегральної результативності та коригування стратегії відповідно до змін внутрішнього і зовнішнього середовища. Така послідовність забезпечує безперервність управлінського циклу та підвищує обґрунтованість стратегічних рішень.

Практична цінність запропонованого методичного підходу полягає у можливості його використання під час формування стратегій сталого розвитку

сільськогосподарського землекористування, розроблення програм сталого землекористування, оцінювання ефективності реалізації інвестиційних проєктів і здійснення стратегічного контролю за використанням земельного капіталу. Його застосування забезпечує підвищення адаптивності системи сільськогосподарського землекористування до сучасних економічних, екологічних та інституційних викликів і сприяє формуванню довгострокових конкурентних переваг.

Таким чином, результати дослідження підтверджують, що забезпечення стратегічного управління сталим розвитком сільськогосподарського землекористування потребує переходу від використання окремих природоохоронних або технологічних заходів до комплексної моделі стратегічного менеджменту, у межах якої економічні, екологічні, інноваційні та цифрові інструменти функціонують як взаємопов'язані складові єдиної системи управління. Запропонований методичний підхід створює концептуальну основу для подальшого вдосконалення управлінських механізмів, а його практична реалізація забезпечує підвищення ефективності використання земельного потенціалу системи сільськогосподарського землекористування.

Отримані результати дослідження створюють теоретико-методичне підґрунтя для подальшого розвитку концепції стратегічного управління сталим розвитком сільськогосподарського землекористування та визначають логічну основу переходу до наступного підрозділу, присвяченого розробленню і впровадженню інноваційних технологій та цифрових рішень у систему стратегічного управління сталим розвитком сільськогосподарського землекористування.

3.2. Впровадження інноваційних технологій та цифрових рішень у систему управління землекористуванням

Сучасний розвиток аграрного сектору супроводжується активним впровадженням цифрових технологій у систему управління земельними ресурсами, що зумовлює трансформацію традиційних підходів до організації

сільськогосподарського землекористування. У сучасних умовах земельні ресурси виступають не лише основним природним і виробничим фактором, а й важливою складовою інформаційного середовища аграрного підприємства. Ефективність їх використання дедалі більше визначається якістю інформаційного забезпечення, застосуванням цифрових платформ, інформаційно-аналітичних систем та сучасних інструментів підтримки управлінських рішень. У зв'язку з цим цифрова трансформація управління землекористуванням стає одним із ключових чинників підвищення конкурентоспроможності аграрного сектору та забезпечення сталого розвитку.

Цифрова трансформація управління земельними ресурсами являє собою комплексний процес інтеграції цифрових технологій, інформаційних систем та сучасних управлінських інструментів у процеси планування, організації, моніторингу й оцінювання ефективності використання земельного потенціалу аграрних підприємств. Її основою є використання цифрових даних, аналітичних моделей та інтегрованих інформаційних платформ, що забезпечують підвищення якості управлінських рішень, оперативності управління, оптимізацію виробничих процесів і вдосконалення стратегічного планування діяльності підприємств [154, с. 134–136].

У сучасних умовах цифровізація аграрного сектору є одним із пріоритетних напрямів інноваційного розвитку, оскільки сприяє підвищенню продуктивності виробництва, раціональному використанню земельних ресурсів, мінімізації екологічних ризиків та адаптації землекористування до кліматичних і економічних викликів. Перехід до цифрової моделі управління передбачає інтеграцію виробничих, економічних, екологічних і просторових характеристик земельних ресурсів у єдину інформаційну систему, що забезпечує комплексний контроль за станом земельного фонду, прозорість управлінських процесів та інформаційну підтримку стратегічного розвитку аграрних підприємств [23, с. 97–100].

Важливим напрямом цифрової модернізації є автоматизація управління земельними ресурсами шляхом використання цифрових платформ, електронних

кадастрових сервісів, автоматизованих систем обліку земельних ділянок та інформаційно-аналітичних комплексів. Їх застосування забезпечує оперативне отримання й оброблення інформації про стан земельних ресурсів, підвищує точність обліку земельного банку, сприяє оптимізації виробничих витрат, удосконаленню стратегічного планування та зміцненню інвестиційної привабливості аграрних підприємств. Одночасно цифрові технології створюють умови для інтеграції внутрішніх і зовнішніх інформаційних потоків, своєчасного виявлення ризиків і підвищення адаптивності системи управління до змін зовнішнього середовища [92, с. 76–79].

Разом із безперечними перевагами цифрова трансформація управління землекористуванням супроводжується низкою організаційно-економічних обмежень, серед яких недостатній рівень розвитку цифрової інфраструктури, обмежені фінансові можливості аграрних підприємств, дефіцит кваліфікованих кадрів і недостатня інтегрованість державних інформаційних ресурсів у сфері земельних відносин. Це обумовлює необхідність формування комплексної державної політики, спрямованої на розвиток цифрової інфраструктури, підтримку впровадження інноваційних технологій, удосконалення нормативно-правового забезпечення цифрового землекористування та підготовку висококваліфікованих управлінських кадрів.

Отже, цифрова трансформація є необхідною передумовою модернізації системи управління сільськогосподарським землекористуванням. Її впровадження забезпечує підвищення ефективності використання земельного потенціалу, удосконалення механізмів стратегічного управління, зміцнення економічної стійкості аграрних підприємств та створює інформаційне підґрунтя для реалізації принципів сталого розвитку.

У подальшому розвитку цифрового управління особливого значення набувають геоінформаційні системи та технології цифрового моніторингу земельних ресурсів, які забезпечують якісно новий рівень інформаційно-аналітичного забезпечення управлінської діяльності. Саме використання GIS-технологій, дистанційного зондування Землі, цифрового картографування та

сучасних засобів моніторингу створює передумови для формування інтегрованої системи стратегічного управління сільськогосподарським землекористуванням.

Геоінформаційні системи є одним із ключових інструментів цифрової трансформації управління сільськогосподарським землекористуванням, оскільки забезпечують збір, накопичення, оброблення, аналіз і візуалізацію просторових даних про земельні ресурси. Їх використання дає змогу інтегрувати інформацію щодо земельних ділянок, агрохімічного стану ґрунтів, структури посівних площ, рельєфу місцевості та природно-кліматичних умов у єдине інформаційно-аналітичне середовище. На відміну від традиційних картографічних засобів, сучасні GIS-технології виконують не лише функції відображення просторової інформації, а й забезпечують аналітичну підтримку процесів стратегічного планування, прогнозування та прийняття управлінських рішень щодо використання земельних ресурсів [154, с. 135–137].

Важливою перевагою геоінформаційних систем є можливість оперативного аналізу просторових даних, що дозволяє своєчасно оцінювати стан земельних ресурсів, виявляти деградаційні процеси, прогнозувати зміни продуктивності сільськогосподарських угідь та моделювати альтернативні сценарії розвитку агроландшафтів. Це суттєво підвищує якість стратегічного управління, сприяє раціональному розподілу виробничих ресурсів і забезпечує своєчасне реагування на зміни природних та економічних умов.

Невід'ємною складовою сучасної системи цифрового управління є технології дистанційного зондування Землі, які забезпечують систематичне отримання достовірної інформації про стан сільськогосподарських угідь. Використання супутникових даних дає можливість здійснювати моніторинг розвитку рослинності, оцінювати рівень зволоження ґрунтів, виявляти ерозійні процеси та інші фактори, що впливають на ефективність землекористування. Поєднання супутникового моніторингу з геоінформаційними системами значно підвищує результативність управлінського контролю, особливо під час

управління значними земельними масивами, де традиційні методи спостереження є недостатньо ефективними [23, с. 98–101].

Важливим напрямом цифровізації є цифрове картографування земельних ресурсів, яке забезпечує формування електронних карт земельного банку, систематизацію інформації про земельні ділянки та підтримку прийняття обґрунтованих управлінських рішень. Просторовий аналіз дозволяє оцінювати агроекологічний стан територій, визначати рівень родючості ґрунтів, прогнозувати продуктивність окремих земельних масивів і оптимізувати структуру посівних площ відповідно до природно-виробничих умов. Це створює інформаційну основу для більш ефективного використання земельного потенціалу аграрних підприємств [92, с. 78–81].

Суттєво розширюють можливості цифрового моніторингу безпілотні літальні апарати, які забезпечують високоточне аерофотознімання та оперативний контроль за станом посівів і земельних угідь. Використання дронів дозволяє своєчасно виявляти локальні осередки деградації ґрунтів, пошкодження рослин, дефіцит поживних речовин або негативний вплив несприятливих природних чинників. Отримана інформація використовується для коригування технологічних процесів, підвищення ефективності виробництва та мінімізації виробничих ризиків.

Комплексне використання геоінформаційних систем, дистанційного зондування Землі, цифрового картографування та безпілотних технологій формує сучасну інформаційно-аналітичну основу стратегічного управління сільськогосподарським землекористуванням. Їх інтеграція забезпечує підвищення достовірності просторового аналізу, удосконалення планування використання земельних ресурсів, посилення контролю за станом земельного фонду та створює необхідні передумови для розроблення авторських цифрових рішень щодо вдосконалення системи управління землекористуванням.

У сучасних умовах одним із найефективніших напрямів цифрової модернізації аграрного виробництва є впровадження технологій точного землеробства, які забезпечують перехід від традиційних підходів до

диференційованого управління земельними ресурсами. Їх застосування орієнтоване не лише на вдосконалення технологічних процесів, а й на підвищення якості управлінських рішень, оптимізацію використання виробничих ресурсів, скорочення витрат та забезпечення екологічної стійкості землекористування. Основою точного землеробства є інтеграція геоінформаційних систем, навігаційних технологій, цифрового моніторингу, сенсорних мереж та інформаційно-аналітичних платформ у єдину систему управління виробничими процесами.

Важливими складовими точного землеробства є GPS- та GNSS-навігація, сенсорні системи, безпілотні літальні апарати, автоматизовані засоби контролю та цифрові платформи управління агровиробництвом. Їх комплексне використання забезпечує високоточне виконання польових робіт, оперативний моніторинг стану ґрунтів і посівів, своєчасне виявлення проблемних ділянок та обґрунтоване планування технологічних заходів. Інтеграція інформації із супутникових систем, сенсорних мереж, метеорологічних сервісів та внутрішніх інформаційних ресурсів підприємства формує єдине цифрове середовище, яке суттєво підвищує результативність управління земельними ресурсами [127, с. 141–144].

Одним із ключових напрямів використання технологій точного землеробства є диференційоване внесення насіння, добрив, засобів захисту рослин і поливної води відповідно до фактичного стану окремих виробничих зон. Такий підхід забезпечує раціональніше використання матеріальних ресурсів, підвищення врожайності, скорочення виробничих витрат та мінімізацію негативного впливу на довкілля. Прийняття відповідних управлінських рішень ґрунтується на результатах просторового аналізу, цифрового картографування та агрохімічного обстеження ґрунтів, що дозволяє максимально враховувати особливості кожної земельної ділянки.

Практика використання технологій точного землеробства підтверджує їх позитивний вплив на ефективність функціонування аграрних підприємств. Автоматизація технологічних процесів, оптимізація використання виробничих

ресурсів та оперативне інформаційне забезпечення сприяють підвищенню продуктивності земель, зниженню матеріалоємності виробництва, зміцненню фінансової стійкості підприємств і зменшенню рівня виробничих ризиків. Водночас раціоналізація використання добрив, засобів захисту рослин, паливно-енергетичних і водних ресурсів забезпечує зниження антропогенного навантаження на агроландшафти та створює передумови для збереження родючості ґрунтів і реалізації принципів сталого землекористування [23, с. 97–100].

Разом із тим масштаби впровадження цифрових технологій у практику землекористування залишаються недостатніми через значну вартість сучасного обладнання й програмного забезпечення, нерівномірний розвиток цифрової інфраструктури, дефіцит фахівців та обмежені інвестиційні можливості значної частини аграрних підприємств. Це обумовлює необхідність розроблення комплексних управлінських рішень, спрямованих на інтеграцію сучасних цифрових технологій у систему стратегічного управління сільськогосподарським землекористуванням.

Узагальнення сучасних тенденцій цифрової трансформації аграрного сектору свідчить, що найбільший ефект досягається не внаслідок використання окремих цифрових інструментів, а завдяки їх комплексній інтеграції в єдину систему стратегічного управління земельними ресурсами. Саме поєднання геоінформаційних систем, дистанційного моніторингу, навігаційних технологій, сенсорних мереж, інформаційно-аналітичних платформ і технологій точного землеробства забезпечує формування сучасної цифрової моделі управління, орієнтованої на підвищення економічної ефективності, екологічної безпеки та конкурентоспроможності аграрних підприємств.

З урахуванням сучасних тенденцій цифровізації аграрного сектору та необхідності вдосконалення стратегічного управління сталим розвитком сільськогосподарського землекористування автором запропоновано концептуальну модель впровадження інноваційних технологій і цифрових рішень у систему управління земельними ресурсами. Запропонована модель

відображає взаємозв'язок між сучасними цифровими технологіями, інформаційно-аналітичним забезпеченням, управлінськими процесами та очікуваними економічними, екологічними і соціальними результатами цифрової трансформації, що створює методичне підґрунтя для реалізації проєктних рішень (рис. 3.3).

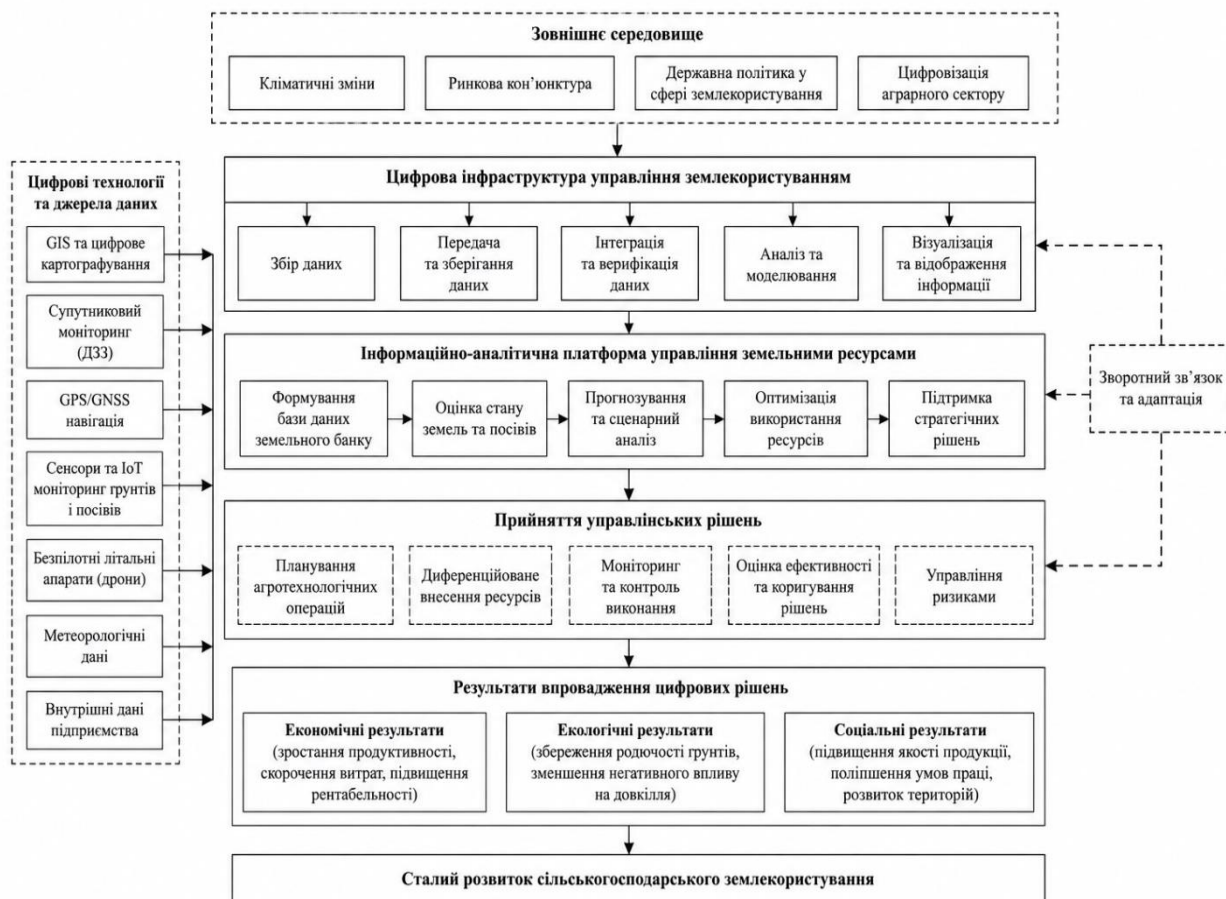

Рисунок 3.3. Концептуальна модель впровадження інноваційних технологій та цифрових рішень у систему стратегічного управління сталим розвитком сільськогосподарського землекористування

Джерело: авторська розробка.

Запропонована модель відображає авторський підхід до інтеграції цифрових технологій у систему стратегічного управління сільськогосподарським землекористуванням та демонструє взаємозв'язок між інформаційним забезпеченням, процесом прийняття управлінських рішень і досягненням економічних, екологічних та соціальних результатів.

Концептуальна модель демонструє послідовність цифрової трансформації системи управління землекористуванням — від формування інформаційної бази на основі сучасних цифрових технологій до прийняття стратегічних управлінських рішень та отримання комплексного економічного, екологічного і соціального ефекту. Інтеграція геоінформаційних систем, дистанційного моніторингу, навігаційних технологій, сенсорних мереж та інформаційно-аналітичних платформ забезпечує підвищення обґрунтованості управлінських рішень і створює інформаційну основу для реалізації принципів сталого розвитку сільськогосподарського землекористування.

Практична реалізація цифрової трансформації потребує не локального впровадження окремих цифрових технологій, а комплексного проєктного підходу, який забезпечує інтеграцію технічних, організаційних та інформаційно-аналітичних рішень у єдину систему стратегічного управління. Такий підхід сприяє підвищенню ефективності використання земельних ресурсів, оптимізації виробничих процесів, зміцненню конкурентоспроможності аграрних підприємств та забезпеченню їх сталого розвитку.

З урахуванням особливостей структури землекористування, рівня технологічного розвитку та виробничої спеціалізації аграрних підприємств Полтавської області автором запропоновано проєкт цифрової трансформації системи управління землекористуванням «Digital Agro-Poltava», який передбачає комплексне впровадження технологій точного землеробства, цифрового картографування, геоінформаційного аналізу, супутникового моніторингу, безпілотних літальних апаратів та сучасних інформаційно-аналітичних інструментів підтримки управлінських рішень. Особливістю запропонованого проєкту є інтеграція технологічної модернізації із системою стратегічного менеджменту землекористування, що забезпечує оцінювання необхідних інвестицій, прогнозування результатів цифрової трансформації та підвищення ефективності використання земельного потенціалу.

Основні складові запропонованого авторського проєкту цифрової трансформації системи управління землекористуванням «Digital Agro-Poltava» наведено в табл. 3.6.

Таблиця 3.6

Основні складові авторського проєкту цифрової трансформації системи управління землекористуванням «Digital Agro-Poltava»

Складова проєкту	Основні заходи	Очікуваний управлінський результат	Орієнтовні витрати, млн грн
GPS-навігація та автопілотування	Встановлення систем автоматичного водіння сільськогосподарської техніки	Зменшення перекриття під час виконання польових робіт, скорочення витрат пального та підвищення точності технологічних операцій	3,2
GIS-моніторинг	Створення цифрових карт полів, агрохімічне картографування та просторовий аналіз земель	Підвищення якості планування структури посівів і прийняття управлінських рішень щодо використання земельних ресурсів	1,4
Дрон-моніторинг	Придбання БПЛА, мультиспектральних камер та сенсорного обладнання	Оперативний контроль стану посівів, своєчасне виявлення деградаційних процесів і виробничих ризиків	2,5
Інформаційно-аналітична платформа	Впровадження цифрової системи підтримки управлінських рішень	Автоматизація збору, аналізу та оброблення інформації, підвищення ефективності стратегічного управління	2,1
Інтеграція цифрових систем	Об'єднання GPS, GIS, БПЛА, сенсорних мереж і баз даних у єдину цифрову екосистему	Формування єдиного інформаційного середовища управління земельним банком підприємства	2,0
Підготовка персоналу	Навчання операторів, агрономів та управлінського персоналу роботі з цифровими технологіями	Підвищення рівня цифрових компетентностей персоналу та ефективності використання цифрових інструментів	1,3
Разом			12,5

Запропонована структура проєкту «Digital Agro-Poltava» свідчить, що цифрова трансформація системи управління землекористуванням передбачає комплексну модернізацію технологічних, інформаційних та організаційних процесів аграрного підприємства. Інтеграція навігаційних технологій, геоінформаційних систем, дистанційного моніторингу, інформаційно-

аналітичної платформи та заходів із підготовки персоналу забезпечує формування єдиного цифрового середовища управління земельними ресурсами. Особливу роль у реалізації проєкту відіграє інформаційно-аналітична платформа, яка забезпечує автоматизацію оброблення даних, інформаційну підтримку прийняття управлінських рішень та координацію функціонування всіх цифрових компонентів проєкту.

Важливою складовою запропонованого проєкту є розвиток цифрових компетентностей персоналу, оскільки ефективність використання сучасних технологій значною мірою визначається рівнем професійної підготовки працівників. Поєднання технічної модернізації із системним розвитком людського капіталу створює необхідні організаційні передумови для результативної цифрової трансформації системи стратегічного управління землекористуванням.

Ефективність цифрової трансформації доцільно оцінювати не лише за показниками економії виробничих ресурсів, а й за її впливом на результативність управління земельними ресурсами, рівень інформаційного забезпечення та досягнення стратегічних цілей розвитку аграрного підприємства. Комплексне оцінювання дозволяє встановити взаємозв'язок між інвестиціями у цифровізацію, змінами виробничо-економічних показників і підвищенням ефективності використання земельного потенціалу, що забезпечує обґрунтування подальших управлінських рішень.

З цією метою виконано прогнозне оцінювання результативності реалізації авторського проєкту «Digital Agro-Poltava», яке ґрунтується на порівнянні основних виробничо-економічних показників до та після впровадження технологій точного землеробства. Отримані результати характеризують не лише економічний ефект цифрової модернізації, а й її вплив на підвищення ефективності використання земельних ресурсів, удосконалення управлінських процесів та зміцнення економічної стійкості аграрного підприємства. Узагальнені результати прогнозного оцінювання наведено в табл. 3.7.

Таблиця 3.7

Прогнозні результати впровадження технологій точного землеробства в
систему управління сільськогосподарським землекористуванням

Показник	До впровадження	Після впровадження	Відхилення	Управлінський ефект
Витрати пального, л/га	85	72	-15,3 %	Оптимізація маршрутів руху техніки, зменшення експлуатаційних витрат та підвищення ефективності виконання польових робіт
Витрати мінеральних добрив, кг/га	210	170	-19,0 %	Диференційоване внесення добрив, скорочення матеріальних витрат і зниження екологічного навантаження
Урожайність пшениці, т/га	6,0	6,7	+11,7 %	Підвищення продуктивності земельного потенціалу та ефективності використання сільськогосподарських угідь
Рентабельність виробництва, %	24,0	36,0	+12 в.п.	Зростання економічної результативності виробництва та інвестиційної привабливості підприємства
Виробничі витрати, грн/га	28 000	24 300	-13,2 %	Рационалізація використання матеріально-технічних ресурсів і підвищення ресурсної ефективності
Чистий прибуток, млн грн	32	48	+50,0 %	Зміцнення фінансової стійкості підприємства та розширення можливостей інвестиційного розвитку
Інтегральний результат проекту	-	-	Комплексний позитивний ефект	Підвищення ефективності стратегічного управління землекористуванням, конкурентоспроможності підприємства та забезпечення принципів сталого розвитку

Результати прогнозного оцінювання підтверджують, що впровадження технологій точного землеробства забезпечує комплексний позитивний вплив на ефективність функціонування аграрного підприємства. Інтегроване використання цифрових технологій сприяє скороченню виробничих витрат, підвищенню продуктивності використання земельних ресурсів, зростанню рентабельності виробництва та зміцненню фінансової стійкості підприємства. Водночас підвищується якість інформаційного забезпечення управління,

оперативність прийняття управлінських рішень і ефективність стратегічного планування, що створює необхідні передумови для довгострокового сталого розвитку землекористування.

Досягнення наведених результатів свідчить, що подальше підвищення ефективності стратегічного управління землекористуванням пов'язане не лише із впровадженням технологій точного землеробства, а й зі створенням інтегрованих інформаційно-аналітичних платформ, здатних об'єднати всі інформаційні потоки підприємства.

Подальша цифрова трансформація системи управління землекористуванням пов'язана з використанням інформаційно-аналітичних платформ, які забезпечують інтеграцію даних про земельні ресурси, автоматизацію управлінських процесів та інформаційну підтримку прийняття стратегічних рішень. На відміну від окремих програмних продуктів, сучасні цифрові платформи формують єдине інформаційне середовище управління земельним банком, у межах якого поєднуються функції обліку земельних ресурсів, просторового аналізу, моніторингу орендних відносин, оцінювання ефективності використання земель та прогнозування розвитку аграрного підприємства [127, с. 140–142].

Автоматизація земельного обліку, цифровий супровід орендних відносин, інтеграція з державними кадастровими ресурсами та використання геоінформаційних технологій забезпечують підвищення достовірності інформації, прозорості земельного менеджменту та ефективності використання земельного потенціалу. Важливе значення має також можливість комплексного оцінювання продуктивності земель, економічної результативності їх використання та рівня екологічного навантаження, що створює інформаційну основу для стратегічного планування розвитку аграрного підприємства [154, с. 135–137].

Ефективність інформаційно-аналітичних платформ значною мірою визначається їх здатністю інтегруватися з виробничими, фінансовими, логістичними та управлінськими інформаційними системами підприємства.

Формування єдиного цифрового інформаційного простору забезпечує узгодженість управлінських процесів, підвищує оперативність прийняття рішень і сприяє більш раціональному використанню земельних, матеріальних та фінансових ресурсів. Перспективним напрямом розвитку таких платформ є використання технологій штучного інтелекту, машинного навчання та прогнозної аналітики, що розширює можливості оцінювання ризиків, моделювання альтернативних сценаріїв розвитку та підтримки стратегічного управління.

Разом із тим широке впровадження інформаційно-аналітичних платформ стримується значними інвестиційними витратами, потребою у розвитку цифрової інфраструктури, підвищенні цифрових компетентностей персоналу та забезпеченні кібербезпеки. Подолання зазначених обмежень потребує комплексного поєднання організаційних, технологічних, економічних і кадрових заходів, що забезпечить ефективну цифрову модернізацію системи управління земельними ресурсами.

З метою підвищення ефективності стратегічного управління земельним банком автором запропоновано інформаційно-аналітичну платформу «AgroLand Control», концепція якої ґрунтується на інтеграції джерел даних, цифрових аналітичних модулів, геоінформаційних технологій та систем підтримки прийняття управлінських рішень у межах єдиного цифрового середовища. Запропонована платформа забезпечує комплексний інформаційний супровід процесів управління земельними ресурсами, починаючи від збору й оброблення первинних даних і завершуючи формуванням аналітичних матеріалів для стратегічного планування. Модульна структура платформи передбачає можливість її подальшого розвитку та інтеграції з новими цифровими сервісами, що підвищує адаптивність системи управління до змін зовнішнього середовища. Концептуальну модель функціонування авторської інформаційно-аналітичної платформи управління земельним банком «AgroLand Control» наведено на рис. 3.4.

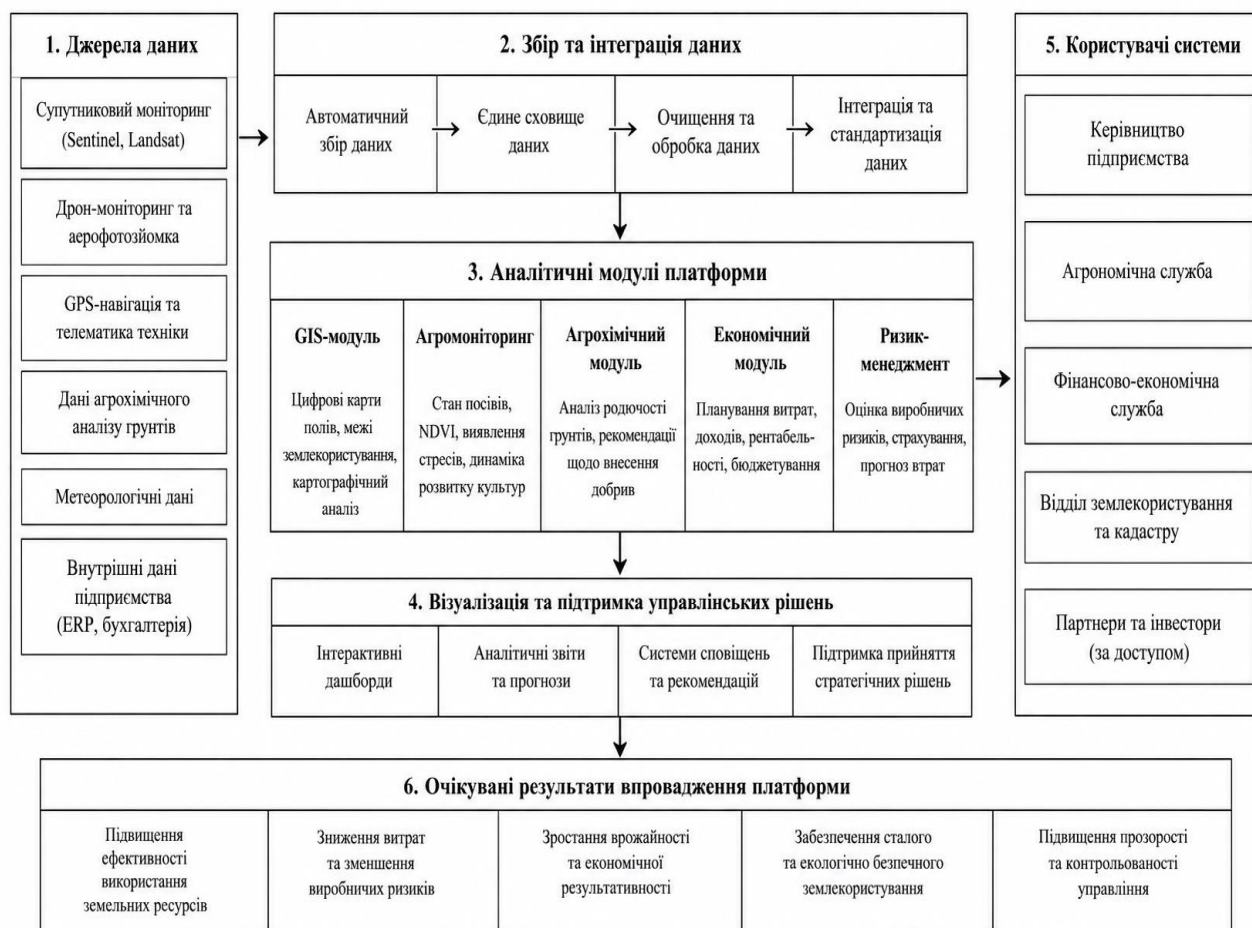

Рисунок 3.4. Концептуальна модель функціонування авторської інформаційно-аналітичної платформи управління земельним банком «AgroLand Control»

Джерело: авторська розробка.

Представлена концептуальна модель функціонування інформаційно-аналітичної платформи «AgroLand Control» відображає взаємозв'язок між джерелами даних, цифровими аналітичними модулями та системою підтримки прийняття управлінських рішень у процесі управління земельним банком аграрного підприємства. Інтеграція геоінформаційних технологій, супутникового моніторингу, агрохімічної інформації та виробничо-економічних даних забезпечує формування єдиного інформаційного середовища, що підвищує обґрунтованість управлінських рішень і сприяє ефективнішому використанню земельних ресурсів.

Особливістю запропонованої платформи є модульний принцип побудови, який забезпечує інтеграцію процесів земельного обліку, контролю орендних відносин, просторового аналізу, оцінювання продуктивності земель і формування управлінської звітності в межах єдиної цифрової системи. Це дозволяє автоматизувати оброблення інформації, знизити рівень інформаційної невизначеності, підвищити оперативність управління та забезпечити інформаційну підтримку стратегічного планування розвитку землекористування.

Запропонована архітектура має відкритий характер і передбачає можливість подальшої інтеграції із системами штучного інтелекту, технологіями Big Data, державними цифровими реєстрами та іншими інформаційними сервісами. Такий підхід забезпечує адаптивність платформи до розвитку цифрових технологій, підвищує якість інформаційного забезпечення та створює передумови для формування сучасної цифрової екосистеми управління земельними ресурсами.

Ефективність впровадження інформаційно-аналітичної платформи доцільно оцінювати не лише за величиною отриманого економічного ефекту, а й за її впливом на результативність управління земельним банком, оперативність виконання управлінських процедур, рівень інформаційного забезпечення та якість стратегічних управлінських рішень. Комплексне оцінювання дозволяє визначити практичну результативність цифрової модернізації системи управління землекористуванням і обґрунтувати напрями її подальшого вдосконалення.

З цією метою виконано прогнозне оцінювання ефективності впровадження авторської інформаційно-аналітичної платформи «AgroLand Control», яке ґрунтується на порівнянні основних організаційно-економічних показників до та після цифрової трансформації управління земельним банком. Оцінювання враховує зміни результативності адміністративних процесів, ефективності використання земельних ресурсів, продуктивності управлінського

персоналу та економічної віддачі від реалізації цифрових управлінських рішень. Узагальнені результати прогнозного оцінювання наведено в табл. 3.8.

Таблиця 3.8

Прогнозна оцінка ефективності впровадження авторської інформаційно-аналітичної платформи управління земельним банком «AgroLand Control»

Показник	До впровадження	Після впровадження	Відхилення	Управлінський ефект
Адміністративні витрати, млн грн	8,4	6,3	–25,0 %	Скорочення витрат на адміністрування земельного банку та оптимізація управлінських процесів
Втрати земельного банку, %	6,5	2,0	–4,5 в.п.	Підвищення ефективності контролю орендних відносин і збереження земельних активів
Продуктивність управлінського персоналу, %	100	128	+28,0 %	Зростання ефективності управлінської діяльності завдяки автоматизації інформаційних процесів
Тривалість обробки договорів оренди, днів	14	5	–64,3 %	Прискорення документообігу та підвищення оперативності прийняття управлінських рішень
Прогнозний економічний ефект, млн грн/рік	–	4,8	–	Підвищення фінансової результативності діяльності підприємства та інвестиційної привабливості цифрової трансформації
Інтегральний результат	-	-	Комплексний позитивний ефект	Підвищення ефективності стратегічного управління земельним банком, прозорості земельних відносин та конкурентоспроможності аграрного підприємства

Джерело: авторська розробка.

Результати прогнозного оцінювання свідчать, що впровадження авторської інформаційно-аналітичної платформи «AgroLand Control» забезпечує комплексне підвищення ефективності управління земельним банком аграрного підприємства. Інтеграція цифрових інформаційних ресурсів, автоматизація управлінських процедур та використання сучасних аналітичних інструментів сприяють скороченню адміністративних витрат, підвищенню

продуктивності управлінського персоналу, прискоренню документообігу та зміцненню економічної стійкості підприємства. Крім економічного ефекту, використання платформи створює передумови для підвищення прозорості земельних відносин, удосконалення інформаційного забезпечення менеджменту та посилення конкурентних переваг аграрних підприємств (табл. 3.8). Наступним етапом розвитку цифрової системи управління є розширення масштабів цифровізації від рівня окремого підприємства до регіонального рівня.

Подальший розвиток системи управління сільськогосподарським землекористуванням пов'язаний із переходом до інтелектуальних моделей менеджменту, що ґрунтуються на використанні технологій штучного інтелекту, Big Data, блокчейн-рішень, роботизованих систем і сучасних цифрових платформ. Їх інтеграція забезпечує автоматизований аналіз значних масивів інформації про стан земельних ресурсів, виробничі процеси, природно-кліматичні умови та економічні показники діяльності підприємства, підвищуючи якість прогнозування й обґрунтованість стратегічних управлінських рішень.

Особливе значення має використання технологій штучного інтелекту, які забезпечують перехід від реагування на вже існуючі проблеми до їх прогнозування та своєчасного попередження. Застосування інтелектуальних алгоритмів дозволяє оцінювати ризики деградації земель, прогнозувати зміни продуктивності сільськогосподарських угідь і моделювати альтернативні сценарії використання земельних ресурсів. Водночас технології Big Data забезпечують комплексне опрацювання результатів агрохімічних досліджень, дистанційного зондування Землі, метеорологічних спостережень, виробничих і фінансово-економічних показників, що сприяє підвищенню ефективності стратегічного планування.

Перспективним напрямом цифрової трансформації є також використання блокчейн-технологій для забезпечення прозорості земельних відносин, автоматизації земельного обліку та цифрового супроводу орендних відносин.

Використання смарт-контрактів сприяє скороченню адміністративних і трансакційних витрат, підвищенню достовірності інформації та зміцненню довіри між учасниками земельних відносин. Доповнюють цифрову екосистему роботизовані системи та автономна сільськогосподарська техніка, які забезпечують автоматизацію виробничих операцій, підвищення точності виконання технологічних процесів і раціональніше використання земельних, матеріальних та трудових ресурсів.

Ефективне впровадження сучасних цифрових технологій потребує розвитку цифрової інфраструктури, удосконалення кадрового забезпечення та державної підтримки цифрової модернізації аграрного сектору. Лише комплексне поєднання технологічних, організаційних і управлінських заходів забезпечить формування інтегрованої цифрової системи стратегічного управління сільськогосподарським землекористуванням.

З огляду на сучасні тенденції цифровізації аграрного сектору та особливості розвитку сільськогосподарського землекористування Полтавської області автором запропоновано створення регіонального цифрового центру моніторингу земельних ресурсів «Smart Land Poltava», функціонування якого передбачає інтеграцію геоінформаційних систем, супутникового моніторингу, технологій Big Data, штучного інтелекту та прогностичної аналітики в єдину систему інформаційної підтримки стратегічного управління земельними ресурсами. Запропонований центр покликаний забезпечити безперервний моніторинг стану земельного фонду, своєчасне виявлення негативних тенденцій, прогнозування ризиків та інформаційне забезпечення процесу прийняття управлінських рішень на регіональному рівні.

З цією метою автором розроблено організаційно-функціональний механізм діяльності регіонального цифрового центру «Smart Land Poltava», який поєднує процеси збору, інтеграції та аналітичного опрацювання інформації, підтримки управлінських рішень, забезпечення інформаційної безпеки та оцінювання результативності функціонування системи управління землекористуванням. Запропонований механізм відображає безперервний

управлінський цикл – від надходження первинних даних до формування економічних, екологічних та соціальних результатів сталого розвитку територій. Організаційно-функціональний механізм діяльності регіонального цифрового центру моніторингу земельних ресурсів «Smart Land Poltava» наведено на рис. 3.5.

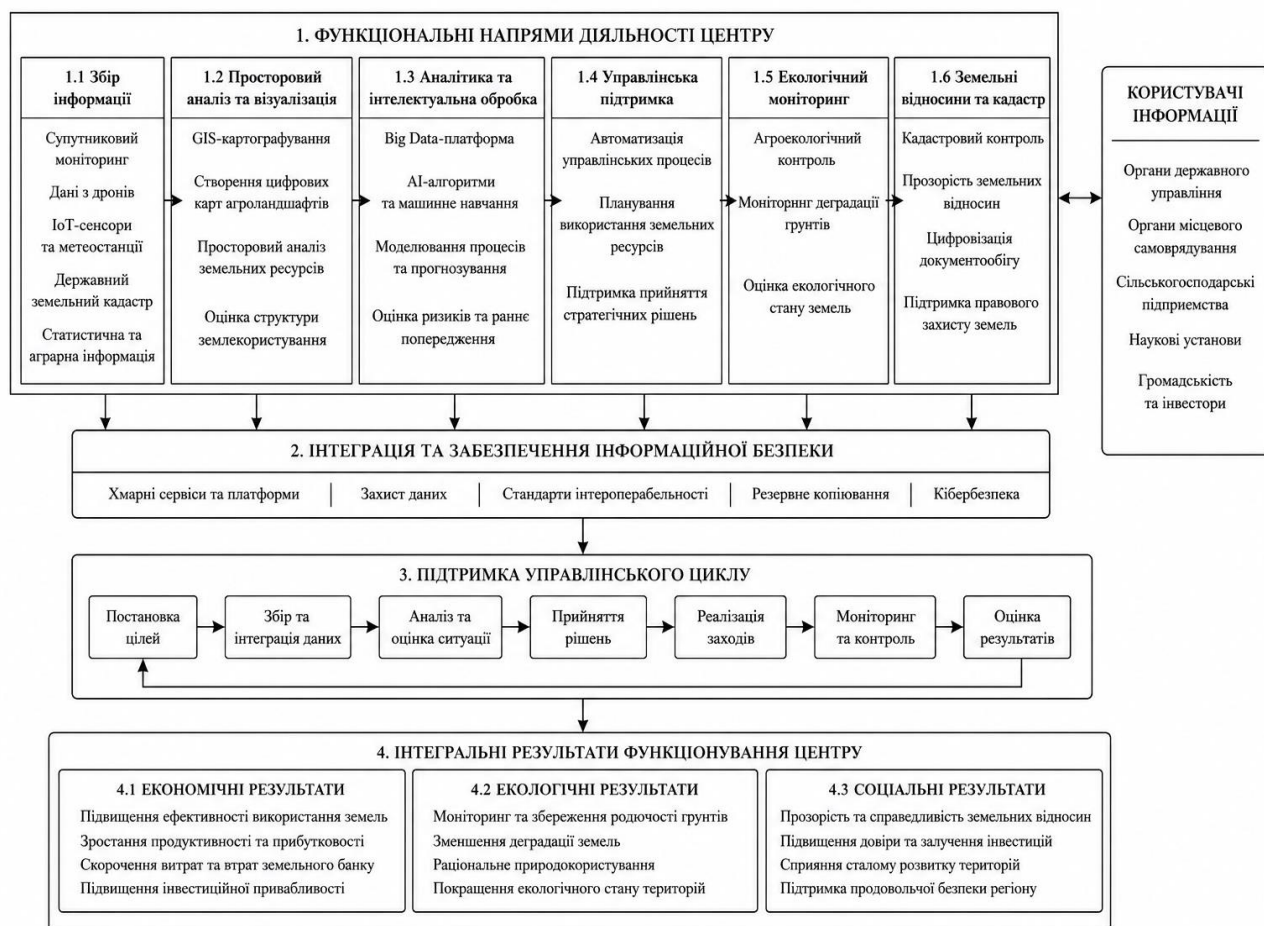

Рисунок 3.5. Організаційно-функціональний механізм діяльності регіонального цифрового центру моніторингу земельних ресурсів «Smart Land Poltava»

Джерело: авторська розробка.

Представлений організаційно-функціональний механізм відображає авторський підхід до організації діяльності регіонального цифрового центру моніторингу земельних ресурсів як інтегрованої системи інформаційної підтримки стратегічного управління сільськогосподарським землекористуванням. Запропонований механізм забезпечує послідовну інтеграцію процесів збору, аналітичного опрацювання та використання

інформації для прийняття управлінських рішень, формуючи єдиний цифровий цикл управління земельними ресурсами.

Перший функціональний рівень передбачає формування інформаційної бази на основі даних супутникового моніторингу, безпілотних літальних апаратів, IoT-сенсорів, державного земельного кадастру та інших інформаційних ресурсів. Другий рівень забезпечує аналітичне опрацювання інформації із застосуванням геоінформаційних систем, технологій Big Data, штучного інтелекту та прогнозного моделювання, що створює інформаційну основу для своєчасного виявлення ризиків, оцінювання альтернативних сценаріїв і підтримки стратегічних управлінських рішень.

Важливою особливістю запропонованого механізму є інтеграція всіх функціональних модулів у єдине захищене цифрове середовище, що забезпечує безперервний обмін інформацією, захист інформаційних ресурсів та стабільність функціонування цифрової інфраструктури. Реалізація замкненого управлінського циклу – від визначення стратегічних цілей до моніторингу результатів їх досягнення – забезпечує адаптивність системи управління та її постійне вдосконалення відповідно до змін зовнішнього середовища.

Запропонований центр передбачає комплексне використання супутникового моніторингу, геоінформаційних систем, технологій Big Data, штучного інтелекту, цифрового кадастру та засобів агроекологічного контролю. Їх інтеграція забезпечуватиме підвищення прозорості земельних відносин, своєчасне виявлення деградаційних процесів, удосконалення екологічного контролю та формування єдиної інформаційної бази для стратегічного управління земельними ресурсами. У результаті створюються передумови для підвищення ефективності державного і корпоративного управління, зміцнення економічної стійкості аграрного сектору та забезпечення довгострокового сталого розвитку сільськогосподарського землекористування.

Запропонований організаційно-функціональний механізм формує концептуальну основу функціонування регіональної цифрової системи моніторингу земельних ресурсів. Для підтвердження практичної доцільності

запропонованого рішення доцільно оцінити очікувані результати його впровадження. Прогноз базується на комплексному врахуванні очікуваних змін виробничо-економічних, екологічних та управлінських показників, що характеризують результативність упровадження сучасних цифрових технологій у практику управління земельними ресурсами. Узагальнені результати прогнозного оцінювання наведено в табл. 3.9.

Таблиця 3.9

Прогнозна оцінка стратегічних результатів цифрової трансформації системи управління сільськогосподарським землекористуванням Полтавської області

Показник	Очікуваний результат, %	Стратегічний ефект
Підвищення продуктивності земель	10–18	Раціональніше використання земельного потенціалу та зростання ефективності виробництва
Скорочення виробничих витрат	12–20	Оптимізація використання матеріальних, енергетичних і трудових ресурсів, підвищення ресурсної ефективності
Зростання рентабельності виробництва	15–25	Зміцнення фінансової стійкості аграрних підприємств та підвищення їх інвестиційної привабливості
Зниження екологічного навантаження	20–30	Поліпшення екологічного стану агроландшафтів, збереження родючості ґрунтів та забезпечення екологічної безпеки
Скорочення втрат урожаю	7–9	Зменшення виробничих ризиків і підвищення стабільності сільськогосподарського виробництва
Підвищення ефективності використання земель	12–15	Удосконалення стратегічного управління земельними ресурсами та забезпечення сталого розвитку землекористування
Інтегральний прогнозний результат	Комплексний позитивний ефект	Формування цифрової моделі стратегічного управління землекористуванням, підвищення конкурентоспроможності аграрного сектору та досягнення економічних, екологічних і соціальних цілей сталого розвитку

Результати прогнозного оцінювання підтверджують, що цифрова трансформація системи управління сільськогосподарським землекористуванням забезпечує комплексний позитивний вплив на ефективність функціонування аграрного сектору. Досягнення прогнозованих результатів обумовлене інтеграцією сучасних цифрових технологій, інформаційно-аналітичних платформ та інструментів стратегічного управління,

які формують єдине інформаційне середовище підтримки управлінських рішень.

Очікуваний ефект цифрової трансформації проявляється у підвищенні продуктивності використання земельних ресурсів, скороченні виробничих витрат, зростанні рентабельності виробництва, підвищенні ефективності управління земельним банком та зниженні екологічного навантаження. Це свідчить, що цифрові технології сприяють раціональнішому використанню земельного потенціалу, зміцненню економічної стійкості аграрних підприємств і реалізації принципів сталого розвитку.

Узагальнення результатів дослідження дає підстави стверджувати, що цифровізація управління землекористуванням повинна розглядатися як один із пріоритетних напрямів стратегічного розвитку аграрного сектору. На відміну від існуючих підходів, запропоновані авторські рішення передбачають інтеграцію цифрових технологій із механізмами стратегічного управління сталим розвитком сільськогосподарського землекористування, що забезпечує комплексне поєднання економічних, екологічних, організаційних та інформаційних складових управління.

Практичне значення виконаного дослідження підтверджується розробленням комплексу взаємопов'язаних авторських проєктних рішень «Digital Agro-Poltava», «AgroLand Control» та «Smart Land Poltava», які формують цілісну цифрову систему стратегічного управління земельними ресурсами. Їх реалізація сприятиме підвищенню ефективності використання земельного потенціалу, удосконаленню інформаційного забезпечення менеджменту, автоматизації управлінських процесів та зміцненню конкурентоспроможності аграрних підприємств.

Запропоновані проєктні рішення та результати їх прогностичного оцінювання підтверджують практичну доцільність використання цифрових технологій у системі управління сільськогосподарським землекористуванням і створюють методичне підґрунтя для подальшого вдосконалення механізмів сталого розвитку земельних ресурсів. Водночас вони забезпечують логічний

перехід до дослідження екологічно орієнтованих моделей землекористування та розвитку органічного виробництва, що становить предмет наступного підрозділу дисертації.

Таким чином, у підрозділі сформовано комплекс взаємопов'язаних авторських проєктних рішень, які охоплюють усі рівні цифрової трансформації системи управління сільськогосподарським землекористуванням – від впровадження технологій точного землеробства на рівні аграрного підприємства до створення регіональної цифрової системи моніторингу земельних ресурсів. Реалізація запропонованих рішень забезпечує інтеграцію сучасних цифрових технологій із механізмами стратегічного управління, підвищує ефективність використання земельного потенціалу та створює методичне підґрунтя для подальшого розвитку екологічно орієнтованих моделей землекористування.

3.3. Розвиток екологічно орієнтованих моделей землекористування та органічного виробництва

Екологічно орієнтоване землекористування є одним із ключових напрямів сучасного розвитку аграрного сектору, сформованим на засадах інтеграції економічних, екологічних та соціальних складових сталого розвитку. Його концептуальні положення ґрунтуються на необхідності узгодження інтенсивного використання земельних ресурсів із природною здатністю екосистем до самовідновлення та збереження їх продуктивного потенціалу. На відміну від традиційних моделей господарювання, орієнтованих переважно на отримання короткострокових економічних результатів, сучасний підхід передбачає раціональне використання земельних ресурсів, підтримання екологічної рівноваги агроландшафтів і забезпечення довгострокової стійкості аграрного виробництва [61, с. 25–34].

Методологічною основою екологічно орієнтованого землекористування є системний підхід, відповідно до якого земельні ресурси розглядаються як багатофункціональна природно-економічна система, що поєднує продукційну,

екологічну та соціальну функції. Земельна ділянка оцінюється не ізольовано, а як складова агроландшафту, функціонування якого визначається взаємодією ґрунтових, кліматичних, гідрологічних і біологічних процесів. Такий підхід забезпечує комплексне оцінювання впливу господарської діяльності на стан земельних ресурсів, сприяє формуванню збалансованих моделей їх використання та інтеграції природоохоронних принципів у систему стратегічного управління аграрним виробництвом [168, с. 41–60].

Важливим елементом сучасної концепції є екосистемний підхід, відповідно до якого земельні ресурси виконують не лише виробничу, а й регуляторну, природоохоронну та соціальну функції. Збереження балансу між цими функціями забезпечує підтримання продуктивності агроландшафтів, зниження екологічних ризиків і формування стійких моделей землекористування. Особливого значення набувають принципи превентивності, екологічної рівноваги та довгострокової відповідальності, які передбачають своєчасне виявлення деградаційних процесів, оцінювання екологічних ризиків і впровадження управлінських рішень, спрямованих на збереження родючості ґрунтів та природно-ресурсного потенціалу територій [172, с. 54–63].

Актуальність упровадження екологічно орієнтованих моделей землекористування посилюється поширенням деградаційних процесів, зумовлених інтенсивним використанням земельних ресурсів, порушенням структури сівозмін, надмірним антропогенним навантаженням та змінами клімату. Наслідками таких процесів є зниження природної родючості ґрунтів, розвиток водної та вітрової ерозії, дегуміфікація чорноземів, порушення водного режиму й погіршення агрофізичних властивостей ґрунтового покриву. Для Полтавської області ці проблеми є особливо актуальними, що пов'язано з високою часткою розораних земель, інтенсивною спеціалізацією сільськогосподарського виробництва та значним експлуатаційним навантаженням на чорноземи [14, с. 121–132].

Важливими чинниками деградації залишаються недотримання науково обґрунтованих сівозмін, переважання технічних культур із високим винесенням

поживних речовин, недостатнє внесення органічних добрив і надмірне використання мінеральних добрив та засобів захисту рослин. Сукупний вплив цих факторів зумовлює зниження вмісту гумусу, погіршення біологічної активності ґрунтів, посилення ерозійних процесів і зменшення стійкості агроecosистем. За таких умов першочергового значення набуває впровадження моделей господарювання, орієнтованих не лише на отримання економічного результату, а й на забезпечення відтворення природної родючості земель та збереження їх продуктивного потенціалу.

Одним із найбільш ефективних напрямів реалізації принципів екологічно орієнтованого землекористування є розвиток органічного виробництва, яке базується на відмові від синтетичних агрохімікатів, генетично модифікованих організмів та екологічно небезпечних технологій. Його стратегічною метою є не лише виробництво безпечної продукції, а й відновлення родючості ґрунтів, збереження біорізноманіття, мінімізація негативного впливу на довкілля та підвищення екологічної стійкості агроландшафтів [172, с. 95–97].

Розвиток органічного виробництва в Україні забезпечується удосконаленням законодавчої бази, гармонізацією національних стандартів із вимогами Європейського Союзу, розвитком системи сертифікації та поступовим розширенням державної підтримки. Водночас зростання попиту на органічну продукцію як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках сприяє підвищенню її конкурентоспроможності та формує додаткові можливості для розвитку аграрного бізнесу [135, с. 102–105].

Полтавська область належить до регіонів, що мають значний потенціал розвитку органічного виробництва завдяки сприятливим природно-кліматичним умовам, високій якості чорноземів і сформованому аграрному потенціалу. У регіоні поступово збільшуються площі сертифікованих земель, розширюється виробництво органічних зернових, зернобобових та олійних культур, упроваджуються сучасні технології органічного землеробства, що поєднують екологічну безпеку з економічною ефективністю.

До найбільш результативних агроекологічних технологій належать науково обґрунтовані сівозміни, використання сидеральних культур, мінімальний і нульовий обробіток ґрунту, агролісомеліорація, застосування органічних добрив, біологічних засобів захисту рослин та інших природоорієнтованих технологій. Їх комплексне впровадження забезпечує відновлення родючості ґрунтів, покращення водного режиму, зменшення ерозійних процесів, підвищення біологічної активності ґрунтів і стабілізацію агроландшафтів [168, с. 147–150].

Ефективність екологізації землекористування значною мірою визначається дієвістю інституційних та економічних механізмів підтримки. До них належать державні програми стимулювання органічного виробництва, компенсація витрат на впровадження екологічно безпечних технологій, екологічне оподаткування, сертифікація органічної продукції, розвиток кооперації та розширення каналів збуту екологічно безпечної продукції. Комплексне використання зазначених інструментів сприяє формуванню економічної мотивації до впровадження екологічно орієнтованих моделей господарювання, підвищенню конкурентоспроможності виробників та забезпеченню сталого розвитку сільських територій [172, с. 121–124].

Таким чином, сучасні тенденції розвитку аграрного сектору свідчать, що екологізація землекористування повинна розглядатися не як окремий природоохоронний захід, а як складова стратегічного управління розвитком аграрних підприємств. Поєднання сучасних агроекологічних технологій, органічного виробництва, економічних стимулів та ефективних управлінських механізмів створює передумови для формування конкурентоспроможних моделей господарювання, які забезпечують одночасне досягнення економічних, екологічних і соціальних цілей сталого розвитку.

Практична реалізація зазначених теоретичних положень потребує їх трансформації у конкретні управлінські рішення, орієнтовані на підвищення ефективності використання земельного потенціалу аграрних підприємств. У цьому контексті найбільш перспективним є формування інтегрованих бізнес-

моделей, що поєднують виробництво, переробку та реалізацію органічної продукції в межах єдиного виробничого циклу й забезпечують комплексне впровадження принципів екологічно орієнтованого землекористування. Саме з цією метою в межах дисертаційного дослідження розроблено авторський бізнес-проект виробництва органічної продукції з повним виробничим циклом.

З урахуванням результатів попереднього аналізу ресурсного потенціалу СВК «Батьківщина», економіко-математичного моделювання структури землекористування та сучасних тенденцій розвитку органічного сектору автором запропоновано проект створення інтегрованого органічного виробництва з повним виробничим циклом. Його концепція ґрунтується на принципах вертикальної інтеграції, екологічно орієнтованого землекористування та стратегічного управління доданою вартістю, що забезпечує перехід від реалізації сировини до виробництва конкурентоспроможної органічної продукції глибокої переробки.

На відміну від традиційних моделей організації аграрного виробництва, запропонований проект орієнтований не лише на збільшення обсягів виробництва, а й на комплексне управління всім ланцюгом створення вартості – від вирощування органічної сировини до реалізації готової продукції кінцевому споживачу. Це забезпечує підвищення рівня економічної віддачі земельних ресурсів, диверсифікацію джерел доходів підприємства, зміцнення його конкурентних позицій та створює передумови для довгострокового сталого розвитку. Водночас інтеграція виробничих, переробних, логістичних і маркетингових процесів у межах єдиної системи управління забезпечує узгодженість стратегічних і оперативних управлінських рішень на всіх етапах створення доданої вартості. Такий підхід сприяє підвищенню адаптивності підприємства до змін ринкового середовища, мінімізації виробничих і комерційних ризиків та ефективнішому використанню ресурсного потенціалу. Крім того, реалізація проекту створює організаційно-економічні передумови для формування стійкої бізнес-моделі органічного виробництва, орієнтованої

на довгострокове зростання конкурентоспроможності та інвестиційної привабливості підприємства.

Водночас запропонована модель забезпечує комплексне поєднання виробничих, економічних, екологічних та управлінських складових розвитку підприємства, що дозволяє підвищити результативність використання земельних ресурсів, посилити синергетичний ефект від взаємодії окремих елементів виробничого циклу та сформувати надійну основу для реалізації довгострокової стратегії розвитку органічного виробництва.

Важливою перевагою проекту є його гнучкість щодо адаптації до змін ринкової кон'юнктури, міжнародних вимог до органічного виробництва та сучасних екологічних стандартів, що створює додаткові можливості для розширення виробництва, залучення інвестицій і зміцнення позицій підприємства як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках.

Реалізація запропонованого проекту передбачає використання існуючої матеріально-технічної бази СВК «Батьківщина», її поетапну модернізацію відповідно до вимог органічного виробництва та впровадження сучасних технологій переробки сільськогосподарської продукції. Водночас проект спрямований на відновлення природної родючості ґрунтів, скорочення антропогенного навантаження на агроландшафти, розширення виробництва органічної продукції та підвищення ефективності використання земельного потенціалу підприємства.

Структуру запропонованого авторського проекту створення інтегрованого органічного виробництва на базі СВК «Батьківщина» наведено в табл. 3.10.

Запропонована структура проекту свідчить, що створення інтегрованого органічного виробництва охоплює весь ланцюг формування доданої вартості – від вирощування органічної сировини до реалізації готової продукції кінцевому споживачеві. Запропонована структура проекту свідчить, що створення інтегрованого органічного виробництва охоплює весь ланцюг формування

доданої вартості – від вирощування органічної сировини до реалізації готової продукції кінцевому споживачеві.

Таблиця 3.10

Основні складові авторського проєкту створення інтегрованого органічного виробництва на базі СВК «Батьківщина»

Складова проєкту	Основні заходи	Очікуваний управлінський результат	Очікуваний економічний та екологічний ефект
Органічне рослинництво	Запровадження сертифікованого органічного виробництва, науково обґрунтованих сівозмін, сидерації та біологічних засобів захисту рослин	Формування стабільної сировинної бази органічної продукції	Підвищення родючості ґрунтів, зниження екологічного навантаження, зростання урожайності
Первинна доробка продукції	Очищення, сушіння, сортування та зберігання органічної сировини	Мінімізація втрат продукції та забезпечення її відповідності вимогам сертифікації	Збереження якості продукції та підвищення товарності
Глибока переробка	Виробництво органічного борошна, круп, рослинної олії та іншої продукції	Формування продукції з високою доданою вартістю	Зростання прибутковості та підвищення конкурентоспроможності
Сертифікація та контроль якості	Запровадження міжнародних стандартів органічного виробництва, простежуваність продукції	Підвищення довіри споживачів та забезпечення доступу до зовнішніх ринків	Розширення експортного потенціалу та зміцнення ринкових позицій
Логістика та збут	Формування багатоканальної системи реалізації продукції, розвиток експортних поставок	Диверсифікація каналів збуту та зниження комерційних ризиків	Зростання обсягів реалізації та стабілізація доходів
Управління проєктом	Організаційний супровід, фінансовий моніторинг, цифровий контроль виробничих процесів	Координація реалізації проєкту та управління його ефективністю	Підвищення результативності управління та ефективності використання ресурсів

Джерело: авторська розробка.

На відміну від традиційної моделі, орієнтованої переважно на продаж сировини, запропонований підхід забезпечує поєднання виробничих,

переробних, логістичних та управлінських процесів у межах єдиної системи стратегічного управління підприємством. Це сприяє підвищенню ефективності використання земельних ресурсів, диверсифікації джерел доходів, зростанню доданої вартості виробленої продукції та зміцненню конкурентних позицій виробника на ринку органічної продукції.

Важливою особливістю запропонованого проєкту є його орієнтація на комплексне поєднання економічної результативності з екологічною відповідальністю. Запровадження органічних технологій виробництва, сучасних методів переробки та міжнародних стандартів сертифікації забезпечує не лише підвищення якості продукції, а й відновлення родючості ґрунтів, збереження біорізноманіття, скорочення антропогенного навантаження на агроландшафти та формування позитивного екологічного іміджу підприємства. Водночас комплексне впровадження екологічно безпечних технологій сприяє підвищенню адаптивності виробничої системи до сучасних кліматичних і ринкових викликів, забезпечуючи стабільність функціонування підприємства у довгостроковій перспективі. Реалізація запропонованих заходів створює передумови для збалансованого використання земельного потенціалу підприємства, поєднуючи підвищення економічної ефективності з досягненням стратегічних екологічних цілей. Поєднання екологічних принципів господарювання з сучасними управлінськими підходами створює умови для досягнення синергетичного ефекту, за якого зростання економічної ефективності супроводжується збереженням природно-ресурсного потенціалу та зміцненням конкурентних переваг підприємства.

Для забезпечення ефективної реалізації запропонованого проєкту доцільно розглядати його як взаємопов'язану систему виробничих, організаційних, фінансових і маркетингових процесів, функціонування яких спрямоване на досягнення єдиної стратегічної мети – формування конкурентоспроможного органічного виробництва з повним циклом створення доданої вартості. Взаємозв'язок основних складових запропонованої бізнес-

моделі, їх функціональну послідовність та інтеграцію в єдину систему управління відображено на рис. 3.6.

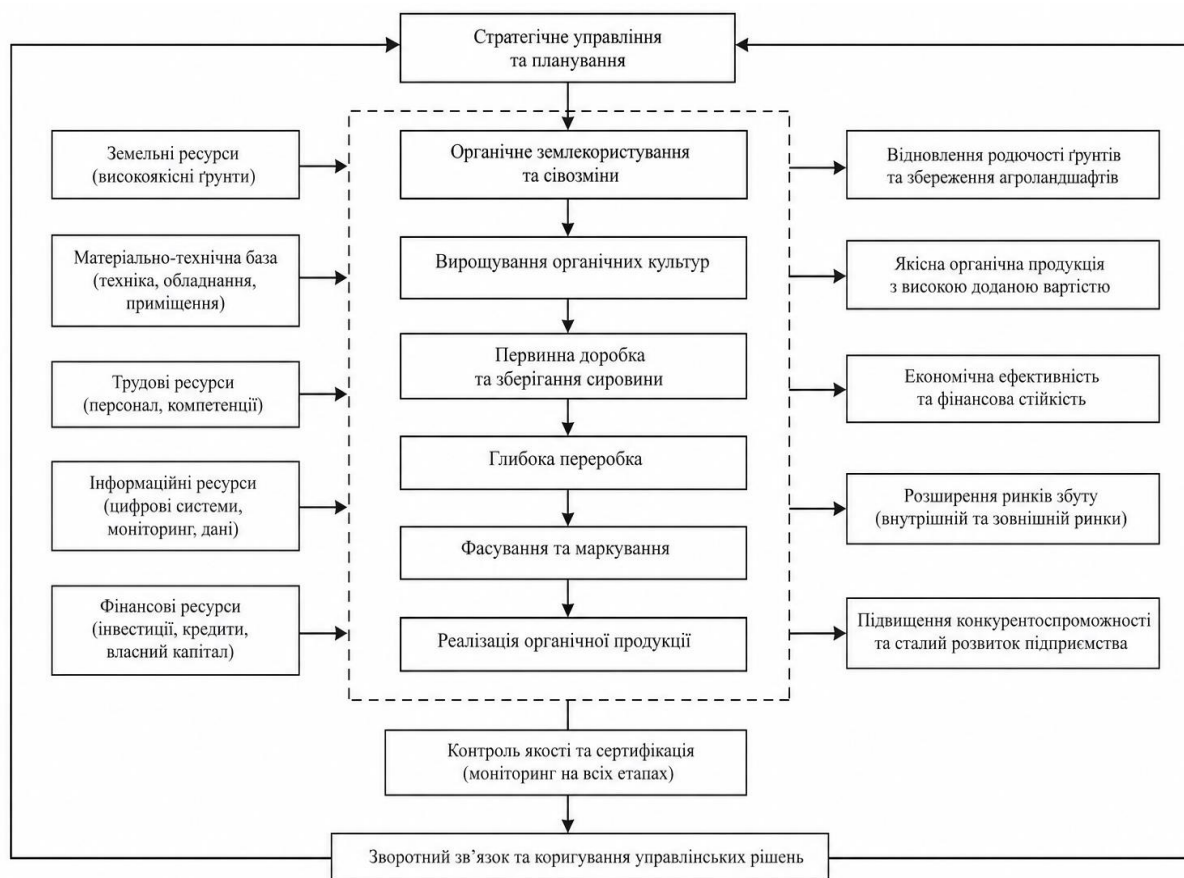

Рис. 3.6. Концептуальна схема функціонування інтегрованого органічного виробництва з повним виробничим циклом

Джерело: авторська розробка.

Концептуальна схема відображає авторський підхід до організації інтегрованого органічного виробництва, у якому всі етапи виробничого циклу взаємопов'язані єдиною системою стратегічного управління. На відміну від традиційної організації виробництва, де окремі процеси функціонують автономно, запропонована модель забезпечує безперервний рух матеріальних, інформаційних та фінансових потоків на всіх етапах створення доданої вартості – від використання земельних ресурсів до реалізації готової органічної продукції.

Ключовою особливістю моделі є інтеграція екологічно орієнтованого землекористування, виробництва органічної сировини, її переробки, системи

сертифікації, маркетингового забезпечення та реалізації продукції в межах єдиного управлінського циклу. Така інтеграція забезпечує узгодженість виробничих, логістичних, фінансових і маркетингових процесів, підвищує обґрунтованість управлінських рішень та сприяє ефективнішому використанню земельного потенціалу підприємства. У результаті створюються передумови для зростання доданої вартості продукції, підвищення економічної ефективності діяльності та зміцнення конкурентних позицій підприємства на ринку органічної продукції. Запропонована модель також забезпечує безперервний інформаційний взаємозв'язок між усіма складовими виробничого циклу, що підвищує оперативність управління та ефективність координації виробничих процесів. Її використання створює умови для своєчасної адаптації виробничої діяльності до змін ринкової кон'юнктури, вимог споживачів і міжнародних стандартів органічного виробництва. Крім того, інтегрований характер моделі сприяє підвищенню інвестиційної привабливості підприємства, забезпечуючи прозорість управлінських процесів, раціональне використання ресурсів і довгострокову стабільність розвитку. Водночас комплексний характер запропонованої моделі забезпечує синхронізацію стратегічного планування, виробничої діяльності та ринкової стратегії підприємства, що підвищує результативність управління органічним виробництвом і створює передумови для його довгострокового сталого розвитку.

Практична реалізація запропонованої бізнес-моделі потребує оцінювання її внутрішніх переваг, можливих обмежень, перспектив розвитку та потенційних ризиків. Комплексне врахування зазначених чинників дає змогу оцінити реалістичність запропонованого проєкту, визначити його стратегічні можливості та сформулювати напрями мінімізації потенційних ризиків під час реалізації. З цією метою виконано стратегічний SWOT-аналіз авторського проєкту створення інтегрованого органічного виробництва на базі СВК «Батьківщина», результати якого наведено в табл. 3.11.

Запропонований SWOT-аналіз свідчить, що реалізація авторського проєкту створення інтегрованого органічного виробництва має достатній

внутрішній потенціал для забезпечення довгострокового розвитку підприємства.

Таблиця 3.11

Стратегічний SWOT-аналіз авторського проєкту створення інтегрованого органічного виробництва на базі СВК «Батьківщина»

Складова SWOT-аналізу	Основні характеристики	Управлінське значення
Сильні сторони (Strengths)	Високий природно-ресурсний потенціал земель; наявність власної матеріально-технічної бази; можливість організації повного виробничого циклу; виробництво продукції з високою доданою вартістю; сприятливі умови для сертифікації органічного виробництва; використання результатів економіко-математичного моделювання структури посівів	Формування стійких конкурентних переваг, підвищення ефективності використання земельних ресурсів та фінансової стійкості підприємства
Слабкі сторони (Weaknesses)	Значна потреба у початкових інвестиціях; тривалий перехідний період до органічного виробництва; необхідність модернізації переробних потужностей; потреба у підготовці персоналу; високі вимоги до сертифікації та контролю якості	Потребують поетапної реалізації проєкту, залучення інвестицій та ефективного управління ризиками
Можливості (Opportunities)	Зростання світового попиту на органічну продукцію; вихід на ринки країн ЄС; розвиток державної підтримки органічного виробництва; залучення міжнародних грантових програм; розвиток електронної комерції; формування власного бренду органічної продукції	Забезпечують розширення ринків збуту, диверсифікацію доходів та підвищення інвестиційної привабливості підприємства
Загрози (Threats)	Кліматичні зміни; коливання світових цін; посилення конкуренції; зміни міжнародних вимог до сертифікації; валютні ризики; нестабільність державної підтримки; зростання логістичних витрат	Потребують постійного моніторингу зовнішнього середовища, диверсифікації ринків та застосування механізмів стратегічного управління ризиками

Джерело: авторська розробка.

Найважливішими конкурентними перевагами є поєднання високого природно-ресурсного потенціалу, наявної матеріально-технічної бази, можливості організації повного виробничого циклу та виробництва продукції з високою доданою вартістю, що створює передумови для підвищення ефективності використання земельних ресурсів, зміцнення фінансової стійкості підприємства та підвищення його конкурентоспроможності.

Водночас результати аналізу свідчать, що успішна реалізація проєкту значною мірою залежить від ефективного управління інвестиційними, технологічними та ринковими ризиками. Саме тому впровадження органічного виробництва доцільно здійснювати поетапно, поєднуючи модернізацію виробничої інфраструктури, розвиток кадрового потенціалу, диверсифікацію джерел фінансування та розширення каналів реалізації продукції. Такий підхід дозволяє мінімізувати можливі ризики на початкових етапах реалізації проєкту та забезпечити поступове досягнення запланованих економічних і екологічних результатів.

Результати SWOT-аналізу також засвідчують, що стратегічний успіх проєкту визначатиметься не лише внутрішніми можливостями підприємства, а й ефективністю використання зовнішніх факторів розвитку, насамперед розширенням експорту, формуванням власного бренду органічної продукції, використанням механізмів державної підтримки та адаптацією до сучасних вимог міжнародного ринку. Комплексне врахування зазначених факторів забезпечує підвищення конкурентоспроможності підприємства, зміцнення його стратегічних позицій у секторі органічного виробництва та розширює можливості для довгострокового інвестиційного розвитку.

Економічна результативність інтегрованого органічного виробництва значною мірою визначається ефективністю сформованої системи реалізації готової продукції. З огляду на сучасні тенденції розвитку ринку органічної продукції, особливого значення набуває формування багатоканальної системи збуту, яка забезпечує диверсифікацію ринкових ризиків, підвищення стабільності грошових надходжень та розширення присутності підприємства як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках. Раціональне поєднання різних каналів реалізації створює умови для стабілізації збутової діяльності, підвищення ефективності маркетингової політики та зміцнення конкурентних переваг виробника органічної продукції. Основні напрями реалізації органічної продукції наведено в табл. 3.12.

Таблиця 3.12

Стратегічні канали реалізації продукції авторського проєкту інтегрованого
органічного виробництва

Канал реалізації	Цільовий сегмент	Основні конкурентні переваги	Очікуваний стратегічний результат
Національні торговельні мережі	Кінцеві споживачі органічної продукції	Широке охоплення внутрішнього ринку, стабільний попит, формування впізнаваності бренду	Зростання обсягів реалізації та зміцнення позицій на внутрішньому ринку
Інтернет-магазин та маркетплейси	Індивідуальні споживачі, сімейні господарства	Прямий контакт зі споживачем, скорочення витрат на посередників, розвиток електронної комерції	Розширення клієнтської бази та підвищення прибутковості продажів
HoReCa (ресторани, кафе, готелі, пекарні)	Заклади громадського харчування	Постачання продукції преміальної якості, довгострокові контракти	Формування стабільних каналів збуту та збільшення частки продукції з високою доданою вартістю
Переробні підприємства та виробники харчових продуктів	Харчова промисловість	Великі обсяги поставок, довгострокове партнерство	Забезпечення стабільного збуту органічної сировини та напівфабрикатів
Експорт до країн Європейського Союзу	Міжнародний ринок органічної продукції	Висока цінова премія, стійкий попит, відповідність міжнародним стандартам	Зростання валютної виручки та підвищення інвестиційної привабливості підприємства
Сільськогосподарські кооперативи та фермерські об'єднання	Регіональні виробники та гуртові покупці	Розширення партнерських зв'язків, розвиток кооперації	Диверсифікація ринків збуту та зниження комерційних ризиків

Джерело: авторська розробка.

Запропонована система реалізації продукції ґрунтується на принципах диверсифікації ринків збуту, що забезпечує зниження залежності підприємства від окремих каналів реалізації та підвищує стійкість його функціонування в умовах нестабільного ринкового середовища. Поєднання внутрішнього ринку, електронної комерції, сегмента HoReCa, співпраці з переробними підприємствами та експортних поставок дозволяє оптимізувати структуру

продажів, мінімізувати комерційні ризики та забезпечити більш ефективне використання виробничого потенціалу.

Особливого значення для реалізації авторського проєкту набуває вихід на ринки країн Європейського Союзу, де попит на сертифіковану органічну продукцію характеризується стійкою тенденцією до зростання. Використання міжнародної сертифікації, формування власного бренду та забезпечення високої якості продукції створюють передумови для збільшення валютних надходжень, зміцнення конкурентних позицій підприємства та розширення можливостей інвестиційного розвитку. Водночас орієнтація на європейський ринок стимулює впровадження сучасних стандартів управління якістю, удосконалення виробничих процесів і підвищення рівня інноваційної активності підприємства. Це сприяє зміцненню його ділової репутації, розширенню міжнародного співробітництва та формуванню довгострокових партнерських відносин із закордонними контрагентами. Одночасно диверсифікація ринків збуту знижує залежність підприємства від кон'юнктурних коливань окремих сегментів ринку, підвищує стабільність фінансово-господарської діяльності та зміцнює його стратегічну стійкість.

Комплексне використання запропонованих каналів реалізації забезпечує формування ефективної маркетингової стратегії, орієнтованої на довгострокове зростання обсягів продажів, підвищення прибутковості діяльності та зміцнення ринкової стійкості підприємства. Поєднання різних каналів збуту дає змогу оперативно реагувати на зміни ринкової кон'юнктури, розширювати коло споживачів і забезпечувати стабільність реалізації органічної продукції. Водночас реалізація проєкту потребує відповідного фінансового забезпечення, що обумовлює необхідність прогностичного оцінювання основних економічних параметрів його впровадження.

З метою визначення економічної доцільності реалізації авторського проєкту виконано прогностичне оцінювання його основних фінансово-економічних показників. Прогноз ґрунтується на поетапному впровадженні виробничих потужностей, використанні наявної матеріально-технічної бази СВК

«Батьківщина», розвитку переробного виробництва та розширенні каналів збуту органічної продукції. Під час прогнозування враховано очікувані зміни структури доходів, витрат, інвестиційних потреб та економічних результатів реалізації інтегрованої моделі органічного виробництва. Узагальнені результати прогнозних розрахунків наведено в табл. 3.13.

Таблиця 3.13

Прогнозна фінансово-економічна оцінка реалізації авторського проєкту інтегрованого органічного виробництва на базі СВК «Батьківщина»

Показник	Прогнозне значення	Управлінське значення	Очікуваний стратегічний результат
Загальний обсяг початкових інвестицій	1,2–1,5 млн євро	Формування виробничої, переробної та логістичної інфраструктури	Створення повного виробничого циклу органічного виробництва
Річний дохід від реалізації продукції	0,9–1,3 млн євро	Забезпечення стабільного грошового потоку	Зростання фінансової стійкості підприємства
Частка операційних витрат	55–65 % доходу	Контроль собівартості виробництва	Підвищення ефективності використання виробничих ресурсів
EBITDA-маржа	25–35 %	Оцінювання операційної ефективності проєкту	Формування достатнього рівня прибутковості діяльності
Термін окупності інвестицій	4–6 років	Визначення інвестиційної привабливості	Зменшення інвестиційних ризиків та забезпечення фінансової стабільності
Частка продукції глибокої переробки	45–55 %	Збільшення доданої вартості продукції	Зростання прибутку та конкурентоспроможності підприємства
Очікувана рентабельність виробництва	18–28 %	Підвищення економічної ефективності діяльності	Забезпечення довгострокового розвитку підприємства

Прогнозні розрахунки свідчать, що реалізація запропонованого авторського проєкту є економічно доцільною та підтверджує ефективність переходу до моделі інтегрованого органічного виробництва з повним виробничим циклом. Поєднання виробництва органічної сировини, її переробки та реалізації готової продукції дозволяє істотно збільшити додану вартість, підвищити прибутковість господарської діяльності та більш раціонально використовувати земельний потенціал підприємства.

Важливою перевагою запропонованої фінансової моделі є використання наявної матеріально-технічної бази СВК «Батьківщина», що дає змогу скоротити обсяг початкових інвестицій, знизити фінансові ризики та прискорити вихід проєкту на операційну прибутковість. Одночасно розвиток власних переробних потужностей сприятиме збільшенню частки продукції з високою доданою вартістю, що позитивно впливатиме на фінансові результати діяльності підприємства. У сукупності це формує передумови для стабільного нарощування фінансового потенціалу підприємства та підвищення його інвестиційної привабливості.

Отримані результати підтверджують, що запропонована модель органічного виробництва забезпечує не лише економічний ефект, а й створює передумови для підвищення інвестиційної привабливості підприємства, зміцнення його конкурентних позицій та довгострокової фінансової стійкості. Разом із тим оцінювання ефективності реалізації проєкту не може обмежуватися лише фінансовими показниками, оскільки кінцеві результати його впровадження визначаються також екологічними наслідками використання земельних ресурсів. Саме комплексне поєднання економічних і екологічних результатів характеризує рівень ефективності екологічно орієнтованого землекористування.

Ефективність авторського проєкту доцільно оцінювати на основі інтеграції економічних та екологічних критеріїв, що дозволяє комплексно визначити його вплив на результативність використання земельних ресурсів, фінансову стійкість підприємства та забезпечення принципів сталого розвитку. Такий підхід дає можливість оцінити не лише короткострокові економічні результати, а й довгострокові екологічні переваги, які формуються внаслідок упровадження органічного виробництва. Інтегральне оцінювання також дає змогу визначити ступінь узгодженості економічних інтересів підприємства із завданнями охорони земельних ресурсів, відтворення родючості ґрунтів і забезпечення екологічної безпеки аграрного виробництва.

З цією метою виконано прогнозне оцінювання економіко-екологічної результативності реалізації авторського проєкту інтегрованого органічного виробництва. Оцінювання здійснювалося з урахуванням очікуваних змін у стані земельних ресурсів, економічній ефективності виробництва та результативності використання природно-ресурсного потенціалу підприємства. Результати прогнозних розрахунків відображають комплексний вплив реалізації проєкту на економічні, екологічні та управлінські параметри функціонування підприємства. Узагальнені результати прогнозного оцінювання наведено в табл. 3.14.

Таблиця 3.14

Прогнозна оцінка економіко-екологічної результативності реалізації
авторського проєкту інтегрованого органічного виробництва

Показник	Очікувана зміна	Управлінський результат	Стратегічний ефект
Родючість ґрунтів	підвищення	Відновлення природного потенціалу земель	Формування довгострокової продуктивності землекористування
Вміст органічної речовини (гумусу)	зростання	Поліпшення агрохімічного стану ґрунтів	Збереження родючості земель
Використання мінеральних добрив	скорочення	Зменшення антропогенного навантаження	Підвищення екологічної безпеки виробництва
Використання засобів захисту рослин	істотне скорочення	Зниження хімічного навантаження	Поліпшення екологічного стану агроландшафтів
Біорізноманіття агроєкосистем	підвищення	Відновлення природних екологічних процесів	Посилення екологічної стійкості територій
Додана вартість продукції	зростання	Розширення переробки органічної продукції	Збільшення прибутковості підприємства
Експортний потенціал	підвищення	Розширення міжнародних ринків збуту	Зміцнення конкурентоспроможності підприємства
Інтегральний результат	комплексний позитивний ефект	Узгодження економічних та екологічних цілей розвитку	Забезпечення сталого розвитку землекористування

Джерело: авторська розробка.

Результати прогностного оцінювання свідчать, що реалізація авторського проєкту сприятиме досягненню комплексного економічного та екологічного ефекту, який формується завдяки інтеграції сучасних органічних технологій, розвитку власної переробки та впровадженню принципів екологічно орієнтованого землекористування. На відміну від традиційної моделі господарювання, запропонований підхід спрямований не лише на підвищення прибутковості виробництва, а й на відновлення природної родючості ґрунтів, збереження агроландшафтів і забезпечення довгострокової ефективності використання земельних ресурсів.

Особливе значення має поєднання економічних результатів із позитивними екологічними змінами. Скорочення використання агрохімікатів, підвищення вмісту органічної речовини в ґрунті, стабілізація сівозмін та зростання біорізноманіття сприятимуть відновленню природного потенціалу земель, підвищенню екологічної стійкості агроєкосистем і поліпшенню якісного стану ґрунтового покриву. Одночасно розвиток власної переробки органічної продукції та розширення експортної діяльності створять умови для збільшення доданої вартості, зміцнення фінансової стійкості підприємства та підвищення його конкурентних переваг.

Комплексна оцінка результативності підтверджує, що запропонований проєкт є ефективним інструментом реалізації стратегічних напрямів екологічно орієнтованого розвитку СВК «Батьківщина» та може бути рекомендований для впровадження на інших аграрних підприємствах із подібними природно-економічними умовами. Практична реалізація запропонованих підходів забезпечує збалансоване поєднання економічної ефективності, екологічної безпеки та раціонального використання земельного потенціалу, що відповідає сучасним принципам сталого розвитку аграрного сектору.

У довгостроковій перспективі результативність реалізації проєкту визначатиметься не лише досягнутими економічними та екологічними показниками, а й рівнем його фінансової стійкості.

Ефективність реалізації авторського проєкту інтегрованого органічного виробництва доцільно оцінювати не лише за досягнутими фінансовими показниками, а й за динамікою формування його економічної результативності на різних етапах впровадження. Такий підхід дозволяє простежити послідовність переходу від інвестиційної стадії до стабільного функціонування виробництва, оцінити взаємозв'язок між обсягами здійснених організаційно-технологічних заходів та очікуваними економічними результатами, а також визначити стратегічні перспективи розвитку підприємства. Поетапне прогнозування забезпечує можливість своєчасного коригування управлінських рішень, оптимізації використання ресурсів і мінімізації ризиків реалізації проєкту. Результати такого прогнозування є інформаційною основою для оцінювання економічної ефективності авторського проєкту в довгостроковій перспективі. З цією метою виконано прогнозне оцінювання динаміки економічної результативності реалізації авторського проєкту інтегрованого органічного виробництва, результати якого наведено в табл. 3.15.

Таблиця 3.15

Прогнозна динаміка економічної результативності реалізації авторського проєкту інтегрованого органічного виробництва

Етап реалізації	Період	Основні результати	Очікувана рентабельність	Стратегічний ефект
Інвестиційний	1 рік	Створення виробничої та переробної інфраструктури	2–5 %	Формування матеріальної бази
Перехідний	2 рік	Сертифікація органічного виробництва	6–10 %	Завершення адаптації виробництва
Розвиток	3–4 роки	Нарощування обсягів виробництва і переробки	12–18 %	Зростання доданої вартості
Стабілізація	5–6 років	Розширення експорту та збуту	18–28 %	Досягнення стійкої прибутковості
Довгостроковий розвиток	після 6 року	Масштабування виробництва	понад 28 %	Посилення конкурентних переваг

Результати прогнозного оцінювання свідчать, що реалізація авторського проєкту характеризується послідовним зростанням економічної

результативності в міру завершення окремих етапів його впровадження. Найнижчий рівень рентабельності прогнозується на інвестиційному етапі, що зумовлено необхідністю створення виробничої та переробної інфраструктури, проведення сертифікації органічного виробництва та здійснення значних капіталовкладень. Водночас уже на наступних етапах очікується поступове підвищення ефективності функціонування підприємства завдяки освоєнню виробничих потужностей, збільшенню обсягів переробки та розширенню ринків реалізації органічної продукції.

Особливе значення має етап стабілізації, на якому прогнозується досягнення оптимального співвідношення між виробничими витратами, доходами та рівнем доданої вартості продукції. Саме на цьому етапі формуються найбільш сприятливі умови для зміцнення фінансової стійкості підприємства, підвищення його інвестиційної привабливості та формування довгострокових конкурентних переваг на ринку органічної продукції.

Загалом результати прогнозування підтверджують, що запропонована модель інтегрованого органічного виробництва забезпечує поступове зростання рентабельності діяльності, підвищення ефективності використання земельного потенціалу, розвиток власної переробки та створення продукції з високою доданою вартістю. Отримані результати свідчать про практичну доцільність реалізації авторського проєкту як інструменту стратегічної модернізації системи екологічно орієнтованого землекористування та переходу до сталих моделей розвитку аграрного підприємства.

Запропонований бізнес-проєкт є практичною реалізацією результатів проведеного дослідження та демонструє можливість ефективного поєднання організаційно-економічних, виробничих і природоохоронних інструментів управління в межах єдиної моделі сталого розвитку. Його впровадження забезпечує перехід від переважно сировинної моделі господарювання до виробництва конкурентоспроможної органічної продукції з високою доданою вартістю, максимально використовуючи природно-ресурсний потенціал

підприємства, наявну матеріально-технічну базу та можливості розвитку органічного виробництва.

Водночас практична реалізація екологічно орієнтованої моделі землекористування потребує наукового обґрунтування оптимальної виробничої структури підприємства. З цією метою у дисертаційному дослідженні застосовано економіко-математичне моделювання, яке дозволяє комплексно врахувати виробничі, економічні, ресурсні та екологічні чинники під час прийняття стратегічних управлінських рішень.

На відміну від традиційних підходів, орієнтованих переважно на максимізацію економічного результату, запропонована економіко-математична модель забезпечує одночасне досягнення економічної ефективності, екологічної безпеки та довгострокової стійкості розвитку аграрного підприємства.

Запропоновану економіко-математичну модель апробовано на матеріалах аграрних підприємств Полтавської області, а її практичну реалізацію та прогнозні розрахунки виконано на прикладі СВК «Батьківщина». При побудові моделі враховано особливості спеціалізації підприємства, структуру земельних угідь, систему сівозмін, ресурсне забезпечення, екологічні обмеження землекористування та вимоги до забезпечення стабільної прибутковості виробництва. Основною метою моделювання є визначення такої виробничої структури, яка забезпечує найбільш ефективне використання земельних ресурсів за умови дотримання принципів екологічної збалансованості.

Критерієм оптимальності моделі визначено максимізацію прибутку підприємства за одночасного дотримання екологічних і ресурсних обмежень:

$$F(x) \rightarrow \max [f_0] \quad (3.1)$$

де $F(x)$ – функція сукупного прибутку аграрного підприємства, сформованого в результаті виробництва та реалізації продукції рослинництва і тваринництва.

Система обмежень моделі охоплює взаємопов'язані ресурсно-земельний, виробничий, тваринницький, екологічний та економічний блоки, що забезпечують комплексне врахування особливостей функціонування аграрного

підприємства. Ресурсно-земельний блок визначає допустимі параметри використання земельних угідь, оптимальне співвідношення посівних площ і можливість застосування повторних та післяукісних посівів:

$$\sum x_j \leq B_i \quad (3.2)$$

$$x_p \leq x_{p^*} \quad (3.3)$$

Виробничий блок забезпечує визначення обсягів виробництва продукції, формування насінневих, страхових і кормових фондів та розрахунок товарної продукції:

$$Q_i = \sum a_{ij} x_j \quad (3.4)$$

$$Q_i \geq N_i + S_i + K_i + T_i \quad (3.5)$$

Тваринницький блок моделі встановлює відповідність між обсягами виробництва кормів і потребами галузі тваринництва, забезпечуючи оптимізацію структури поголів'я та виробництва продукції:

$$\sum d_{ij} x_j \geq b_{ih} x_h \quad (3.6)$$

Особливістю запропонованої моделі є інтеграція екологічних показників у процес оптимізації виробничої структури. При моделюванні враховуються баланс гумусу, компенсація втрат поживних речовин, використання органічних добрив, сидеральних культур та інші показники, що характеризують екологічну стійкість землекористування

$$\sum \beta_{ij}^{\text{нак}} x_j - \sum \beta_{ij}^{\text{втр}} x_j \geq 0 \quad (3.7)$$

$$B_i^{\text{комп}} \geq B_i^{\text{втр}} \quad (3.8)$$

$$B_i^{\text{орг}} \geq \sum \beta_{ij}^{\text{орг}} x_j \quad (3.9)$$

Економічний блок моделі дозволяє визначити сукупні виробничі витрати, доходи від реалізації продукції та оцінити інтегральні показники економічної ефективності:

$$C = \sum q_{ij} x_j + \sum q_{hj} x_{hj} \quad (3.10)$$

$$R = \sum P_t T_t \quad (3.11)$$

Обов'язковою умовою побудови моделі є невід'ємність усіх змінних:

$$x_j \geq 0 \quad (3.12)$$

Запропонована економіко-математична модель забезпечує комплексне поєднання економічних інтересів аграрного підприємства з вимогами екологічно безпечного використання земельних ресурсів. Її застосування дозволяє обґрунтувати оптимальну виробничу структуру, підвищити ефективність використання земельного потенціалу, мінімізувати прояви деградаційних процесів та сформулювати організаційно-економічні передумови для довгострокового сталого розвитку підприємства.

Практична апробація моделі на матеріалах СВК «Батьківщина» підтвердила можливість комплексного врахування економічних, виробничих, ресурсних та екологічних чинників під час обґрунтування стратегічних управлінських рішень. Результати моделювання засвідчили, що максимальна економічна ефективність досягається за умови оптимізації структури посівних площ, удосконалення системи сівозмін, збільшення частки органічного виробництва та розвитку власної переробки сільськогосподарської продукції. Водночас запропонований методичний підхід дозволяє оцінювати альтернативні варіанти використання земельних ресурсів, прогнозувати економічні наслідки зміни виробничої структури та обирати найбільш результативну модель розвитку аграрного підприємства.

З метою узагальнення результатів проведеного економіко-математичного моделювання та оцінювання економічної доцільності реалізації авторського проєкту виконано комплексне прогнозне оцінювання його основних фінансово-економічних показників. Прогноз ґрунтується на поетапному розвитку інтегрованого органічного виробництва, використанні наявної матеріально-технічної бази СВК «Батьківщина», створенні власних переробних потужностей, розширенні каналів реалізації продукції та збільшенні частки продукції з високою доданою вартістю. Оцінювання здійснювалося шляхом порівняння базових показників діяльності підприємства із прогнозними результатами після реалізації запропонованого проєкту. Узагальнені результати прогнозних розрахунків наведено в табл. 3.16.

Таблиця 3.16

Комплексна прогнозна оцінка економічної ефективності реалізації авторського
проєкту інтегрованого органічного виробництва

Показник	До впровадження	Після впровадження	Відхилення	Управлінський ефект
Річний дохід, млн євро	0,72	1,18	+63,9 %	Зростання обсягів реалізації та доходності виробництва
Частка продукції глибокої переробки, %	12	50	+38 в.п.	Формування продукції з високою доданою вартістю
EBITDA-маржа, %	18	30	+12 в.п.	Підвищення операційної ефективності діяльності
Рентабельність виробництва, %	15	24	+9 в.п.	Зростання прибутковості підприємства
Частка операційних витрат у доході, %	68	58	–10 в.п.	Оптимізація виробничих витрат
Експорт органічної продукції, % загального обсягу реалізації	8	35	+27 в.п.	Диверсифікація ринків збуту
Термін окупності інвестицій, років	–	4,8	–	Забезпечення інвестиційної привабливості проєкту
Загальний обсяг інвестицій, млн євро	–	1,2–1,5	–	Створення виробничої та переробної інфраструктури

Джерело: авторська розробка.

Результати прогнозних розрахунків свідчать, що реалізація запропонованого авторського проєкту забезпечує істотне підвищення економічної результативності функціонування підприємства. Найбільший ефект прогнозується за рахунок збільшення частки продукції глибокої переробки, розширення експорту органічної продукції та підвищення рентабельності виробництва. Зростання річного доходу майже на дві третини, збільшення частки продукції глибокої переробки до 50 % і підвищення показника EBITDA-маржі до 30 % свідчать про формування більш ефективної моделі господарювання, орієнтованої на створення високої доданої вартості.

Водночас скорочення частки операційних витрат у структурі доходу підтверджує підвищення ефективності використання виробничих ресурсів, а прогнозований термін окупності інвестицій характеризує запропонований проєкт як економічно доцільний та інвестиційно привабливий.

Отримані результати підтверджують, що запропонована модель інтегрованого органічного виробництва забезпечує не лише зростання основних фінансово-економічних показників, а й створює передумови для зміцнення конкурентних позицій підприємства на внутрішньому та зовнішньому ринках. Розвиток власної переробки, диверсифікація каналів реалізації та збільшення частки експорту органічної продукції формують стійкі джерела довгострокового економічного зростання й підвищують адаптивність підприємства до змін ринкового середовища.

Комплексна оцінка ефективності авторського проєкту не обмежується економічними показниками, оскільки його реалізація спрямована також на досягнення довгострокових екологічних і управлінських результатів. Саме інтеграція економічних, екологічних та управлінських критеріїв дозволяє всебічно оцінити результативність запропонованої моделі розвитку підприємства та визначити її відповідність принципам сталого землекористування. Такий підхід забезпечує комплексне врахування взаємозв'язку між ефективністю використання земельних ресурсів, станом природного середовища та якістю стратегічного управління розвитком підприємства. Крім того, інтегральне оцінювання створює інформаційно-аналітичне підґрунтя для своєчасного коригування управлінських рішень, спрямованих на підвищення економічної результативності та екологічної безпеки виробництва. Водночас узагальнення отриманих результатів дозволяє визначити стратегічні напрями подальшого вдосконалення системи управління органічним виробництвом і забезпечення довгострокової конкурентоспроможності підприємства. З цією метою виконано інтегральне прогнозне оцінювання впливу запропонованого проєкту на ефективність використання земельних ресурсів, екологічний стан агроландшафтів та

результативність стратегічного управління підприємством. Узагальнені результати наведено в табл. 3.17.

Таблиця 3.17

Інтегральна прогнозна оцінка економічних, екологічних та управлінських результатів реалізації авторського проєкту інтегрованого органічного виробництва

Показник	До впровадження	Після впровадження	Відхилення	Стратегічний результат
Рентабельність виробництва, %	15	24	+9 в.п.	Підвищення фінансової стійкості підприємства
Частка продукції глибокої переробки, %	12	50	+38 в.п.	Зростання доданої вартості продукції
Вміст гумусу в ґрунті, %	4,18	4,32	+0,14	Відновлення родючості ґрунтів
Використання мінеральних добрив, % до базового рівня	100	72	-28 %	Зниження антропогенного навантаження
Частка площ із науково обґрунтованими сівозмінами, %	68	100	+32 в.п.	Стабілізація структури землекористування
Біологічне удобрення (сидерація), % площ	14	46	+32 в.п.	Поліпшення екологічного стану земель
Частка експортної продукції, %	8	35	+27 в.п.	Розширення міжнародної присутності підприємства
Інтегральний рівень ефективності проєкту	1,00	1,34	+34 %	Комплексний економічний, екологічний та управлінський ефект

Джерело: авторська розробка.

Комплексний аналіз результатів, наведених у табл. 3.16–3.17, свідчить, що реалізація авторського проєкту забезпечує не лише підвищення економічної ефективності виробництва, а й формує стійкі передумови для екологічно безпечного використання земельних ресурсів та вдосконалення системи

стратегічного управління підприємством. Досягнення прогнозованих результатів обумовлене поєднанням органічних технологій виробництва, розвитку власної переробки, диверсифікації каналів збуту та впровадження сучасних управлінських підходів до використання земельного потенціалу. Інтегральний показник ефективності проєкту, який прогнозується на рівні 1,34, підтверджує досягнення комплексного позитивного економічного, екологічного та управлінського ефекту від реалізації запропонованих заходів.

Запропонований методичний підхід підтверджує, що ефективність екологічно орієнтованого землекористування визначається не окремими технологічними або економічними рішеннями, а їх інтеграцією у єдину систему стратегічного управління. Саме взаємозв'язок виробничих, економічних, екологічних і управлінських складових забезпечує досягнення синергетичного ефекту, який проявляється у підвищенні продуктивності земель, зміцненні фінансової стійкості підприємства, відновленні природної родючості ґрунтів та зростанні конкурентоспроможності органічної продукції на внутрішньому й зовнішньому ринках. Такий підхід створює основу для формування довгострокових конкурентних переваг аграрних підприємств та підвищує їх адаптивність до сучасних економічних і екологічних викликів.

Комплексне узагальнення результатів проведеного дослідження підтверджує, що розвиток екологічно орієнтованих моделей землекористування є одним із ключових напрямів підвищення ефективності функціонування сучасних аграрних підприємств та забезпечення довгострокової стійкості аграрного виробництва. На відміну від традиційних підходів, які передбачають переважно досягнення економічних результатів, запропонований методичний підхід ґрунтується на інтеграції економічних, екологічних і управлінських складових у єдину систему стратегічного управління сільськогосподарським землекористуванням.

Проведене економіко-математичне моделювання підтвердило, що оптимізація виробничої структури аграрного підприємства повинна здійснюватися з урахуванням не лише економічної ефективності виробництва, а

й необхідності забезпечення відтворення родючості ґрунтів, раціонального використання земельних ресурсів, дотримання науково обґрунтованих сівозмін та мінімізації деградаційних процесів. Саме комплексне врахування виробничих, ресурсних, економічних та екологічних обмежень дозволяє сформувати найбільш ефективну модель використання земельного потенціалу підприємства. Практична апробація моделі на прикладі СВК «Батьківщина» підтвердила її прикладну цінність і можливість використання як інструменту підтримки стратегічного управління розвитком землекористування.

Практичним результатом проведеного дослідження стало розроблення авторського бізнес-проєкту інтегрованого органічного виробництва, який забезпечує реалізацію принципів екологічно орієнтованого землекористування шляхом поєднання виробництва органічної сировини, її переробки, сертифікації, формування власного бренду та реалізації готової продукції в межах єдиного виробничо-управлінського циклу. На відміну від традиційної сировинної моделі господарювання, запропонований проєкт орієнтований на формування продукції з високою доданою вартістю, диверсифікацію джерел доходів підприємства та розширення його експортного потенціалу. Реалізація запропонованої бізнес-моделі забезпечує узгодження економічних інтересів підприємства із завданнями охорони земельних ресурсів та екологізації аграрного виробництва.

Виконані прогностичні розрахунки підтверджують економічну доцільність реалізації запропонованих проєктних рішень та їх позитивний вплив на результативність використання земельних ресурсів. Очікуване підвищення рентабельності виробництва, збільшення частки продукції глибокої переробки, розширення експортної діяльності, відновлення родючості ґрунтів, скорочення антропогенного навантаження на агроландшафти та підвищення ефективності стратегічного управління свідчать про досягнення комплексного економічного, екологічного й управлінського ефекту. Це підтверджує, що екологізація землекористування виступає не лише інструментом охорони земельних

ресурсів, а й важливим чинником підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств.

Запропоновані методичні положення, економіко-математична модель та авторський бізнес-проект можуть бути використані аграрними підприємствами Полтавської області та інших регіонів України під час розроблення стратегій розвитку землекористування, обґрунтування напрямів переходу до органічного виробництва, формування інвестиційних програм і вдосконалення системи стратегічного управління земельними ресурсами. Їх практичне впровадження сприятиме підвищенню ефективності використання земельного потенціалу, зміцненню фінансової стійкості підприємств, забезпеченню екологічної безпеки агроландшафтів та реалізації цілей сталого розвитку аграрного сектору. Універсальність запропонованих підходів створює можливості для їх адаптації до різних природно-економічних умов і використання під час формування регіональної політики сталого розвитку землекористування.

Таким чином, результати проведеного дослідження свідчать, що розвиток екологічно орієнтованих моделей землекористування та органічного виробництва повинен розглядатися як стратегічний напрям модернізації системи управління сільськогосподарським землекористуванням. Запропонований комплекс методичних, організаційно-економічних і проектних рішень забезпечує формування сучасної моделі управління земельними ресурсами, заснованої на збалансованому поєднанні економічної ефективності, екологічної відповідальності та соціальної результативності, що створює необхідне науково-практичне підґрунтя для підвищення конкурентоспроможності аграрного виробництва та забезпечення його довгострокового сталого розвитку. Отримані результати логічно завершують дослідження розвитку екологічно орієнтованих моделей землекористування й органічного виробництва та підтверджують доцільність їх використання як важливої складової стратегічного управління сталим розвитком сільськогосподарського землекористування.

Висновки до розділу 3

У результаті проведеного дослідження удосконалено концептуальні засади стратегічного управління сталим розвитком сільськогосподарського землекористування, які, на відміну від існуючих підходів, ґрунтуються на інтеграції економічної, екологічної, соціальної та управлінської складових у єдину систему стратегічного менеджменту. Запропонований підхід забезпечує формування довгострокових управлінських орієнтирів розвитку аграрних підприємств, підвищення ефективності використання земельного потенціалу та узгодження економічних інтересів із вимогами екологічної безпеки й принципами сталого розвитку.

Обґрунтовано організаційно-управлінський механізм реалізації стратегії сталого розвитку сільськогосподарського землекористування, який передбачає комплексне використання інструментів стратегічного планування, ризик-орієнтованого управління, моніторингу результативності та оцінювання ефективності управлінських рішень. Його застосування створює передумови для підвищення адаптивності системи управління до змін внутрішнього й зовнішнього середовища та забезпечує результативніше використання природно-ресурсного потенціалу підприємств.

Доведено, що стратегічне управління сталим розвитком землекористування повинно розглядатися як безперервний процес формування, реалізації та коригування управлінських рішень, спрямованих на забезпечення економічної ефективності, екологічної стійкості та довгострокової конкурентоспроможності аграрних підприємств. Це створює методичне підґрунтя для подальшого вдосконалення системи менеджменту земельних ресурсів відповідно до сучасних викликів розвитку аграрного сектору.

Обґрунтовано доцільність упровадження цифрових технологій у систему управління сільськогосподарським землекористуванням як одного з ключових напрямів її стратегічної модернізації. На відміну від традиційних підходів, цифрові технології розглядаються не як окремі технічні рішення, а як інтегровані елементи системи стратегічного менеджменту, що забезпечують

підвищення якості інформаційно-аналітичного забезпечення, оперативності прийняття управлінських рішень та ефективності використання земельних ресурсів.

Розроблено авторські цифрові проєктні рішення «Digital Agro-Poltava», «AgroLand Control» та «Smart Land Poltava», реалізація яких забезпечує інтеграцію геоінформаційних технологій, дистанційного моніторингу, цифрових платформ, аналітичних сервісів, технологій Big Data та інструментів підтримки управлінських рішень у єдину цифрову систему управління землекористуванням. Їх практичне впровадження сприяє підвищенню продуктивності земель, скороченню виробничих витрат, зміцненню фінансової стійкості аграрних підприємств та зниженню екологічного навантаження на агроландшафти.

Результати прогностичного оцінювання підтвердили, що цифрова трансформація управління землекористуванням забезпечує комплексний економічний, екологічний та управлінський ефект, який проявляється у підвищенні ефективності використання земельного потенціалу, удосконаленні системи стратегічного планування, посиленні конкурентних переваг аграрних підприємств і створенні організаційних передумов для реалізації цілей сталого розвитку.

Удосконалено методичний підхід до формування екологічно орієнтованої моделі землекористування шляхом застосування економіко-математичного моделювання, яке забезпечує комплексне врахування виробничих, ресурсних, економічних та екологічних обмежень під час обґрунтування оптимальної структури виробництва. Практична апробація моделі на прикладі СВК «Батьківщина» підтвердила можливість підвищення ефективності використання земельних ресурсів за одночасного забезпечення відтворення родючості ґрунтів і мінімізації деградаційних процесів.

Розроблено авторський бізнес-проєкт створення інтегрованого органічного виробництва з повним виробничим циклом, який поєднує виробництво органічної сировини, її переробку, сертифікацію, логістичне

забезпечення, маркетинг і реалізацію продукції в межах єдиної системи стратегічного управління. На відміну від традиційної моделі господарювання, запропонований підхід забезпечує формування продукції з високою доданою вартістю, диверсифікацію джерел доходів, підвищення інвестиційної привабливості та зміцнення конкурентних позицій підприємства.

Комплексне прогнозне оцінювання результатів реалізації авторського проєкту підтвердило його економічну доцільність, екологічну ефективність і практичну можливість впровадження. Очікуване зростання рентабельності виробництва, збільшення частки продукції глибокої переробки, розширення експортної діяльності, підвищення ефективності використання земельного потенціалу, відновлення родючості ґрунтів і вдосконалення системи стратегічного управління свідчать, що запропонований комплекс методичних, цифрових, організаційно-економічних та проєктних рішень формує цілісну модель управління сталим розвитком сільськогосподарського землекористування, яка може бути використана аграрними підприємствами при розробленні стратегій розвитку та переході до екологічно орієнтованого й конкурентоспроможного виробництва.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано нове вирішення актуального наукового завдання, яке полягає у розвитку теоретико-методологічних засад, удосконаленні науково-методичних підходів та розробленні практичних рекомендацій щодо стратегічного управління сталим розвитком сільськогосподарського землекористування. Проведене дослідження дало змогу сформувати цілісну систему наукових положень, що забезпечує інтеграцію економічних, екологічних, соціальних, інституційних, цифрових і проєктно-орієнтованих механізмів управління земельними ресурсами. Отримані результати підтвердили досягнення поставленої мети, виконання визначених завдань та дали підстави сформулювати такі висновки.

Доведено, що сучасний розвиток аграрного сектору потребує переходу від переважно функціонального управління земельними ресурсами до стратегічного управління сталим розвитком сільськогосподарського землекористування, яке забезпечує збалансоване поєднання економічних, екологічних, соціальних, інституційних і цифрових складових управління. На основі узагальнення теоретичних положень економічної теорії, стратегічного менеджменту, концепції сталого розвитку та сучасних підходів до управління земельними ресурсами обґрунтовано концепцію стратегічного управління сталим розвитком сільськогосподарського землекористування, яка визначає стратегічні орієнтири формування, реалізації та коригування управлінських рішень відповідно до сучасних викликів розвитку аграрного сектору. Практична реалізація запропонованої концепції створює теоретико-методологічну основу для підвищення ефективності управління аграрними підприємствами та забезпечення довгострокової конкурентоспроможності їх землекористування.

Обґрунтовано, що ефективне стратегічне управління сталим розвитком сільськогосподарського землекористування повинно здійснюватися на основі інтегрованої системи управління, яка забезпечує взаємодію концептуальних,

організаційно-управлінських, цифрових, інформаційно-аналітичних, економіко-математичних та проєктних інструментів у межах єдиного управлінського циклу. Запропонована інтегрована система дозволяє поєднати стратегічне планування, моніторинг, оцінювання результативності, прогнозування та адаптивне коригування управлінських рішень, що підвищує якість управління земельними ресурсами, забезпечує своєчасне реагування на зміни внутрішнього й зовнішнього середовища та сприяє реалізації принципів сталого розвитку в діяльності аграрних підприємств.

Обґрунтовано, що підвищення результативності стратегічного управління сталим розвитком сільськогосподарського землекористування потребує вдосконалення організаційно-управлінського механізму його реалізації шляхом інтеграції процедур стратегічного планування, ризик-орієнтованого управління, цифрового моніторингу, контролінгу, оцінювання досягнення стратегічних цілей та адаптивного коригування управлінських рішень. На відміну від існуючих механізмів, запропонований підхід забезпечує безперервність управлінського циклу, підвищує адаптивність системи менеджменту до змін ринкового та інституційного середовища, сприяє більш раціональному використанню земельного потенціалу та створює організаційні передумови для довгострокового розвитку аграрних підприємств.

Обґрунтовано, що комплексне оцінювання ефективності управління сталим розвитком сільськогосподарського землекористування повинно здійснюватися на основі інтегрованого врахування економічної, екологічної, соціальної та управлінської складових результативності. Запропонований методичний підхід, на відміну від існуючих, передбачає використання системи взаємопов'язаних показників та інтегрального показника стратегічної результативності, що дозволяє комплексно оцінювати рівень ефективності управління землекористуванням, визначати критичні фактори впливу, своєчасно виявляти стратегічні ризики та обґрунтовувати напрями підвищення результативності управлінських рішень. Практичне застосування запропонованого підходу сприяє підвищенню об'єктивності оцінювання, якості

інформаційно-аналітичного забезпечення менеджменту та ефективності реалізації стратегій сталого розвитку аграрних підприємств.

Встановлено, що сучасна система управління сільськогосподарським землекористуванням потребує якісно нового рівня інформаційно-аналітичного забезпечення, що обумовлює необхідність інтеграції цифрових технологій у процес стратегічного менеджменту. На цій основі удосконалено методичний підхід до цифрової трансформації управління землекористуванням, який, на відміну від існуючих підходів, розглядає геоінформаційні системи, технології дистанційного моніторингу, цифрові платформи, аналітичні сервіси, технології Big Data та інструменти підтримки прийняття управлінських рішень як взаємопов'язані елементи єдиної системи стратегічного управління. Це стало основою для розроблення комплексу цифрових проєктів, спрямованих на підвищення оперативності управління, точності моніторингу використання земельних ресурсів, оптимізацію виробничих процесів, скорочення виробничих витрат та зменшення екологічного навантаження на агроландшафти. Запропонований підхід забезпечує формування сучасної цифрової моделі менеджменту землекористування, адаптованої до умов цифрової трансформації аграрного сектору.

Доведено, що забезпечення екологічної стійкості сільськогосподарського землекористування потребує оптимізації структури виробництва з урахуванням економічних, виробничих, ресурсних, екологічних і стратегічних обмежень. Це стало підставою для удосконалення методичного підходу до формування екологічно орієнтованої моделі землекористування на основі економіко-математичного моделювання. Практична апробація моделі підтвердила можливість визначення оптимальної структури посівних площ, забезпечення науково обґрунтованого співвідношення галузей рослинництва і тваринництва, відтворення родючості ґрунтів та підвищення ефективності використання земельного потенціалу без порушення екологічної рівноваги. Запропонована модель може бути використана як інструмент стратегічного планування

діяльності аграрних підприємств та формування довгострокової політики екологічно збалансованого землекористування.

Встановлено, що ефективність стратегічного управління сталим розвитком сільськогосподарського землекористування значною мірою визначається рівнем розвитку інституційного середовища та організаційно-економічних механізмів регулювання земельних відносин. На відміну від існуючих підходів, доведено доцільність розгляду системи землекористування як інтегрованої управлінської конструкції, у якій економічні стимули, інституційні регулятори, правові механізми та управлінські інструменти функціонують у взаємозв'язку та забезпечують узгодження інтересів держави, територіальних громад, власників земельних ділянок і сільськогосподарських підприємств. Це створює передумови для підвищення ефективності функціонування ринку земель, удосконалення державного регулювання та забезпечення сталого розвитку аграрного сектору.

Виявлено, що сучасний стан сільськогосподарського землекористування характеризується суперечливою взаємодією економічних, екологічних та соціальних чинників, які по-різному впливають на результативність управління земельними ресурсами. Проведена комплексна діагностика дозволила встановити закономірності зміни ефективності використання земель залежно від рівня концентрації земельного банку, спеціалізації виробництва, структури посівних площ, рівня технологічного забезпечення та інтенсивності господарювання. На відміну від існуючих досліджень, які переважно оцінюють окремі показники ефективності, запропонований підхід забезпечує комплексне врахування взаємозв'язку економічної результативності, екологічної стійкості, соціальної відповідальності та якості управлінських рішень. Це дозволяє своєчасно виявляти стратегічні проблеми розвитку землекористування та формувати науково обґрунтовані напрями вдосконалення системи стратегічного менеджменту аграрних підприємств.

Підтверджено, що цифрова трансформація управління сільськогосподарським землекористуванням є одним із ключових чинників

підвищення ефективності стратегічного менеджменту аграрних підприємств. Практична реалізація авторських цифрових проєктів «Digital Agro-Poltava», «AgroLand Control» та «Smart Land Poltava» підтвердила доцільність інтеграції геоінформаційних систем, технологій дистанційного зондування Землі, цифрових платформ, аналітичних сервісів та інструментів підтримки прийняття управлінських рішень у єдину інформаційно-аналітичну систему управління. На відміну від існуючих цифрових рішень, запропонований підхід забезпечує не лише автоматизацію окремих виробничих процесів, а й інформаційну підтримку стратегічного планування, моніторингу, контролю та прогнозування розвитку землекористування. Це сприяє підвищенню оперативності управлінських рішень, раціональному використанню земельних ресурсів, скороченню виробничих витрат і посиленню конкурентних переваг аграрних підприємств.

Обґрунтовано, що одним із перспективних напрямів стратегічного розвитку сільськогосподарського землекористування є впровадження екологічно орієнтованих моделей господарювання та розвиток органічного виробництва. Розроблений інтегрований бізнес-проєкт органічного виробництва з повним виробничим циклом довів можливість поєднання виробництва органічної сировини, її переробки, сертифікації, логістичного забезпечення, маркетингу та реалізації продукції в межах єдиної системи стратегічного управління. На відміну від існуючих підходів, запропонована модель орієнтована не лише на виробництво екологічно безпечної продукції, а й на формування доданої вартості, диверсифікацію джерел доходів, підвищення інвестиційної привабливості та зміцнення конкурентоспроможності аграрних підприємств. Практична реалізація запропонованих підходів сприятиме відтворенню родючості ґрунтів, підвищенню екологічної безпеки землекористування та забезпеченню довгострокової економічної ефективності господарювання.

Доведено, що реалізація запропонованих у дисертаційній роботі теоретико-методологічних положень, методичних підходів, організаційно-

управлінських механізмів і практичних рекомендацій забезпечує формування цілісної системи стратегічного управління сталим розвитком сільськогосподарського землекористування, орієнтованої на підвищення ефективності використання земельного потенціалу, забезпечення екологічної стійкості, розвиток цифрового менеджменту та зміцнення конкурентоспроможності аграрних підприємств. Результати прогностичного оцінювання підтвердили економічну, екологічну, соціальну й управлінську доцільність запропонованих рішень, що створює науково-методичне підґрунтя для їх використання у діяльності сільськогосподарських підприємств, органів державної влади, органів місцевого самоврядування, наукових установ і закладів вищої освіти. Отримані результати свідчать про досягнення поставленої мети дослідження, виконання всіх визначених завдань та вирішення актуального наукового завдання щодо розвитку теоретико-методологічних засад, удосконалення науково-методичних підходів і розроблення практичних рекомендацій зі стратегічного управління сталим розвитком сільськогосподарського землекористування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аверчук Р. В. Управління земельними ресурсами в умовах сталого розвитку. Київ : КНЕУ, 2021. 256 с.
2. Аграрна політика України в умовах євроінтеграції / за ред. О.М. Бородіної. Київ : НАН України, 2021. 320 с.
3. Аграрний сектор України: сучасні виклики та перспективи розвитку / за ред. В. В. Юрчишина. Київ : ННЦ ІАЕ, 2022. 300 с.
4. Адамович І. В. Економічні механізми раціонального землекористування. Львів : ЛНУ, 2020. 312 с.
5. Андрійчук В. Г. Економіка аграрних підприємств. Київ : КНЕУ, 2018. 624 с.
6. Андрусів У. Я. Екологізація аграрного виробництва та землекористування. Івано-Франківськ : НУ, 2019. 280 с.
7. Антонюк О. П. Стале управління аграрними ресурсами. Київ : ННЦ ІАЕ, 2022. 300 с.
8. Арістотель. Політика / пер. з давньогрец. О. Кислюка. Київ : Основи, 2003. 239 с.
9. Бабенко В. Г. Економіка природокористування в аграрному секторі. Київ : КНЕУ, 2019. 340 с.
10. Багін М. Л. Теоретико-методологічні засади оцінки ефективності використання земель сільськогосподарського призначення // Innovation and Sustainability. 2022. № 4. С. 180–185.
11. Базилевич В. Д. Історія економіки України. Київ : Знання, 2018. 607 с.
12. Бакуменко В. Д. Управління соціально-економічними системами. Київ : НАДУ, 2018. 400 с.
13. Баланюк І. Ф. Розвиток аграрних підприємств та землекористування. Івано-Франківськ : ПНУ, 2021. 360 с.
14. Балюк С. А., Медведєв В. В., Тараріко О. Г. Стан ґрунтів України та шляхи підвищення їх родючості. Київ : Аграрна наука, 2010. 176 с.

15. Барановський М. О. Просторовий розвиток сільських територій. Київ : НАН України, 2019. 320 с.
16. Беднарчук М. С. Організація ефективного землекористування. Львів : ЛНАУ, 2020. 250 с.
17. Безуглий М. Д. Інноваційні засади розвитку аграрного сектору. Київ : Аграрна наука, 2021. 280 с.
18. Бобильов С. Н. Економіка природокористування. Київ : Либідь, 2019. 320 с.
19. Бойко В. М., Гнатенко І. А. Економічні механізми стимулювання сталого землекористування в аграрному секторі. Економіка АПК. 2022. № 6. С. 56–64.
20. Бойко В. М., Гнатенко І. А. Органічне виробництво як напрям екологічної модернізації аграрного сектору. Економіка АПК. 2021. № 9. С. 84–91.
21. Бойко В. М., Гнатенко І. А. Ресурсоефективність та конкурентоспроможність аграрних підприємств у контексті сталого розвитку. Економіка АПК. 2022. № 11. С. 141–148.
22. Бойко В. М., Гнатенко І. А. Стале управління земельними ресурсами в умовах трансформації аграрного сектору економіки. Економіка АПК. 2022. № 4. С. 45–52.
23. Бойко В. М., Гнатенко І. А. Супутниковий моніторинг у системі контролю аграрного землекористування. Економіка АПК. 2022. № 7. С. 96–103.
24. Бондаренко Н. О. Децентралізація управління земельними ресурсами // Регіональна економіка. 2023. № 1. С. 130–138.
25. Бондаренко Н. О. Проблеми економічного стимулювання землекористування // Регіональна економіка. 2023. № 4. С. 130–138.
26. Бондаренко Н. О. Проблеми інституційного розвитку управління земельними ресурсами // Регіональна економіка. 2023. № 3. С. 135–142.
27. Бондаренко Н. О. Системний підхід до управління земельними ресурсами // Регіональна економіка. 2021. № 3. С. 25–33.

28. Бондар О. І. Сталий розвиток аграрного сектору економіки. Київ : КНЕУ, 2021. 280 с.
29. Бородіна О. М. Інклюзивний розвиток сільських територій. Київ : НАН України, 2020. 350 с.
30. Борщевський П. П. Земельні ресурси як національне багатство. Київ : Наукова думка, 2018. 220 с.
31. Будзяк В. М. Економіка землекористування. Київ : КНЕУ, 2018. 410 с.
32. Бутенко Я., Харитоненко Р., Петриченко С. Аналіз науково-методичних підходів до оцінки продуктивності земель // Землеустрій, кадастр і моніторинг земель. 2023. № 1. С. 104–116.
33. Бухало О.В. Організація ефективного землекористування в сільськогосподарських підприємствах: монографія, Харків: ТОВ «ЕДЕНА», 2012. – 417 с.
34. Вакуленко В. М. Державне управління земельними ресурсами. Київ : НАДУ, 2017. 310 с.
35. Василенко В. О. Стратегічне управління підприємством. Київ : КНЕУ, 2020. 370 с.
36. Василик Н. М. Ресурсний потенціал та ефективність діяльності підприємств. Київ : ННЦ ІАЕ, 2021. 280 с.
37. Вдовенко Н. М. Державне регулювання аграрного сектору в умовах глобалізації. Київ : КНЕУ, 2021. 300 с.
38. Вергун О. М. Економіка сталого розвитку. Київ : Центр учбової літератури, 2021. 290 с.
39. Вітлінський В. В. Економічний ризик в управлінні ресурсами. Київ : КНЕУ, 2019. 320 с.
40. Власенко Т. О. Управління земельними ресурсами в умовах децентралізації. Київ : ННЦ ІАЕ, 2023. 260 с.
41. Гавриш О. А. Управління інноваційним розвитком аграрного сектору. Київ : КПІ, 2022. 300 с.

42. Гайдук О. І. Економіка природокористування та сталий розвиток. Київ : КНЕУ, 2022. 310 с.
43. Гайдуцький П. І. Земельні відносини в Україні: історія і сучасність. Київ : Аграрна наука, 2020. 432 с.
44. Герасимчук З. В. Регіональна економіка та екологія. Луцьк : Вежа-Друк, 2018. 340 с.
45. Головня О. М. Економіка аграрного природокористування. Київ : ННЦ ІАЕ, 2020. 280 с.
46. Головня О. М. Управління ресурсним потенціалом аграрних підприємств. Київ : ННЦ ІАЕ, 2021. 280 с.
47. Гречанюк Б. В. Сталий розвиток сільського господарства. Львів : ЛНУ, 2022. 290 с.
48. Гриценко А. А. Інституційна економіка землекористування. Київ : КНЕУ, 2022. 280 с.
49. Гуроров О. І. Інвестиційне забезпечення розвитку аграрного сектору економіки України: теорія, методологія, практика : монографія. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2021. 312 с.
50. Гуроров О.І. Управління земельними ресурсами в аграрному секторі економіки // Землевпорядний вісник. 2021. № 2. С. 14–21.
51. Давиденко Н. М. Фінансове забезпечення розвитку аграрних підприємств. Київ : КНЕУ, 2021. 310 с.
52. Даниленко А. С. Земельні відносини в умовах ринкових трансформацій. Київ : Аграрна наука, 2021. 240 с.
53. Данкевич В. Є. Управління земельними ресурсами. Житомир : Полісся, 2022. 320 с.
54. Данкевич В. Є. Земельні ресурси України: оцінка та управління. Житомир : Полісся, 2023. 320 с.
55. Данилишин Б. М. Земельна реформа в Україні: сучасні проблеми. Київ : НАН України, 2020. 150 с.

56. Дейнеко Л. В. Сталий розвиток економіки України. Київ : НАН України, 2017. 360 с.
57. Департамент агропромислового розвитку Полтавської обласної військової адміністрації. Програма ефективного використання земельних ресурсів Полтавщини на період 2022–2027 років. Полтава, 2025. 87 с.
58. Державна служба статистики України. Сільське господарство України 2024. Київ, 2025. 230 с.
59. Діброва А. Д. Економіка аграрного виробництва. Київ : НУБіП, 2019. 400 с.
60. Добряк Д. С. Земельні ресурси України. Київ : Аграрна наука, 2020. 300 с.
61. Добряк Д. С., Канащ О. П., Бабміндра Д. І., Розумний І. А. Еколого-економічні засади реформування землекористування в Україні. Київ : Урожай, 2006. 336 с.
62. Дорошенко О. В. Управління ресурсним потенціалом підприємств. Харків : ХНЕУ, 2020. 290 с.
63. Дяченко Т.В. Сучасні тенденції розвитку земельних відносин в Україні // Вісник аграрної науки. – 2024. – №2. – С. 100–110.
64. Дяченко Т. В. Екологічні аспекти раціонального землекористування // Вісник аграрної науки. 2024. № 1. С. 130–140.
65. Ейсмонт О. В. Економіка довкілля та природних ресурсів. Київ : КНЕУ, 2018. 310 с.
66. Жук В. М. Інституційне забезпечення розвитку аграрного сектору. Київ : ННЦ ІАЕ, 2021. 340 с.
67. Жук В. М. Розвиток аграрного сектору економіки. Київ : ННЦ ІАЕ, 2019. 350 с.
68. Залізко В. Д. Ресурсний потенціал сільського господарства. Київ : КНЕУ, 2021. 300 с.

69. Закон України «Про державний земельний кадастр» від 07 липня 2011 р. № 3613-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3613-17> (дата звернення: 30.05.2026).
70. Закон України «Про землеустрій» від 22 травня 2003 р. № 858-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/858-15> (дата звернення: 30.05.2026).
71. Закон України «Про охорону земель» від 19 червня 2003 р. № 962-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/962-15> (дата звернення: 30.05.2026).
72. Земельний кодекс України: Закон України № 2768-III від 25.10.2001 р.
73. Зінчук Т. О. Європейська аграрна політика та Україна. Житомир : Полісся, 2022. 280 с.
74. Іваненко О.В. Правове забезпечення управління земельними ресурсами в умовах цифровізації. – Київ: ННЦ ІАЕ, 2023. – 248 с.
75. Іваненко О. В. Управління земельними ресурсами в умовах сталого розвитку. Київ : ННЦ ІАЕ, 2023. 256 с.
76. Іванов Ю. Б. Економіка природокористування. Харків : ІНЖЕК, 2019. 320 с.
77. Ілляшенко С. М. Інноваційний розвиток економіки. Суми : Університетська книга, 2020. 310 с.
78. Ільїна М. В. Ресурсний потенціал аграрних підприємств. Київ : ННЦ ІАЕ, 2020. 280 с.
79. Інноваційний розвиток аграрного сектору економіки / за ред. С.М. Ілляшенка. Суми : Університетська книга, 2021. 310 с.
80. Історія аграрних відносин в Україні / за ред. П. І. Гайдуцького. Київ : Аграрна наука, 2020. 432 с.
81. Історія економіки України / за ред. В. Д. Базилевича. Київ : Знання, 2018. 607 с.
82. Каленюк І. С. Економіка розвитку. Київ : Знання, 2018. 320 с.
83. Калетнік Г. М. Біоекономіка та сталий розвиток сільського господарства. Вінниця : ВНАУ, 2021. 300 с.

84. Калетнік Г. М. Розвиток аграрного сектору України. Вінниця : ВНАУ, 2020. 360 с.
85. Канівець О. М., Скляр Ю. Л. Аналіз методів оцінювання використання земель у територіальних громадах // Збірник наукових праць. 2024. № 210. С. 1–10.
86. Капітанець С. В. Управління сталим розвитком підприємства. Київ : КНЕУ, 2022. 290 с.
87. Кириленко І. Г. Аграрна політика України. Київ : ННЦ ІАЕ, 2021. 340 с.
88. Ковалів О. І. Стале землекористування: сучасні виклики. Львів : ЛНУ, 2023. 210 с.
89. Коваленко О. В., Марченко Т. С. Методичні підходи до комплексного оцінювання ефективності використання земельних ресурсів аграрних підприємств. Агросвіт. 2023. № 17–18. С. 114–120.
90. Коваленко О. В., Марченко Т. С. Організаційно-економічний механізм управління землекористуванням аграрних підприємств. Агросвіт. 2021. № 19–20. С. 110–117.
91. Коваленко О. В., Марченко Т. С. Ресурсозберігаючі технології в системі сталого землекористування аграрних підприємств. Агросвіт. 2022. № 15–16. С. 118–124.
92. Коваленко О. В., Марченко Т. С. Технології точного землеробства як інструмент підвищення ефективності використання земельних ресурсів. Агросвіт. 2023. № 11–12. С. 75–82.
93. Коваленко О. М., Гнатенко І. А. Інтенсифікація аграрного виробництва та ефективність використання земельних ресурсів. Агросвіт. 2024. № 9–10. С. 203–208.
94. Коваленко Ю. С. Організація землекористування. Київ : Центр учбової літератури, 2022. 280 с.
95. Ковальчук І. Д. Економіка землекористування: сучасні підходи. Львів : ЛНУ, 2021. 312 с.

96. Ковальчук І.Д. Трансформація земельних відносин у постсоціалістичних країнах. – Львів: ЛНУ, 2022. – 320 с.
97. Кошкалда І.В., Анопрієнко Т. В. Напрями економічного стимулювання раціонального використання земельних ресурсів // Український журнал прикладної економіки. 2020. Т. 5, № 4. С. 250–258.
98. Кравченко М. В. Управління аграрними підприємствами. Київ : КНЕУ, 2020. 320 с.
99. Кропивко М. Ф. Державна аграрна політика України. Київ : ННЦ ІАЕ, 2022. 360 с.
100. Крисанов Д. Ф. Економіка аграрного виробництва. Київ : ННЦ ІАЕ, 2019. 380 с.
101. Кузьменко О. В. Ресурсний потенціал підприємства: оцінка та використання. Київ : КНЕУ, 2020. 280 с.
102. Кустовська О.В. Оренда сільськогосподарських земель: проблеми та їх вирішення / О.В. Кустовська // Сталий розвиток економіки. – 2011. – № 5. – С. 114–116.
103. Лагутін В. Д. Економічна теорія сталого розвитку. Київ : КНЕУ, 2021. 350 с.
104. Лендел М. А. Управління розвитком сільських територій. Ужгород : УжНУ, 2022. 270 с.
105. Майстро С. В. Державне регулювання аграрного сектору. Київ : НАДУ, 2018. 310 с.
106. Малік М. Й. Соціально-економічний розвиток села. Київ : ННЦ ІАЕ, 2019. 340 с.
107. Малік М. Й., Шпикуляк О. Г. Інтеграційні підходи до оцінювання ефективності землекористування в умовах сталого розвитку. Економіка природокористування і сталий розвиток. 2022. № 12. С. 96–101.
108. Мармуль Л. О. Управління земельними ресурсами. Херсон : Айлант, 2021. 250 с.

109. Мартин А. Г. Рациональне землекористування. Київ : НУБіП, 2023. 180 с.
110. Месель-Веселяк В. Я. Аграрна економіка України. Київ : ННЦ ІАЕ, 2019. 280 с.
111. Мельник Л. Г. Економіка сталого розвитку. Суми : Університетська книга, 2020. 320 с.
112. Мельник Л. Г. Сталий розвиток та ефективне використання земельних ресурсів // Економіка України. 2023. № 7. С. 98–112.
113. Міщенко В. С. Екологічна економіка. Київ : КНЕУ, 2021. 300 с.
114. Могильний О. М. Економіка землекористування. Київ : КНЕУ, 2022. 410 с.
115. Несененко П. Методичні підходи до оцінки ефективності аграрного виробництва // Вісник Хмельницького національного університету. 2022. № 4. С. 288–296.
116. Нечаєв В. І. Управління аграрними підприємствами. Київ : КНЕУ, 2021. 310 с.
117. Никифоров П. О. Ресурсозбереження в аграрному секторі. Київ : НУБіП, 2020. 280 с.
118. Ніконов О. О. Аграрна економіка і політика. Київ : Урожай, 2019. 256 с.
119. Новаковський Л. Я. Земельна політика в Україні. Київ : Урожай, 2017. 200 с.
120. ННЦ «Інститут аграрної економіки». Земельна реформа в Україні. Київ, 2021. 200 с.
121. Олійник О. В. Економіка землекористування. Київ : КНЕУ, 2022. 300 с.
122. Омеляненко В. А. Інноваційна економіка. Київ : КНЕУ, 2022. 300 с.
123. Павлов О. І. Аграрна політика: теорія і практика. Київ : ННЦ ІАЕ, 2021. 290 с.

124. Паламарчук Л. В. Екологізація сільськогосподарського землекористування як чинник сталого розвитку аграрного сектору. Збалансоване природокористування. 2023. № 2. С. 84–91.

125. Паламарчук Л. В. Екологічна відповідальність аграрного бізнесу в системі сталого землекористування. Збалансоване природокористування. 2024. № 1. С. 92–99.

126. Паламарчук Л. В. Екологічний аудит як інструмент забезпечення сталого розвитку аграрного землекористування. Збалансоване природокористування. 2023. № 3. С. 89–96.

127. Паламарчук Л. В. Цифрові платформи управління земельним банком аграрних підприємств. Збалансоване природокористування. 2024. № 2. С. 140–146.

128. Панухник О. В. Економіка природокористування. Тернопіль : ТНЕУ, 2021. 290 с.

129. Пасхавер Б.Й. Аграрна політика. Київ : ННЦ ІАЕ, 2018. 300 с.

130. Патица В. П., Тараріко Ю. О. Теоретико-методичні засади оцінювання ефективності використання земельних ресурсів в аграрному виробництві. Економіка АПК. 2021. № 6. С. 63–68.

131. Петренко М. С. Інституційні засади розвитку землекористування в Україні // Економіка АПК. 2022. № 4. С. 40–52.

132. Петренко М.С. Розвиток земельних відносин в Україні: історичний аспект // Економіка АПК. – 2021. – №6. – С. 45–52.

133. Пивовар П. В. Управління ресурсами підприємства. Київ : КНЕУ, 2021. 280 с.

134. Писаренко П. В. Екологізація землекористування. Полтава : ПДАА, 2021. 260 с.

135. Писаренко В. М., Писаренко П. В., Писаренко В. В. Органічне землеробство: екологічні та економічні аспекти. Полтава : ІнтерГрафіка, 2020. 240 с.

136. Погорелова О. В. Державне регулювання аграрного сектору економіки // Сталий розвиток економіки. 2024. № 48. С. 1–6.
137. Поночовна О. В. Рівень ресурсного потенціалу та ефективність його використання в аграрних підприємствах Полтавської області: аналіз тенденцій та рекомендації. Український журнал прикладної економіки та техніки. 2025. № 4. С. 96–101.
138. Попов А.С. Інституційне забезпечення сталого землекористування територіальних громад // Економіка АПК. 2021. № 9. С. 63–71.
139. Попов А. С. Управління земельними ресурсами в умовах цифровізації земельних відносин // Землеустрій, кадастр і моніторинг земель. 2023. № 3. С. 30–38.
140. Продовольча та сільськогосподарська організація ООН (FAO). Sustainable Soil Management. Rome, 2022.
141. Прядка Т. М., Дребот О. І., Комарова Н. В. Сталий розвиток землекористування // Агроекологічний журнал. 2024. № 3. С. 1–8.
142. Радченко О. Д. Економіка аграрного сектору. Київ : КНЕУ, 2021. 310 с.
143. Романенко М. І. Управління природними ресурсами. Київ : КНЕУ, 2021. 300 с.
144. Ряснянська А. М., Руденко С. В. Інструментарій підвищення ефективності використання земельних ресурсів у менеджменті територіальних громад // Український журнал прикладної економіки та техніки. 2024. Т. 9. № 1. С. 322–326.
145. Саблук П. Т. Розвиток аграрного сектору економіки. Київ : ННЦ ІАЕ, 2020. 500 с.
146. Саблук П. Т., Месель-Веселяк В. Я. Формування системи показників ефективності функціонування аграрних підприємств. Економіка АПК. 2020. № 9. С. 204–208.
147. Савченко В. Ф. Регіональна економіка. Київ : КНЕУ, 2018. 330 с.

148. Савчук В. П. Організаційно-економічні механізми управління землекористуванням // Агросвіт. 2024. № 2. С. 55–65.
149. Савчук В.П. Формування ринку земель сільськогосподарського призначення // Агросвіт. – 2024. – №3. – С. 65–72.
150. Садовий І.І. Розвиток системи сталого землекористування в умовах євроінтеграції // Економіка АПК. 2025. № 3. С. 66–74.
151. Семенов В. Ф. Сталий розвиток аграрного сектору. Київ : ННЦ ІАЕ, 2022. 320 с.
152. Сидоренко М. П., Кравчук І. Л. Адаптація аграрного землекористування до кліматичних змін в умовах цифровізації. Інноваційна економіка. 2024. № 3. С. 143–150.
153. Сидоренко М. П., Кравчук І. Л. Інноваційне забезпечення системи сталого управління земельними ресурсами аграрного сектору. Інноваційна економіка. 2025. № 2. С. 204–211.
154. Сидоренко М. П., Кравчук І. Л. Цифровізація управління земельними ресурсами аграрних підприємств. Інноваційна економіка. 2024. № 1. С. 132–140.
155. Сидоренко М. І. Управління земельними ресурсами: теорія і практика. Київ : КНЕУ, 2022. 260 с.
156. Скидан О. В. Аграрна економіка. Житомир : Полісся, 2021. 300 с.
157. Соколовська А. М. Фінансова політика. Київ : КНЕУ, 2020. 340 с.
158. Столипін П. А. Аграрна реформа. Київ : Основи, 2017. 220 с.
159. Сталий розвиток сільських територій України / за ред. О.В. Ходаківської. Київ : ННЦ ІАЕ, 2022. 340 с.
160. Стратегія сталого розвитку України до 2030 року. Київ, 2021.
161. Ступень Р. М. Моніторинг земельних ресурсів у системі забезпечення сталого розвитку територій // Збалансоване природокористування. 2024. № 3. С. 28–36.
162. Ступень Р.М. Стратегічні напрями розвитку сталого землекористування в Україні // Економіка АПК. 2024. № 9. С. 44–52.

163. Ткачук В. І. Управління розвитком підприємства. Київ : КНЕУ, 2021. 300 с.
164. Ткачук В. А. Екологічні аспекти інтенсифікації сільськогосподарського виробництва та збереження родючості ґрунтів. Вісник аграрної науки. 2020. № 5. С. 54–58.
165. Ткаль Я. С. Управління ефективністю використання ресурсів аграрних підприємств // Економіка та держава. 2022. № 10. С. 61–68.
166. Томілін О. О., Аранчій Д. С., Павленко А. В. Сучасний стан та динаміка змін земельних ресурсів у сільському господарстві. Економіка та суспільство. 2023. № 48. С. 118–123.
167. Трегобчук В. М. Економіка природокористування. Київ : НАН України, 2018. 320 с.
168. Третяк А. М. Екологія землекористування: теоретико-методологічні основи формування та адміністрування. Херсон : Грінь Д. С., 2012. 440 с.
169. Туган-Барановський М. І. Політична економія : курс лекцій. Київ : Наукова думка, 2017. 520 с.
170. Ушкаренко Ю. В. Економіка аграрного сектору. Київ : КНЕУ, 2019. 310 с.
171. Федоров М. М. Стале землекористування: теорія і практика. Київ : Аграрна наука, 2021. 300 с.
172. Федоров М. М., Ходаківська О. В. Розвиток органічного виробництва в Україні: економічні та екологічні аспекти. Київ : ННЦ ІАЕ, 2018. 214 с.
173. Фурдичко О. І. Сталий розвиток аграрного сектору. Київ : Аграрна наука, 2020. 300 с.
174. Хаустова В. Є., Трушкіна Н. В. Раціональне використання земельних ресурсів та екологічні проблеми аграрного виробництва. Проблеми економіки. 2022. № 3. С. 63–69.
175. Хвесик М. А. Економіка природокористування та сталий розвиток. Київ : ДУ ІЕПСР НАН України, 2020. 280 с.

176. Ходаківська О. В. Земельні відносини та аграрна політика. Київ : ННЦ ІАЕ, 2021. 280 с.
177. Царенко О. М., Чупіс А. В. Екологічні проблеми землекористування. Суми : Університетська книга, 2021. 210 с.
178. Чаянов О. В. Селянське господарство. Київ : Основи, 2017. 320 с.
179. Черевко Г. В. Економіка аграрного бізнесу. Львів : ЛНАУ, 2019. 300 с.
180. Чіков І. А. Теоретико-методичні аспекти оцінки ефективності діяльності підприємств АПК // Підприємництво і торгівля. 2024. № 41. С. 85–92.
181. Шарий Г. І. Державне управління землями сільськогосподарського призначення // Землевпорядний вісник. 2010. № 5. С. 12–19.
182. Шарий Г. І. Інституціональні засади сталого землекористування // Агроекологічний журнал. 2023. № 2. С. 41–49.
183. Шарий Г.І., Зось-Кіор М. В., Кирилюк І. М. Інституціональні аспекти розвитку земельних відносин в Україні // Вісник Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького. Серія «Економічні науки». 2020. № 2. С. 107–116.
184. Шарий Г.І. Інституціональний розвиток земельних відносин в Україні в умовах ринку земель // Економіка і регіон. 2021. № 4. С. 45–53.
185. Шашула Л. В. Ринок земель в Україні. Київ : Аграрна наука, 2022. 240 с.
186. Шебанін В. С. Управління аграрними підприємствами. Миколаїв : МНАУ, 2020. 320 с.
187. Шевченко Н. О. Державне регулювання екологізації системи землекористування аграрних підприємств. Економіка та держава. 2025. № 2. С. 204–211.
188. Шевченко Н. О. Державне регулювання та корпоративне управління у системі сталого землекористування. Економіка та держава. 2025. № 4. С. 201–208.

189. Шевченко Н. О. Інноваційно-цифрова трансформація системи землекористування аграрного сектору. Економіка та держава. 2025. № 5. С. 208–215.
190. Шевченко Н. О. Стратегічні напрями підвищення ефективності сталого землекористування в аграрному секторі. Економіка та держава. 2025. № 3. С. 198–206.
191. Шевчук Н. А., Процюк Ю. Д. Методичні підходи оцінювання ефективності управління ресурсним потенціалом підприємства // *Economic Synergy*. 2022. № 4. С. 32–41.
192. Шевчук Н. А. Управління ресурсним потенціалом підприємства // *Economic Synergy*. 2023. № 3. С. 30–38.
193. Шкуратов О. І. Управління земельними ресурсами в умовах сталого розвитку. Київ : НУБіП, 2024. 180 с.
194. Шпичак О. М. Ціноутворення в аграрному секторі. Київ : ННЦ ІАЕ, 2021. 260 с.
195. Юрчишин В. В. Розвиток аграрного сектору України. Київ : ННЦ ІАЕ, 2022. 300 с.
196. Ясінецька І. А., Кушнірук Т. М., Харченко О. С. Закономірності сталого розвитку землекористування з огляду на його категорії та критерії // *Центральноукраїнський науковий вісник. Економічні науки*. 2024. Вип. 12(45). С. 104–118.
197. Dyachynska O. European integration priorities of agricultural land use // *Economy and Society*. 2024. № 68.
198. FAO. Sustainable Land Management for Agriculture. Rome : FAO, 2019. 180 p.
199. FAO. Land resource management and sustainability. Rome : FAO, 2021.
200. Nivievskyi O., Neyter R. Land rental decisions and technical efficiency in Ukraine // *Land Use Policy*. 2024. Vol. 146.
201. OECD. Agricultural Policy Monitoring and Evaluation 2022. Paris : OECD Publishing, 2022. 420 p.

ДОДАТКИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ НАУКОВИЙ ЦЕНТР
"ІНСТИТУТ АГРАРНОЇ ЕКОНОМІКИ"

03127, Київ, вул. Героїв Оборони, 10
тел. (044) 258-43-21, 258-48-21
факс (044) 258-63-53
код ЄДРПОУ 00496805
pd@iae.org.ua, <http://www.iae.org.ua>

NATIONAL SCIENTIFIC CENTRE
"INSTITUTE OF AGRARIAN ECONOMICS"

10, Geroiv Oborony Str., Kyiv, 03127
tel. (044) 258-43-21, 258-48-21
fax (044) 258-63-53
Code NSRUEO 00496805
pd@iae.org.ua, <http://www.iae.org.ua>

08.06.2026 № 02/199

Спеціалізованій вченій раді
по захисту дисертацій

ДОВІДКА

про використання наукових результатів дослідження
Нестеренка Юрія Євгеновича

Розробки Нестеренка Юрія Євгеновича, аспіранта Державного біотехнологічного університету, представлені у дисертації «Управління сталим розвитком сільськогосподарського землекористування» мають наукову та практичну цінність і можуть бути прийняті до впровадження у дослідній діяльності.

Зокрема, значущими результатами досліджень дисертанта вважаємо: пропозиції щодо удосконалення інституційних та організаційно-економічних механізмів формування ефективної системи використання земель; удосконалення інструментів оцінювання ефективності використання земель; раціоналізацію методичних підходів до комплексної діагностики управління землекористуванням у сільськогосподарських підприємствах у частині факторного аналізу його ефективності; обґрунтування напрямів впровадження інноваційних технологій та заходів цифровізації в управління земельними ресурсами; рекомендації щодо розвитку екологічно орієнтованих моделей землекористування та органічного виробництва.

Вони прийняті як науково-методичний матеріал і можуть використовуватися в процесі обґрунтування заходів щодо приведення сільськогосподарського використання земель у відповідність до вимог Спільної аграрної політики ЄС, а також для оцінки соціально-економічних наслідків, пов'язаних з впровадженням стандартів екологобезпечного землекористування, розробки інституційно-економічних інструментів адаптації до них вітчизняних сільськогосподарських підприємств.

В. о. директора

Юрій ЛУПЕНКО

ПОЛТАВСЬКА ОБЛАСНА ВІЙСЬКОВА АДМІНІСТРАЦІЯ
ДЕПАРТАМЕНТ АГРОПРОМИСЛОВОГО РОЗВИТКУ

вул. Міщенка, 2, м.Полтава, 36011, тел. (+38 0532) 60-76-06, 60-31-10

E-mail: goi_apc@adm-pl.gov.ua, Web: <https://agriculture.poda.gov.ua>, Код ЄДРПОУ 00732619

28.05.2026 № 02.2-80/59

На №від

ДОВІДКА

про впровадження у виробництво результатів наукових досліджень
аспіранта кафедри економіки та бізнесу Державного біотехнологічного
університету Нестеренка Юрія Євгеновича

Департамент агропромислового розвитку Полтавської обласної військової адміністрації підтверджує, що результати дисертаційного дослідження аспіранта на тему: «Управління сталим розвитком сільськогосподарського землекористування» були розглянуті та частково впроваджені у практичну діяльність департаменту при формуванні підходів до реалізації регіональної аграрної політики.

У процесі впровадження використано теоретико-методичні положення та практичні рекомендації, зокрема щодо формування стратегічних підходів до сталого управління земельними ресурсами аграрного сектору, удосконалення механізмів раціонального землекористування, розвитку екологічно орієнтованих моделей агровиробництва, а також застосування інструментів інноваційного та цифрового забезпечення управлінських рішень у сфері використання сільськогосподарських земель.

Результати дослідження враховано при підготовці пропозицій щодо вдосконалення регіональних програм розвитку агропромислового комплексу, підвищення ефективності використання земельних ресурсів, зменшення деградаційних процесів ґрунтів та впровадження принципів екологічної безпеки у сільськогосподарське виробництво.

Використання зазначених наукових напрацювань сприяє підвищенню обґрунтованості управлінських рішень у сфері аграрної політики, формуванню сучасного підходу до сталого розвитку землекористування та забезпеченню балансу між економічною ефективністю і екологічною стабільністю агросистем регіону.

Довідка видана для подання до спеціалізованої вченої ради за місцем захисту дисертації.

Виконувач обов'язків директора
Департаменту агропромислового розвитку
адміністрації

Олег ПАЛІЙ

Додаток 3

ДЕРЖГЕОКАДАСТР
ГОЛОВНЕ УПРАВЛІННЯ ДЕРЖГЕОКАДАСТРУ У ПОЛТАВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

вул. Затишна, 23, м. Полтава, 36039, тел. (0532) 56-00-36
E-mail: poltava@land.gov.ua, сайт: <https://poltavska.land.gov.ua>,
код згідно з ЄДРПОУ 39767930

№

На №

від

Довідка

про впровадження у виробництво результатів наукових досліджень
Нестеренка Юрія Євгеновича,
аспіранта Державного біотехнологічного університету

Головне управління Держгеокадастру у Полтавській області підтверджує впровадження результатів дисертаційного дослідження на тему: «Управління сталим розвитком сільськогосподарського землекористування».

У процесі практичної діяльності Управління враховано теоретико-методичні положення та науково-практичні рекомендації дослідження щодо вдосконалення підходів до раціонального використання та охорони земель сільськогосподарського призначення, підвищення ефективності функціонування системи землекористування, а також забезпечення екологічної збалансованості агро ландшафтів.

Зокрема, використано положення щодо удосконалення методичних підходів до оцінювання ефективності землекористування, оптимізації структури сільськогосподарських угідь і посівних площ, а також запровадження елементів екологічно орієнтованого управління земельними ресурсами з урахуванням вимог сталого розвитку.

Результати дослідження враховуються при підготовці аналітичних матеріалів, реалізації заходів державного контролю за використанням та охороною земель, а також при формуванні пропозицій щодо вдосконалення земельних відносин на регіональному рівні.

Використання наукових напрацювань сприяє підвищенню ефективності управління земельними ресурсами, зниженню ризиків деградації ґрунтів та забезпеченню довгострокової стійкості сільськогосподарського землекористування в регіоні.

Довідка видана для подання до спеціалізованої вченої ради за місцем захисту дисертації.

Начальник

Тетяна ЩЕРБАК

АСУД "ДОК ПРОФ З"
ГУ Держгеокадастру у Полтавській області 31-16-
0.8-2464/2-26 від 01.06.2026
КЕП Щербак Тетяна Михайлівна
04AF212836405D990400000E94D3000A459EE00
Підписано: 01.06.2026 12:20:31

ГУ Держгеокадастру у Полтавській області
31-16-0.8-2464/2-26 від 01.06.2026
СГ 11 ■■■■■■■■■■■■

ПОЛТАВСЬКА ОБЛАСТЬ
ПОЛТАВСЬКА РАЙОННА РАДА

36011, м. Полтава, вул. Шевченка, 5 тел. (0532) 51-92-30, тел. (05322) 51-92-33
E-mail: poltava_rayonna_rada@ukr.net Код ЄДРПОУ 21049708

14.06.2026 № 212 На № _____ від _____

ДОВІДКА

про впровадження у виробництво результатів наукових досліджень
аспіранта кафедри економіки та бізнесу Державного біотехнологічного
університету Нестеренка Юрія Євгеновича

Результати наукового дослідження, присвячені аналізу сучасного стану використання земельних ресурсів, оцінюванню ефективності управління землекористуванням та комплексній діагностиці екологічної, економічної й соціальної складових сталого землекористування, розглянуто на засіданні постійної комісії аграрної політики Полтавської районної ради.

У роботі використано методичні підходи до оцінювання ефективності використання земельних ресурсів, проведення комплексного аналізу структури сільськогосподарських угідь, визначення рівня екологічного навантаження на ґрунтовий покрив, а також оцінювання економічних показників результативності землекористування. Практичне застосування результатів дослідження дозволить виявити основні проблеми та резерви підвищення ефективності управління земельними ресурсами, удосконалити систему прийняття управлінських рішень і підвищити обґрунтованість планування виробничої діяльності.

Впровадження результатів дослідження сприятимуть формуванню заходів щодо раціонального використання земельних ресурсів, зниження деградаційних процесів, підвищення екологічної стійкості агроландшафтів та забезпечення економічної ефективності господарювання.

Довідка видана для подання до спеціалізованої вченої ради по захисту дисертації за місцем її проведення.

Голова Полтавської
районної ради

Михайло КОНОНЕНКО

про впровадження у виробництво результатів наукових досліджень
аспіранта кафедри економіки та бізнесу
Державного біотехнологічного університету
Нестеренка Юрія Євгеновича
на тему: **Управління сталим розвитком сільськогосподарського
землекористування**

Практичне використання результатів дослідження сприятиме підвищенню ефективності використання земельних ресурсів, покращенню екологічного стану агроландшафтів і зростанню економічної результативності господарювання. Основні положення дослідження використовуються при формуванні стратегічних напрямів розвитку СК «Батьківщина» та прийнятті управлінських рішень у сфері землекористування й організації аграрного виробництва.

Довідка видана для подання до спеціалізованої вченої ради по захисту дисертації за місцем її проведення.

Голова правління

Сергій ГРИШКО

26.05.2026 p. № 63

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛТАВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

вул. Сковороди, 1/3, м. Полтава, 36003, тел./факс: (0532) 50-02-73,
E-mail: pdau@pdau.edu.ua <https://www.pdau.edu.ua> Код ЄДРПОУ 00493014

24.06.2026 № 01-Н/86 На № _____ від _____
ДОВІДКА

про впровадження у навчальний процес
окремих положень дисертаційної роботи
аспіранта Державного Біотехнологічного Університету
Нестеренка Юрія Євгеновича

на тему: **Управління сталим розвитком сільськогосподарського
землекористування**

Результати дисертаційного дослідження, теоретико-методологічні положення та практичні рекомендації аспіранта Державного біотехнологічного університету Нестеренка Юрія Євгеновича на тему «Управління сталим розвитком сільськогосподарського землекористування» впроваджено у навчальний процес Полтавського державного аграрного університету.

У межах впровадження використано наукові розробки автора щодо удосконалення організаційно-економічного механізму управління земельними ресурсами аграрних підприємств, розвитку інституційного забезпечення сталого землекористування, методичних підходів до оцінювання економічної, екологічної та соціальної ефективності використання земель сільськогосподарського призначення.

Окремі результати дослідження використовуються при викладанні навчальних дисциплін в Полтавському державному аграрному університеті, зокрема: «Стратегія підприємства», «Міжнародний агробізнес», «Екологічний менеджмент», «Управління ресурсами аграрних підприємств», «Екологічне підприємництво в умовах сталого розвитку», «Соціальне підприємництво», «Економіка і організація аграрного бізнесу» для здобувачів першого (бакалаврського) та другого магістерського рівнів освіти спеціальностей С1 Економіка та міжнародні економічні відносини, D3 Менеджмент, D7 Торгівля.

Під час викладання зазначених дисциплін використовуються результати дослідження щодо: оцінювання ефективності управління сільськогосподарським землекористуванням; формування системи індикаторів сталого розвитку земельних ресурсів; застосування цифрових технологій та геоінформаційних систем в управлінні землекористуванням; розвитку екологічно орієнтованих моделей господарювання та органічного виробництва; розроблення стратегій раціонального використання і відтворення земельних ресурсів аграрних підприємств.

Використання результатів дисертаційного дослідження у навчальному процесі сприяє підвищенню якості підготовки здобувачів вищої освіти, формуванню сучасного наукового бачення проблем управління земельними ресурсами, розвитку компетентностей у сфері сталого розвитку аграрного сектору економіки та набуттю практичних навичок щодо впровадження інноваційних та екологічно безпечних підходів до землекористування.

Довідка видана для подання до спеціалізованої вченої ради.

Проректор з науково-педагогічної
роботи

Андрій ДОРОШЕНКО